ISBN: 978-618-5924-53-9

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

ΑΤΛΑΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΕΩΝ ΣΕ ΑΙΓΑΙΟ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ • ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

Άγγελος Συρίγος

Άτλας
των τουρκικών διεκδικήσεων σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο

80 χάρτες

που εξηγούν τις διαφορές Ελλάδας-Τουρκίας

Θάνος Ντόκος

Αλφαβητάρι
των ελληνοτουρκικών σχέσεων

ΑΝΑΘΕΩΡΗΜΕΝΗ ΕΚΔΟΣΗ 2025

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

Άγγελος Συρίγος

Άτλας
των τουρκικών διεκδικήσεων σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο

80 χάρτες
που εξηγούν τις διαφορές Ελλάδας-Τουρκίας

Θάνος Ντόκος

Αλφαβητάρι
των ελληνοτουρκικών σχέσεων

ΑΝΑΘΕΩΡΗΜΕΝΗ ΕΚΔΟΣΗ 2025

ΣΕΙΡΑ: ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ
Άγγελος Συρίγος – Θάνος Ντόκος
Άτλας των τουρκικών διεκδικήσεων σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο
• 80 χάρτες που εξηγούν τις διαφορές Ελλάδας-Τουρκίας
• Αλφαβητάρι των ελληνοτουρκικών σχέσεων

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ
Εθνάρχου Μακαρίου και Δημ. Φαληρέως 2
Νέο Φάληρο 185 47
τηλ. 210 48 08 000
www.kathimerini.gr

© Καθημερινές Εκδόσεις Μον. Α.Ε., 2025

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΧΑΡΤΩΝ: **Δημήτριος Δαγρές,** χαρτογράφος, επίτιμος Διευθυντής Χαρτογραφίας της Υδρογραφικής Υπηρεσίας του Γενικού Επιτελείου Ναυτικού

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ
Ξεκινήσαμε τον Ιούνιο του 2018 με μια έκδοση 35 χαρτών που εξηγούσαν τις διαφορές Ελλάδας και Τουρκίας. Στην έκδοση είχαν συμβάλει με διαφόρους τρόπους οι: **Κωστής Σταμπολής**, πρόεδρος του Ινστιτούτου Ενέργειας Νοτιοανατολικής Ευρώπης (IENE)· **Ντίνος Νικολάου**, γεωλόγος πετρελαίων και αντιπρόεδρος της Energean Oil & Gas· **Νικόλας Ιωαννίδης**, διδάκτωρ Διεθνούς Δικαίου· **Γεώργιος Γιαγκάκης**, νησιολόγος· **Αθανάσιος Καλτσάτος**, εμβριθής ερασιτέχνης μελετητής των ελληνοτουρκικών σχέσεων· **Αναστασία Στρατή**, εμπειρογνώμων στο Υπουργείο Εξωτερικών· καθώς και οι **Βασίλης Μηνακάκης** και **Αργυρώ Αμπατζίδου** από την *Καθημερινή*.
Ακολούθησε τον Ιούλιο το 2020 μια δεύτερη έκδοση με 60 χάρτες και τον Δεκέμβριο της ίδιας χρονιάς μια έκδοση με 63 χάρτες στην αγγλική γλώσσα (που αργότερα μεταφράστηκε και στην ισπανική γλώσσα με ευγενική χορηγία του Ιδρύματος «Μαρία Τσάκος»). Το παρόν πόνημα αποτελεί μια αναθεωρημένη έκδοση.
Σε όλα αυτά τα εγχειρήματα ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλονται σταθερά στον **Βασίλη Μηνακάκη** και τον **Αντώνη Κοκκαλίδη** και ιδίως στους **Λεωνίδα Θεοφιλόπουλο**, που με απίστευτη υπομονή μεταμόρφωσε ιδέες και σχέδια σε όμορφους χάρτες. Ο **Δημήτριος Δαγρές** αποτελούσε για μία ακόμη φορά εγγύηση για την ορθή χαρτογραφική αποτύπωση πολλών πτυχών της καταστάσεως σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο.
Οι ευχαριστίες για την τότε βοήθειά τους εξακολουθούν να ισχύουν στο ακέραιο.
Στο κέντρο της όλης προσπάθειας ήταν, όπως πάντα, ο **Αλέξης Παπαχελάς**, χωρίς τον οποίο δεν θα είχε επαναληφθεί το παρόν εγχείρημα.

ISBN: 978-618-5924-53-9

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή ή η μετάδοση του συνόλου ή μέρους αυτής

ΑΤΛΑΣ
ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΕΩΝ ΣΕ ΑΙΓΑΙΟ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ

Άγγελος Συρίγος

Καθηγητής Διεθνούς Δικαίου και Εξωτερικής Πολιτικής, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Περιεχόμενα

Τα θέματα που θέτει η Τουρκία σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο **7**

1. Η Μεσόγειος και το Αιγαίο **8**

2. Το Αιγαίο **10**

3. Τα χωρικά ύδατα **13**

α. Ο θεσμός των χωρικών υδάτων, η Ελλάδα και η Τουρκία
β. Τα δώδεκα μίλια ως εθιμικός κανόνας
γ. Η καταλυτική σημασία της αυξήσεως των ελληνικών χωρικών υδάτων
δ. Οι τουρκικές θέσεις και το διεθνές δίκαιο
ε. Τα «στενά διεθνούς ναυσιπλοΐας» και η Ελλάδα
στ. Το τουρκικό casus belli
ζ. Τα χωρικά ύδατα κατά τις διερευνητικές συνομιλίες (2002-03 και 2010-13)
i. Η περιορισμένη επέκταση των χωρικών υδάτων
ii. Κριτική στις διερευνητικές συνομιλίες

4. Αποστρατιωτικοποίηση των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου **23**

α. Τι προβλέπουν οι συνθήκες
β. Τι επικαλείται η κάθε πλευρά για Λήμνο και Σαμοθράκη
γ. Τι επικαλείται η κάθε πλευρά για τα υπόλοιπα νησιά
i. Νόμιμη άμυνα
ii. Αντίμετρα
iii. Θεμελιώδης αλλαγή συνθηκών
iv. Συνθήκη των Παρισίων και res inter alios acta
δ. Η σοβαρότητα της αποστρατιωτικοποιήσεως των νησιών

5. Ελληνικός εθνικός εναέριος χώρος **27**

α. Η αμφισβήτηση του εύρους του ελληνικού εναερίου χώρου
β. Το τουρκικό επιχείρημα
γ. Οι ελληνικές θέσεις
δ. Το «ελληνικό παράδοξο»

6. FIR Αθηνών **30**

α. Τι είναι το FIR
β. Τα όρια των FIR Αθηνών, Κωνσταντινουπόλεως, Λευκωσίας
γ. Η αμφισβήτηση του FIR Αθηνών
δ. Η αμφισβήτηση του FIR Λευκωσίας
ε. Παρεπόμενα προβλήματα από την αμφισβήτηση του FIR Αθηνών
στ. Το FIR Αθηνών και ο ICAO

7. Η Ζώνη Έρευνας και Διασώσεως **35**

α. Η έρευνα και διάσωση στο Αιγαίο
i. Αεροπορική έρευνα και διάσωση
ii. Θαλάσσια έρευνα και διάσωση
β. Τα προβλήματα μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας

8. Εθνική αλιευτική ζώνη στα 12 μίλια **39**

α. Η καταστροφή των αλιευτικών πεδίων
β. Η κοινή αλιευτική πολιτική της ΕΕ

9. Οι ευθείες γραμμές βάσεως **40**

α. Οι σχετικές προβλέψεις στο διεθνές δίκαιο
β. Ελλάδα, Τουρκία και γραμμές βάσεως
γ. Τι λύνουν οι ευθείες γραμμές βάσεως;

10. Η αμφισβήτηση του εδαφικού καθεστώτος **43**

α. Η κρίση του 1996 στα Ίμια
i. Πώς φτάσαμε στην κρίση
ii. Η αμερικανική διαμεσολάβηση και η επιστροφή στο status quo ante
iii. Οι αδυναμίες της ελληνικής πλευράς
β. Τουρκικές θεωρίες «γκρίζων ζωνών»
γ. Τουρκική επιχειρηματολογία
δ. Ελληνική αντίκρουση
ε. Τι εξυπηρετεί την Τουρκία η θεωρία των «γκρίζων ζωνών»;
στ. Οι τουρκικές «γκρίζες ζώνες»

11. Η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου **51**

α. Τι είναι υφαλοκρηπίδα
β. Η τουρκική διεκδίκηση επί της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου
γ. Η ασάφεια στους κανόνες για την υφαλοκρηπίδα το 1973
i. Το ισοβαθές των 200 μέτρων και η φυσική προέκταση
ii. Η αρχή της ίσης αποστάσεως και οι «ειδικές περιστάσεις»

δ. Η Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας (1982)
i. Αρχή ίσης αποστάσεως κατά ευθυδικίας
ii. Γιατί η Τουρκία δεν υπέγραψε τη σύμβαση
ε. Η εξέλιξη της νομολογίας μετά το 1974
στ. Οι θέσεις Ελλάδας και Τουρκίας για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας
i. Οι ελληνικές θέσεις για την υφαλοκρηπίδα
ii. Οι τουρκικές θέσεις για την υφαλοκρηπίδα
ζ. Το Πρακτικό της Βέρνης (1976)
i. Το χρονικό όριο
ii. Η γεωγραφική περιοχή που καλύπτει το Πρακτικό
iii. Το Πρακτικό της Βέρνης σήμερα
η. Η ανταλλαγή μηνυμάτων Παπανδρέου-Οζάλ (1988)
θ. Δικαστική επίλυση;

12. Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ) 59
α. Η ΑΟΖ στον δημόσιο λόγο
β. Δύο ευρέως διαδεδομένες παρανοήσεις
i. ΔΕΝ χρειαζόμαστε ΑΟΖ για την εκμετάλλευση των υποθαλάσσιων πόρων
ii. Η κήρυξη ΑΟΖ ΔΕΝ θα βοηθήσει στην επίλυση των ελληνοτουρκικών προβλημάτων
γ. Οκτώ λόγοι για την κήρυξη ΑΟΖ
δ. Η κήρυξη, η οριοθέτηση και η εφαρμογή της ελληνικής ΑΟΖ
ε. Οι διαπραγματεύσεις με τα γειτονικά κράτη για οριοθέτηση υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ
στ. Οριοθέτηση με την Ιταλία (1977/2020)

13. Ανατολική Μεσόγειος και Κύπρος 67
α. Η ΑΟΖ της Κύπρου
β. Οι θέσεις της Τουρκίας για τις οριοθετήσεις Κύπρου-γειτονικών χωρών
γ. 2007-2020: Έμπρακτες αμφισβητήσεις των κυπριακών κυριαρχικών δικαιωμάτων
δ. Η «οριοθέτηση» μεταξύ Τουρκίας και ψευδοκράτους
ε. Τα κυπριακά τεμάχια νοτίως του νησιού
στ. Ανατροπή της περιφερειακής σταθερότητας
ζ. Η μεταφορά του φυσικού αερίου
η. Οι τουρκικές γεωτρήσεις στην κυπριακή ΑΟΖ
θ. Τι κρύβεται πίσω από τις τουρκικές ενέργειες
ι. Η σημασία των κυπριακών υδρογονανθράκων για το Κυπριακό

14. Ανατολική Μεσόγειος και Ελλάδα 84
α. Διεκδικήσεις σε περιοχές που η Τουρκία δεν έχει θαλάσσιο μέτωπο
β. «Γαλάζια Πατρίδα» και συνεκμετάλλευση
γ. Πώς εξελίχθηκαν οι τουρκικές διεκδικήσεις στην Ανατολική Μεσόγειο
δ. Τουρκικοί τυχοδιωκτισμοί επί χάρτου
ε. Οριοθέτηση Τουρκίας-Λιβύης: μια στρατηγική κίνηση
στ. Οριοθέτηση Ελλάδας-Αιγύπτου: μια αναγκαία συμφωνία
ζ. Η κρίση με το «Ορούτς Ρέις στην Ανατολική Μεσόγειο
η. Η Τουρκία «έχει αλλάξει πίστα»
θ. Καθιέρωση της μέσης γραμμής ως εξωτερικού ορίου της ελληνικής υφαλοκρηπίδας

15. Chevron και λιβυκές διεκδικήσεις 97
α. Ο ελληνικός διαγωνισμός
β. Οι θέσεις της Λιβύης
γ. Άσκηση κυριαρχικών δικαιωμάτων χωρίς προηγούμενη οριοθέτηση

16. Τα δικαιώματα της Ελλάδας στην Ανατολική Μεσόγειο 102

17. Νέο πεδίο αντιπαραθέσεως: οι θαλάσσιοι χωροταξικοί σχεδιασμοί 105
α. Ο ελληνικός θαλάσσιος χωροταξικός σχεδιασμός
β. Ο τουρκικός θαλάσσιος χωροταξικός χάρτης

18. Θαλάσσια πάρκα στο Αιγαίο 111

19. Η «νέα» Συρία και η «Γαλάζια Πατρίδα» 113

20. Πού βρισκόμαστε σήμερα 118
α. Οι βασικές τουρκικές θέσεις για τις σχέσεις με την Ελλάδα
β. Οι ελληνικές προτεραιότητες για το Αιγαίο
γ. Καμία λύση δεν είναι εύκολη

Αλφαβητάρι των ελληνοτουρκικών σχέσεων 121

Τα θέματα που θέτει η Τουρκία σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο

Μεταξύ 1955 και 1973 υπήρχε μια σχεδόν μονοθεματική ενασχόληση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής με το Κυπριακό. Ακόμη και οι διώξεις που υπέστη η ελληνική μειονότητα στην Τουρκία το 1955 και το 1964 συνδέονταν άμεσα με τα τεκταινόμενα στην Κύπρο. Όλα αυτά άλλαξαν το 1973. Μια αλυσίδα γεγονότων μετέφερε το ενδιαφέρον της Τουρκίας και στο Αιγαίο.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ

Πετρελαϊκή κρίση: Τον Οκτώβριο του 1973, το εμπάργκο που επέβαλαν οι χώρες του Οργανισμού Πετρελαιοπαραγωγών Κρατών (ΟΠΕΚ) στη Δύση και ο τετραπλασιασμός των τιμών του πετρελαίου ώθησαν πολλές χώρες σε αναζήτηση νέων ενεργειακών πηγών.

Ανεύρεση κοιτασμάτων πετρελαίου έξω από τη Θάσο: Από το φθινόπωρο του 1973 κυκλοφορούσε ευρέως η φήμη ότι σε θαλάσσια περιοχή έξω από τη Θάσο η Ελλάδα είχε ανακαλύψει τεράστια κοιτάσματα πετρελαίου. Η Τουρκία δελεάστηκε από αυτό το ενδεχόμενο.

Έναρξη εργασιών Συνδιασκέψεως για το Δίκαιο της Θάλασσας: Τον Νοέμβριο του 1973 άρχισαν οι εργασίες της Τρίτης Διεθνούς Συνδιασκέψεως για το Δίκαιο της Θάλασσας. Η τάση που επικρατούσε ήταν η αύξηση του εύρους των θαλασσίων ζωνών υπέρ των παράκτιων κρατών. Η Τουρκία έπρεπε να θέσει τα θέματα του Αιγαίου σε διμερές επίπεδο, πριν διευθετηθούν νομικά με τη νέα σύμβαση.

Η τουρκική εισβολή: Οι προαναφερόμενοι λόγοι ήσαν από μόνοι τους επαρκείς για να ασχοληθεί η Τουρκία με το νομικό καθεστώς του Αιγαίου. Ο πλέον βασικός λόγος όμως υπήρξε η τουρκική εισβολή στην Κύπρο, το 1974, και η κατοχή του νησιού. Η Τουρκία έκανε μια στρατηγική κίνηση. Εγείροντας σειρά διεκδικήσεων στο Αιγαίο, άνοιξε ένα δεύτερο μέτωπο για την ελληνική εξωτερική πολιτική. Η Ελλάδα έπρεπε πλέον να ασχολείται και με προβλήματα που άπτονταν κυριαρχικών της δικαιωμάτων. Η ελληνοτουρκική αντιπαράθεση μετά το 1974 είχε πλέον δύο μέτωπα: το Κυπριακό και το Αιγαίο. Δίπλα σε αυτά θα πρέπει να προστεθεί και η ενασχόληση της Τουρκίας με τη μουσουλμανική μειονότητα στη Θράκη, με περιόδους εξάρσεων και υφέσεων, από το 1923.

ΑΠΟ ΤΟ ΑΙΓΑΙΟ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ

Στις αρχές του 21ου αιώνα, το σημείο εντάσεως των ελληνοτουρκικών σχέσεων μεταφέρθηκε από το Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο.

Η πρόοδος της τεχνολογίας: Η πρόοδος της τεχνολογίας επέτρεψε την έρευνα και την εκμετάλλευση ενεργειακών κοιτασμάτων που βρίσκονται σε θαλάσσιες περιοχές με μεγάλα βάθη. Τέτοιες είναι οι περιοχές της Ανατολικής Μεσογείου.

Η εξάρτηση της Τουρκίας από εισαγόμενους υδρογονάνθρακες. Από τις αρχές του 2000 η τουρκική οικονομία είχε εκρηκτική άνοδο με μέσο ετήσιο ρυθμό αναπτύξεως 4,5%. Η χώρα δεν έχει εγχώριες πηγές ενέργειας.

Η ανακάλυψη πλούσιων υποθαλάσσιων ενεργειακών κοιτασμάτων στην Ανατολική Μεσόγειο: Προς τα τέλη της πρώτης δεκαετίας του 2000 άρχισαν να ανακαλύπτονται πλούσια υποθαλάσσια ενεργειακά κοιτάσματα στην Ανατολική Μεσόγειο.

Η Τουρκία υιοθέτησε μια νέα στρατηγική, η οποία θα της επέτρεπε να συμμετάσχει στην έρευνα και εκμετάλλευση των υδρογονανθράκων στην Ανατολική Μεσόγειο.

Ο κατάλογος των τουρκικών διεκδικήσεων

Οι συσσωρευμένες τουρκικές διεκδικήσεις έχουν οδηγήσει στον ακόλουθο κατάλογο:

1. Οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου. Είναι το μοναδικό θέμα που και η Ελλάδα αναγνωρίζει ως διαφορά μεταξύ των δύο χωρών (ετέθη το 1973-74).
2. Επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων. Συνοδεύεται από την απειλή χρήσεως βίας εκ μέρους της Τουρκίας σε περίπτωση ασκήσεως των νομίμων δικαιωμάτων της Ελλάδας στο Αιγαίο (ετέθη το 1974).
3. Καθεστώς αποστρατιωτικοποιήσεως των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου (ετέθη μεταξύ 1964 και 1974).
4. Διαφορετικό εύρος του εναερίου χώρου, 10 ν. μιλίων εν σχέσει προς το εύρος των χωρικών υδάτων, 6 ν. μιλίων (ετέθη το 1975).
5. Όρια της Περιοχής Πληροφοριών Πτήσεων (FIR) Αθηνών (ετέθη το 1974).
6. Επιχειρησιακά όρια στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ (ετέθη το 1974).
7. Όρια της Ζώνης Έρευνας και Διασώσεως στο Αιγαίο (ετέθη το 1979).
8. Η αμφισβήτηση της ελληνικής κυριαρχίας επί απροσδιορίστου αριθμού μικρών νησιών στο Αιγαίο. Επρόκειτο για τις λεγόμενες «γκρίζες ζώνες» (ετέθη το 1996).
9. Αμφισβήτηση του δικαιώματος των ελληνικών νησιών να διεκδικήσουν οποιαδήποτε θαλάσσια ζώνη πέραν των 6 ν. μιλίων και αμφισβήτηση του συνόλου της κυπριακής Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ) (ετέθη το 2011).
10. Αμφισβήτηση του ελληνοτουρκικού πρωτοκόλλου της 3ης Νοεμβρίου 1926 βάσει του οποίου έγινε η χάραξη της συνοριακής γραμμής στον Έβρο (ετέθη τον Μάιο του 2020).
11. Διασύνδεση της ελληνικής κυριαρχίας με την αποστρατιωτικοποίηση σε μεγάλα και ρητώς αναφερόμενα στις συνθήκες νησιά του Ανατολικού Αιγαίου (ετέθη το 2021-22).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η Μεσόγειος και το Αιγαίο

Το Αιγαίο βρίσκεται στη Μεσόγειο Θάλασσα. Ο Διεθνής Υδρογραφικός Οργανισμός (ΙΗΟ) έχει προσδιορίσει ήδη από το 1928 τα όρια της Μεσογείου και τις εσωτερικές της θάλασσες. Όλα αυτά περιλαμβάνονται σε μια ειδική έκδοση του Διεθνούς Υδρογραφικού Οργανισμού. Η έκδοση γίνεται για λόγους διευκολύνσεως της ναυσιπλοΐας, καθώς και συντονισμού στην έκδοση των απαραίτητων ναυτικών χαρτών και στη διεξαγωγή υδρογραφικών ερευνών. Αποτελεί διεθνές πρότυπο για την υδρογραφική αποτύπωση και τη ναυτική χαρτογράφηση. Η έκδοση δεν έχει νομική ή πολιτική σημασία. Αυτό αναφέρουν και ο Διεθνής Υδρογραφικός Οργανισμός και η νομολογία. Η τελευταία εγκεκριμένη έκδοση του Οργανισμού ανάγεται στο 1953 και παραμένει σήμερα σε ισχύ. Έκτοτε τα κράτη μέλη του ΙΗΟ δεν έχουν καταφέρει να συμφωνήσουν σε νεότερη έκδοση λόγω πολιτικών διαφωνιών. Κάποιες από αυτές αφορούν στα όρια των περιοχών και στα χρησιμοποιούμενα ονόματα των θαλασσών, που θεωρείται ότι εκφράζουν το πνεύμα της εποχής της αποικιοκρατίας. Τελικώς, επήλθε συμβιβασμός στο θέμα της ονομασίας με τη χρήση αριθμών αντί ονομάτων και το 2026 θα κυκλοφορήσει ψηφιακός πλέον χάρτης.

Η Τουρκία και τα όρια του Αιγαίου

Σύμφωνα με τον Διεθνή Υδρογραφικό Οργανισμό, τα όρια του Αιγαίου προσδιορίζονται από μια γραμμή η οποία ξεκινά από το ακρωτήριο Άσπρο (Akyar Burnu) στις μικρασιατικές ακτές, συνεχίζει στο νοτιότερο άκρο της Ρόδου και στο νησί Πρασονήσι (Ρόδου), ακολούθως περνά από την Κάρπαθο (ακρωτήριο Βρόντη) και από το ακρωτήριο Καστέλλο, για να φτάσει στο ακρωτήριο Πλάκα του νομού Λασιθίου.

Στη συνέχεια, η γραμμή, μέσω της Κρήτης, ενώνει την Άγρια Γραμβούσα στον νομό Χανίων με το ακρωτήριο Απολυτάρες στο νοτιότερο άκρο των Αντικυθήρων, και διά μέσου του νησιού φτάνει έως τη νήσο Ψείρα, η οποία βρίσκεται στο βόρειο άκρο των Αντικυθήρων, και μεταβαίνει στο ακρωτήριο Τράχηλος των Κυθήρων. Ακολούθως, από το ακρωτήριο Καραμπογιά στο βορειοδυτικό άκρο των Κυθήρων, η γραμμή ενώνει το ακρωτήριο Αγία Μαρίνα στην Ελαφόνησο με την πελοποννησιακή ακτή.

Η Τουρκία, με πρόταση που έχει καταθέσει στον Διεθνή Υδρογραφικό Οργανισμό στις 20 Μαΐου 2011, επιδιώκει να μετακινήσει τα όρια του Αιγαίου στην περιοχή της Κρήτης νοτιότερα. Πιο συγκεκριμένα, στον νομό Λασιθίου τοποθετεί το όριο στο ακρωτήριο Τράχηλας (νοτίως του χωριού Ξερόκαμπος) και σε απόσταση περίπου 20 χλμ. νοτιότερα από το ακρωτήριο Πλάκα, στο οποίο αναφέρεται ο Διεθνής Υδρογραφικός Οργανισμός. Στον νομό Χανίων τοποθετεί το όριο στο ακρωτήριο Ξεώσκαλος και σε απόσταση περίπου 38 χλμ. νοτιότερα από το ακρωτήριο Άγρια Γραμβούσα που είναι σήμερα.

Ο λόγος που η Τουρκία επιδιώκει να διευρύνει τα όρια του Αιγαίου συνδέεται με την εκπεφρασμένη απειλή της περί casus belli. Από το 1974 έχει δηλώσει ότι επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων στο Αιγαίο θα αποτελεί «αιτία πολέμου». Η απειλή απέδωσε. Η Ελλάδα έχει αποφύγει να προχωρήσει σε επέκταση των

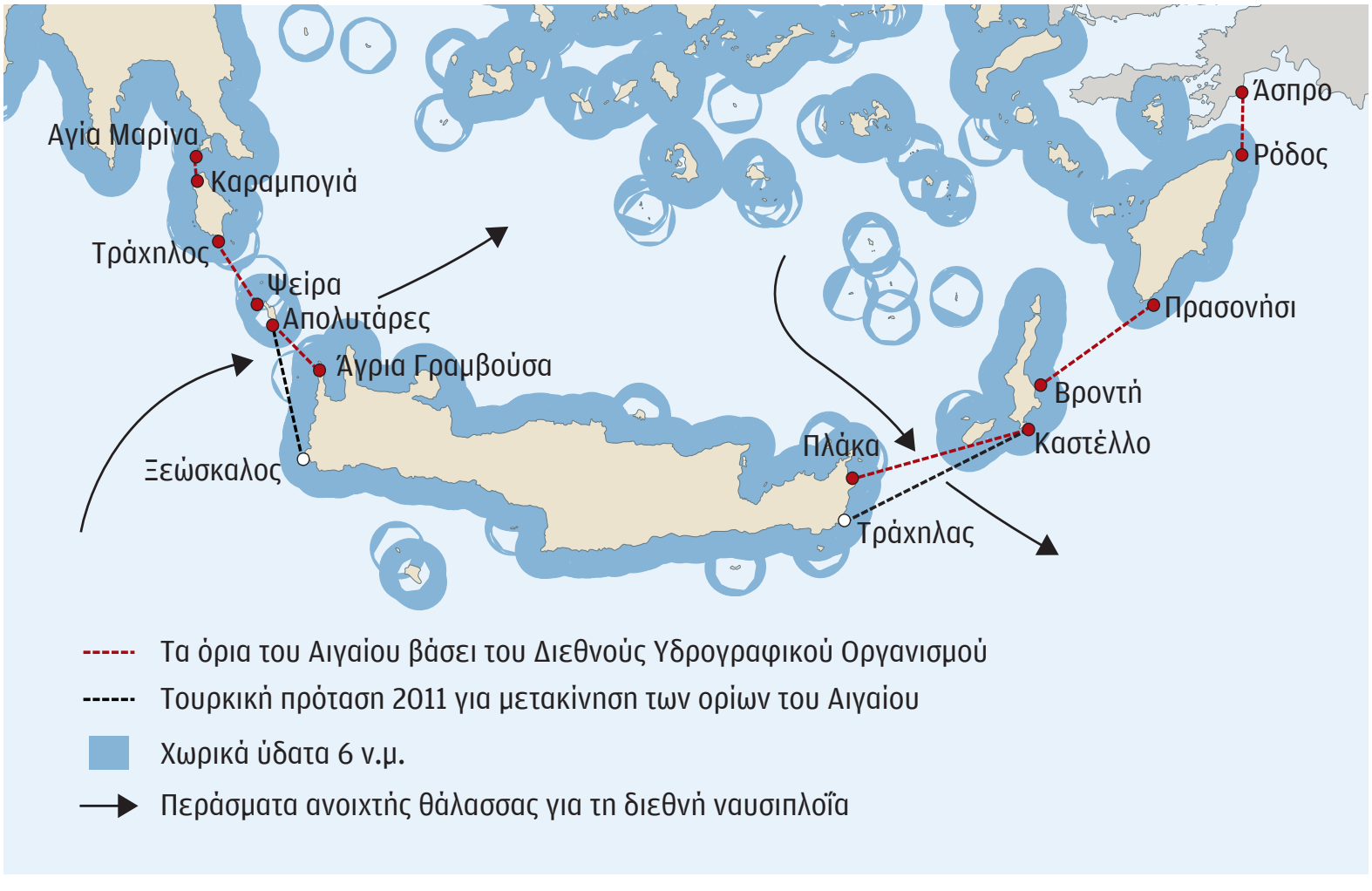

ελληνικών χωρικών υδάτων στο Αιγαίο. Κατά καιρούς, όμως, έχουν ακουστεί προτάσεις για επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων στις περιοχές της Κρήτης που βρίσκονται εκτός του Αιγαίου. Κάτι τέτοιο θα είχε ως αποτέλεσμα να κλείσουν τα θαλάσσια περάσματα δυτικά της Κρήτης, όπου τα χωρικά ύδατα του νησιού θα ενωθούν με αυτά των Αντικυθήρων, καθώς και ανατολικά, ανάμεσα σε Κρήτη και Κάσο. Προκειμένου η Τουρκία να αποφύγει επέκταση της απειλής της και σε άλλες θαλάσσιες περιοχές εκτός του Αιγαίου, επιχείρησε το πιο απλό και «αθώο»: να επεκτείνει τα όρια του Αιγαίου προς τον Νότο, ούτως ώστε να ισχυρίζεται ότι το casus belli αφορά και στα περάσματα με τα Αντικύθηρα και την Κάσο.

Η «Θάλασσα των Νήσων»;

Αντίστοιχες σκέψεις κάνει η Τουρκία και για το όνομα του Αιγαίου. Τη δεκαετία του 2010 οι εμπνευστές της «Γαλάζιας Πατρίδας» αποφάσισαν να μετονομάσουν το Αιγαίο σε «Θάλασσα των Νήσων» – στα τουρκικά Ανταλάρ Ντενιζί (Adalar Denizi). Τους ενοχλούσε η σύνδεση του ονόματος Αιγαίο με την αρχαία ελληνική μυθολογία. Για προφανείς λόγους δεν επέλεξαν να χρησιμοποιήσουν τον όρο «Αρχιπέλαγος» που χρησιμοποιούσαν οι Οθωμανοί ή τον όρο «Άσπρη Θάλασσα», που επίσης ήταν σε χρήση στο παρελθόν. Προτίμησαν τον όρο «Θάλασσα των Νήσων», διότι ενδιαφέρονταν να εστιάσουν στα πολυάριθμα νησιά παρά στη θάλασσα αυτή καθαυτή. Τα περισσότερα από τα νησιά ανήκουν στην Ελλάδα, αλλά πολλά από αυτά που βρίσκονται στο Ανατολικό Αιγαίο διεκδικούνται πλέον από την Τουρκία. Η νέα ονομασία εμφανίστηκε το 2018 και υιοθετήθηκε από τον ίδιο τον Ερντογάν τον Φεβρουάριο του 2021. Να σημειωθεί ότι ο όρος Αιγαίο έχει προσδιορισθεί και χρησιμοποιείται σταθερά από τον Διεθνή Υδρογραφικό Οργανισμό από το 1928. Για την περιοχή του Αιγαίου αναγράφονται τα ακόλουθα: «26. The Archipelago (Aegean Sea) - Mer Égée».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Το Αιγαίο

Στο Αιγαίο υπάρχουν 25.124 νησιά. Ο μεγάλος αριθμός δεν πρέπει να προκαλεί εντύπωση. Κατά το διεθνές δίκαιο, νησί είναι οποιαδήποτε έκταση γης βρίσκεται πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας κατά τη μέγιστη πλημμυρίδα. Νησί είναι η Κρήτη, νησί είναι κι ένας μικρός βράχος ενός τετραγωνικού μέτρου, ο οποίος εξέχει από την επιφάνεια της θάλασσας. Η συντριπτική πλειονότητά τους (για την ακρίβεια 23.403) έχουν έκταση μικρότερη από 1.000 τ.μ.

Στην Τουρκία ανήκουν 2.709 νησιά. Τα πιο αξιόλογα είναι η Ίμβρος (Gökçeada ή İmroz) και η Τένεδος (Bozcaada), που γεωγραφικά υπάγονται στις θρακικές Σποράδες, τα περισσότερα από τα νησιά του νησιωτικού συμπλέγματος των Μοσχονησίων (Ayvalık Adaları) έξω από τις Κυδωνίες (Αϊβαλί), καθώς και μερικά μικρού μεγέθους νησιά εντός του κόλπου της Σμύρνης. Τρία είναι τα τουρκικά νησιά που έχουν αξιόλογο πληθυσμό: η Ίμβρος, η Τένεδος και το Μοσχονήσι (Cunda ή Alibey Adası).

Στην Ελλάδα ανήκουν τα υπόλοιπα νησιά του Αιγαίου. Δεν προσαρτήθηκαν στο ελληνικό κράτος όλα μαζί.

1830: Στα όρια του νεοσύστατου ελληνικού κράτους περιλαμβάνονταν η Εύβοια, οι Κυκλάδες και οι Βόρειες Σποράδες. Όριο ήταν ο 26ος μεσημβρινός. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η Αστυπάλαια, που για κάποιο χρονικό διάστημα είχε βρεθεί εντός των ορίων του ελληνικού κράτους, να τεθεί τελικώς εκτός και να ενσωματωθεί σε αυτό μετά από 116 χρόνια, το 1947.

> «Θέλουσιν ἀνήκει ὡσαύτως εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ νῆσος Εὔβοια ὁλόκληρος, αἱ Δαιμονόνησοι* καὶ ἡ νῆσος Σκύρος, καὶ αἱ νῆσοι, αἱ ἐγνωσμέναι τὸ ἀρχαῖον ὑπὸ τὸ ὄνομα Κυκλάδες, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς νήσου Ἀμοργοῦ, κεῖμεναι μεταξύ τοῦ 36 καὶ τοῦ 39 βαθμοῦ πλάτους Βορείου, καὶ τοῦ 26 βαθμοῦ μήκους ἀνατολικοῦ, τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ Γρενβίσχ (Γκρήνουιτς)» [Πρωτόκολλο Λονδίνου, 1830].
>
> * *"les îles du Diable" στο αυθεντικό κείμενο, δηλαδή τα νησιωτικά συμπλέγματα της Σκιάθου, Σκοπέλου, Αλοννήσου.*

1864: Η ανάληψη του θρόνου από τον Γεώργιο Α΄ συνοδεύτηκε από την εκχώρηση των Ιονίων νήσων από τη Βρετανία στην Ελλάδα. Σε αυτά περιλαμβάνονταν τα Κύθηρα και τα Αντικύθηρα, που βρίσκονται νοτίως της Πελοποννήσου, και η νήσος Σάσων, ένα σχεδόν ακατοίκητο νησί στην είσοδο του κόλπου του Αυλώνα, στη σημερινή Αλβανία. Το 1914 οι Μεγάλες Δυνάμεις έθεσαν ως προϋπόθεση για την οριστική απόδοση στην Ελλάδα των νησιών του Αιγαίου που είχαν απελευθερωθεί από τους Τούρκους, την παράδοση της Σάσωνος στους Αλβανούς. Αυτό έγινε με τον Νόμο 272/1914.

1912-13: Με την έναρξη του Α΄ Βαλκανικού Πολέμου το 1912, οι «πληρεξούσιοι της Κρητικής Πολιτείας» εισήλθαν στη Βουλή των Ελλήνων και συμμετείχαν στις εργασίες της. Η επίσημη αναγνώριση της ενώσεως της Κρήτης με το ελληνικό κράτος έγινε το 1913, με τις συνθήκες του Λονδίνου και του Βουκουρεστίου.

Τα υπόλοιπα νησιά του Αιγαίου (με την εξαίρεση των Δωδεκανήσων, που είχαν καταληφθεί από την Ιταλία κατά τη διάρκεια του ιταλοτουρκικού πολέμου το 1911-12) απελευθερώθηκαν από τον ελληνικό στόλο κατά τον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο το 1912. Σύμφωνα με το άρθρο 5 της Συνθήκης του Λονδίνου, η τύχη «πασῶν τῶν ὀθωμανικῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἐκτὸς τῆς Κρήτης» αφέθηκε στην κρίση των μεγάλων δυνάμεων. Τελικώς το θέμα των συγκεκριμένων νησιών λύθηκε με τη Συνθήκη της Λωζάννης το 1923. Όλα τα νησιά πλην της Ίμβρου και της Τενέδου πέρασαν και τυπικώς υπό ελληνική κυριαρχία.

1947: Τα Δωδεκάνησα παράμεναν υπό ιταλική κυριαρχία με τη Συνθήκη της Λωζάννης το 1923. Μετά την ήττα της Ιταλίας κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η τελευταία εκχώρησε στην Ελλάδα τα νησιά όπως κατονομάζονταν στη συνθήκη της Λωζάννης, καθώς και τα μικρότερα νησιά που εξαρτώνται από τα ρητώς κατονομαζόμενα.

Ελληνικά νησιά στο Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο*

	2011	2021
Αριθμός κατοικούμενων νησιών	97	107
Κάτοικοι	1.526.575	1.452.548
Νησιά με λιγότερους από 20 κατοίκους	20	27
Ποσοστό επί του συνολικού πληθυσμού	14,1%	13,9%
Αριθμός νησιών	22.415 (Αιγαίο) και 2.674 (Ανατ. Μεσόγειος)	
Επιφάνεια	23.182 τ.χλμ. (17,56% συνόλου χώρας)	

*Βλ. και σελ. 16

Τουρκικά νησιά στο Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο*

	2011	2021
Αριθμός κατοικούμενων νησιών	7	7
Κάτοικοι	12.682	24.641
Νησιά με λιγότερους από 20 κατοίκους	-	-
Ποσοστό επί του συνολικού πληθυσμού	0,017%	0,028%
Αριθμός νησιών	2.709 (Αιγαίο) και 635 (Ανατ. Μεσόγειος)	
Επιφάνεια	370 τ.χλμ. (0,047% συνόλου χώρας)	

*Βλ. και σελ. 17

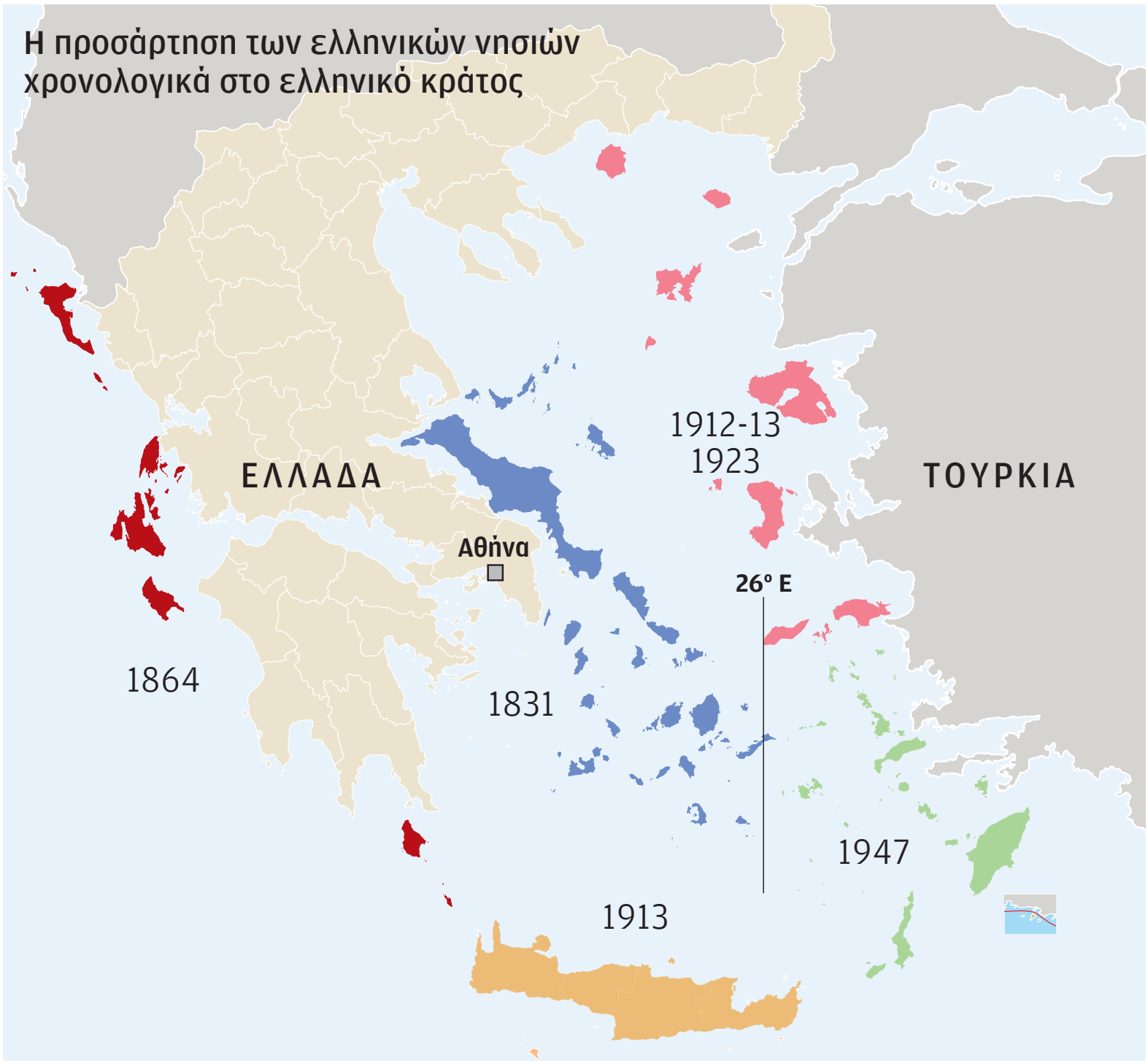

Η Ελλάδα δεν είναι αρχιπελαγικό κράτος

Κατά τη διάρκεια της Τρίτης Συνδιασκέψεως για το Δίκαιο της Θάλασσας (1973-1982) προέκυψε ένας νέος θεσμός, το «αρχιπελαγικό κράτος», και μια νέα ζώνη δικαιοδοσίας, τα «αρχιπελαγικά ύδατα». Ιστορικά ο όρος «αρχιπέλαγος» χρησιμοποιήθηκε πρώτη φορά για να περιγράψει το Αιγαίο.

Τον όρο υιοθέτησαν οι Βενετοί ("arcipelago"), πάντα με σημείο αναφοράς το Αιγαίο. Σταδιακά, με τον όρο «αρχιπέλαγος» άρχισαν να προσδιορίζονται όλα τα συμπλέγματα νησιών που καταλαμβάνουν μια σχετικά μεγάλη έκταση. Στη συνδιάσκεψη, όμως, αποφασίσθηκε να γίνουν δεκτά ως αρχιπελαγικά κράτη μόνο εκείνα που αποτελούνται αποκλειστικώς από νησιά (π.χ. Ινδονησία, Φιλιππίνες). Μεικτά κράτη, αποτελούμενα από ηπειρωτικά εδάφη και νησιωτικά συμπλέγματα, όπως η Ελλάδα, εξαιρέθηκαν. Κατά συνέπεια, η Ελλάδα, σύμφωνα με τη Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας, δεν είναι αρχιπελαγικό κράτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Τα χωρικά ύδατα

α. Ο θεσμός των χωρικών υδάτων, η Ελλάδα και η Τουρκία

Χωρικά ύδατα (ή χωρική θάλασσα ή αιγιαλίτιδα ζώνη) είναι μια θαλάσσια ζώνη η οποία εκτείνεται, σύμφωνα με τη Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας, έως 12 ναυτικά μίλια από τις γραμμές βάσεως που βρίσκονται στην ακτογραμμή (άρθρο 3). Τα χωρικά ύδατα περιλαμβάνουν τη στήλη του θαλάσσιου ύδατος, τον βυθό και το υπέδαφός της, καθώς και τον υπερκείμενο εναέριο χώρο. Στη ζώνη αυτή, το παράκτιο κράτος ασκεί πλήρη κυριαρχία, εξομοιούμενη με την κυριαρχία επί του χερσαίου εδάφους του. Μοναδικός περιορισμός της κυριαρχίας είναι το δικαίωμα της αβλαβούς διελεύσεως, το οποίο μπορούν να ασκούν πλοία τρίτων κρατών χωρίς την προηγούμενη συγκατάθεση του κράτους (άρθρο 17-26).

Στο παρελθόν, τα περισσότερα κράτη του κόσμου είχαν χωρικά ύδατα 3 ναυτικών μιλίων. Το 1936 η Ελλάδα καθόρισε το εύρος των χωρικών της υδάτων στα 6 ναυτικά μίλια από τις ακτές, απόφαση που αποδέχθηκε η Τουρκία με τη στάση της.

Το 1964, η Τουρκία επεξέτεινε την αιγιαλίτιδα ζώνη της από τα 3 στα 6 μίλια. Παράλληλα, όρισε ότι, εάν οι έναντι των τουρκικών ακτών χώρες είχαν χωρικά ύδατα μεγαλύτερα των 6 μιλίων, τότε και τα τουρκικά χωρικά ύδατα καθορίζονταν βάσει της αρχής της αμοιβαιότητας. Έκτοτε η Τουρκία έχει χωρικά ύδατα 6 μιλίων στο Αιγαίο και 12 μιλίων στον Εύξεινο Πόντο και στην Ανατολική Μεσόγειο.

Την ίδια περίοδο και μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1970, η αποδοχή του ορίου των 12 μιλίων είχε τέτοια έκταση, που καθιέρωσε σχετικό εθιμικό κανόνα γενικής αποδοχής. Αυτό κατέστη σαφές κατά τη διάρκεια των εργασιών της Τρίτης Συνδιασκέψεως για το Δίκαιο της Θάλασσας. Μεγάλος αριθμός κρατών υποστήριξε την εισαγωγή ρητής ρυθμίσεως ότι το όριο των χωρικών υδάτων είναι 12 μίλια. Η Τουρκία αντέδρασε έντονα, ζητώντας να εξαιρεθούν κάποιες περιοχές, όπως οι κλειστές ή ημίκλειστες θάλασσες, από την εφαρμογή ενός τέτοιου κανόνα. Οι προσπάθειές της έπεσαν στο κενό.

β. Τα δώδεκα μίλια ως εθιμικός κανόνας

Η ευρεία πρακτική των κρατών οδήγησε στη δημιουργία ενός κοινά αποδεκτού εθιμικού κανόνα του διεθνούς δικαίου όσον αφορά το εύρος της αιγιαλίτιδας ζώνης, ο οποίος αποκρυσταλλώθηκε στο άρθρο 3 της Συμβάσεως για το Δίκαιο της Θάλασσας:

«Κάθε κράτος έχει το δικαίωμα να καθορίσει το πλάτος της αιγιαλίτιδας ζώνης του· αυτό το πλάτος δεν υπερβαίνει τα 12 ναυτικά μίλια, που μετρώνται από τις γραμμές βάσεως, έτσι όπως καθορίζονται από την παρούσα σύμβαση».

Ο κανόνας είναι σε τέτοιο βαθμό καθολικότητας αποδεκτός, που από το 2009 τα 148 από τα 152 παράκτια κράτη είχαν επεκτείνει τα χωρικά τους ύδατα στα 12 μίλια. Στην επέκταση δεν έχουν προχωρήσει η Ιορδανία, το Μαυροβούνιο και η Βοσνία, που εμποδίζονται καθαρά για γεωγραφικούς λόγους, και η Ελλάδα. Στην πράξη η Ελλάδα μέχρι το 2021 ήταν η μοναδική χώρα παγκοσμίως που, ενώ μπορούσε, δεν είχε επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα. Τότε αποφασίστηκε η επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων στο Ιόνιο μέχρι το ακρωτήριο Ταίναρο της Πελοποννήσου (νόμος 4767/2021). Έτσι η χώρα μας έχασε αυτό το θλιβερό προνόμιο. Παραμένει, όμως, το πρόβλημα σε όλες τις άλλες ελληνικές θάλασσες πλην του Ιονίου πελάγους.

Η επίσημη ελληνική θέση είναι ότι η Ελλάδα θεωρεί πως το συγκεκριμένο δικαίωμά της είναι «αδιαπραγμάτευτο», αλλά θα το ασκήσει «όταν και όποτε» κρίνει σκόπιμο. Αφορμές για κωλυσιεργία υπήρχαν πολλές:

- Το 1973, που πρωτοσυζητήθηκε το θέμα, είχαν μόλις ξεκινήσει οι εργασίες της Τρίτης Συνδιασκέψεως για το Δίκαιο της Θάλασσας. Η ρύθμιση αφέθηκε να ωριμάσει παράλληλα με τις διεργασίες της συνδιασκέψεως.
- Το 1982 υπεγράφη μεν η Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας, αλλά μόλις το 1994 ετέθη εν ισχύι, ενώ η Ελλάδα την επικύρωσε τον Μάιο του 1995.
- Μετά τον Ιούνιο του 1995, την αφορμή προσέφερε η απόφαση της τουρκικής βουλής για casus belli. Αντί η ελληνική εξωτερική πολιτική να επικεντρωθεί στην άσκηση του δικαιώματος, το βάρος δόθηκε στην άρση της αποφάσεως της τουρκικής βουλής, που σε τελική ανάλυση είναι και εντελώς παράνομη.

Στο σημείο που έχουν φτάσει τα πράγματα στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, απαιτείται να ξαναδούμε την επί δεκαετίες αποχή μας από την άσκηση των δικαιωμάτων που μας αποδίδει απλόχερα το διεθνές δίκαιο. Το πλέον σημαντικό είναι η αύξηση των ελληνικών χωρικών υδάτων. Δεν μπορούμε να προχωρήσουμε σε μια τέτοια ενέργεια αύριο το πρωί. Θα πρέπει να προηγηθεί συστηματική ενημέρωση των παραγόντων της διεθνούς πολιτικής σκηνής οι οποίοι χρησιμοποιούν το Αιγαίο είτε εμπορικά είτε στρατιωτικά, καθώς και των κρατών του Ευξείνου Πόντου. Στον σχεδιασμό θα πρέπει να περιλαμ-

βάνεται η παροχή διευκολύνσεων για τη ναυσιπλοΐα (που θα περιλαμβάνουν και την Τουρκία), τυχόν προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο για το θέμα αλλά και η πρακτική αντιμετώπιση των τουρκικών προκλήσεων. Αρκετοί θα σκεφτούν πως είναι ουτοπικό. Μήπως όμως δεν ήταν ουτοπική και η ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ;

γ. Η καταλυτική σημασία της αυξήσεως των ελληνικών χωρικών υδάτων

Η επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων στα 12 μίλια ενοχλεί σφόδρα την Άγκυρα, διότι θα έχει καταλυτικά αποτελέσματα στις περισσότερες από τις τουρκικές διεκδικήσεις. Οι περισσότερες από τις τουρκικές διεκδικήσεις στο Αιγαίο θα τερματισθούν ή θα καταστούν άνευ σημασίας. Πιο συγκεκριμένα:

- Η περιοχή της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου προς οριοθέτηση μετά την επέκταση θα περιορισθεί, σε σημείο που θα καταστεί άνευ σημασίας. Συγκεκριμένα, η θαλάσσια περιοχή του Αιγαίου υπό ελληνική κυριαρχία θα ανέλθει από το 43,5% στο 71,5%. Η τουρκική περιοχή θα ανέλθει στο 8,7%, αυξανόμενη μόνο κατά 1,2%. Από το 19,8% που απομένει ως ανοιχτή θάλασσα, μόνο το 5,1% είναι η επικαλυπτόμενη περιοχή της υφαλοκρηπίδας που μπορεί να διεκδικηθεί και από τις δύο χώρες. Οι υπόλοιπες περιοχές είναι μακράν κάθε τουρκικής διεκδικήσεως (π.χ. έξω από τον Θερμαϊκό Κόλπο ή ανάμεσα στις Κυκλάδες και στην Πελοπόννησο ή την Κρήτη).
- Το σοβαρότατο πρόβλημα του διαφορετικού εύρους του εναερίου χώρου (10 μίλια) εν σχέσει προς το εύρος των χωρικών υδάτων (6 μίλια) θα πάψει να υφίσταται. Ο εναέριος χώρος θα ταυτισθεί με τα χωρικά ύδατα.
- Οι λεγόμενες «γκρίζες ζώνες» κυριαρχίας στο Αιγαίο θα χάσουν την πρακτική σημασία τους. Η Τουρκία έχει θέσει αυτό το θέμα για να «φορτώσει» ένα ακόμη ζήτημα στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων και να καταστήσει τη δικαστική οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας δεύτερο κατά σειράν θέμα μετά τη διαπίστωση της κυριότητας επί κάποιων νησιών στο Αιγαίο. Μετά την αύξηση των χωρικών υδάτων, η τουρκική αμφισβήτηση θα έχει μόνο συμβολικό χαρακτήρα.
- Τα όρια του FIR Αθηνών και τα όρια της Ζώνης Έρευνας και Διασώσεως στο Αιγαίο θα περιλαμβάνουν περιοχές ελληνικής κυριαρχίας σε ποσοστό 71,5% από τη θαλάσσια επιφάνεια του Αιγαίου. Η Τουρκία θα απονομιμοποιηθεί εντελώς στην προσπάθειά της να αλλάξει τα όρια.
- Η ελεύθερη και ακώλυτη ναυσιπλοΐα στην περιοχή του Αιγαίου και η διατήρηση των σημερινών περιοχών ανοικτής θαλάσσης στο Αιγαίο θα επηρεασθούν σημαντικότατα. Ειδικώς, όμως, η διευκόλυνση της ναυσιπλοΐας μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο συνεννοήσεως με όλα τα κράτη που χρησιμοποιούν το Αιγαίο.
- Τέλος, πρέπει να σημειωθεί ότι δεν χρειάζεται προηγούμενη συμφωνία με τα παράκτια κράτη της περιοχής για την επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων. Αυτό ορίζεται σαφώς στο άρθρο 3 της Συμβάσεως για το Δίκαιο της Θάλασσας, το οποίο αναφέρει ότι «κάθε κράτος έχει το δικαίωμα να καθορίσει το εύρος της χωρικής του θάλασσας». Επομένως, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, η επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων έως 12 μίλια γίνεται αποκλειστικώς με μονομερή εσωτερική πράξη της Ελλάδας.

δ. Οι τουρκικές θέσεις και το διεθνές δίκαιο

Η Τουρκία αντιτίθεται στην επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων με μια σειρά επιχειρημάτων, τα οποία όμως πάσχουν σοβαρά από πλευράς διεθνούς δικαίου.

Συναίνεση των παράκτιων κρατών σε κλειστές ή ημίκλειστες θάλασσες: Κατά την Τουρκία, σε κλειστές ή ημίκλειστες θάλασσες όπως το Αιγαίο επικρατούν ειδικές συνθήκες. Κατ' επέκτασιν, η αύξηση των χωρικών υδάτων θα έπρεπε να χωρεί με συναίνεση των παράκτιων κρατών.

Διεθνές δίκαιο: Κατά τα άρθρα 122-123 της Συμβάσεως για το Δίκαιο της Θάλασσας, σε κλειστές ή ημίκλειστες θάλασσες υπάρχει υποχρέωση συνεργασίας των παράκτιων κρατών μόνο σε θέματα περιβάλλοντος, διαχειρίσεως των ζώντων πόρων και θαλάσσιας επιστημονικής έρευνας.

Καταχρηστική άσκηση δικαιώματος: Κατά την Τουρκία, τυχόν αύξηση των ελληνικών χωρικών υδάτων αποτελεί καταχρηστική άσκηση δικαιώματος, διότι την παρεμποδίζει από την άσκηση δικαιωμάτων που ήδη κατέχει επί της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου.

Διεθνές δίκαιο: Η επέκταση των χωρικών υδάτων στα 12 μίλια θα έχει αναμφιβόλως δυσμενείς συνέπειες για την Τουρκία. Θα γίνει, όμως, κατ' εφαρμογήν σχετικού εθιμικού και συμβατικού κανόνα. Σε αντίθετη περίπτωση, κάθε εφαρμογή νομικού δικαιώματος από ένα κράτος που περιορίζει άλλα κράτη θα εθεωρείτο αυτομάτως κατάχρηση δικαιώματος.

Η Τουρκία ως «επίμονος αντιρρησίας»: Η Τουρκία ισχυρίζεται ότι συστηματικά και επίμονα αρνείται την ύπαρξη

Χωρικά ύδατα με εύρος 12 ν.μ. της Ελλάδας στο Αιγαίο

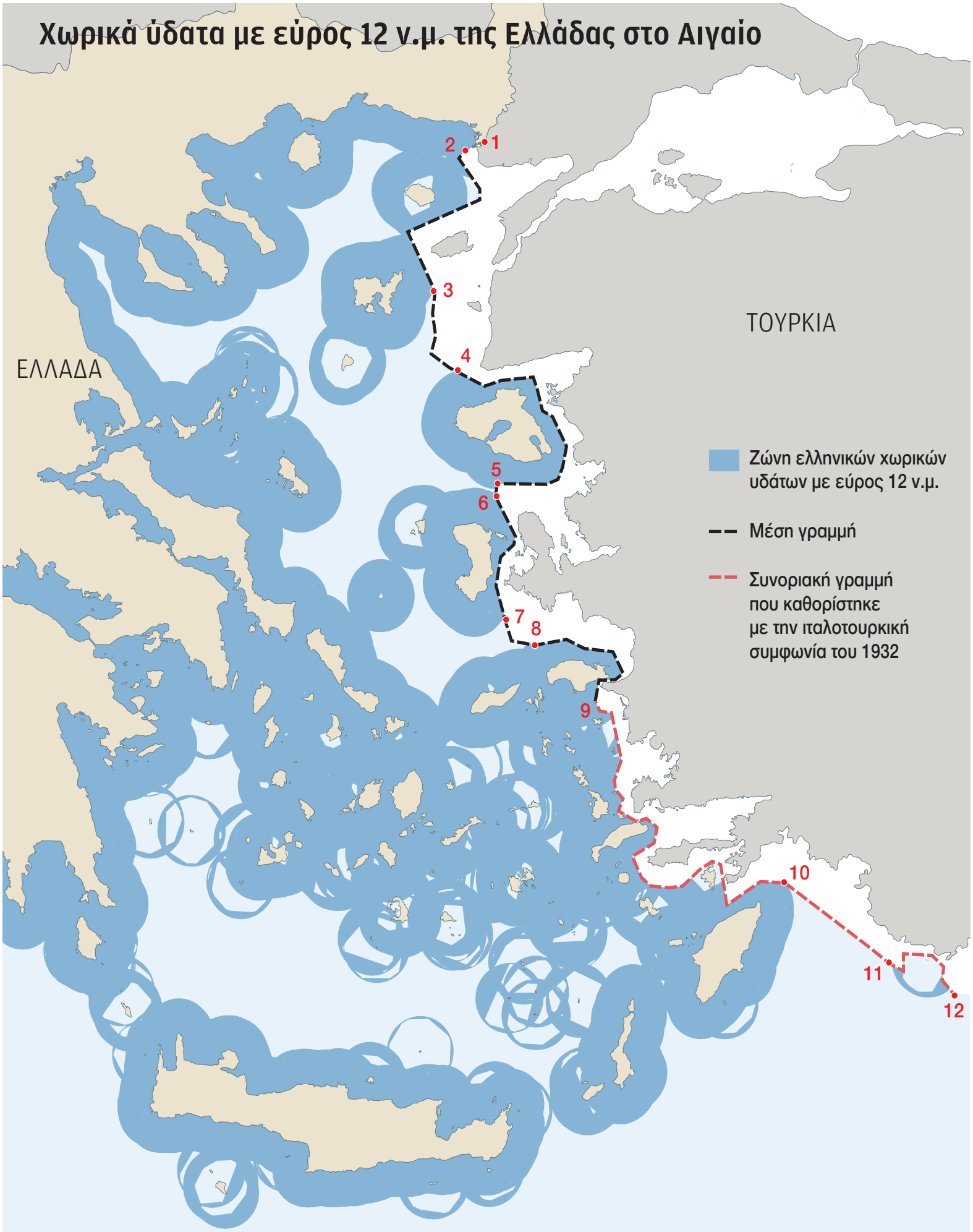

	Ελλάδα	Τουρκία	Διεθνή ύδατα
12 ν.μ.	71,5%	8,7%	19,8%

δικαιώματος αυξήσεως των χωρικών υδάτων στα 12 μίλια. Κατά συνέπεια, μπορεί να θεωρηθεί ως «επίμονος αντιρρησίας», έναντι του οποίου δεν ισχύει ο γενικός εθιμικός κανόνας.

Διεθνές δίκαιο: Για να μπορεί η Τουρκία να ισχυρισθεί ότι είναι «επίμονος αντιρρησίας», θα έπρεπε να είχε αντιταχθεί από την αρχή της δημιουργίας του εθιμικού κανόνα των 12 μιλίων. Αντιθέτως, η Τουρκία το 1956 είχε εκφρασθεί υπέρ της επεκτάσεως του εύρους των χωρικών υδάτων στα 12 μίλια και το 1964 επεξέτεινε τα χωρικά της ύδατα στα 12 μίλια στον Εύξεινο Πόντο και στην Ανατολική Μεσόγειο.

Η «ελληνική λίμνη» και τα τουρκικά ζωτικά συμφέροντα: Η βασική τουρκική θέση στο θέμα της επεκτάσεως των ελληνικών χωρικών υδάτων είναι ότι το Αιγαίο θα μετατραπεί σε «ελληνική λίμνη». Όλα τα υφιστάμενα περάσματα ανοιχτής θάλασσας προς τα μεγάλα τουρκικά λιμάνια θα κλείσουν. Τα πλοία και τα αεροσκάφη που θα φεύγουν από την Τουρκία με κατεύθυνση προς τη Δύση θα πρέπει να λαμβάνουν άδεια από την Ελλάδα. Κάτι τέτοιο είναι αντίθετο προς τα «ζωτικά συμφέροντα» της Τουρκίας στην περιοχή. Επιπλέον, θα ανατραπούν οι λεπτές ισορροπίες που είχε καθιερώσει η Συνθήκη της Λωζάννης.

Διεθνές δίκαιο και διεθνής πρακτική: Η αύξηση των χωρικών υδάτων στα 12 μίλια περιόρισε εκ των πραγμάτων τις περιοχές της ανοιχτής θάλασσας δίπλα σε ακτές, λιμάνια και θαλάσσια περάσματα. Γι' αυτόν τον λόγο δημιουργήθηκε ένας νέος θεσμός στο διεθνές δίκαιο, αυτός των «διεθνών στενών», που αναλύεται αμέσως παρακάτω. Από πλευράς διεθνούς πρακτικής επισημαίνεται ότι τα κράτη της Βαλτικής διασχίζουν τα δανέζικα, τα σουηδικά ή τα γερμανικά χωρικά ύδατα προκειμένου να φθάσουν στη Βόρειο Θάλασσα. Αντιστοίχως, από τα Στενά του Ορμούζ, στην είσοδο του Περσικού Κόλπου, διακινείται το 50% του πετρελαίου που μεταφέρεται ετησίως με πετρελαιοφόρα. Καμία χώρα δεν διανοήθηκε να ισχυρισθεί ότι το Ιράν ή το Ομάν (που είναι τα δύο παράκτια κράτη στα Στενά) δεν είχαν δικαίωμα να αυξήσουν τα χωρικά τους ύδατα στα 12 μίλια επειδή η ναυσιπλοΐα στο συγκεκριμένο στρατηγικό πέρασμα θα περνούσε υποχρεωτικώς από τα χωρικά τους ύδατα.

ε. Τα «στενά διεθνούς ναυσιπλοΐας» και η Ελλάδα

Η Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας προέβλεψε ένα νέο καθεστώς, τα «στενά διεθνούς ναυσιπλοΐας», στα οποία ασκείται ο λεγόμενος «πλους διελεύσεως», γνωστός και ως «διέλευση τράνζιτ». Τα στενά διεθνούς ναυσιπλοΐας:

- ανήκουν στην αιγιαλίτιδα ζώνη ενός κράτους
- συνδέουν περιοχές της ανοιχτής θάλασσας ή ΑΟΖ με άλλο τμήμα ανοιχτής θάλασσας ή ΑΟΖ και
- χρησιμοποιούνται από τη διεθνή ναυσιπλοΐα.

Εντός των χωρικών υδάτων υφίσταται το δικαίωμα «αβλαβούς διελεύσεως» (innocent passage), το οποίο όμως μπορεί να θεωρηθεί ότι δεν καλύπτει πλήρως τις ανάγκες των ενδιαφερόμενων ναυτικών κρατών. Η «αβλαβής διέλευση» ενός πλοίου μέσα από χωρικά ύδατα υπόκειται σε ορισμένους περιορισμούς, με βασικότερο το δικαίωμα του παράκτιου κράτους να αναστέλλει προσωρινά τη διέλευση ξένων πλοίων.

Αριθμός ελληνικών νησιών στο Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο*

Εύρος εμβαδού σε τετραγωνικά μέτρα	Αιγαίο	Ανατολική Μεσόγειος
<=10	3.709	335
>=10 και <100	13.951	1.632
>=100 και <1.000	3.359	573
>=1000 και <10.000	685	85
>=10.000 και <100.000	376	27
>=100.000	335	22
	22.415	**2.674**

*Σε κλίμακα 1:20.000 μ.

Επιπλέον περιορισμοί αφορούν τα υποβρύχια, τα οποία είναι υποχρεωμένα να πλέουν στην επιφάνεια.

Ο νέος θεσμός της «διελεύσεως τράνζιτ» ισχύει παράλληλα με την «αβλαβή διέλευση». Σύμφωνα με αυτόν, στα στενά διεθνούς ναυσιπλοΐας η διέλευση των σκαφών ασκείται χωρίς κανένα κώλυμα εκ μέρους του παράκτιου κράτους, το οποίο δεν μπορεί να απαγορεύσει γενικά τη διέλευση πλοίων. Μοναδικοί περιορισμοί είναι τα παραπλέοντα σκάφη να μην απειλούν την ασφάλεια του παράκτιου κράτους, να μη μολύνουν τη θάλασσα, να συμμορφώνονται προς τους κανόνες ναυσιπλοΐας και να μην ασκούν αλιευτικές και ερευνητικές δραστηριότητες ή λαθρεμπόριο. Τα υποβρύχια μπορούν να διαπλέουν τα διεθνή στενά βυθισμένα και τα αεροσκάφη να διασχίζουν ελεύθερα τα διεθνή στενά. Τέλος, δεν απαιτείται η παροχή προηγούμενης άδειας από το παράκτιο κράτος ή έστω ειδοποίηση.

Στην περίπτωση του Αιγαίου, στενά διεθνούς ναυσιπλοΐας θα μπορούσαν να θεωρηθούν όλες οι περιοχές που συνδέουν το βόρειο με το νότιο Αιγαίο και τα περάσματα γύρω από την Κρήτη. Γι' αυτόν τον λόγο, η Ελλάδα είχε καταθέσει το 1982 δήλωση (βλ. σελ. 18). Σε αυτή διεκδικούσε το δικαίωμα να περιορίσει τον αριθμό των στενών διεθνούς ναυσιπλοΐας στο Αιγαίο, προσδιορίζοντας σε ποια από τα πολλά εναλλακτικά στενά του Αιγαίου θα μπορούσε να ασκηθεί η «διέλευση τράνζιτ».

Οψέποτε αυξηθούν τα ελληνικά χωρικά ύδατα σε 12 μίλια, είναι αυτονόητο ότι θα υπάρξουν διευθετήσεις για τη διεθνή ναυσιπλοΐα. Κάποια στενά θα προσδιορισθούν ως «διεθνή στενά» όπου θα ασκείται το δικαίωμα της «διελεύσεως τράνζιτ». Πιο συγκεκριμένα, σε περίπτωση αυξήσεως των ελληνικών χωρικών υδάτων στα δώδεκα μίλια κλείνουν:

- όλα τα θαλάσσια περάσματα που βρίσκονται δυτικά και ανατολικά της Κρήτης
- το στενό θαλάσσιο πέρασμα μεταξύ Κυκλάδων και Δωδεκανήσων.

Η ελληνική πλευρά, ως ένδειξη καλής θελήσεως, μπορεί να διατηρήσει ορισμένους από τους διαύλους ανοιχτής θάλασσας οι οποίοι υφίστανται με το παρόν όριο των 6 μιλίων και συνδέουν το βόρειο με το νότιο Αιγαίο, αφήνοντας αυτούς εκτός των ελληνικών χωρικών υδάτων. Επίσης, θα μπορούσε να υπάρξει κάποια τοπική διευθέτηση για τα πλοία που κατευθύνονται προς το λιμάνι της Σμύρνης.

στ. Το τουρκικό casus belli

Η εξέλιξη του εθιμικού και συμβατικού Δικαίου της Θάλασσας ως προς την αύξηση των χωρικών υδάτων υπήρξε απολύτως ευνοϊκή για τις ελληνικές θέσεις. Η επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων κατέστη το πιο ισχυρό σημείο της Ελλάδας (χωρίς αυτό να έχει γίνει αντιληπτό από το ελληνικό πολιτικό σύστημα). Η Τουρκία, αντιλαμβανόμενη τη σημασία της επεκτάσεως των χωρικών υδάτων, δήλωσε από το 1974 ότι «επέκταση της ελληνικής αιγιαλίτιδας ζώνης στα 12 μίλια θα σήμαινε ελληνοτουρκικό πόλεμο», γνωστότερο με τη λατινική φράση casus belli. Αρχικώς θεωρούσε ως αιτία πολέμου την επέκταση στα 12 μίλια. Αργότερα χαρακτήρισε casus belli οποιαδήποτε επέκταση πέραν των 6 μιλίων.

Τον Μάιο του 1995, η Βουλή των Ελλήνων ψήφισε ομόφωνα υπέρ της κυρώσεως της Συμβάσεως για το Δίκαιο της Θάλασσας. Στο δεύτερο άρθρο του σχετι-

Αριθμός τουρκικών νησιών στο Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο*

Εύρος εμβαδού σε τετραγωνικά μέτρα	Αιγαίο	Ανατολική Μεσόγειος
<=10	850	211
>=10 και <100	1.260	278
>=100 και <1.000	274	77
>=1000 και <10.000	141	32
>=10.000 και <100.000	105	20
>=100.000	79	27
	2.709	**635**

*Σε κλίμακα 1:50.000 μ.

Η σημασία της αυξήσεως των χωρικών υδάτων (χ.ύ.) από 6 σε 12 ν. μίλια σε αριθμούς

Α	Β	Γ	Δ	Ε
Σύνολο Αιγαίου 190.000 τ.χλμ.	Ελληνικά χ.ύ.	Τουρκικά χ.ύ.	Διεθνή ύδατα (υφαλοκρηπίδα)	Διεκδικήσεις Τουρκίας επί της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου
6 ν.μ.	43,5%	7,5%	49%	11,1% (20.928 τ.χλμ.)
10 ν.μ. (εναέριος χώρος)	63,9%	8,5%	27,6%	6,7% (12.737 τ.χλμ.)
12 ν.μ.	71,5%	8,7%	19,8%	5,1% (9.725 τ.χλμ.)

κού νόμου, διακηρυσσόταν το «αναφαίρετο δικαίωμα» της Ελλάδας να επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα «σε οποιοδήποτε χρόνο» στο μέλλον. Επρόκειτο για μια νομοθετική διάταξη-δήλωση που προοριζόταν περισσότερο για εσωτερική κατανάλωση. Λίγες ημέρες μετά, τον Ιούνιο του 1995, η Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση εξέδωσε ένα ψήφισμα (βλ. σελ. 21). Το ψήφισμα αναπαρήγε τις βασικές τουρκικές θέσεις για το Αιγαίο:

α. Η Συνθήκη της Λωζάννης δημιούργησε μια ισορροπία μεταξύ των δύο κρατών.

β. Η Ελλάδα παραβίασε την ισορροπία το 1936 με την επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων στα 6 μίλια.

γ. Η Τουρκία δεν πρόκειται να δεχθεί επέκταση στα 12 μίλια, διότι κάτι τέτοιο θα αντέβαινε στα ζωτικά της συμφέροντα στο Αιγαίο.

Για αυτούς τους λόγους, η Τουρκική Εθνοσυνέλευση εκχώρησε στην κυβέρνηση την αρμοδιότητα να λάβει ακόμη και στρατιωτικά μέτρα για να προασπίσει τα ζωτικά συμφέροντα της χώρας. Η αναφορά σε στρατιωτικά μέτρα αποτελούσε ευθεία παραβίαση του άρθρου 2.4. του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ, που θεωρείται πυλώνας του διεθνούς συστήματος ασφαλείας. Επιπλέον, η απειλή πολέμου δεν αφορούσε παραβίαση της διεθνούς νομιμότητας, αλλά θα εφαρμοζόταν σε περίπτωση που ένα κράτος ασκούσε τα νόμιμα δικαιώματά του.

Έκτοτε, η άρση του casus belli κατέστη κομβικό σημείο αναφοράς της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Ενδεικτικά, περιλαμβάνεται σε όλες τις ετήσιες εκθέσεις προόδου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ και στα σχετικά ψηφίσματα του Ευρωκοινοβουλίου. Η Τουρκία αγνοεί αυτές τις αντιδράσεις. Η ημιεπίσημη θέση της είναι ότι θα αρθεί όταν η Ελλάδα δηλώσει πως δεν προτίθεται να επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα στα 12 μίλια.

Παράλληλα, στην Ελλάδα έχει καλλιεργηθεί τεχνηέντως η αντίληψη ότι η επέκταση των χωρικών υδάτων μπορεί να γίνει μόνο κατόπιν συνεννοήσεως με την Τουρκία.

Στις 18 Οκτωβρίου 2025 ο Τούρκος υπουργός Εξωτερικών Χακάν Φιντάν ανέφερε δημοσίως ότι «εγώ δεν αποδέχομαι τα 12 μίλια, εσύ δεν αποδέχεσαι τα 6 μίλια. Αυτά μπορούν να συζητηθούν... Το πρόβλημα στο Αιγαίο δεν είναι πρόβλημα το οποίο δεν μπορεί να επιλυθεί».

Για πρώτη φορά τα τελευταία 51 χρόνια η Τουρκία δεν απείλησε με casus belli για την αύξηση των ελληνικών χωρικών υδάτων. Είπε, δηλαδή, δημοσίως κάτι που συζητούσε πίσω από κλειστές πόρτες. Η δήλωση υπήρξε συνέπεια πιέσεων προς την Άγκυρα να άρει την απειλή πολέμου, προκειμένου να συμμετάσχει στο ευρωπαϊκό εξοπλιστικό πρόγραμμα SAFE. Ήταν η μία από τις δύο προϋποθέσεις που έθεσε η ελληνική πλευρά για να αποδεχθεί την τουρκική συμμετοχή (η άλλη προϋπόθεση ήταν η παύση των αμφισβητήσεων της ελληνικής κυριαρχίας σε νησιά του Ανατολικού Αιγαίου). Η δήλωση Φιντάν δεν συνιστούσε, όμως, αλλαγή θέσεως. Η Άγκυρα εξακολουθεί να αρνείται ότι η Ελλάδα μπορεί αύριο το πρωί να αυξήσει τα χωρικά της ύδατα. Ζητά να διαπραγματευθούν οι δύο χώρες την

Η ελληνική δήλωση για τα «στενά διεθνούς ναυσιπλοΐας»

«[...] σε περιοχές όπου είναι κατεσπαρμένα πολυάριθμα νησιά τα οποία σχηματίζουν πληθώρα εναλλακτικών στενών, εξυπηρετούντων ουσιαστικώς μία και την αυτή οδό διεθνούς ναυσιπλοΐας, η Ελλάδα αντιλαμβάνεται ότι το οικείο παράκτιο κράτος έχει την ευθύνη όπως προσδιορίζει τον ή τους διαδρόμους εκείνους, μέσω των εναλλακτικών τούτων στενών, διά των οποίων τα πλοία και τα αεροσκάφη τρίτων χωρών θα δύνανται να διακινούνται υπό καθεστώς πλου διελεύσεως [...]».

άσκηση αποκλειστικού δικαιώματος της μίας εκ των δύο. Απλώς δεν επικαλέστηκε την απειλή πολέμου. Το δικαίωμα, όμως, επεκτάσεως των ελληνικών χωρικών υδάτων είναι μονομερές και δεν μπορεί –για λόγους αρχής– να αποτελεί αντικείμενο συμφωνίας με οποιαδήποτε άλλη χώρα.

ζ. Τα χωρικά ύδατα κατά τις διερευνητικές συνομιλίες (2002-03 και 2010-13)

i. Η περιορισμένη επέκταση των χωρικών υδάτων

Το θέμα της επεκτάσεως των ελληνικών χωρικών υδάτων ετέθη μετά το 2002, κατά τις λεγόμενες διερευνητικές συνομιλίες με την Τουρκία. Η ελληνική πλευρά επιθυμούσε να ξεκινήσει από την περιορισμένη, ανά περιοχές, επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων. Οι περιοχές που θα έμεναν εκτός ελληνικών χωρικών υδάτων στο Ανατολικό Αιγαίο θα προδιέγραφαν ουσιαστικά τη λύση για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας.

Ακολούθως, οι δύο πλευρές θα ξεκινούσαν σύντομες διαπραγματεύσεις, προσπαθώντας να επιτύχουν συμφωνία για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας. Εάν, όπως αναμενόταν, δεν κατέληγαν σε αποτέλεσμα, θα υπέγραφαν συνυποσχετικό και θα παρέπεμπαν την υπόθεση στο Διεθνές Δικαστήριο. Το τελευταίο θα είχε εμμέσως καθοδηγηθεί ως προς το τελικό αποτέλεσμα από την περιορισμένη επέκταση των χωρικών υδάτων.

Η πιο κρίσιμη περίοδος των διερευνητικών συνομιλιών ήταν ο Νοέμβριος του 2003, όταν φάνηκε ότι οι δύο πλευρές έφθασαν πολύ κοντά στην επίτευξη συμφωνίας. Με κάθε επιφύλαξη λόγω του απορρήτου των συνομιλιών, οι «επιλεκτικές διαφοροποιήσεις των ορίων της αιγιαλίτιδας» εκινούντο στο ακόλουθο πλαίσιο συμφωνίας:

Στις ηπειρωτικές ακτές της χώρας (περιλαμβανομένης της Εύβοιας και της Θράκης), τα χωρικά ύδατα θα επεκτείνονταν στα 12 μίλια.

Στις νησιωτικές ακτές, τα χωρικά ύδατα θα επεκτείνονταν στα 8, 9 ή 10 μίλια (δεν είναι σαφές εάν σε αυτές τις περιοχές περιλαμβάνονταν όλες οι νησιωτικές ακτές δίπλα στα τουρκικά παράλια). Οι αριθμοί αυτοί προέκυπταν ως ακολούθως: Τα 8 μίλια ήσαν το ήμισυ της διαφοράς μεταξύ των 6 μιλίων χωρικών υδάτων και των 10 μιλίων εναερίου χώρου. Τα 9 μίλια ήσαν το ήμισυ της διαφοράς μεταξύ των 6 μιλίων χωρικών υδάτων και των 12 μιλίων στα οποία έχει δικαίωμα ένα παράκτιο κράτος να επεκτείνει τα χωρικά του ύδατα. Τα 10 μίλια ήσαν το όριο του εναερίου χώρου.

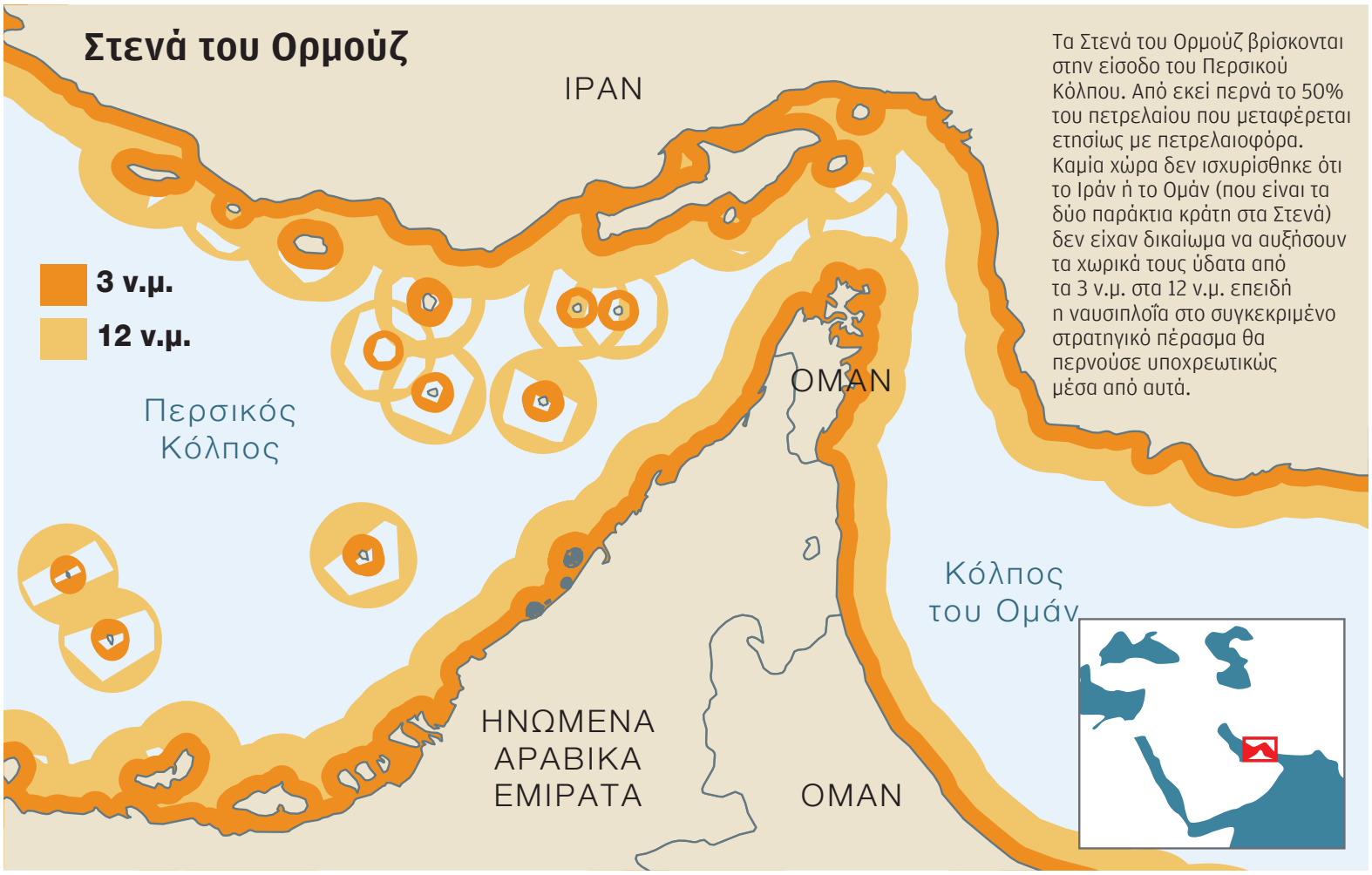

Τα Στενά του Ορμούζ βρίσκονται στην είσοδο του Περσικού Κόλπου. Από εκεί περνά το 50% του πετρελαίου που μεταφέρεται ετησίως με πετρελαιοφόρα. Καμία χώρα δεν ισχυρίσθηκε ότι το Ιράν ή το Ομάν (που είναι τα δύο παράκτια κράτη στα Στενά) δεν είχαν δικαίωμα να αυξήσουν τα χωρικά τους ύδατα από τα 3 ν.μ. στα 12 ν.μ. επειδή η ναυσιπλοΐα στο συγκεκριμένο στρατηγικό πέρασμα θα περνούσε υποχρεωτικώς μέσα από αυτά.

Τα ελληνικά και τουρκικά χωρικά ύδατα στο Αιγαίο και οι θαλάσσιες οδοί που ακολουθεί η εμπορική ναυτιλία

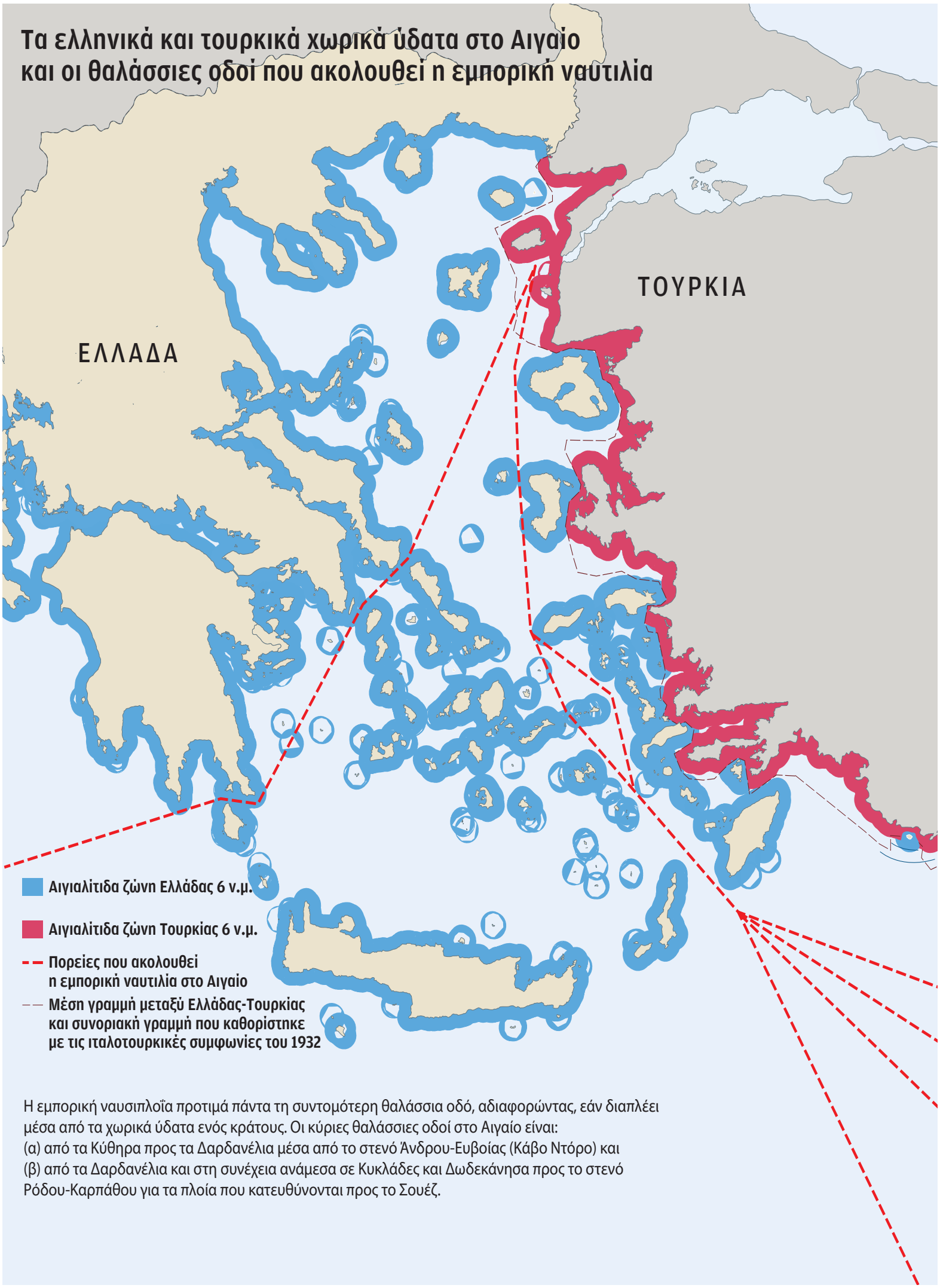

Η εμπορική ναυσιπλοΐα προτιμά πάντα τη συντομότερη θαλάσσια οδό, αδιαφορώντας, εάν διαπλέει μέσα από τα χωρικά ύδατα ενός κράτους. Οι κύριες θαλάσσιες οδοί στο Αιγαίο είναι:
(α) από τα Κύθηρα προς τα Δαρδανέλια μέσα από το στενό Άνδρου-Ευβοίας (Κάβο Ντόρο) και
(β) από τα Δαρδανέλια και στη συνέχεια ανάμεσα σε Κυκλάδες και Δωδεκάνησα προς το στενό Ρόδου-Καρπάθου για τα πλοία που κατευθύνονται προς το Σουέζ.

Σε κάποιες περιοχές δίπλα στα τουρκικά παράλια δεν επρόκειτο να υπάρξει αύξηση των χωρικών υδάτων με σκοπό τη διευκόλυνση της ναυσιπλοΐας.

Ο εναέριος χώρος θα εναρμονιζόταν με τα νέα όρια της αιγιαλίτιδας ζώνης.

Μετά τη συνεννόηση με την Τουρκία, η Ελλάδα θα προχωρούσε σε μονομερή επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων. Ουσιαστικά, η Ελλάδα παραιτείτο από οποιαδήποτε περαιτέρω αύξηση των ελληνικών χωρικών υδάτων στο μέλλον.

Η Τουρκία φαίνεται ότι είχε συμφωνήσει κατ' αρχήν στα περισσότερα από τα ανωτέρω σημεία. Ο τότε πρωθυπουργός, κρίνοντας ότι σχετικός νόμος θα ήταν εξαιρετικά δύσκολο να υπερψηφισθεί από τη Βουλή, δεν προχώρησε στην ολοκλήρωση της συμφωνίας. Μια δεύτερη, επίσης άκαρπη, προσπάθεια προς την ίδια κατεύθυνση έγινε το 2010-12.

ii. Κριτική στις διερευνητικές συνομιλίες

Οι διερευνητικές συνομιλίες εκκινούν από μια σωστή παραδοχή. Πρώτα πρέπει να προχωρήσει η Ελλάδα στην επέκταση των χωρικών υδάτων και μετά να παραπεμφθεί η διαφορά στο Διεθνές Δικαστήριο. Σε άλλη περίπτωση, το δικαστήριο θα εκδικάσει τη διαφορά με το δεδομένο των χωρικών υδάτων 6 μιλίων. Μετά την έκδοση της αποφάσεως θα καταστεί άνευ σημασίας η επέκταση των χωρικών υδάτων.

Ενώ, όμως, η βασική παραδοχή είναι σωστή, η διαπραγμάτευση περιέχει ένα δομικό λάθος. Είναι λανθασμένη η διαπραγμάτευση με ένα άλλο κράτος για τον τρόπο εφαρμογής ενός δικαιώματος το οποίο ασκείται μονομερώς. Είναι διαφορετική η ενημέρωση και η τυχόν παροχή διευκολύνσεων (όχι μόνο προς την Τουρκία, αλλά και προς άλλα κράτη) για τη διεθνή ναυσιπλοΐα στο Αιγαίο και διαφορετική η διαπραγμάτευση με στόχο τη συμφωνία της Τουρκίας για επέκταση των χωρικών υδάτων.

Η διαπραγμάτευση είναι λανθασμένη ακόμη και από τη σκοπιά των οπαδών της απόψεως ότι η Ελλάδα δεν πρέπει να επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα στα 12 μίλια. Οι διερευνητικές συνομιλίες έχουν ως αντικείμενο την περιορισμένη ανά περιοχές επέκταση των χωρικών υδάτων με αντάλλαγμα την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας. Παραμένουν τρία ερωτήματα:

α. Πώς θα διασφαλισθεί ότι η Τουρκία δεν θα θέσει θέμα «γκρίζων ζωνών» κατά τη διαδικασία ενώπιον του δικαστηρίου (αμφισβητώντας κάποια από τα νησιά-σημεία βάσεως για τη μέτρηση της υφαλοκρηπίδας);

β. Τι θα γίνει με την αποστρατιωτικοποίηση των νησιών;

γ. Τι θα γίνει με τα όρια του FIR Αθηνών ή της Ζώνης Έρευνας και Διασώσεως αφ' ης στιγμής η Τουρκία κατοχυρώσει ότι θα έχει αρκετές περιοχές ανοιχτών θαλασσών στο Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο;

Τα σημεία (β) και (γ) συνδέονται με την επόμενη ημέρα της δικαστικής διευθετήσεως, όταν η Ελλάδα δεν θα έχει πλέον κάτι να διαπραγματευθεί.

Τυχόν απόφαση της Ελλάδας να μην επεκτείνει παντού στα 12 μίλια τα χωρικά της ύδατα, αλλά να αφήσει εκτός κάποιες περιοχές ανοιχτής θάλασσας, είναι κίνηση μείζονος σημασίας, η οποία θα συνέφερε πολλαπλώς την Τουρκία. Κατά συνέπεια, η Ελλάδα θα πρέπει να διαπραγματευθεί για τα ανταλλάγματα αυτής της σημαντικής κινήσεως και να τα συνδέσει με το σύνολο των θεμάτων που θέτει η Τουρκία στο Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο. Σε άλλη περίπτωση, θα έχει χάσει το βασικό της όπλο έναντι του υποτιθέμενου ανταλλάγματος της οριοθετήσεως της υφαλοκρηπίδας και θα έχει αφήσει ανοιχτά άλλα θέματα, με πιο σημαντικό τις «γκρίζες ζώνες» και την αποστρατιωτικοποίηση των νησιών του Αιγαίου.

Το τουρκικό ψήφισμα περί casus belli (Ιούνιος 1995)

«Οι ισορροπίες στην κοινή θάλασσα του Αιγαίου μεταξύ της Τουρκίας και της Ελλάδας έχουν καθορισθεί με τη Συνθήκη της Λωζάννης της 24ης Ιουλίου 1923. Κατά την ημερομηνία αυτή τα χωρικά ύδατα και των δύο χωρών καθορίστηκαν ώς τρία ναυτικά μίλια [...].

»Η Ελλάδα, την 8η Οκτωβρίου 1936, επεκτείνοντας τα χωρικά της ύδατα στα έξι μίλια, απέκτησε το 43,68% του Αιγαίου. [...] Ενώ τα τουρκικά χωρικά ύδατα στο Αιγαίο, που επεκτάθηκαν σε έξι μίλια το 1964, αντιστοιχούν περίπου στο 7% του Αιγαίου [...].

»Η Ελλάδα, τελευταίως, εξέφρασε την επιθυμία να επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα στα δώδεκα μίλια, επωφελούμενη από ορισμένες διατάξεις της Συμβάσεως για το Δίκαιο της Θάλασσας, οι οποίες αναφέρονται, κατ' αρχήν, σε ανοιχτές (δηλ. μη περίκλειστες) θάλασσες και ωκεανούς. Σε περίπτωση που αυτό πραγματοποιηθεί, η Ελλάδα θα έχει στην κυριαρχία της το 72% του Αιγαίου [...].

»Δεν είναι δυνατόν [...] να αποδεχθεί η Τουρκία ότι θα διεξάγει τη θαλάσσια επικοινωνία της με τις ανοιχτές θάλασσες και τους ωκεανούς διά μέσου των ελληνικών χωρικών υδάτων. Η Τουρκία έχει ζωτικά συμφέροντα στο Αιγαίο. Η Τουρκική Εθνοσυνέλευση, αν και ελπίζει ότι η ελληνική κυβέρνηση δεν θα αποφασίσει την επέκταση των χωρικών υδάτων της στο Αιγαίο πέραν των έξι μιλίων, κατά τρόπο που θα διαταράξει την ισορροπία που καθορίσθηκε στη Λωζάννη, αποφάσισε να εκχωρήσει στην τουρκική κυβέρνηση όλες τις αρμοδιότητες, περιλαμβανομένων και αυτών που θα κριθούν αναγκαίες από στρατιωτική άποψη, για τη διατήρηση και την υπεράσπιση των ζωτικών συμφερόντων της χώρας μας. Ακόμη δε [αποφάσισε] να γνωστοποιήσει [την εκχώρηση] αυτή με φιλικά αισθήματα στην ελληνική και την παγκόσμια κοινή γνώμη».

Το μοναδικό πέρασμα

Μεταξύ του βορείου και νοτίου Αιγαίου υπάρχει, με το σημερινό εύρος των χωρικών υδάτων 6 ν. μιλίων, μόνο ένα πέρασμα ανοιχτής θάλασσας ανάμεσα στις Κυκλάδες και στα Δωδεκάνησα. Το συγκεκριμένο πέρασμα έχει στο στενότερο σημείο του εύρος μικρότερο των 4 ν. μιλίων. Σε περίπτωση αυξήσεως των ελληνικών χωρικών υδάτων στα 12 ν. μίλια το συγκεκριμένο πέρασμα θα κλείσει, όπως θα κλείσουν και τα σημερινά περάσματα ανοιχτής θάλασσας για είσοδο στο Αιγαίο ανάμεσα στα Αντικύθηρα και στην Κρήτη, στην Κρήτη και την Κάσο, στην Κάρπαθο και τη Ρόδο. Επίσης στο κεντρικό Αιγαίο θα κλείσει ένα πέρασμα ανοιχτής θάλασσας γύρω από τους βράχους Καλόγερος.

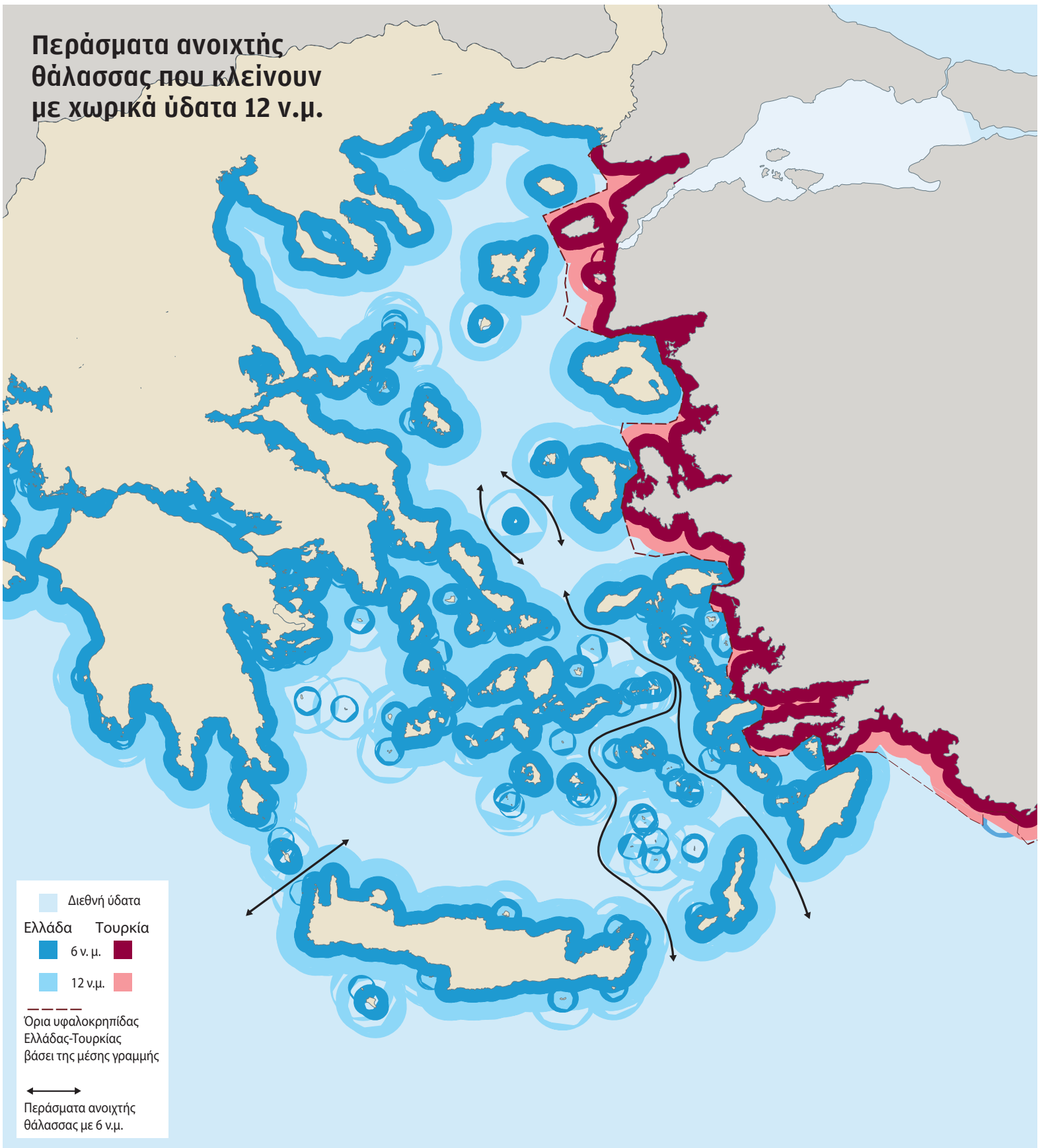

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Αποστρατιωτικοποίηση των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου

α. Τι προβλέπουν οι συνθήκες

Οι συνθήκες της Λωζάννης (1923) και των Παρισίων (1947) επέβαλαν σε ορισμένα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου καθεστώς αποστρατιωτικοποιήσεως ή περιορισμούς.

Λήμνος, Σαμοθράκη, Ίμβρος, Τένεδος και Λαγούσες νήσοι: ΟΛΙΚΗ ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

«[…] οὐδέν ὀχυρωματικὸν ἔργον, οὐδεμία μόνιμος ἐγκατάστασις πυροβολικοῦ […] ὡς καὶ οὐδεμία ἐγκατάστασις στρατιωτικῆς ἀεροναυτικῆς ἢ ναυτικὴ βάσις δύνανται νὰ ὑφίστανται ἐν ταῖς […] νήσοις.

»Οὐδεμία ἔνοπλος δύναμις δύναται νὰ σταθμεύσῃ ἐν αὐταῖς, ἐκτὸς τῶν πρὸς διατήρησιν τῆς τάξεως ἀναγκαιουσῶν δυνάμεων ἀστυνομίας καὶ χωροφυλακῆς. […]

»Ἡ Ἑλλὰς δύναται νὰ μεταφέρῃ τὸν στόλον αὐτῆς ἐντὸς τῶν χωρικῶν ὑδάτων τῶν οὐδετεροποιουμένων ἑλληνικῶν νήσων, οὐχὶ ὅμως καὶ νὰ χρησιμοποιῇ τὰ ὕδατα ταῦτα ὡς βάσιν ἐπιχειρήσεων κατὰ τῆς Τουρκίας ἢ διὰ ναυτικὴν ἢ στρατιωτικὴν συγκέντρωσιν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον» [άρθρα 4, 6 και 7 της Συμβάσεως της Λωζάννης περί του καθεστώτος των Στενών (1923)].

Λέσβος, Χίος, Σάμος και Ικαρία: ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ

«1. Αἱ εἰρημέναι νῆσοι δὲν θὰ χρησιμοποιηθῶσιν εἰς ἐγκατάστασιν ναυτικῆς βάσεως ἢ εἰς ἀνέγερσιν ὀχυρωματικοῦ τινὸς ἔργου […].

»3. Αἱ ἑλληνικαὶ στρατιωτικαὶ δυνάμεις ἐν ταῖς εἰρημέναις νήσοις θὰ περιορισθῶσιν εἰς τὸν συνήθη ἀριθμὸν τῶν διὰ τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν καλουμένων, οἵτινες δύνανται νὰ ἐκγυμνάζωνται ἐπὶ τόπου, ὡς καὶ εἰς δύναμιν χωροφυλακῆς καὶ ἀστυνομίας ἀνάλογον πρὸς τὴν ἐφ' ὁλοκλήρου τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους ὑπάρχουσαν τοιαύτην» [άρθρο 13 της Συνθήκης Ειρήνης της Λωζάννης (1923) – Το άρθρο δεν αναφέρεται σε πάσης φύσεως στρατιωτικό έργο (σταθμός παρακολουθήσεως, ραντάρ κ.λπ.) ούτε και σε αεροπορικές βάσεις. Επίσης, δεν προβλέφθηκε κάποια ειδική διαδικασία ελέγχου του αριθμού των στρατιωτών ή των αστυνομικών δυνάμεων].

Δωδεκάνησα: ΟΛΙΚΗ ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

«Αἱ ἀνωτέρω νῆσοι θὰ ἀποστρατιωτικοποιηθῶσι καὶ θὰ παραμείνωσιν ἀποστρατιωτικοποιημέναι» [άρθρο 14 της Συνθήκης Ειρήνης των Παρισίων (1947)].

Η Τουρκία θεωρεί ότι η Ελλάδα άρχισε να παραβιάζει το καθεστώς αποστρατιωτικοποιήσεως μετά το 1964. Μετά το 1974, η Τουρκία συστηματικά καταγγέλλει την Ελλάδα για παραβίαση διεθνών συνθηκών που επιβάλλουν την αποστρατιωτικοποίηση. Αντιστοίχως, η Ελλάδα αποδέχεται ότι προχώρησε σε στρατιωτικοποίηση των νησιών μετά το 1974. Θεωρεί, όμως, ότι η παραβίαση είναι συμβατή με το διεθνές δίκαιο και επιβεβλημένη από τις πραγματικές συνθήκες.

β. Τι επικαλείται η κάθε πλευρά για Λήμνο και Σαμοθράκη

Η Ελλάδα θεωρεί ότι το καθεστώς αποστρατιωτικοποιήσεως της Λήμνου και της Σαμοθράκης έληξε με τη Σύμβαση του Μοντρέ (1936), η οποία επέτρεψε τον επανεξοπλισμό της ζώνης των Στενών. Το γεγονός ότι δεν υπάρχει ρητή αναφορά στα συγκεκριμένα νησιά μέσα στη Σύμβαση του Μοντρέ θεωρείται από την Ελλάδα ήσσονος σημασίας, διότι στο προοίμιο της συμβάσεως αναφέρεται ρητώς ότι αυτή υποκαθιστά τη Σύμβαση της Λωζάννης. Την ελληνική θέση αποδεικνύουν επίσης:

- Η επιστολή της 6ης Μαΐου 1936 του πρέσβη της Τουρκίας στην Αθήνα, Ρουσέν Εσρέφ, προς τον πρωθυπουργό Ιωάννη Μεταξά, όπου ρητώς αναφέρει: «Κατ' εντολήν της κυβερνήσεώς μου […] είμαστε εξ ολοκλήρου σύμφωνοι όσον αφορά τη στρατιωτικοποίηση αυτών των δύο νησιών [σ.σ. Λήμνου και Σαμοθράκης], ταυτόχρονα με τον εξοπλισμό των Στενών».
- Η δήλωση του υπουργού Εξωτερικών της Τουρκίας, Ρουστού Αράς, κατά τη διαδικασία κυρώσεως της Συμβάσεως του Μοντρέ ενώπιον της Τουρκικής Εθνοσυνελεύσεως, σύμφωνα με την οποία: «Οι

Η σπάθη και οι απαρχαιωμένες διατάξεις για την αποστρατιωτικοποίηση

Η προσεκτική ανάγνωση κάποιων άρθρων για την αποστρατιωτικοποίηση καταδεικνύει το παρωχημένο των ρυθμίσεων. Επί παραδείγματι, στο άρθρο 6 της Συμβάσεως της Λωζάννης περί του καθεστώτος των Στενών, αναφέρεται ότι ο οπλισμός των αστυνομικών δυνάμεων «δέον να αποτελήται μόνον ἐκ τοῦ περιστρόφου, τῆς σπάθης, τοῦ ὅπλου καὶ τεσσάρων ὁπλοπολυβόλων ἀνὰ ἑκατὸν ἄνδρας […]».

Η γραφική αναφορά στη σπάθη ανταποκρίνεται στα δεδομένα του 1923. Η συμμετοχή της Ελλάδας στο σύστημα ασφαλείας του ΝΑΤΟ, αλλά και τα νέα οπλικά συστήματα που καλύπτουν σε ελάχιστο χρόνο αποστάσεις εκατοντάδων χιλιομέτρων, έχουν καταστήσει εντελώς ξεπερασμένη από τη σύγχρονη πραγματικότητα τη διατήρηση παρόμοιων καθεστώτων.

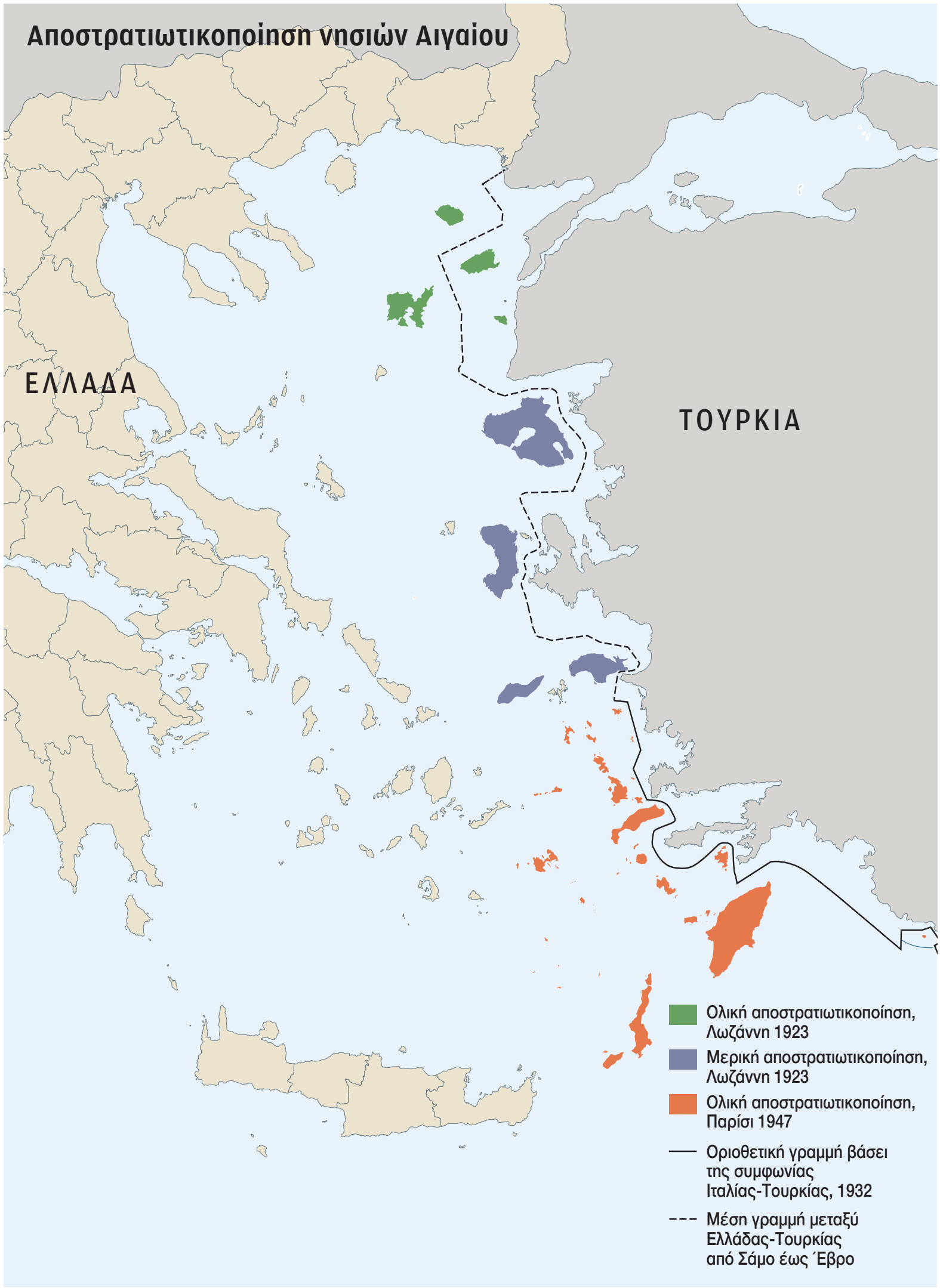
Αποστρατιωτικοποίηση νησιών Αιγαίου
ΕΛΛΑΔΑ
ΤΟΥΡΚΙΑ
Ολική αποστρατιωτικοποίηση, Λωζάννη 1923
Μερική αποστρατιωτικοποίηση, Λωζάννη 1923
Ολική αποστρατιωτικοποίηση, Παρίσι 1947
Οριοθετική γραμμή βάσει της συμφωνίας Ιταλίας-Τουρκίας, 1932
Μέση γραμμή μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας από Σάμο έως Έβρο

διατάξεις που αναφέρονται στα νησιά Λήμνος και Σαμοθράκη, τα οποία ανήκουν στη φίλη και γείτονα Ελλάδα και ήσαν αποστρατιωτικοποιημένα βάσει των σχετικών διατάξεων της Συμβάσεως της Λωζάννης, καταργούνται και αυτές από τη Σύμβαση του Μοντρέ».

Τέλος, συνιστά νομική αυθαιρεσία η ερμηνεία ότι οι υποχρεώσεις για αποστρατιωτικοποίηση παρέμειναν για τις ελληνικές νήσους Λήμνο και Σαμοθράκη, ενώ καταργήθηκαν για την Ίμβρο, την Τένεδο και τις Λαγούσες νήσους, οι οποίες τελούν υπό τουρκική κυριαρχία. Καμία από τις προαναφερόμενες νήσους, ελληνικές και τουρκικές, δεν αναφέρεται ρητώς στη Σύμβαση του Μοντρέ.

Κατά την Τουρκία, η Λήμνος και η Σαμοθράκη είναι αποσυνδεδεμένες από την ασφάλεια των Στενών. Συνδέονται με την ασφάλεια της Τουρκίας και παρέμειναν εν ισχύι. Η δήλωση του Ρουστού Αράς στην Τουρκική Εθνοσυνέλευση ήταν μια ευχή πολιτικού και όχι νομικού χαρακτήρα.

γ. Τι επικαλείται η κάθε πλευρά για τα υπόλοιπα νησιά

i. Νόμιμη άμυνα

Η Ελλάδα παραδέχεται επισήμως ότι από το 1974 άρχισε να εξοπλίζει με ταχείς ρυθμούς τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου. Ο λόγος της αλλαγής της ελληνικής στάσεως ήταν η τουρκική εισβολή στην Κύπρο, η ίδρυση στη Σμύρνη της Στρατιάς Αιγαίου (4η Στρατιά), η οποία διαθέτει μεγάλο αριθμό αποβατικών σκαφών και βρίσκεται εκτός των νατοϊκών σχεδιασμών, και η απειλή του casus belli σε περίπτωση αυξήσεως των ελληνικών χωρικών υδάτων. Η Ελλάδα προέβη στις αναγκαίες αμυντικές προπαρασκευές, που θα της επιτρέψουν να ασκήσει, εάν χρειασθεί, το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας, όπως προβλέπεται στο άρθρο 51 του Χάρτη του ΟΗΕ: «Καμιά διάταξη αυτού του Χάρτη δεν θα εμποδίζει το φυσικό δικαίωμα της ατομικής ή συλλογικής νόμιμης άμυνας σε περίπτωση που ένα Μέλος των Ηνωμένων Εθνών δέχεται ένοπλη επίθεση, ώς τη στιγμή που το Συμβούλιο Ασφαλείας θα πάρει τα αναγκαία μέτρα για να διατηρήσει τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια [...]».

Η Τουρκία θεωρεί ότι, για να ασκηθεί το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας, θα πρέπει πρώτα το κράτος να έχει γίνει στόχος ένοπλης επιθέσεως. Επιπλέον, σύμφωνα με τον Χάρτη του ΟΗΕ, όταν λαμβάνονται μέτρα νόμιμης άμυνας, θα πρέπει να ανακοινώνονται στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ. Αυτό ορίζει η επόμενη παράγραφος του άρθρου 51: «Τα μέτρα που θα παίρνουν τα Μέλη των Ηνωμένων Εθνών κατά την άσκηση αυτού του δικαιώματος της νόμιμης άμυνας θα ανακοινώνονται αμέσως στο Συμβούλιο Ασφαλείας».

Τέλος, η λήψη μέτρων νόμιμης άμυνας οφείλει να έχει προσωρινό χαρακτήρα. Αντιθέτως, η Ελλάδα, επικαλούμενη μια αόριστη απειλή, έχει προχωρήσει σε μόνιμη βάση σε αλλαγή του νομικού καθεστώτος στο Αιγαίο.

Η Ελλάδα απαντά ότι οι γεωγραφικές συνθήκες της περιοχής (μεγάλη απόσταση από την ηπειρωτική Ελλάδα, άμεση γειτνίαση με τις τουρκικές ακτές) θα καθιστούσαν κενή περιεχομένου τη λήψη μέτρων αφού σημειωνόταν τουρκική επίθεση. Η Τουρκία θα καταλάμβανε τα νησιά χωρίς αντίσταση. Επομένως, η αμυντική προπαρασκευή είναι απαραίτητο στοιχείο για να μπορέσει η Ελλάδα να ασκήσει το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας, εάν χρειασθεί.

Επιπλέον, κατά την πλειονότητα των διεθνολόγων, η ύπαρξη απειλής δίνει το δικαίωμα της προληπτικής άμυνας (anticipatory self-defence). Αυτό σημαίνει ότι τα κράτη μπορούν να προετοιμασθούν αμυντικά απέναντι σε μια επικείμενη ένοπλη επίθεση, ακόμη και εάν αυτή δεν έχει ακόμη εκδηλωθεί. Η άποψη αυτή ενισχύθηκε σημαντικά μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου 2001. Οι ΗΠΑ διατύπωσαν το δόγμα της προληπτικής αυτοάμυνας (pre-emptive self-defence). Μέσα από την προληπτική δράση, οι ΗΠΑ διατηρούν το δικαίωμα να ενεργήσουν πρώτες υπερασπιζόμενες την ασφάλειά τους, χωρίς να περιμένουν πρώτα την εκδήλωση επιθετικού χτυπήματος, με την προϋπόθεση η επίθεση να είναι πραγματικά επικείμενη.

ii. Αντίμετρα

Η Ελλάδα ισχυρίζεται ότι η στρατιωτικοποίηση των νησιών θα μπορούσε να θεωρηθεί ως «αντίμετρα» (counter-measures). Τα αντίμετρα δεν περιλαμβάνουν άσκηση βίας. Αποτελούν παράνομες ενέργειες, οι οποίες όμως νομιμοποιούνται ως απάντηση ενός κράτους έναντι προηγούμενης παραβιάσεως του διεθνούς δικαίου από άλλο κράτος. Στην προκειμένη περίπτωση, «[...] η αμυντική προετοιμασία εξοπλισμού των νησιών αποτελεί απάντηση σε μια ενέργεια που είναι καθαυτή παράνομη διεθνώς: την τουρκική απειλή χρήσης βίας κατά των ελληνικών νησιών. Στην προπαρασκευή επίθεσης, λοιπόν, που είναι παράνομη, η Ελλάδα αντιτάσσει προπαρασκευή άμυνας. Αν τώρα η προπαρασκευή άμυνας χαρακτηριζόταν παράνομη –πράγμα βέβαια που δεν είναι δυνατόν να αποκρουστεί–, θα βρισκόμασταν μπροστά σε μια σχέση παρανομίας έναντι παρανομίας, στην

περίπτωση όμως αυτή η δεύτερη παρανομία (η ελληνική αμυντική προπαρασκευή) έχει χαρακτήρα αντιποίνων και παύει γι' αυτόν τον λόγο να είναι παράνομη, αφού αποτελεί απάντηση σε προηγηθείσα τουρκική παρανομία και αποβλέπει στην αντιμετώπισή της» (Οικονομίδης, 1989).

iii. Θεμελιώδης αλλαγή συνθηκών

Σκοπός των συνθηκών της Λωζάννης και των Παρισίων ήταν η διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας. Η κατάσταση έχει ριζικά αλλάξει από τότε. Η συνέχιση του καθεστώτος αποστρατιωτικοποιήσεως θα είχε ως αποτέλεσμα τη διατάραξη της διεθνούς ειρήνης, αφού θα διευκόλυνε την εκδήλωση του τουρκικού επεκτατισμού εις βάρος των νησιών. Η εφαρμογή της ρήτρας rebus sic stantibus είναι θεμελιώδους σημασίας για τη διαφύλαξη της εδαφικής ακεραιότητας της Ελλάδας. Αυτό δεν συνεπάγεται κατάργηση των συγκεκριμένων συνθηκών, αλλά τροποποίησή τους μόνο ως προς τους συγκεκριμένους όρους αποστρατιωτικοποιήσεως.

Η Τουρκία απορρίπτει συλλήβδην αυτή την άποψη. Στα κείμενα των συνθηκών δεν υπάρχει ένδειξη ότι λήγουν ή μπορεί να λήξουν. Η πρόθεση του νομοθέτη ήταν να δημιουργήσει μόνιμο, αντικειμενικό καθεστώς αποστρατιωτικοποιήσεως, χωρίς δυνατότητες αλλαγών.

iv. Συνθήκη των Παρισίων και res inter alios acta

Η Τουρκία ισχυρίζεται ότι η Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων, που προέβλεψε την αποστρατιωτικοποίηση των Δωδεκανήσων, επιβλήθηκε για την ασφάλειά της και δημιούργησε ένα αντικειμενικό καθεστώς, το οποίο μπορούν να επικαλεσθούν τρίτα κράτη. Η Ελλάδα αντιτείνει ότι το καθεστώς αποστρατιωτικοποιήσεως ήταν αποτέλεσμα της διαμάχης μεταξύ των Σοβιετικών και των Δυτικών. Επιπλέον, η Τουρκία δεν έχει δικαίωμα να επικαλείται τη Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων, καθότι δεν ήταν συμβαλλόμενο μέρος σε αυτήν. Οι διατάξεις περί αποστρατιωτικοποιήσεως αποτελούν για την Τουρκία res inter alios acta (ζήτημα που αφορά τρίτους).

δ. Η σοβαρότητα της αποστρατιωτικοποιήσεως των νησιών

Το θέμα της στρατιωτικοποιήσεως των νησιών του Αιγαίου είναι εξαιρετικά σοβαρό. Η Τουρκία το θέτει μετ' επιτάσεως, διότι γνωρίζει ότι οι απόψεις της για το Αιγαίο πάσχουν από πλευράς διεθνούς δικαίου, με την εξαίρεση του θέματος του διαφορετικού εύρους του ελληνικού εναερίου χώρου. Στο θέμα της αποστρατιωτικοποιήσεως υπάρχει ένα σώμα διεθνών συνθηκών το οποίο έχει μια σοβαρή βάση. Επιπλέον, η εξαίρεση περιοχών του Αιγαίου από νατοϊκές και πολυεθνικές ασκήσεις λόγω της επικλήσεως της αποστρατιωτικοποιήσεως «γκριζάρει» ακόμη περισσότερο το καθεστώς του Αιγαίου. Σε αυτό το πλαίσιο προσπάθησε τη διετία 2020-21 με τρεις διαδοχικές επιστολές προς τον ΟΗΕ να διασυνδέσει το θέμα της ελληνικής κυριαρχίας σε όλα τα ρητώς κατονομαζόμενα νησιά του Αιγαίου με την αποστρατιωτικοποίηση. Μετά το 2021 το θέμα υπνώττει, με την εξαίρεση των «συνηθισμένων» διαμαρτυριών για μεταφορές οπλικών συστημάτων στα νησιά. Θα επανέρχεται, όμως, όποτε υπάρχουν εντάσεις.

Δυστυχώς η σοβαρότητα του θέματος επιβάλλει στην Ελλάδα να μη θέσει στην κρίση ενός διεθνούς δικαιοδοτικού οργάνου την ορθότητα των θέσεών της για τη στρατιωτικοποίηση των νησιών. Το διακύβευμα είναι υψηλότατο και δεν μπορεί η ελληνική πλευρά να διακινδυνεύσει έστω και τη μικρή πιθανότητα να μη γίνει δεκτή η άποψή της. Αρχικώς το 1994 και στη συνέχεια το 2015, η Ελλάδα εξαίρεσε από την αρμοδιότητα του Διεθνούς Δικαστηρίου οποιαδήποτε διαφορά συνδέεται με «στρατιωτικές δραστηριότητες και μέτρα που λαμβάνει η Ελληνική Δημοκρατία για την προστασία της κυριαρχίας και της εδαφικής της ακεραιότητας, για σκοπούς εθνικής άμυνας, καθώς και για την προστασία της εθνικής της ασφάλειας».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Ελληνικός εθνικός εναέριος χώρος

α. Η αμφισβήτηση του εύρους του ελληνικού εναερίου χώρου

Το εύρος του ελληνικού εναερίου χώρου ορίσθηκε το 1931 με το Προεδρικό Διάταγμα «περί καθορισμού πλάτους χωρικών υδάτων όσον αφορά τα ζητήματα της Αεροπορίας και Αστυνομίας αυτής» στα 10 ναυτικά μίλια από τις ακτές. Με την εξαίρεση της Βρετανίας, όλες οι άλλες χώρες, περιλαμβανομένης και της Τουρκίας, αποδέχθηκαν εμπράκτως αυτή τη ρύθμιση. Όταν το 1936 εξεδόθη ο σχετικός νόμος περί αυξήσεως της ελληνικής αιγιαλίτιδας ζώνης στα 6 μίλια, αναφέρθηκε ρητώς ότι δεν θίγονταν οι εν ισχύι διατάξεις που αφορούσαν «εις ειδικάς περιπτώσεις καθ' ας η αιγιαλίτις ζώνη ορίζεται μείζων ή ελάσσων των 6 ν. μιλίων».

Τον Απρίλιο του 1975, η Τουρκία ζήτησε από την Ελλάδα να περιορίσει στα 6 ναυτικά μίλια τον ελληνικό εθνικό εναέριο χώρο, ταυτίζοντας τα όριά του με αυτά της αιγιαλίτιδας ζώνης. Η Ελλάδα αρνήθηκε το τουρκικό αίτημα. Στις αναγγελίες προς αεροναυτιλλομένους για τις στρατιωτικές ασκήσεις πάνω από το Αιγαίο, συνέχισε να περιλαμβάνει την υπόδειξη: «Κανένα αεροσκάφος δεν δύναται να προσεγγίσει το ελληνικό έδαφος πλησιέστερα από 10 ναυτικά μίλια». Έκτοτε η Τουρκία αμφισβητεί εμπράκτως τον ελληνικό εναέριο χώρο στην έκταση μεταξύ 6 και 10 μιλίων. Σποραδικά στην αρχή, με πιο συστηματικό τρόπο μετά το 1978 και με μεγάλη συχνότητα μετά τη δεκαετία του 1990, τουρκικά αεροπλάνα παραβιάζουν την περιοχή μεταξύ 6 και 10 μιλίων.

β. Το τουρκικό επιχείρημα

Η τουρκική αμφισβήτηση του εύρους του ελληνικού εναερίου χώρου βασίζεται στη Σύμβαση του Σικάγου για τη Διεθνή Πολιτική Αεροπορία (1944). Στα άρθρα 1 και 2 ορίζεται ότι:

«Άρθρον 1: *Τὰ Συμβαλλόμενα Κράτη ἀναγνωρίζουσιν ὅτι ἕκαστον κράτος ἔχει τὴν πλήρη καὶ ἀποκλειστικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς ὑπεράνω τοῦ ἐδάφους αὐτοῦ ἀτμοσφαιρικῆς ἐκτάσεως.*

»Άρθρον 2: *Διὰ τοὺς σκοποὺς τῆς παρούσης συμβάσεως, ἐδαφικὰ ὅρια Κράτους τινὸς ἐννοοῦνται αἱ ἐκτάσεις τοῦ ἐδάφους αὐτοῦ μετὰ τῶν προσκείμενων εἰς ταύτας χωρικῶν ὑδάτων ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν, ἡγεμονίαν, προστασίαν ἢ ἐντολήν τοῦ Κράτους τούτου».*

Κατά συνέπεια, η επέκταση του ελληνικού εναερίου χώρου πάνω από την ανοιχτή θάλασσα αντιβαίνει σε θεμελιώδεις κανόνες του διεθνούς δικαίου και είναι εντελώς αυθαίρετη.

γ. Οι ελληνικές θέσεις

Το ελληνικό κράτος είναι σταθερό ως προς την ύπαρξη εναερίου χώρου 10 μιλίων. Στην ελληνική επιστημονική κοινότητα έχουν αναπτυχθεί διάφορες απόψεις που δικαιολογούν τις ελληνικές θέσεις:

Ύπαρξη δύο αιγιαλίτιδων ζωνών: Στη διατύπωση του Προεδρικού Διατάγματος του 1931 αναφέρεται ο όρος «χωρικά ύδατα». Με βάση αυτόν τον όρο έχει αναφερθεί ότι η Ελλάδα έχει «δύο αιγιαλίτιδες ζώνες. Μία γενικής μορφής για όλα τα θέματα, που καθιερώθηκε το 1936 και εκτείνεται σε 6 ν.μ., και μία ειδική για τα θέματα μόνον της αεροπορίας και της αστυνομίας της, που καθιερώθηκε το 1931 και έχει πλάτος 10 ν.μ.» (Οικονομίδης, 1989). Αυτό προϋποθέτει ότι η κυριαρχία επί του αέρος είναι ανεξάρτητη από το καθεστώς του εδάφους ή των υδάτων, άποψη που δεν είναι η κρατούσα στο διεθνές δίκαιο.

Η ελληνική αιγιαλίτιδα ζώνη (θα έπρεπε να) είναι 10 μίλια: «Η ορθόδοξη λύση θα ήταν να θεωρείται ότι το εύρος της αιγιαλίτιδας ζώνης είναι 10 μίλια, αλλά ότι η άσκηση της κυριαρχίας ως προς τη θάλασσα σε μια ζώνη μεταξύ 6 και 10 μιλίων δεν είναι ενεργός» (Ιωάννου - Στρατή, 2013).

Ύπαρξη τοπικού εθίμου στο Αιγαίο: «Η ακώλυτη πρακτική της Ελλάδας, αλλά και η πρακτική των κρατών που κάνουν χρήση του εναερίου χώρου του Αιγαίου κι έχουν ανεξαίρετα σεβασθεί τα 10 ν. μίλια οδηγεί στο συμπέρασμα ότι

Η στάση των τρίτων

Το απόσπασμα από ένα τηλεγράφημα της αμερικανικής πρεσβείας στην Αθήνα το 2005 είναι ενδεικτικό του τρόπου προσεγγίσεως τρίτων στο θέμα. Ο Αμερικανός πρέσβης προτείνει στον Έλληνα υπουργό Εξωτερικών να μη μιλάμε γενικώς για παραβιάσεις και παραβάσεις των τουρκικών μαχητικών στο Αιγαίο, αλλά να λέμε πότε υπάρχει είσοδός τους στην περιοχή κάτω των 6 μιλίων, οπότε, χωρίς αμφιβολία, υπάρχει πρόβλημα:

«Ο Πρέσβης διερωτήθηκε εάν η Ελλάδα διέκρινε με σαφήνεια ανάμεσα στις τουρκικές παραβιάσεις του εναέριου χώρου και τις τουρκικές μη υποβολές σχεδίων πτήσεων στο FIR, υπενθυμίζοντας στον Μολυβιάτη ότι ούτε και οι ΗΠΑ υπέβαλαν σχέδια πτήσεων στο FIR [...] Ο Πρέσβης θεώρησε ότι η ελληνική αξιοπιστία με τους συμμάχους θα αυξανόταν εάν ετίθετο θέμα μόνο για τις τουρκικές παραβιάσεις εντός των έξι ναυτικών μιλίων από το ελληνικό έδαφος, όπου οι αριθμοί είναι πολύ μικρότεροι και το διεθνές δίκαιο είναι σαφέστερο.

»3. (C) Ambassador *questioned whether Greece drew a fine enough distinction between Turkish airspace violations and Turkish non-notifications of the FIR, reminding Molyviatis that the U.S. did not file FIR notifications either [...] Ambassador suggested Greek credibility with partners would be helped if they made an issue only of Turkish violations with six nautical miles of Greek territory, where the numbers are much smaller and international law is clearer.*

US Athens Embassy, 2005 June 3, 7445»

	Ελλάδα	Τουρκία	Διεθνής εναέριος χώρος
10 ν.μ.	63,9%	8,5%	27,6%

τα δύο στοιχεία –η πρακτική και η opinio juris (νομική πεποίθηση)– είναι παρόντα στην περίπτωση αυτή και συντελούν στη διαμόρφωση ενός τοπικού εθίμου – που έχει, φυσικά, δεσμευτικό χαρακτήρα erga omnes στον εναέριο χώρο του Αιγαίου και δρα ανεξαρτήτως της γενεσιουργού πηγής του, δηλαδή της πράξης που το οδήγησε στη διαμόρφωση» (Ροζάκης, 1987, στο συλλογικό: *Οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις 1923-1987*).

«Ο δυνάμενος το μείζον δύναται και το έλασσον»: Το δικαίωμα της Ελλάδας να προχωρήσει σε επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων στα 12 μίλια της δίνει τη δυνατότητα να έχει αιγιαλίτιδα ζώνη για

Διαφορά μεταξύ παραβάσεων και παραβιάσεων των τουρκικών μαχητικών

Στα ΜΜΕ αναφέρεται ότι τουρκικά μαχητικά πραγματοποίησαν, π.χ., τρεις παραβιάσεις και τέσσερις παραβάσεις.
Ο όρος παραβίαση (violation) χρησιμοποιείται εν σχέσει προς τον εθνικό εναέριο χώρο. Σημαίνει ότι τα τουρκικά μαχητικά παραβίασαν τον ελληνικό εναέριο χώρο των 10 μιλίων από τις ακτές. Η παραβίαση συνιστά αμφισβήτηση της εθνικής κυριαρχίας.

Ο όρος παράβαση (infringement) χρησιμοποιείται για τους κανόνες εναερίου κυκλοφορίας που ισχύουν στο FIR Αθηνών. Σημαίνει ότι τα τουρκικά μαχητικά εισήλθαν εντός των ορίων του FIR Αθηνών χωρίς να υποβάλουν σχέδια πτήσεως στο Κέντρο Ελέγχου Εναερίου Κυκλοφορίας της Αθήνας. Η παράβαση συνιστά αμφισβήτηση της αρμοδιότητας ενός κράτους να ελέγχει και να συντονίζει τις πτήσεις εντός του FIR του.

ορισμένες μόνο από τις λειτουργίες της στα 10 μίλια. «Εφόσον η Ελλάδα έχει το δικαίωμα να προσδιορίζει το μείζον, πολύ περισσότερο έχει το δικαίωμα να καθορίζει το έλασσον».

Σιωπηρή αποδοχή της ελληνικής δικαιοδοσίας: Η Τουρκία για πολλά χρόνια, από το 1931 έως το 1974, αποδέχθηκε με τη στάση της (π.χ. αιτήσεις για ασκήσεις που κατέθετε στην ελληνική Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας μέχρι και το 1974) ότι ο ελληνικός εθνικός εναέριος χώρος εκτεινόταν στα 10 μίλια. Η τουρκική στάση μπορεί να θεωρηθεί ως αποδοχή (aqcuiescence). Εάν ένα κράτος, παρότι είχε τη δυνατότητα να αντιδράσει, επιδείξει μακροχρόνια αδράνεια, μη αμφισβητώντας τις διεκδικήσεις ενός άλλου κράτους το οποίο ασκεί πραγματική κατοχή, η πράξη αυτή συνιστά σιωπηρή αποδοχή των ισχυρισμών εκ μέρους του πρώτου κράτους. Κατά συνέπεια, η ελληνική δικαιοδοσία επί του εναερίου χώρου πρέπει να αναγνωρισθεί, παρότι μπορεί να συνιστά παρέκκλιση από τους κανόνες του διεθνούς δικαίου.

δ. Το «ελληνικό παράδοξο»

Από όλο το πλέγμα των θεμάτων που θέτει η Τουρκία σε διμερές επίπεδο, η έκταση του ελληνικού εναερίου χώρου είναι το πλέον αδύναμο σημείο της ελληνικής πλευράς υπό το πρίσμα του διεθνούς δικαίου. Δεν υπάρχει διεθνώς άλλη περίπτωση όπου ο εναέριος χώρος πάνω από τα διεθνή ύδατα να θεωρείται εθνικός. Ακόμη και το ΝΑΤΟ από το 1960 δεν αναγνωρίζει ελληνικό εναέριο χώρο 10 μιλίων για τους σκοπούς των νατοϊκών ασκήσεων.

Η κατάσταση αυτή χαρακτηρίζεται συχνά ως το «ελληνικό παράδοξο». Αυτό δεν σημαίνει ότι οι ελληνικές θέσεις (και ιδίως αυτές περί τοπικού εθίμου και σιωπηράς αποδοχής εκ μέρους της Τουρκίας) δεν έχουν νομική βάση. Είναι, όμως, εξίσου γεγονός ότι η Τουρκία, επί τέσσερις δεκαετίες, παραβιάζει συστηματικά το όριο μεταξύ 6 και 10 μιλίων, χωρίς η ελληνική πλευρά να έχει κατορθώσει να παρεμποδίσει αυτή την κατάσταση.

Το Προεδρικό Διάταγμα που καθιέρωσε τα 10 μίλια εξεδόθη σε μια εποχή κατά την οποία δεν ήσαν απολύτως σαφείς οι έννοιες των χωρικών υδάτων και του εναερίου χώρου. Η εμμονή σε αυτό δημιουργεί σοβαρά προβλήματα στην ελληνική εξωτερική πολιτική:

- Συντείνει στην αίσθηση μιας γραφικότητας στην ελληνοτουρκική διαμάχη: τα τουρκικά μαχητικά παραβιάζουν κάτι που ο υπόλοιπος κόσμος δεν καταλαβαίνει.
- Εμποδίζει να καταδειχθεί η τουρκική επιθετικότητα.
- Σε όλες τις άλλες χώρες του κόσμου, η παραβίαση του εναερίου χώρου έχει συνήθως μοιραίες συνέπειες για τον εισβολέα. Πλέον γνωστό πρόσφατο παράδειγμα η κατάρριψη του ρωσικού μαχητικού τον Νοέμβριο του 2015, διότι κατά την Τουρκία παραβίασε για 35 δευτερόλεπτα τον τουρκικό εναέριο χώρο. Η αίσθηση ότι υπάρχει πρόβλημα πλήρους νομιμοποιήσεως στην αυστηρή αντιμετώπιση των παραβιάσεων μεταξύ 6 και 10 μιλίων έχει οδηγήσει στην παρούσα κατάσταση. Η Τουρκία έχει μετατρέψει σε περίπου δικαίωμά της να εισέρχεται όποτε θέλει στον ελληνικό εθνικό εναέριο χώρο χωρίς πρακτικές συνέπειες.

Η λύση στο πρόβλημα είναι εξαιρετικά απλή. Περνά μέσα από την αύξηση των ελληνικών χωρικών υδάτων και την ταύτιση του εξωτερικού ορίου τους με τον εναέριο χώρο. Επιχειρήματα του τύπου «ο δυνάμενος το μείζον δύναται και το έλασσον» δεν προσφέρουν νομική βάση για συγκεκριμένο δικαίωμα, παρά μόνο όταν ασκηθούν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

FIR Αθηνών

Είσοδος τουρκικών μαχητικών στο FIR Αθηνών (διεθνής χώρος)

Η Τουρκία θεωρεί ότι φέρει την αποκλειστική ευθύνη για τις πτήσεις των κρατικών αεροσκαφών σε διεθνή εναέριο χώρο (τα μαχητικά αεροσκάφη θεωρούνται κρατικά). Προς τον σκοπό αυτόν επικαλείται το άρθρο 3 της Συμβάσεως του Σικάγου, που ορίζει ότι: «α. Η παρούσα σύμβασις θα εφαρμόζηται μόνον εις πολιτικά αεροσκάφη και ουχί εις τα κρατικά αεροσκάφη [...]».
Η Ελλάδα αντιτείνει ότι για την ασφάλεια των πτήσεων στο Αιγαίο είναι απαραίτητη η υποβολή σχεδίων πτήσεως, διότι αλλιώς είναι αδύνατος ο συντονισμός τους. Επισημαίνει ως έχει το άρθρο 3 της συμβάσεως αναφέρει σε επόμενη παράγραφο ότι: «δ. Τα συμβαλλόμενα κράτη υποχρεούνται κατά την έκδοσιν των κανονισμών διά τα κρατικά των αεροσκάφη, να λαμβάνωσι δεόντως υπ' όψιν την ασφάλειαν της ναυτιλίας των πολιτικών αεροσκαφών».
Το αποτέλεσμα είναι, κάθε φορά που εισέρχονται τουρκικά μαχητικά εντός του FIR Αθηνών, να απογειώνονται ελληνικά για να τα αναγνωρίσουν.

α. Τι είναι το FIR

Το 1944 ιδρύθηκε ο Διεθνής Οργανισμός Πολιτικής Αεροπορίας (International Civil Aviation Organization – ICAO). Για λόγους ασφαλείας της εναέριας κυκλοφορίας, ο ICAO χώρισε την υδρόγειο σε μεγάλες Περιφέρειες Αεροναυτιλίας. Ελλάδα, Τουρκία και Κύπρος υπάγονται σήμερα στην Περιφέρεια Ευρώπης και Βορείου Ατλαντικού. Ακολούθως, οι Περιφέρειες Αεροναυτιλίας κατανεμήθηκαν σε μικρότερες περιοχές, γνωστές ως «Περιοχές Πληροφοριών Πτήσεων» (Flight Information Region – FIR).

Για κάθε FIR υπάρχει ένα επίγειο κέντρο στο κράτος ευθύνης, το οποίο αναλαμβάνει τον έλεγχο, τον συντονισμό όλου του εναερίου χώρου και την παροχή συμβουλών και πληροφοριών, ακολουθώντας κανόνες και τυποποιημένες πρακτικές που έχει ορίσει ο ICAO. Το FIR παίρνει το όνομα του επίγειου κέντρου. Δεν λέμε ελληνικό ή κυπριακό FIR, αλλά FIR Αθηνών (Athinai FIR) και FIR Λευκωσίας (Nicosia FIR). Υπάρχει περίπτωση ένα κράτος να έχει στην ευθύνη του περισσότερα από ένα FIR. Έτσι η Τουρκία έχει δύο FIR: της Κωνσταντινουπόλεως (Istanbul FIR) και της Άγκυρας (Ankara FIR).

Σε περίπτωση που το κράτος είναι παράκτιο, μπορεί να αναλάβει εκτός από τον εθνικό εναέριο χώρο, που βρίσκεται πάνω από το έδαφος και την αιγιαλίτιδα ζώνη του, και περιοχές διεθνούς εναερίου χώρου που παράκειντα στις ακτές του. Κατά συνέπεια, το FIR μπορεί να περιλαμβάνει και εθνικό, αλλά και διεθνή εναέριο χώρο.

Οι αρμοδιότητες ενός κράτους εντός του FIR είναι αποκλειστικώς διοικητικής φύσεως και αφορούν μόνο την ασφάλεια και τη διευκόλυνση της διεθνούς αεροπλοΐας. Οι αρμοδιότητες εντός του FIR δεν έχουν καμία σχέση με την αποκλειστική κυριαρχία που έχει ένα κράτος εντός του εθνικού εναερίου χώρου του.

β. Τα όρια των FIR Αθηνών, Κωνσταντινουπόλεως, Λευκωσίας

Για τον καθορισμό των ορίων των FIR έγιναν ειδικές διεθνείς διασκέψεις υπό τον ICAO. Τα κράτη μιας Περιφέρειας Αεροναυτιλίας κατέληξαν σε συμφωνία για τα όρια κάθε FIR. Έτσι καθορίσθηκαν τα όρια του FIR Αθηνών και του FIR Κωνσταντινουπόλεως (Istanbul FIR) το 1952 και τροποποιήθηκαν ελαφρώς το 1958. Ελλάδα και Τουρκία έλαβαν μέρος σε όλες αυτές τις συναντήσεις και αποδέχθηκαν τις συγκεκριμένες περιοχικές συμφωνίες.

Τα όρια του FIR Αθηνών ακολουθούν όλο το μήκος των χερσαίων συνόρων της Ελλάδας με τις γειτονικές της χώρες. Στη θαλάσσια περιοχή από τον Έβρο έως το Καστελόριζο ακολουθούν (με μικρές παρεκκλίσεις, κυρίως στην περιοχή ανατολικά της Σαμοθράκης) το σημείο όπου τελειώνουν τα τουρκικά χωρικά ύδατα. Σύμφωνα με αυτή τη διευθέτηση, η Ελλάδα ελέγχει και τον ελληνικό, αλλά και τον διεθνή εναέριο χώρο της περιοχής. Ακολούθως, από το Καστελόριζο η οριοθετική γραμμή στρέφεται νότια μέχρι τον 34ο Παράλληλο, απ' όπου κατευθύνεται δυτικά στο Λιβυκό Πέλαγος, μέχρι τον 19ο μεσημβρινό. Στη συνέχεια, στρέφεται προς τον βορρά έως την περιοχή της Κέρκυρας.

Κατ' αναλογίαν, το FIR Κωνσταντινουπόλεως ελέγχει, με μικρές αποκλίσεις, αποκλειστικώς τουρκικό εθνικό εναέριο χώρο πάνω από τα χερσαία εδάφη της δυτικής Μικράς Ασίας και την αιγιαλίτιδα ζώνη της Τουρκίας. Το FIR Άγκυρας ελέγχει την Ανατολική Τουρκία, τον Εύξεινο Πόντο και την Ανατολική Μεσόγειο.

Τέλος, το FIR Λευκωσίας ελέγχει το μεγαλύτερο τμήμα της Ανατολικής Μεσογείου. Επειδή οι σχετικές διευθετήσεις για τα όρια του FIR Λευκωσίας έγιναν σε μια περίοδο που η Κύπρος ήταν βρετανική αποικία, οι Βρετανοί φρόντισαν να διασφαλίσουν τον έλεγχο μιας ιδιαίτερα μεγάλης εναέριας περιοχής.

γ. Η αμφισβήτηση του FIR Αθηνών

Μετά την εισβολή στην Κύπρο, η Τουρκία επιχείρησε μονομερώς να αλλάξει τα όρια μεταξύ FIR Αθηνών και Κωνσταντινουπόλεως με την έκδοση μιας αυθαίρετης «αγγελίας προς αεροναυτιλλομένους» (notice to airmen – NOTAM), της NOTAM 714. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τις διευθετήσεις του 1952 και του 1958, τα αεροσκάφη που πετούν προς την Τουρκία ενημερώνουν το FIR Κωνσταντινουπόλεως για την πορεία τους μόνο όταν περάσουν τα ελληνικά νησιά και λίγο πριν μπουν στις μικρασιατικές ακτές. Η NOTAM 714 καθόριζε νέα «σημεία αναφοράς θέσεως», που βρίσκονταν περίπου στο μέσον του Αιγαίου, εντός του FIR Αθηνών. Η Τουρκία ζητούσε από τα αεροσκάφη να λαμβάνουν οδηγίες πτήσεως από το FIR Κωνσταντινουπόλεως και όχι από το αντίστοιχο της Αθήνας. Αυτό εσήμαινε ότι τα αεροσκάφη που κατευθύνονταν στα ελληνικά νησιά του Ανατολικού Αιγαίου (Χίο, Λέσβο, Σάμο, Ικαρία, Δωδεκάνησα) θα έπρεπε να περνούν από μια ζώνη τουρκικού ελέγχου. Τα όρια της NOTAM 714 συνέπιπταν σε γενικές γραμμές με τις τουρκικές διεκδικήσεις επί της υφαλοκρηπίδας και τουλάχιστον στο βόρειο Αιγαίο ακολουθούσαν τον 25ο

μεσημβρινό. Έκτοτε, ο 25ος μεσημβρινός θα μεταβληθεί σε μόνιμο όριο όλων των διεκδικήσεων της Τουρκίας που σχετίζονται με το Αιγαίο.

Η Τουρκία δικαιολογήθηκε, ισχυριζόμενη ότι ήθελε να εντοπίσει εγκαίρως εχθρικά αεροσκάφη που ήθελαν να της επιτεθούν. Η Ελλάδα αντέδρασε εκδίδοντας τη NOTAM 1157, με την οποία το Αιγαίο χαρακτηρίσθηκε επικίνδυνη περιοχή και έπαψε να χρησιμοποιείται από τη διεθνή αεροπλοΐα. Αυτό επηρέασε τις αεροπορικές συνδέσεις μεταξύ Ευρώπης και Μέσης Ανατολής. Τα σοβαρότερα καθημερινά προβλήματα αντιμετώπιζε η ίδια η Τουρκία στην αεροπορική σύνδεσή της με την Ευρώπη, αφού αυξάνονταν σημαντικά η διάρκεια και το κόστος των πτήσεων. Επί πέντε έτη υποχρεωνόταν να χρησιμοποιεί τους εναερίους χώρους της Γιουγκοσλαβίας και της Βουλγαρίας με μεγάλες καθυστερήσεις. Έξαφνα, τον Φεβρουάριο του 1980, η Τουρκία ανακοίνωσε ότι αίρει τη NOTAM 714. Η Ελλάδα απάντησε θετικά αποσύροντας αντιστοίχως τη NOTAM 1157, με την οποία είχε

κλείσει τον εναέριο χώρο του Αιγαίου. Ο εναέριος χώρος του Αιγαίου ήταν και πάλι ανοιχτός στη διεθνή αεροπλοΐα. Η άρση της NOTAM 714, μαζί με την αποδοχή της επανεντάξεως της Ελλάδας στο στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ, αποτελούν τα μοναδικά παραδείγματα μετά το 1974 όπου η τουρκική πολιτική έδειξε σημεία συνδιαλλαγής σε θέματα μείζονος σημασίας.

δ. Η αμφισβήτηση του FIR Λευκωσίας

Μετά την εισβολή του 1974, η Τουρκία δημιούργησε στην κατεχόμενη περιοχή της Τύμπου (Ερτσάν, όπως έχει μετονομασθεί από τους Τούρκους) ένα κέντρο ελέγχου πτήσεων που «υπάγεται» στα Κατεχόμενα και διοικείται από τον τουρκικό στρατό κατοχής. Το Ερτσάν προσπαθεί να ελέγξει τις πτήσεις που διέρχονται από τον εναέριο χώρο πάνω από τις κατεχόμενες περιοχές και τη θάλασσα ανάμεσα στην Κύπρο και την Τουρκία.

Είναι προφανές ότι μεταξύ των FIR Λευκωσίας και Άγκυρας δεν υπάρχει η συνεργασία που κανονικά απαιτείται ανάμεσα σε δύο γειτνιάζοντα FIR. Ο πύργος ελέγχου της Άγκυρας κατευθύνει τα αεροσκάφη ενόσω πετούν ακόμη στο νότιο τμήμα του FIR Άγκυρας να παίρνουν οδηγίες από το Ερτσάν. Επίσης, αν και το Ερτσάν δεν επικοινωνεί ούτε συνεργάζεται με τα γειτονικά στην Κύπρο αεροδρόμια της Βηρυτού και της Δαμασκού, σε πολλές περιπτώσεις επιχειρεί να δώσει οδηγίες για προσέγγιση στα συγκεκριμένα αεροδρόμια.

Ο ICAO δεν αναγνωρίζει ως νόμιμο το Ercan Control και έχει καλέσει επανειλημμένως τους πιλότους που πετούν μέσα στο FIR Λευκωσίας να ακολουθούν μόνο τις οδηγίες του πύργου ελέγχου της Λευκωσίας και να μην παρασύρονται από άλλες οδηγίες, διότι αλλιώς δημιουργείται σύγχυση η οποία θέτει σε κίνδυνο την ασφάλεια των πτήσεων. Το αποτέλεσμα αυτής της καταστάσεως είναι ότι οι διεθνείς αεροπορικές εταιρείες αποφεύγουν να χρησιμοποιήσουν την περιοχή ανάμεσα στην Κύπρο και την Τουρκία. Τα μόνα αεροσκάφη που διασχίζουν την περιοχή είναι αυτά που συνδέουν τις κατεχόμενες περιοχές με την Τουρκία.

ε. Παρεπόμενα προβλήματα από την αμφισβήτηση του FIR Αθηνών

Η αμφισβήτηση του νομικού καθεστώτος του FIR Αθηνών δημιούργησε πολλά παρεπόμενα προβλήματα. Τα πλέον βασικά είναι τα ακόλουθα:

- Η αμφισβήτηση των NOTAM που εκδίδει η ελληνική πλευρά και στις οποίες ορίζει ότι ο ελληνικός εναέριος χώρος είναι 10 μίλια.
- Οι αιφνίδιες πτήσεις τουρκικών μαχητικών αεροσκαφών στο Αιγαίο εντός του FIR Αθηνών χωρίς να υποβάλουν σχέδια πτήσεως στο ελληνικό κέντρο ελέγχου εναέριας κυκλοφορίας για την πορεία που θα ακολουθήσουν.
- Οι αεροδιάδρομοι του Αιγαίου μέσα στους οποίους διακινείται η εναέρια κυκλοφορία. Για την καθιέρωση ενός αεροδιαδρόμου εντός του FIR Αθηνών η πρόταση πρέπει να υιοθετηθεί από το περιοχικό γραφείο Ευρώπης του ICAO σε συνδιάσκεψη όπου θα συμμετάσχουν και θα συναινέσουν όλα τα κράτη της περιοχής. Για χρόνια η Τουρκία ισχυριζόταν ότι οι αεροδιάδρομοι του FIR Αθηνών είχαν χαραχθεί κατά τρόπο που να αποτελούν φραγμό στην είσοδο τουρκικών μαχητικών στο Αιγαίο. Τελικώς, το πρόβλημα λύθηκε σε μεγάλο βαθμό το 2003, με αφορμή τη διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα.

Τα πεδία βολής που χρησιμοποιούνται για ασκήσεις στο Αιγαίο είναι ένα άλλο αγκάθι. Η μακροχρόνια δέσμευση περιοχών του διεθνούς εναερίου χώρου συνιστά πρακτική που αντίκειται στις συστάσεις του ICAO. Η Ελλάδα καθιέρωσε μέσα στον χώρο ευθύνης του FIR Αθηνών διάφορα πεδία βολής. Τα περισσότερα βρίσκονται εντός του ελληνικού εναερίου χώρου, αλλά σε κάποιες περιπτώσεις περιλαμβάνεται και διεθνής εναέριος χώρος. Κάποια από αυτά τα πεδία είναι δεσμευμένα καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, αν και η χρήση τους περιορίζεται σε κάποιες ημέρες τον χρόνο. Η Τουρκία αντιδρά παραβιάζοντας ανελλιπώς τα πεδία βολής που έχει δεσμεύσει η Ελλάδα, με αποτέλεσμα να υπάρχει και κίνδυνος ατυχημάτων. Παράλληλα, επιχειρεί επί χρόνια να δεσμεύσει καθ' όλη τη διάρκεια του έτους ως πεδία βολής περιοχές του Αιγαίου εντός του FIR Αθηνών εκδίδοντας NOTAM, που είναι παράτυπη, διότι η σχετική αρμοδιότητα ανήκει αποκλειστικώς στην Αθήνα. Μία από τις περιοχές βρίσκεται μεταξύ Κυκλάδων-Δωδεκανήσων και Ικαρίας, σε διεθνή εναέριο χώρο. Για να φτάσουν όμως τα τουρκικά μαχητικά εκεί, πρέπει υποχρεωτικώς να παραβιάσουν τον ελληνικό εναέριο χώρο, καθ' ότι η εν λόγω περιοχή είναι πρακτικώς περίκλειστη. Οι περιοχές δεσμεύονται από την Τουρκία καθ' όλη τη διάρκεια του έτους.

στ. Το FIR Αθηνών και ο ICAO

Η διαφορά μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας για το FIR Αθηνών αφορά ένα διεθνές καθεστώς που έχει θεσπισθεί με πολυμερή

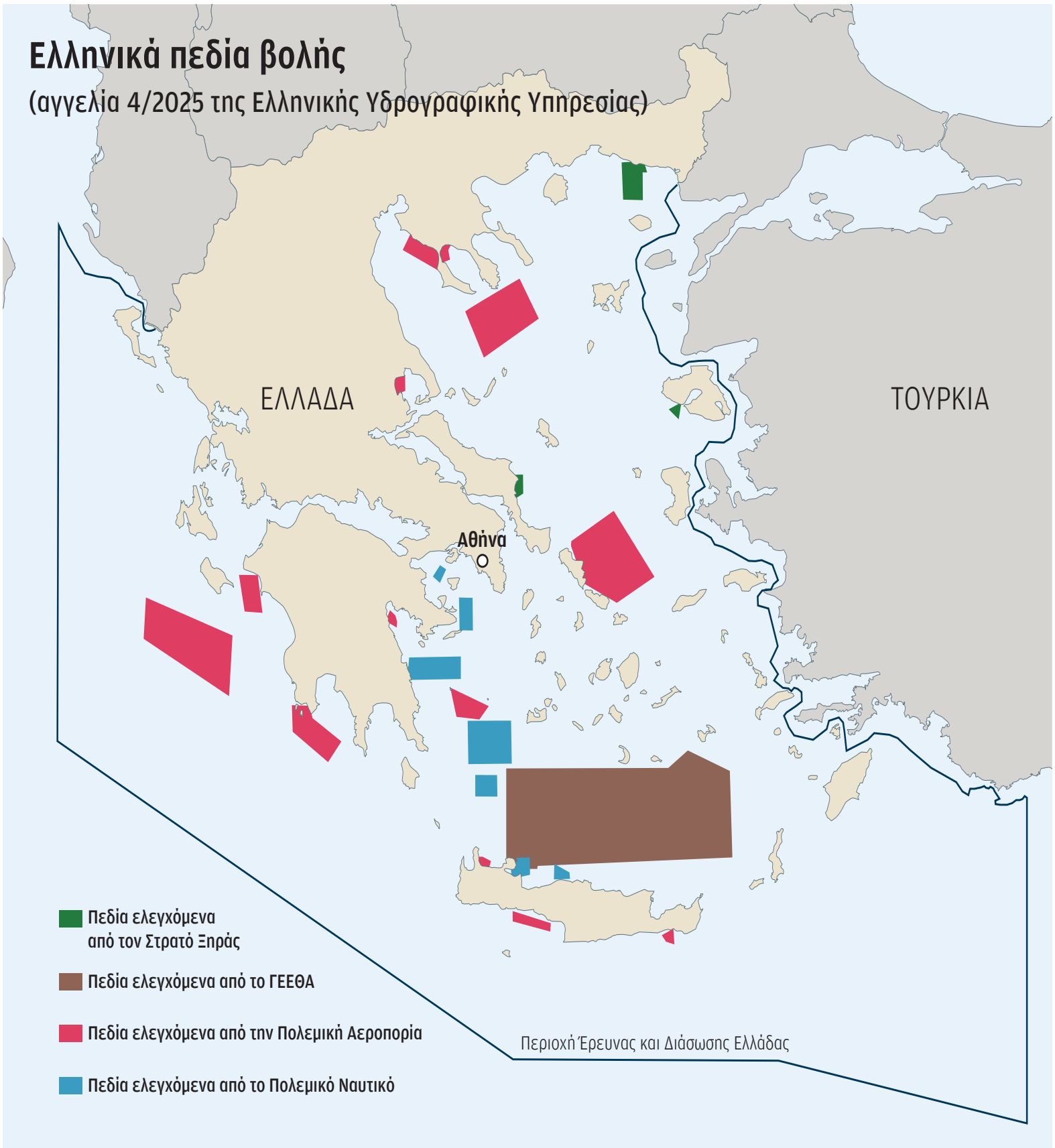

συνθήκη. Η Ελλάδα ελέγχει και συντονίζει τις πτήσεις εντός της συγκεκριμένης περιοχής. Δεν ασκεί κυριαρχικό έλεγχο. Η Τουρκία, αντιθέτως, προσπαθεί να δημιουργήσει την εντύπωση ότι η Ελλάδα φέρεται ως κυρίαρχος όλη της περιοχής, περιλαμβανομένου και του διεθνούς εναερίου χώρου. Το πρόβλημα με το FIR είναι το μοναδικό στο οποίο υπήρξε τόσο παρατεταμένη διαρκής μεσολάβηση ενός διεθνούς οργανισμού, του ICAO. Αυτό οφειλόταν στο ότι οι ελληνοτουρκικές διαφορές επηρέαζαν μοιραία και τη διεθνή αεροπλοΐα. Οι λύσεις που τελικώς εδόθησαν από το 1980 έως το 2003 έχουν ικανοποιήσει τη διεθνή κοινότητα. Τα υπόλοιπα προβλήματα που έχουν παραμείνει (π.χ. παραβάσεις από τουρκικά μαχητικά) αντιμετωπίζονται ως αμιγώς ελληνοτουρκικά ζητήματα που «τυγχάνει» να λαμβάνουν χώρα εντός ενός διεθνούς καθεστώτος.

Μόνιμα τουρκικά πεδία βολής στο Αιγαίο

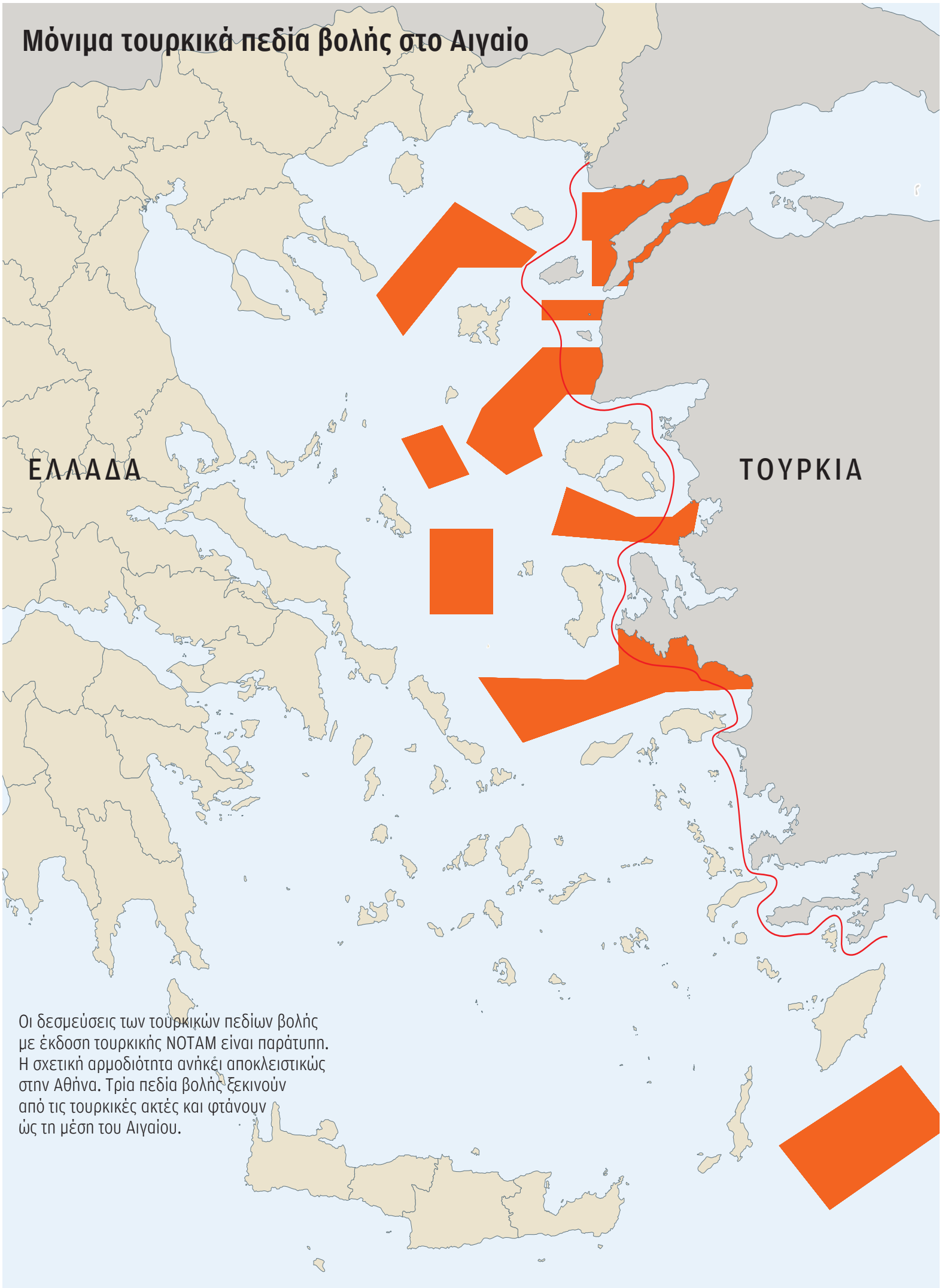

Οι δεσμεύσεις των τουρκικών πεδίων βολής με έκδοση τουρκικής NOTAM είναι παράτυπη. Η σχετική αρμοδιότητα ανήκει αποκλειστικώς στην Αθήνα. Τρία πεδία βολής ξεκινούν από τις τουρκικές ακτές και φτάνουν ώς τη μέση του Αιγαίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Η Ζώνη Έρευνας και Διασώσεως

Συναφές πρόβλημα με αυτό του FIR είναι ο καθορισμός των περιοχών μέσα στις οποίες γίνεται η έρευνα και διάσωση ατόμων που κινδυνεύουν (Search and Rescue – SAR). Διακρίνεται στην αεροπορική και στη θαλάσσια έρευνα και διάσωση.

α. Η έρευνα και διάσωση στο Αιγαίο

i. Αεροπορική έρευνα και διάσωση

Η αεροπορική έρευνα και διάσωση διέπεται από τη Σύμβαση του Σικάγου (1944). Αυτή περιλαμβάνει ενέργειες εντός του εθνικού, αλλά και του διεθνούς εναερίου χώρου. Τα όρια των Περιοχών Έρευνας και Διασώσεως για τις περιοχές του διεθνούς εναερίου χώρου καθορίζονται με αντίστοιχη διαδικασία με αυτή του FIR, δηλαδή με περιοχική συμφωνία στην οποία συμμετέχουν και συναινούν όλα τα ενδιαφερόμενα κράτη.

Η ελληνική Περιοχή Έρευνας και Διασώσεως καθορίσθηκε με περιοχικές συμφωνίες του ICAO (1950, 1952, 1958) και συμπίπτει με τα όρια του FIR Αθηνών. Η δημιουργία περιοχών σημαίνει ότι και τουρκικά μέσα μπορούν να λάβουν μέρος στην έρευνα και διάσωση. Ο συντονισμός, όμως, όλων των μέσων πρέπει να γίνεται από τις ελληνικές αρχές.

Το 2004 ο ICAO προχώρησε σε αναθεώρηση του παραρτήματος (Annex 12) για την έρευνα και διάσωση. Στη σχετική σύστασή του για τον καθορισμό των ορίων των περιοχών έρευνας και διασώσεως αναφέρεται ότι πρέπει να ακολουθούνται, στον βαθμό που είναι πρακτικώς δυνατόν, τα υφιστάμενα όρια των FIR. Λαμβάνεται, όμως, υπόψη και η επιχειρησιακή δυνατότητα ενός κράτους να προβεί στις οφειλόμενες ενέργειες.

ii. Θαλάσσια έρευνα και διάσωση

Η θαλάσσια έρευνα και διάσωση ρυθμίζεται από την ομώνυμη διεθνή σύμβαση που υπεγράφη στο Αμβούργο το 1979 υπό τον Διεθνή Ναυτιλιακό Οργανισμό. Ετέθη εν ισχύι το 1985. Τα συμβαλλόμενα κράτη είναι υποχρεωμένα να οργανώνουν επιχειρήσεις έρευνας και διασώσεως και να παρέχουν βοήθεια σε κινδυνεύοντα πλοία. Σε περίπτωση που στις επιχειρήσεις διασώσεως συμμετέχουν πλοία ή αεροσκάφη τρίτων κρατών, η σύμβαση προβλέπει διαδικασίες διεθνούς συντονισμού με τις εθνικές αρχές.

Το πρόβλημα με τη σύμβαση του 1979 είναι ότι ο προσδιορισμός των ορίων ευθύνης ενός κράτους στην ανοιχτή θάλασσα γίνεται κατόπιν συμφωνίας με τα παράκτια γειτονικά κράτη. Αυτό σημαίνει ότι για την έρευνα και διάσωση στα διεθνή ύδατα του Αιγαίου θα πρέπει να προηγηθεί συμφωνία με την Τουρκία. Σε περίπτωση που δεν υπάρχει συμφωνία, τα ενδιαφερόμενα μέρη θα προσπαθήσουν «να επιτύχουν συμφωνία για κατάλληλες ρυθμίσεις, με τις οποίες θα παρέχεται παντού στην περιοχή ισοδύναμος συντονισμός των υπηρεσιών έρευνας και διάσωσης».

Είναι προφανές ότι με τις συνθήκες εντάσεως μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας είναι αδύνατη η σχετική συνεννόηση. Η τάση που επικρατεί, πάντως, τα τελευταία χρόνια είναι να ταυτίζονται οι περιοχές αεροπορικής και θαλάσσιας έρευνας και διασώσεως, και αυτές να ακολουθούν κατά το δυνατόν τα όρια του FIR.

β. Τα προβλήματα μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας

Το 1975 η Ελλάδα ανακοίνωσε στον Διεθνή Ναυτιλιακό Οργανισμό ότι η περιοχή ευθύνης της για τη θαλάσσια έρευνα και τη διάσωση ταυτίζεται με το FIR Αθηνών. Αντιστοίχως, όταν υπέγραψε τη Σύμβαση του Αμβούργου (1979), διατύπωσε την επιφύλαξη ότι η περιοχή ευθύνης της ταυτίζεται με τα όρια του FIR Αθηνών. Σε αυτή την περιοχή έχει ήδη την ευθύνη για τα αεροπορικά ατυχήματα, βάσει της Συμβάσεως του Σικάγου (1944), και για τα ναυτικά ατυχήματα, βάσει της διεθνούς Συμβάσεως για την Ασφάλεια της Ανθρώπινης Ζωής στη Θάλασσα (SOLAS).

Η Τουρκία εξέφρασε το 1980 την αντίθεσή της στην ελληνική επιφύλαξη. Τη θεώρησε ασύμβατη με τον σκοπό και το γράμμα της Συμβάσεως του Αμβούργου και, κατά συνέπεια, ανυπόστατη από πλευράς διεθνούς δικαίου. Το 1982, παρουσίασε χάρτη των περιοχών που θεωρεί ότι υπάγονται στην αρμοδιότητά της. Το Αιγαίο διχοτομήθηκε αυθαίρετα βάσει του 25ου μεσημβρινού. Η Τουρκία ανέλαβε την ευθύνη ανατολικά του μεσημβρινού. Το 1989, η Τουρκία επανήλθε στις διεκδικήσεις της έως τον 25ο μεσημβρινό, θέτοντας παράλληλα μέσα στην περιοχή ευθύνης της και τα κατεχόμενα στην Κύπρο. Επίσης, προσπάθησε να εξομοιώσει τα ναυτικά περιστατικά που συμβαίνουν στην περιοχή αυτή με τα αεροπορικά ατυχήματα. Με αυτόν τον τρόπο επιχειρούσε να ανατρέψει και τα όρια του FIR Αθηνών.

Στις 17 Οκτωβρίου 2020 η Τουρκία επέκτεινε περαιτέρω τη Ζώνη Έρευνας και Διασώσεως στην Ανατολική Μεσόγειο κατά τρόπο που συνάδει απολύτως με το δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας». Η τουρκική ζώνη εμφανίζει τα ελληνικά νησιά του Ανατολικού Αιγαίου απολύτως

Περιοχή Έρευνας και Διασώσεως
όπως παρουσιάζεται στον ιστότοπο
της τουρκικής Ακτοφυλακής
Μαύρη Θάλασσα
Θάλασσα
του Μαρμαρά
ΕΛΛΑΔΑ
Αιγαίο
Πέλαγος
ΤΟΥΡΚΙΑ
Κρητικό
Πέλαγος
ΚΥΠΡΟΣ
Περαιτέρω επέκταση
της ζώνης (2020)

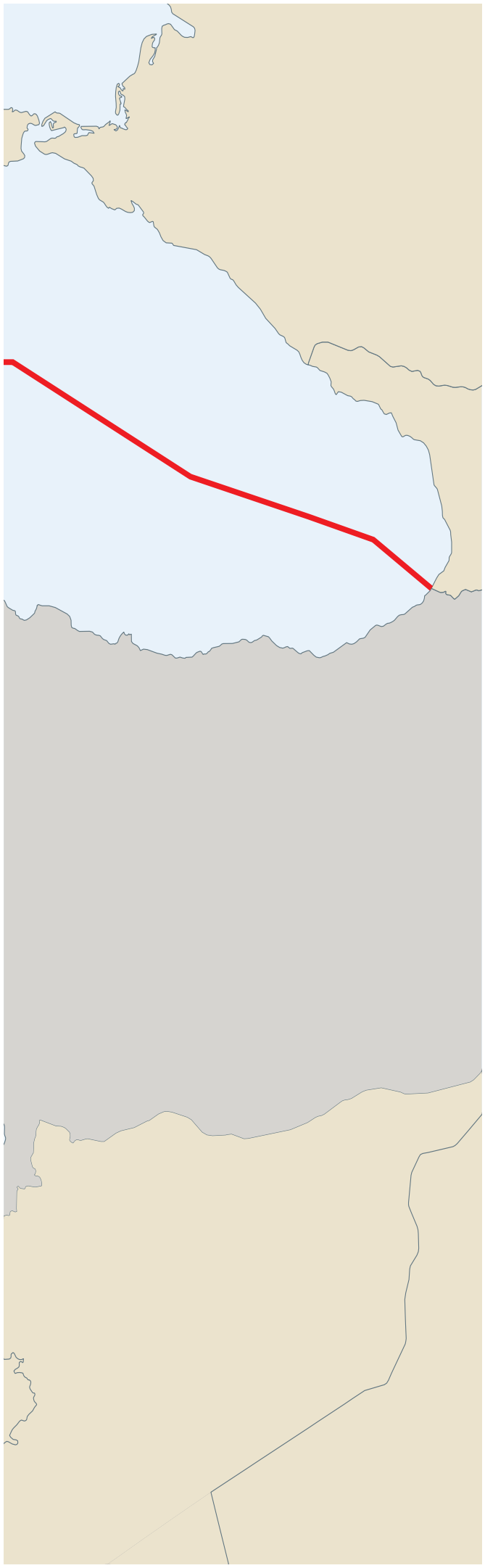

εγκλωβισμένα μέσα σε περιοχή τουρκικής δικαιοδοσίας. Σημειώνεται ότι στην ευρύτερη περιοχή που διεκδικεί η Τουρκία λειτουργούν με ελληνική ευθύνη περισσότεροι από 300 φάροι, δείκτες, σήματα και άλλα ναυτικά βοηθήματα.

Η ανησυχία της Ελλάδας είναι ότι, εάν γίνουν μερικά ατυχήματα και οι ελληνικές αρχές δεν αντεπεξέλθουν σωστά, η Τουρκία θα επικαλεσθεί τις επιχειρησιακές της δυνατότητες και θα θέσει θέμα αλλαγής των σημερινών ορίων της περιοχής έρευνας και διασώσεως. Προς το παρόν, η Τουρκία αναφέρεται απλώς στα βελτιωμένα τεχνικά μέσα που διαθέτει και στην υποτιθέμενη ικανότητά της να βρίσκεται πρώτη στον χώρο του ατυχήματος. Η αγορά μικρού αριθμού ειδικών ελικοπτέρων παντός καιρού (Super Puma) από την Ελλάδα, από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, ήταν σημαντική για τη διατήρηση της επιχειρησιακής ικανότητας της χώρας σε αυτόν τον τομέα. Η Τουρκία, όμως, αρνείται από τη δεκαετία του 1990 να αποδεχθεί τη συμπερίληψη στο Ευρωπαϊκό Εγχειρίδιο Αεροναυτιλίας ελληνικών σωστικών μέσων που είναι εγκατεστημένα στα Δωδεκάνησα, στη Λήμνο και τη Χίο, με το επιχείρημα ότι οι συγκεκριμένες περιοχές είναι αποστρατιωτικοποιημένες.

Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην εμφανίζονται οι πραγματικές τεχνικές και επιχειρησιακές δυνατότητες της Ελλάδας. Ακόμη και σε αυτή την περίπτωση, όμως, από τυπικής πλευράς καλύπτεται το ελάχιστο που απαιτείται από τον ICAO. Το Ενιαίο Κέντρο Συντονισμού Έρευνας και Διάσωσης στον Πειραιά εξακολουθεί να συντονίζει με επιτυχία τις επιχειρήσεις έρευνας και διασώσεως εντός του FIR Αθηνών.

Το θέμα της ζώνης έρευνας και διασώσεως δεν είναι μείζον. Είναι, όμως, ένα από αυτά τα μικρά θέματα που ταλανίζουν τις ελληνοτουρκικές σχέσεις και δημιουργούν εντάσεις σε καθημερινό επίπεδο.

Ποιες περιοχές βρίσκονται στο «κόκκινο»

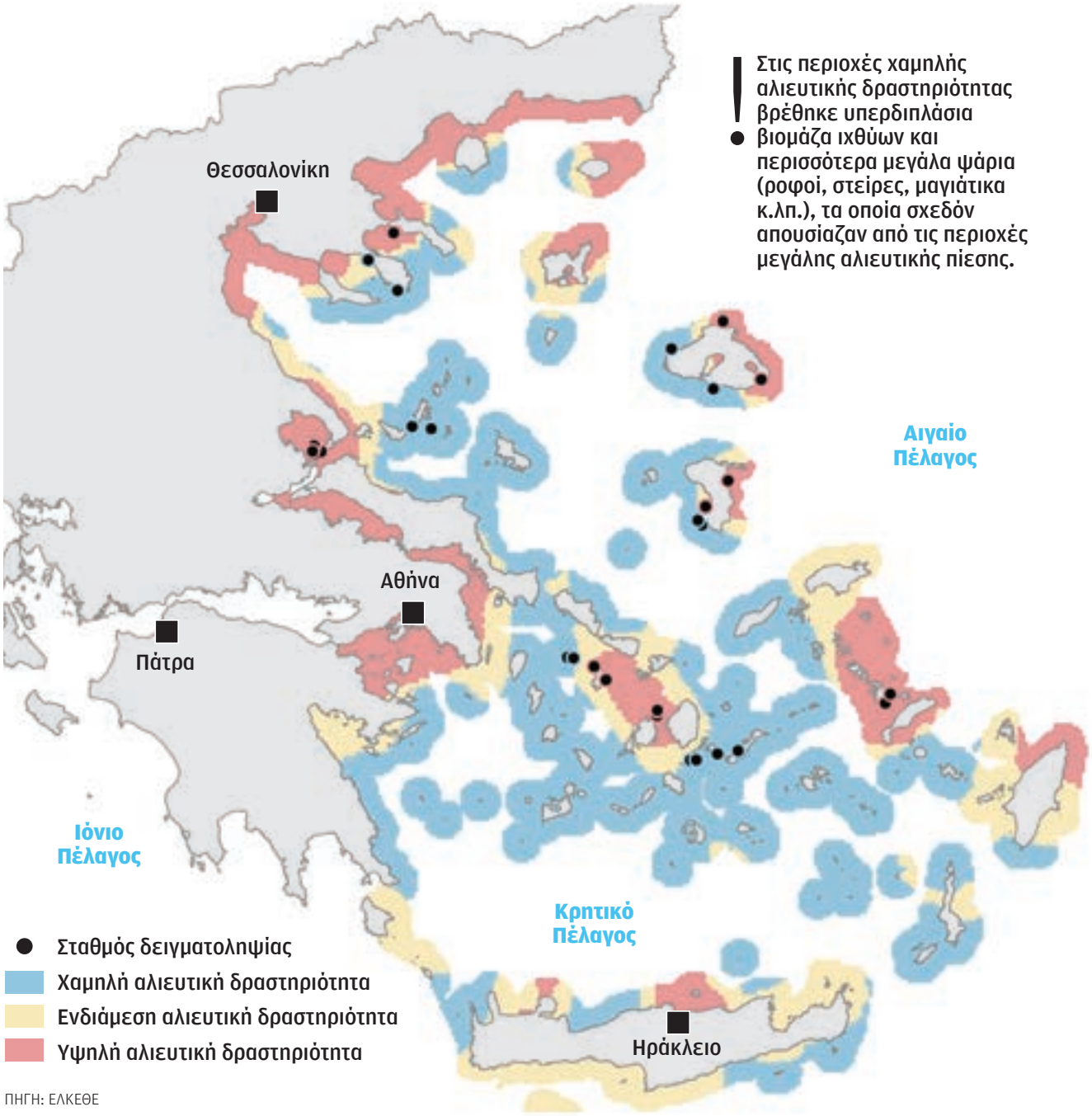

Στις περιοχές χαμηλής αλιευτικής δραστηριότητας βρέθηκε υπερδιπλάσια βιομάζα ιχθύων και περισσότερα μεγάλα ψάρια (ροφοί, στείρες, μαγιάτικα κ.λπ.), τα οποία σχεδόν απουσίαζαν από τις περιοχές μεγάλης αλιευτικής πίεσης.

ΠΗΓΗ: ΕΛΚΕΘΕ

Η ποσότητα των αλιευμάτων κατά περιοχές αλιείας στο Αιγαίο Πέλαγος μεταξύ 2002 και 2016

Περιοχές αλιείας	Αλιεύματα 2002	Αλιεύματα 2016	Αλιεύματα 2024
Στρυμονικός, Καβάλα, Θάσος και Θρακικό Πέλαγος	27.302 τόνοι	26.662 τόνοι	13.100 τόνοι
Θερμαϊκός και Χαλκιδική	19.227 τόνοι	15.032 τόνοι	11.907 τόνοι
Ευβοϊκός	2.588 τόνοι	5.338 τόνοι	6.560 τόνοι
Αργολικός και Σαρωνικός	8.768 τόνοι	4.954 τόνοι	5.706 τόνοι
Δωδεκάνησα	2.460 τόνοι	4.828 τόνοι	2.517 τόνοι
Κυκλάδες	3.993 τόνοι	3.830 τόνοι	2.269 τόνοι
Λέσβος, Χίος, Σάμος, Ικαρία	1.376 τόνοι	3.167 τόνοι	3.546 τόνοι
Κρήτη (περιοχές και εκτός Αιγαίου)	2.644 τόνοι	2.040 τόνοι	1.186 τόνοι
Ανατολική Εύβοια και Σποράδες	3.454 τόνοι	865 τόνοι	1.493 τόνοι
Σύνολο	**71.812 τόνοι**	**66.716 τόνοι**	**48.284 τόνοι**

ΠΗΓΗ: ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΡΧΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Εθνική αλιευτική ζώνη στα 12 μίλια

Εδώ και χρόνια είναι σαφές ότι τα αλιεύματα στο Αιγαίο μειώνονται με ταχείς ρυθμούς. Νησιωτικοί πληθυσμοί που βασίζονται για την επιβίωσή τους στην αλιεία, διατρέχουν κίνδυνο. Στη Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας δεν υπάρχει πρόβλεψη για δημιουργία εθνικής αλιευτικής ζώνης. Είναι, όμως, αναγνωρισμένη ως τμήμα του διεθνούς εθιμικού δικαίου, όπως έχει επιβεβαιωθεί από διεθνή δικαστήρια. Σε περίπτωση που καθυστερήσει η κήρυξη ΑΟΖ, τότε η θέσπιση εθνικής αλιευτικής ζώνης με εύρος 12 μιλίων θα διευκόλυνε στην αντιμετώπιση άμεσων σοβαρών προβλημάτων.

α. Η καταστροφή των αλιευτικών πεδίων

Στην περιοχή του Αιγαίου παρατηρείται εδώ και αρκετά χρόνια μείωση των αλιευμάτων και κυρίως ποιοτική υποβάθμιση, η οποία οφείλεται στην υπεραλίευση και τη θαλάσσια ρύπανση. Αν και έχουν ληφθεί μέτρα (π.χ. μείωση των επίγειων πηγών ρυπάνσεως, λόγω της δημιουργίας σταθμών επεξεργασίας αστικών λυμάτων σε πολλές μεγάλες ελληνικές πόλεις), δεν φαίνεται ότι είναι εφικτό να αναστραφεί η κατάσταση. Ο σοβαρότερος λόγος είναι η αδυναμία προστασίας των αλιευτικών πόρων, οι οποίοι βρίσκονται σε πολλές περιπτώσεις εκτός των περιοχών όπου ασκεί κυριαρχία το ελληνικό κράτος.

Το μεγαλύτερο αλιευτικό πεδίο του Αιγαίου συναντάται κατά μήκος των βόρειων ακτών (Μακεδονία και Θράκη) και ιδίως στον Θερμαϊκό, στη Θάσο και τη Σαμοθράκη, όπου υπάρχει εκτεταμένη (έως και 35 μίλια από τις ακτές) και ομαλή γεωλογική υφαλοκρηπίδα μικρού βάθους.

Ως γνωστόν, η Ελλάδα έχει χωρικά ύδατα εύρους 6 ναυτικών μιλίων. Πέραν των 6 μιλίων, τα ύδατα διέπονται από το καθεστώς των ανοιχτών θαλασσών. Λόγω της υπάρξεως εκτεταμένης γεωλογικής υφαλοκρηπίδας μικρού βάθους, τα πεδία ωοτοκίας των ιχθύων βρίσκονται στη συντριπτική τους πλειονότητα εκτός των ελληνικών (ή τουρκικών) χωρικών υδάτων. Συνεπώς, δεν μπορούν να είναι αντικείμενο προστασίας της ελληνικής ή της κοινοτικής νομοθεσίας.

Τουρκικά, κατά κύριο λόγο, αλιευτικά σκάφη αλιεύουν όλο τον χρόνο ακριβώς έξω από τη ζώνη των 6 μιλίων. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι στο διάστημα Ιουλίου-Οκτωβρίου εκάστου έτους, οπότε ο ελληνικός στόλος μέσης αλιείας υποχρεώνεται από τη νομοθεσία να απέχει από την αλιευτική δραστηριότητα, οι αλιείς της Τουρκίας δεν εφαρμόζουν κανένα περιοριστικό μέτρο και συνεχίζουν να ψαρεύουν στα τουρκικά χωρικά ύδατα και στις ανοιχτές θάλασσες του Βορείου Αιγαίου. Το αποτέλεσμα είναι ότι καταστρέφεται ο γόνος των ψαριών.

β. Η κοινή αλιευτική πολιτική της ΕΕ

Άμεση λύση στο πρόβλημα μπορεί να προσφέρει η θέσπιση ελληνικής αλιευτικής ζώνης στα 12 μίλια, με μονομερή πράξη στο πλαίσιο της κοινής αλιευτικής πολιτικής της ΕΕ. Τα θέματα αλιείας ανήκουν στην αποκλειστική αρμοδιότητα της ΕΕ. Από το 1983 (Κανονισμός 170/1983) η Επιτροπή προτρέπει τα κράτη-μέλη να επεκτείνουν τις εθνικές ζώνες αλιείας στα 12 μίλια.

Το 1983 είχαν ολοκληρωθεί οι εργασίες της Τρίτης Συνδιασκέψεως για το Δίκαιο της Θάλασσας και είχε υπογραφεί από όλα τα κράτη του κόσμου η Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας (με την εξαίρεση των ΗΠΑ, της Τουρκίας, του Ισραήλ και της Βενεζουέλας). Η τότε ΕΟΚ, βλέποντας τις νέες συνθήκες που είχαν δημιουργηθεί με τη θέσπιση μιας νέας ζώνης, της ΑΟΖ, που έφθανε έως 200 μίλια από τις ακτές, θέλησε να προφυλάξει την αλιεία των κρατών-μελών. Ως γνωστόν, τα θέματα αλιείας ανήκουν στην αποκλειστική αρμοδιότητα της τότε ΕΟΚ και σημερινής ΕΕ.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, με το άρθρο 6 του Κανονισμού 170/1983 περί θεσπίσεως κοινοτικού καθεστώτος διατηρήσεως και διαχειρίσεως των αλιευτικών πόρων, ζήτησε από όλα τα κράτη-μέλη να επεκτείνουν τις αλιευτικές τους ζώνες στα 12 ν. μίλια. Εκείνη την εποχή, πολλά ευρωπαϊκά κράτη δεν είχαν ακόμη υιοθετήσει ακόμη χωρικά ύδατα 12 μιλίων, όπως συνέβη αργότερα όχι μόνο στην Ευρώπη, αλλά και σε όλο τον κόσμο, με τη θλιβερή μοναξιά της χώρας μας. Το θέμα της θεσπίσεως αλιευτικής ζώνης 12 ν. μιλίων πέρασε εντελώς απαρατήρητο στην Ελλάδα.

Τον Δεκέμβριο του 1992, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επανήλθε στο θέμα και με έναν νέο κανονισμό, τον 3760/92, και προέτρεψε εκ νέου τα κράτη-μέλη να επεκτείνουν τις εθνικές ζώνες αλιείας στα 12 μίλια. Η πρόταση της ΕΕ χάθηκε και πάλι στα συρτάρια κάποιων ειδικών στην Ελλάδα, χωρίς ποτέ να ακουσθεί στον δημόσιο διάλογο. Το ίδιο συνέβη και το 2002, οπότε η ΕΕ ξαναζήτησε με τον κανονισμό 2371/2002 να διατηρηθούν *«οι κανόνες που ισχύουν σχετικά με τον περιορισμό της πρόσβασης σε πόρους στις ζώνες των 12 ναυτικών μιλίων των κρατών-μελών»* μέχρι την 31η Δεκεμβρίου 2012. Ο τελευταίος εν ισχύι κανονισμός της ΕΕ σχετικά με την Κοινή Αλιευτική Πολιτική είναι ο 1380/2013. Στο άρθρο 20 προβλέπεται ρητώς ότι *«τα κράτη-μέλη μπορούν να λαμβάνουν μέτρα [...] για τη διατήρηση και τη διαχείριση αποθεμάτων ιχθύων καθώς και [...] θαλάσσιων οικοσυστημάτων εντός 12 ναυτικών μιλίων από τις γραμμές βάσης τους»*. Επί 37 χρόνια η ΕΟΚ αρχικά και η ΕΕ στη συνέχεια ζητά ανά δεκαετία από τα κράτη-μέλη της να προστατεύσουν τους αλιευτικούς πόρους σε απόσταση 12 μιλίων από τις ακτές. Διαδοχικές ελληνικές κυβερνήσεις που ανήκουν σε όλο το πολιτικό φάσμα απέφυγαν να εκμεταλλευθούν το ευνοϊκό πλαίσιο που προσφέρει η ΕΕ. Αυτό γίνεται την ίδια στιγμή που η επίσημη θέση της χώρας είναι να αναλαμβάνονται δράσεις και μέτρα για τα οποία υπάρχει η ευρωπαϊκή θεσμική υποστήριξη.

Και στην περίπτωση θεσπίσεως ελληνικής αλιευτικής ζώνης είναι περίπου βέβαιο ότι η Τουρκία θα αντιδράσει, θεωρώντας αυτήν ως πρόκριμα για τη μετέπειτα επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων. Ήδη είχε υπάρξει σχετική διαμαρτυρία μεταξύ της Κοινότητας και της Τουρκίας το 1990. Το ζήτημα, όμως, με την υπεραλίευση στο Αιγαίο καθίσταται κάθε χρόνο και οξύτερο. Δεν έχει την πολυτέλεια να περιμένει σε μάκρος χρόνου, όπως συμβαίνει επί παραδείγματι με το θέμα της οριοθετήσεως της υφαλοκρηπίδας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

Οι ευθείες γραμμές βάσεως

Η υιοθέτηση από την Ελλάδα ευθειών γραμμών βάσεως έναντι των κανονικών γραμμών βάσεως αποτελεί δευτερεύον θέμα εν σχέσει προς την αύξηση των ελληνικών χωρικών υδάτων ή την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας. Παρ' όλ' αυτά, έχει τη σημασία του για ένα κράτος όπως η Ελλάδα, η ακτογραμμή του οποίου, λόγω των φυσικών εγκολπώσεων και των χιλιάδων νησιών, είναι από τις μεγαλύτερες του κόσμου.

α. Οι σχετικές προβλέψεις στο διεθνές δίκαιο

Η διαχωριστική γραμμή μεταξύ ακτής και θάλασσας, από την οποία αρχίζουν να μετρώνται τα χωρικά ύδατα, η υφαλοκρηπίδα, η Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη και η Συνορεύουσα Ζώνη, δεν τοποθετείται στο σημείο όπου τα κύματα της θάλασσας βρέχουν την ακρογιαλιά. Η παρουσία λιμανιών και μικρών κολπίσκων, η παλίρροια ή η πολυσχιδής ακτογραμμή επιβάλλουν για λόγους πρακτικούς τη χρήση κάποιων σημείων που βρίσκονται συνήθως πέρα από την ακτή, μέσα στην περιοχή που βρέχεται από τη θάλασσα. Η χάραξη συνδετικών γραμμών μεταξύ όλων αυτών των σημείων της ακτής δημιουργεί τις γραμμές βάσεως. Το διεθνές δίκαιο δέχεται δύο μεθόδους υπολογισμού των γραμμών βάσεως.

Η πρώτη βασίζεται στην κατώτατη ρηχία, δηλαδή στο σημείο όπου υποχωρούν τα νερά κατά την άμπωτη (δηλαδή τη φάση της παλίρροιας κατά την οποία υποχωρούν τα ύδατα από τις ακτές προς τη θάλασσα). Η μέθοδος αυτή ακολουθεί σε γενικές γραμμές πιστά τη φυσική ακτογραμμή. Ονομάζεται κανονική (ή φυσική) γραμμή βάσεως.

Σε περιοχές, όμως, όπου γεωγραφικοί λόγοι, όπως βαθιές κολπώσεις ή συστάδες νησιών και σκοπέλων σε κοντινή απόσταση από τις ακτές, εμποδίζουν την πιστή παρακολούθηση της φυσικής ακτογραμμής, είναι δυνατόν να εφαρμοσθεί το σύστημα των «ευθειών γραμμών βάσεως». Πρόκειται για νοητές γραμμές που ενώνουν διάφορα σημεία της ακτογραμμής. Οι νοητές γραμμές δεν πρέπει να αφίστανται σημαντικά από τη γενική κατεύθυνση της ακτής. Αφήνουν προς τη μεριά της ξηράς όλες εκείνες τις γεωγραφικές ιδιαιτερότητες

Ενδεικτικός χάρτης των δυνατοτήτων που υπάρχουν για τις ευθείες γραμμές βάσεως της Ελλάδας στο Αιγαίο

Το κλείσιμο των κόλπων βασίζεται στη σχετική μελέτη του Γ. Πολιτάκη [Politakis, G.P., "The Aegean agenda: Greek national interests and the new Law of the Sea Convention", *The International Journal of Marine and Coastal Law*, vol. 10, 1995, pp. 497-527].
Στις υπόλοιπες νησιωτικές περιοχές, η χάραξη είναι εντελώς στοιχειώδης και μόνον ενδεικτική των πολλών δυνατοτήτων που υπάρχουν. Για παράδειγμα, οι Κυκλάδες μπορούν να περικλειστούν ολόκληρες με ευθείες γραμμές βάσεως.

που εμποδίζουν την πιστή παρακολούθηση της ακτογραμμής.

Και τα δύο συστήματα είναι εξίσου αποδεκτά από το διεθνές δίκαιο. Παρ' όλ' αυτά, οι ευθείες γραμμές βάσεως δίνουν πολύ μεγαλύτερη δυνατότητα στο παράκτιο κράτος να επεκτείνει τις θαλάσσιες ζώνες του. Όσο πιο μακριά επιλεγούν από τις ακτές τα σημεία χαράξεως των συγκεκριμένων γραμμών, τόσο μεγαλύτερες περιοχές θα προσπορισθεί η χώρα που επιλέγει το συγκεκριμένο σύστημα, υπό τη μορφή χωρικών υδάτων, υφαλοκρηπίδας κ.λπ. Γι' αυτούς τους λόγους, όλο και περισσότερες χώρες ακολουθούν τη συγκεκριμένη χάραξη. Το διεθνές δίκαιο θέτει κάποιους περιοριστικούς όρους, στο πλαίσιο των οποίων πρέπει να κινηθεί η κάθε χώρα που επιλέγει το σύστημα των ευθειών γραμμών βάσεως, αλλά η καταστρατήγηση είναι συχνή.

β. Ελλάδα, Τουρκία και γραμμές βάσεως

Η Ελλάδα, τουλάχιστον από το 1936, ακολουθεί το παραδοσιακό σύστημα της φυσικής ακτογραμμής, που βασίζεται στη γραμμή της κατώτατης ρηχίας. Η πολυσχιδής ελληνική ακτογραμμή δίνει τη δυνατότητα διαφορετικής χαράξεως των ευθειών γραμμών βάσεως. Τη δεκαετία του 1980, δύο επιτροπές εμπειρογνωμόνων κατέγραψαν τους διαφορετικούς τρόπους μετρήσεως των ευθειών γραμμών βάσεως και αναφέρθηκαν στα πλεονεκτήματα και στα μειονεκτήματα των προτεινόμενων λύσεων. Ουδέποτε δόθηκε συνέχεια στο έργο αυτών των επιτροπών.

Τελικώς, το πρώτο βήμα για να βγούμε από τη χρόνια αποχή της εφαρμογής των διατάξεων του διεθνούς δικαίου έγινε τον Δεκέμβριο του 2020. Με προεδρικό διάταγμα έκλεισαν οι είσοδοι των κόλπων και χαράχθηκαν ευθείες γραμμές βάσεως «στη θαλάσσια περιοχή του Ιονίου και των Ιονίων Νήσων μέχρι το ακρωτήριο Ταίναρο της Πελοποννήσου».

Η Τουρκία το 1964 θέσπισε το σύστημα των ευθειών γραμμών βάσεως που σέβεται τις διατάξεις του διεθνούς δικαίου, με την εξαίρεση της περιοχής της Ίμβρου, της Τενέδου και των Λαγουσών νήσων, που βρίσκονται στην είσοδο των Στενών του Ελλησπόντου. Τα νησιά περικλείστηκαν σε ένα σύστημα ευθειών γραμμών βάσεως παρότι:

i. Δεν γειτνιάζουν άμεσα με τις μικρασιατικές ακτές.

ii. Δεν ακολουθούν την κατεύθυνση της ακτογραμμής, όπως σαφώς και περιοριστικώς ορίζεται από το διεθνές δίκαιο.

Επίσης, σε τρία σημεία απέναντι από τη Λέσβο και τη Χίο η χρήση δύο διαφορετικών συστημάτων γραμμών βάσεως από τα δύο κράτη οδηγεί στη μετατόπιση της παραδοσιακής μέσης γραμμής μεταξύ ελληνικών νησιών και μικρασιατικών παραλίων και έχει ως αποτέλεσμα μια μικρή επέκταση των τουρκικών χωρικών υδάτων. Συνολικά, με τη συγκεκριμένη χάραξη η Τουρκία κερδίζει περίπου 220 τ.χλμ. υφαλοκρηπίδας.

Δεν είναι βέβαιο εάν η Τουρκία εξακολουθεί να χρησιμοποιεί σύστημα ευθειών γραμμών βάσεως. Το 1982 η Τουρκία υιοθέτησε νέα νομοθεσία για την αιγιαλίτιδα ζώνη χωρίς ρητή αναφορά στις ευθείες γραμμές βάσεως. Κατά την κρίση του Μαρτίου του 1987, η Τουρκία κυκλοφόρησε χάρτη όπου οι άδειες έρευνας και εκμεταλλεύσεως προς την τουρκική εταιρεία πετρελαίου βασίζονταν στη φυσική ακτογραμμή και όχι στις ευθείες γραμμές βάσεως.

γ. Τι λύνουν οι ευθείες γραμμές βάσεως;

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι είναι προς όφελος των ελληνικών συμφερόντων η θέσπιση ευθειών γραμμών βάσεως. Υπάρχουν βεβαίως διαφορετικοί τρόποι χαράξεως αυτών των ευθειών γραμμών, άλλοτε αυστηροί και πιο πιστοί στο γράμμα του διεθνούς νόμου και άλλοτε πιο ευρείς και σύμφωνοι με τη διεθνή πρακτική. Με την υιοθέτησή τους δεν λύνονται ουσιαστικά θέματα στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Εξάλλου, τα μεγαλύτερα τμήματα που κερδίζονται από την Ελλάδα προέρχονται από το κλείσιμο των κόλπων με γραμμές 24 μιλίων. Οι κόλποι αυτοί βρίσκονται μόνο στην ηπειρωτική Ελλάδα και σε περιοχές εκτός της ελληνοτουρκικής διαμάχης, η οποία εντοπίζεται στο Ανατολικό Αιγαίο και στη Μεσόγειο (π.χ. Σαρωνικός, Αργολικός, Λακωνικός ή Μεσσηνιακός Κόλπος).

Μοναδικό σημείο πραγματικού ενδιαφέροντος θα προέκυπτε στην περίπτωση που περικλειόταν η Θάσος στις ίδιες ευθείες γραμμές βάσεως με την ηπειρωτική ακτή. Με αυτόν τον τρόπο εξασφαλίζονται τα κοιτάσματα πετρελαίου και φυσικού αερίου που βρίσκονται λίγο έξω από τα ελληνικά χωρικά ύδατα, στη θέση Μπάμπουρας.

Οι ευθείες γραμμές βάσεως ταιριάζουν στην ποικιλομορφία των ακτών της Ελλάδας. Η υιοθέτησή τους δεν θα οδηγήσει σε σημαντική αύξηση των ελληνικών υδάτων. Στο Αιγαίο, η αύξηση των θαλάσσιων χώρων υπό ελληνική εθνική κυριαρχία εκτιμάται ότι θα ανέλθει στο 3,3% ή σε 6.250 τ.χλμ. θαλάσσιου χώρου. Αν και μικρό, είναι προφανές, ότι το συγκεκριμένο ποσοστό δεν είναι ευκαταφρόνητο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

Η αμφισβήτηση του εδαφικού καθεστώτος

Από το 1974 έως το 1995, η Τουρκία είχε αμφισβητήσει διάφορα καθεστώτα στο Αιγαίο: αποστρατιωτικοποίηση, εναέριος χώρος, FIR και Ζώνη Έρευνας και Διασώσεως. Η κρίση των Ιμίων το 1996 απετέλεσε στροφή στη στρατηγική της Τουρκίας. Ένα επεισόδιο που αρχικώς εμφανίσθηκε ως ένα είδος δημοσιογραφικού πολέμου στην πορεία εξελίχθηκε ως η σοβαρότερη κρίση μεταξύ των δύο χωρών μετά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο το 1974. Μήλον της έριδος υποτίθεται ότι ήσαν δύο βραχώδη, άνυδρα νησάκια, γνωστά ως Ίμια ή Λιμνιά στην Ελλάδα και ως Καρντάκ στην Τουρκία, τα οποία ανήκουν στο νησιωτικό σύμπλεγμα των Δωδεκανήσων. Στην πραγματικότητα, μέσω των Ιμίων η Τουρκία για πρώτη φορά ήγειρε ευθέως εδαφικές διεκδικήσεις, αμφισβητώντας το καθεστώς των εδαφών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, όπως διαμορφώθηκε μετά το 1923 και το 1947. Η συγκεκριμένη αμφισβήτηση έχει σοβαρές προεκτάσεις, που αφορούν το σύνολο των τουρκικών διεκδικήσεων στο Αιγαίο.

α. Η κρίση του 1996 στα Ίμια

i. Πώς φτάσαμε στην κρίση

Το επεισόδιο συνέβη σε μια μεταβατική πολιτική περίοδο και για τις δύο χώρες. Στην Ελλάδα, μετά από μακρά ασθένεια του πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου, η κοινοβουλευτική ομάδα του κυβερνώντος κόμματος είχε προχωρήσει στην οριακή εκλογή του Κώστα Σημίτη ως νέου πρωθυπουργού. Η κρίση των Ιμίων εξελίχθηκε ενώ ο νέος πρωθυπουργός δεν είχε ακόμη λάβει ψήφο εμπιστοσύνης από τη Βουλή. Στην Τουρκία, τον Δεκέμβριο του 1995 οι Ισλαμιστές υπό τον Νετσμετίν Ερμπακάν είχαν καταλάβει την πρώτη θέση. Η προοπτική να κυβερνήσουν τη χώρα προκαλούσε εφιάλτες στο κεμαλικό κατεστημένο.

Τα Χριστούγεννα του 1995, ένα τουρκικό εμπορικό φορτηγό πλοίο προσάραξε στα Ίμια. Ο Τούρκος πλοίαρχος αρνήθηκε να δεχθεί τη βοήθεια ελληνικού ρυμουλκού, ισχυριζόμενος ότι προσάραξε σε τουρκικό έδαφος. Είναι πιθανόν να προχώρησε σε αυτόν τον ισχυρισμό διότι επιθυμούσε να χρησιμοποιήσει τα πιο φθηνά σωστικά τουρκικά μέσα αντί των πιο ακριβών ελληνικών. Ακολούθησε τουρκική ρηματική διακοίνωση που υποστήριζε ότι τα Ίμια ανήκουν στην Τουρκία. Η Ελλάδα απέρριψε τους τουρκικούς ισχυρισμούς.

Όταν το περιστατικό διέρρευσε στον ελληνικό Τύπο, ο δήμαρχος της γειτονικής Καλύμνου, στην οποία υπάγονται διοικητικά τα δύο νησάκια, τοποθέτησε μια ελληνική σημαία στο μεγαλύτερο από αυτά. Εκ των υστέρων, η αυτονόητη ανύψωση της ελληνικής σημαίας σε ελληνικό έδαφος θεωρήθηκε «ανεύθυνη» πράξη ενός ανθρώπου κινούμενου από κάποιον «σκοτεινό λόγο». Δύο ημέρες μετά, μία από τις μεγαλύτερες τουρκικές εφημερίδες, η *Χουριέτ (Hürriet)*, έστειλε με ναυλωμένο ελικόπτερο στο νησάκι μια ομάδα δημοσιογράφων, οι οποίοι αντικατέστησαν την ελληνική με την τουρκική σημαία. Η αντικατάσταση των δύο σημαιών μαγνητοσκοπήθηκε για τις ανάγκες του νέου τηλεοπτικού σταθμού της *Χουριέτ* και προβλήθηκε ως η κύρια είδηση.

Ακολούθησε αποβίβαση μονάδας των ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων στο μεγαλύτερο από τα δύο νησάκια, που περικυκλώθηκαν από ελληνικά και τουρκικά πολεμικά πλοία, ενώ μαχητικά αεροσκάφη των δύο χωρών πραγματοποιούσαν υπερπτήσεις. Η κάθε χώρα ισχυριζόταν ότι η άλλη παραβίαζε τα χωρικά ύδατα και τον εναέριο χώρο της.

Μια δεύτερη τουρκική ρηματική διακοίνωση δεν περιοριζόταν στην αμφισβήτηση των επίμαχων νησίδων. Έθετε ευρύτερο θέμα κυριαρχίας σε έναν απροσδιόριστο αριθμό νησιών στο Αιγαίο. Η εξέλιξη έδειχνε ότι επρόκειτο για μια προσχεδιασμένη κίνηση από το κεμαλικό κατεστημένο, την οποία το τυχαίο (μάλλον) περιστατικό με την προσάραξη του πλοίου στα Ίμια έφερε στην επιφάνεια. Η τουρκική ρηματική διακοίνωση αναφερόταν και σε ένα ελληνικό πρόγραμμα αξιοποιήσεως δώδεκα ακατοίκητων νησίδων στο Αιγαίο, που ίσως εξηγεί και τη χρονική στιγμή της εκδηλώσεως της κρίσεως των Ιμίων.

Την 30ή Ιανουαρίου, ολόκληρος ο ελληνικός στόλος εξήλθε του ναυστάθμου. Παράλληλα και οι λοιπές ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις ετέθησαν σε κατάσταση συναγερμού. Η κινητοποίηση από τουρκικής πλευράς δεν έδειχνε να είναι ανάλογης εκτάσεως και ταχύτητας, πλην της περιοχής των Ιμίων, όπου ελληνικές και τουρκικές ναυτικές μονάδες είχαν αναπτυχθεί σε θέσεις μάχης, σε κοντινή απόσταση. Το μεσημέρι της ιδίας ημέρας συνεδρίασε στην Τουρκία το αρμόδιο Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας.

Το βράδυ ο Έλληνας πρωθυπουργός συγκάλεσε σύσκεψη κυβερνητικών παραγόντων στο πρωθυπουργικό γραφείο. Επειδή δεν ήθελε να δείξει ότι κλιμακωνόταν (περαιτέρω;) η κρίση, απέφυγε να συγκαλέσει το αρμόδιο όργανο λήψεως αποφάσεων, που ήταν το Κυβερνητικό Συμβούλιο Εξωτερικών και Άμυνας (ΚΥΣΕΑ), ή να συνεδριάσει στην ειδική αίθουσα του Υπουργείου Εθνικής Αμύνης. Το αποτέλεσμα ήταν ότι σε κρίσιμες στιγμές της κρίσεως δεν υπήρχε ορθή και άμεση ενημέρωση για τις επιτόπιες εξελίξεις.

ii. Η αμερικανική διαμεσολάβηση και η επιστροφή στο status quo ante

Η ξαφνική ένταση μεταξύ των δύο χωρών κινητοποίησε τον αμερικανικό παράγοντα. Ο ίδιος ο Αμερικανός πρόεδρος Μπιλ Κλίντον επικοινώνησε με τους πρωθυπουργούς των δύο χωρών. Τη διαπραγμάτευση ανέλαβε ο αποκαλούμενος «μάγος της διπλωματίας», βοηθός υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ, Ρίτσαρντ Χόλμπρουκ.

Ενώ οι διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο πλευρών συνεχίζονταν, Τούρκοι στρατιώτες αποβιβάσθηκαν τα χαράματα της 30ής προς την 31η Ιανουαρίου στο μικρότερο από τα δύο νησάκια (στα δυτικά Ίμια), που ήταν αφύλακτο. Η τουρκική ενέργεια είχε ως στόχο να εξουδετερώσει το ελληνικό πλεονέκτημα της παρουσίας στρατιωτών και σημαίας στο ένα νησί. Επρόκειτο για μια τυχοδιωκτική κίνηση που θα μπορούσε να οδηγήσει σε πόλεμο.

Η παράλληλη παρουσία στρατιωτών

των δύο χωρών στα δύο νησιά έδωσε όμως τη δυνατότητα στον Ρίτσαρντ Χόλμπρουκ να ασκήσει μεγαλύτερη πίεση προς την Ελλάδα. Η ελληνική πλευρά αιφνιδιάσθηκε πλήρως από την εξέλιξη, την οποία πληροφορήθηκε τυχαίως από τα ΜΜΕ. Τελικώς, τις πρωινές ώρες της 31ης Ιανουαρίου 1996 οριστικοποιήθηκε η συμφωνία. Οι δύο χώρες δεσμεύθηκαν ότι στις δύο νήσους και στην περιοχή που γειτνιάζει άμεσα με αυτές δεν θα υπήρχαν πολεμικά πλοία, σημαίες και στρατιώτες ("no warships, no flags, no men of war on the islands or in their proximity"). Η κατάσταση περιεγράφη ως επιστροφή στην προτέρα κατάσταση (status quo ante), στο καθεστώς, δηλαδή, που επικρατούσε μέχρι την προηγούμενη των επεισοδίων εβδομάδα. Τέτοιοι αμφίσημοι όροι προτιμώνται στη διπλωματία. Το status quo ante επέτρεπε στις δύο πλευρές να διατηρήσουν τις απόψεις τους, ισχυριζόμενες ότι η προτέρα κατάσταση εσήμαινε αποκατάσταση της κυριαρχίας τους.

Ενώ η κατάσταση έβαινε προς εκτόνωση, η ελληνική πλευρά αιφνιδιάσθηκε για δεύτερη φορά όταν κατέστη γνωστό ότι τα χαράματα είχε καταπέσει έξω από τα Ίμια ένα ελικόπτερο του ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού και οι τρεις επιβαίνοντες σε αυτό ήσαν νεκροί. Το ελικόπτερο είχε σταλεί υπό αντίξοες καιρικές συνθήκες για αναγνώριση πάνω από το δεύτερο νησάκι, όπου αποβιβάσθηκαν οι Τούρκοι. Επρόκειτο για μηχανικό σφάλμα, για απώλεια προσανατολισμού των χειριστών λόγω των αντίξοων καιρικών συνθηκών (επίσημη εκδοχή) ή το ελικόπτερο είχε βληθεί; Στα ερωτήματα αυτά δεν δόθηκε απολύτως πειστική απάντηση.

iii. Οι αδυναμίες της ελληνικής πλευράς

Η κρίση των Ιμίων ανέδειξε μια σειρά από αδυναμίες της ελληνικής πλευράς. Οι βασικότερες είναι οι ακόλουθες:

- Η κατόπιν ελληνικής πρωτοβουλίας στρατιωτική κλιμάκωση ενός ήσσονος σημασίας περιστατικού και η πομπώδης κινητοποίηση των ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων ενώπιον των τηλεοπτικών φακών.
- Η μη φύλαξη της δεύτερης νησίδας των Ιμίων, που έδωσε τη δυνατότητα στην Τουρκία να εκμεταλλευθεί το κενό.
- Η εναπόθεση του θέματος αποκλειστικώς και μόνο στην αμερικανική μεσολάβηση.
- Οι εμμονές να μη φανεί ότι κλιμακωνόταν η κρίση, που έστειλαν το μήνυμα ότι η ελληνική πλευρά δεν διέθετε αποφασιστικότητα.
- Η αδυναμία λήψεως σωστών πληροφοριών.
- Η εκ των υστέρων επικοινωνιακή αντιμετώπιση εις βάρος της ουσίας και η προσπάθεια για ανεύρεση εξιλαστηρίων θυμάτων και αποδιοπομπαίων τράγων.

Το αμέσως επόμενο χρονικό διάστημα η κρίση αποδόθηκε σε ανεύθυνους ιδιώτες που υποτίθεται ότι πήραν στα χέρια τους την εξωτερική πολιτική των χωρών τους. Οι ιδιώτες ήσαν ο δήμαρχος Καλύμνου και οι δημοσιογράφοι της *Χουριέτ*. Επειδή ένα αντίστοιχο θέμα ετέθη και τον Απρίλιο του 2018, με αφορμή την τοποθέτηση σημαιών σε νησίδες γύρω από τους Φούρνους της Ικαρίας, θα πρέπει να διευκρινισθούν τα ακόλουθα: Το θέμα δεν είναι τι κάνουν κάποιοι πολίτες του ενός ή του άλλου κράτους, κινούμενοι είτε από τη συνείδησή τους είτε από ευήθεια είτε ως πράκτορες. Σήμερα μπορεί να είναι μια σημαία, αύριο κάποιος που πάει να βοσκήσει τα κατσίκια του σε κάποια νησίδα ή ένας άλλος που στήνει σε έναν βράχο μια σκηνή με τα εθνικά χρώματα της Ελλάδας ή της Τουρκίας. Στη συχνή παράνοια των ελληνοτουρκικών σχέσεων δεν υπάρχει περιορισμός ως προς το τι μπορεί να θεωρηθεί ως πρόκληση από την άλλη πλευρά. Το θέμα είναι πώς χειρίζεται το κράτος τέτοιες περιπτώσεις. Το 1996 η Ελλάδα επέλεξε να στρατιωτικοποιήσει την κρίση.

Νησιά, βράχοι, χωρικά ύδατα και υφαλοκρηπίδα

Στο άρθρο 121 της Συμβάσεως για το Δίκαιο της Θάλασσας ορίζεται ότι όλα τα νησιά δικαιούνται αιγιαλίτιδας ζώνης, συνορεύουσας ζώνης, υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ. Στην παράγραφο 3 εισάγεται όμως μια εξαίρεση:
«Οι βράχοι οι οποίοι δεν μπορούν να συντηρήσουν ανθρώπινη διαβίωση ή δική τους οικονομική ζωή δεν θα έχουν ΑΟΖ ή υφαλοκρηπίδα». Το ερώτημα που τίθεται συχνά είναι υπό ποίες προϋποθέσεις ένα νησί θεωρείται βράχος. Ο λόγος του ερωτήματος έγκειται στο ότι από τα περίπου 8.500 ελληνικά νησιά του Αιγαίου μόνον 100 κατοικούνται. Τα υπόλοιπα δικαιούνται υφαλοκρηπίδας; Αυτή η ανησυχία οδήγησε το 1995 στο πρόγραμμα δημιουργίας υποδομών που θα διευκόλυναν την ανθρώπινη διαβίωση σε 12 μικρά νησιά. Η εγκατάσταση ανθρώπων στα νησιά θα πληρούσε τον όρο περί της δυνατότητας να συντηρήσουν ανθρώπινη διαβίωση. Κατά συνέπεια, θα ήσαν σε θέση να διεκδικήσουν υφαλοκρηπίδα και ΑΟΖ.
Στην πραγματικότητα, στην περιοχή του Αιγαίου η συγκεκριμένη διάταξη περί υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ είναι πρακτικώς άνευ νοήματος. Κάθε νησί ασχέτως μεγέθους μπορεί να διεκδικήσει αιγιαλίτιδα ζώνη. Λόγω του πλήθους και της εγγύτητάς τους σε όλα τα μήκη και τα πλάτη του Αιγαίου, οι θαλάσσιες περιοχές καλύπτονται από το δικαίωμά τους στα χωρικά ύδατα. Για την ακρίβεια, η γειτνίαση με άλλα νησιωτικά ή ηπειρωτικά εδάφη σε πολλές περιπτώσεις δεν επιτρέπει ούτε την πλήρη διεκδίκηση αιγιαλίτιδας ζώνης.
Δεν ισχύει το ίδιο στην περίπτωση νησιών με θαλάσσιο μέτωπο στην Ανατολική Μεσόγειο και στο Ιόνιο, λόγω του πολύ μικρότερου αριθμού τους. Εκεί είναι κρίσιμα όλα τα νησιά του συμπλέγματος της Μεγίστης (Καστελόριζο), τα νησιά νοτίως της Κρήτης και τα Επτάνησα.
Από τα δώδεκα νησιά του προγράμματος του 1995, τα μόνα για τα οποία θα μπορούσε να έχει νόημα η διεκδίκηση υφαλοκρηπίδας (ή ΑΟΖ) ήσαν η Γαυδοπούλα, νοτίως της Κρήτης, τα Αντικύθηρα και η Στρογγύλη, στην περιοχή του Καστελορίζου.

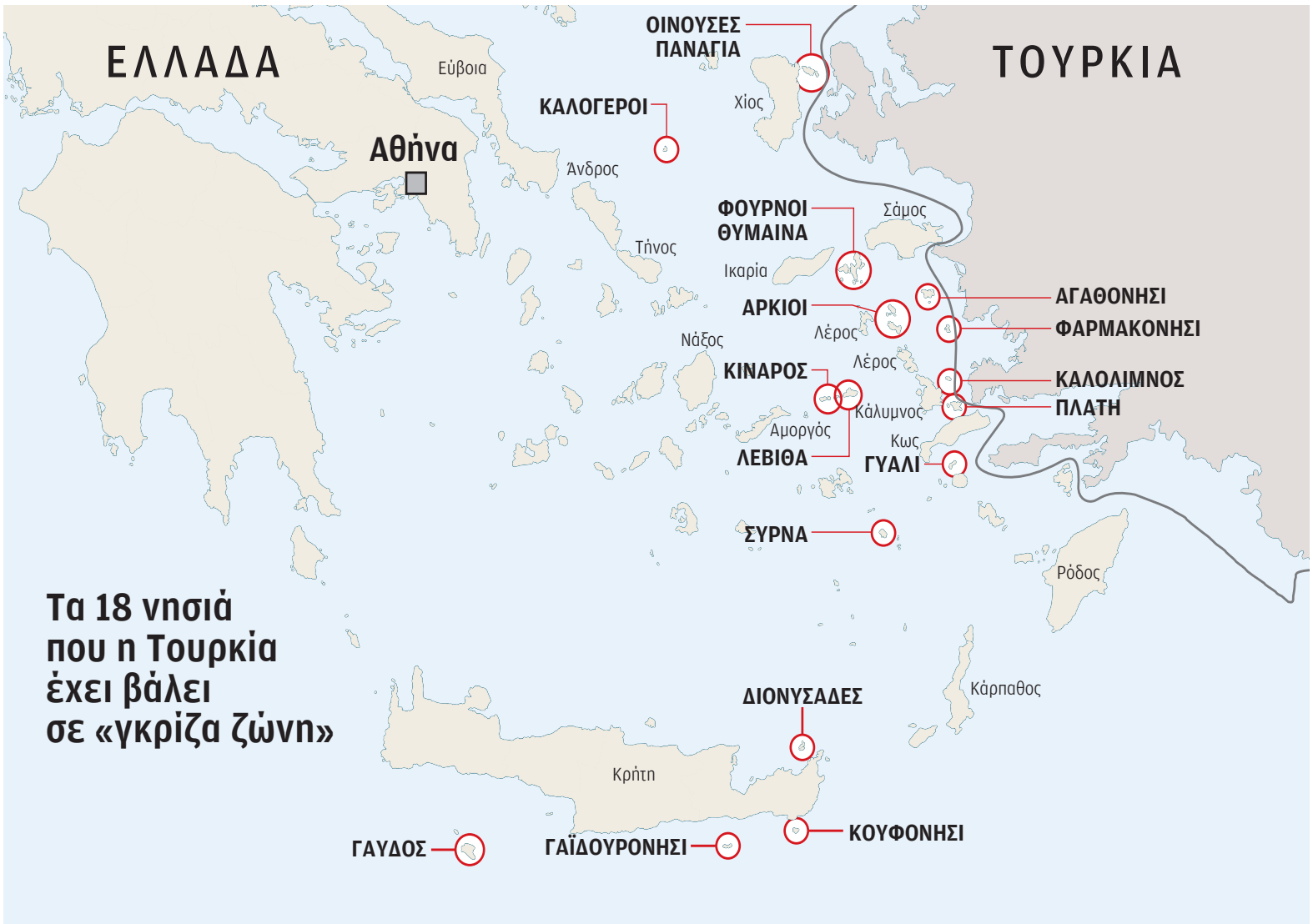

Τα 18 νησιά που η Τουρκία έχει βάλει σε «γκρίζα ζώνη»

Τα 18 νησιά που αναφέρει ως αμφισβητούμενα η Τουρκία

Όνομα	Αναφερόμενο	Μόνιμος πληθυσμός (2011)	Έκταση σε τ.χλμ.
Φούρνοι (Σάμος)	Fornoz	1.033	30,50
Οινούσσες (Χίος)	Koyun	826	17,43
Αγαθονήσι (Δωδεκάνησα)	Eşek	185	13,40
Γαύδος (Χανιά - Κρήτη)	Gavdos	152	32,40
Θύμαινα (Σάμος)	Hurşit	151	10
Ψέριμος	Keçi	80	14,60
Αρκιοί	Nergiscik	44	6,70
Γυαλί (Νίσυρος - Δωδεκάνησα)	Sakarcılar / Yalı adacı	21	4,60
Λέβιθα (Λέρος - Δωδεκάνησα)	Koçbaba	12 (2018)	9,10
Φαρμακονήσι (Δωδεκάνησα)	Bulamaç	10	3,90
Γαϊδουρονήσι ή Χρυσή (Λασίθι - Κρήτη)	Gaidhouronisi	2	4,75
Καλόλιμνος (Κάλυμνος - Δωδεκάνησα)	Kalolimni	2	1,95
Κίναρος (Λέρος - Δωδεκάνησα)	Ardıççık	1	4,60
Δία (Ηράκλειο - Κρήτη)	Diya	-	11,90
Σύρνα (Αστυπάλαια - Δωδεκάνησα)	Ardacik	-	7,87
Κουφονήσι (Λασίθι - Κρήτη)	Koufonisi	-	4,25
Διονυσάδες ή Γιανυσάδες (Λασίθι - Κρήτη - σύμπλεγμα 4 νησίδων)	Yeniçeri Adaları	-	0,30 (νήσος Παξιμάδα)
Καλόγηρος ή Καλόγηροι (Ψαρά)	Venedik Kayası	-	βράχοι

β. Τουρκικές θεωρίες «γκρίζων ζωνών»
Ενώ η πιθανότητα πολεμικού επεισοδίου απομακρυνόταν, η τουρκική πλευρά, με αφορμή τα Ίμια, ανέπτυξε μια νέα θεωρία περί υπάρξεως ευρύτερων «γκρίζων ζωνών» κυριαρχίας στο Αιγαίο, το καθεστώς των οποίων παραμένει ασαφές. Αυτές δεν περιορίζονταν μόνο στο Αιγαίο. Περιλαμβάνουν και νησιά όπως η Γαύδος στο Λιβυκό Πέλαγος, νοτίως της Κρήτης. Η αυξομείωση του αριθμού τους παρουσιάζει ενδιαφέρον.

- Αμέσως μετά την κρίση των Ιμίων ακούσθηκε από την πρωθυπουργό της Τουρκίας ότι αμφισβητούνται περίπου 1.000 νησίδες στο Αιγαίο.
- Επίσημη τουρκική κυβερνητική ανακοίνωση τον Φεβρουάριο του 1996 ανέβασε σε 3.000 τους αμφισβητούμενους βράχους και νησίδες.
- Από το καλοκαίρι του 1996 οι αριθμοί των αμφισβητούμενων νησιαίων εδαφών περιορίσθηκαν σε περίπου 100-150 μικρά νησιά που βρίσκονται στο Αιγαίο.
- Λίγους μήνες αργότερα δημοσιεύθηκε ο λεγόμενος κατάλογος "EGAYDAAK", στον οποίο περιλαμβάνονταν με (σχεδόν) πλήρεις συντεταγμένες 201 ελληνικά νησιά. Ο κατάλογος αναφέρει ότι εμπεριέχει 155 νησιά. Προσεκτική μελέτη του, όμως, αποδεικνύει ότι είναι 201, διότι κάποια νησιά αναφέρονται δύο φορές (π.χ. Ζουράφα), ενώ μπορεί σε έναν αριθμό να περιλαμβάνονται περισσότερα του ενός νησιά.
- Από το 2013 έχουν αναφερθεί διαδοχικά 16, 17 και τέλος 18 νησιά τα οποία η τουρκική αντιπολίτευση κατηγορεί τον Ερντογάν άλλοτε ότι άφησε να τα καταλάβουν οι Έλληνες, άλλοτε ότι δεν τους έχει εκδιώξει και άλλοτε ότι δεν τα έχει ζητήσει επισήμως από την Ελλάδα.

Ο αριθμός των 18 νησιών, την ελληνική κυριαρχία επί των οποίων αμφισβητεί την τελευταία δεκαετία η Τουρκία, δεν είναι ριζικά διαφορετικός από τα 100-150 νησιά που αναφέρονται από τα μέσα του 1996. Επί παραδείγματι, όταν αναφέρεται ότι αμφισβητείται το Αγαθονήσι, στο συγκεκριμένο νησιωτικό συγκρότημα ανήκουν 14 νησιά και βράχοι.

Το θέμα των «γκρίζων ζωνών» κυριαρχίας επανήλθε μετ' επιτάσεως από τον Ερντογάν με τρεις επιστολές προς τον ΟΗΕ μεταξύ Ιουλίου 2021 και Σεπτεμβρίου 2022. Εκεί αμφισβήτησε πλέον την ελληνική κυριαρχία σε 6 μεγάλα και ρητώς κατονομαζόμενα στις διεθνείς συνθήκες νησιά του Αιγαίου (Σαμοθράκη, Λήμνος, Λέσβος, Χίος, Σάμος, Ικαρία) και στα Δωδεκάνησα. Πρόκειται για νησιά με διάφορα καθεστώτα αποστρατιωτικοποιήσεως ή περιορισμών σε οπλικά συστήματα, οχυρώσεις και στρατιωτικές δυνάμεις, βάσει των συνθηκών. Μετά το 1974 η Ελλάδα τα έχει πλήρως στρατιωτικοποιήσει. Κατά την Τουρκία, η αποστρατιωτικοποίηση ήταν όρος για την απόδοση της κυριαρχίας των νησιών στην Ελλάδα. Η Τουρκία ισχυρίζεται ότι η Ελλάδα, εξαιτίας της στρατιωτικοποιήσεως, «δεν μπορεί έναντι της Τουρκίας να επικαλείται για την οριοθέτηση θαλάσσιων ορίων τον τίτλο κυριαρχίας που της δόθηκε βάσει αυτών των συνθηκών». Ο ισχυρισμός οδηγεί αναπόφευκτα στο επόμενο βήμα ότι, αφού η Ελλάδα δεν έχει τίτλο κυριαρχίας, τα νησιά «επιστρέφουν» στην Τουρκία.

Τα κρίσιμα άρθρα της Συνθήκης της Λωζάννης ως προς τις εδαφικές διευθετήσεις

Άρθρον 6.
[…] Ἐκτὸς ἀντιθέτων διατάξεων τῆς παρούσης Συνθήκης, τὰ θαλάσσια ὅρια περιλαμβάνουσι τὰς νήσους καὶ νησίδια τὰ κείμενα εἰς ἀπόστασιν μικροτέραν τῶν τριῶν μιλλίων ἀπὸ τῆς ἀκτῆς.

Άρθρον 12.
Ἡ ληφθεῖσα ἀπόφασις τῇ 13ῃ Φεβρουαρίου 1914 ὑπὸ τῆς Συνδιασκέψεως τοῦ Λονδίνου εἰς ἐκτέλεσιν τῶν ἄρθρων 5 τῆς Συνθήκης τοῦ Λονδίνου τῆς 17ης/30ης Μαΐου 1913, καὶ 15 τῆς Συνθήκης τῶν Ἀθηνῶν τῆς 1ης/14 Νοεμβρίου 1913, ἡ κοινοποιηθείσα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν τῇ 13ῃ Φεβρουαρίου 1914 καὶ ἀφορώσα εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῶν νήσων τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου, ἐκτὸς τῆς Ἴμβρου, Τενέδου καὶ τῶν Λαγουσῶν νήσων (Μαυρυῶν), ἰδίᾳ τῶν νήσων Λήμνου, Σαμοθράκης, Μυτιλήνης, Χίου, Σάμου καὶ Ἰκαρίας, ἐπικυροῦνται, ὑπὸ τὴν ἐπιφύλαξιν τῶν διατάξεων τῆς παρούσης Συνθήκης τῶν συναφῶν πρὸς τὰς ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἰταλίας διατελοῦσας νήσους, περὶ ὧν διαλαμβάνει τὸ ἄρθρον 15. Ἐκτὸς ἀντιθέτου διατάξεως τῆς παρούσης Συνθήκης, αἱ νῆσοι, αἱ κείμεναι εἰς μικροτέραν ἀπόστασιν τῶν τριῶν μιλλίων τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς, παραμένουσιν ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν.

Άρθρον 14.
Αἱ νῆσοι Ἴμβρος καὶ Τένεδος, παραμένουσαι ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν, θὰ ἀπολαύωσιν εἰδικῆς διοικητικῆς ὀργανώσεως, ἀποτελουμένης ἐκ τοπικῶν στοιχείων καὶ παρεχοῦσης πᾶσαν ἐγγύησιν εἰς τὸν μὴ μουσουλμανικὸν ἰθαγενῆ πληθυσμόν δι' ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν τοπικὴν διοίκησιν καὶ τὴν προστασίαν τῶν προσώπων καὶ τῶν περιουσιῶν. Ἡ διατήρησις τῆς τάξεως θὰ ἐξασφαλίζηται ἐν αὐταῖς δι' ἀστυνομίας στρατολογουμένης μεταξὺ τοῦ ἰθαγενοῦς πληθυσμοῦ, τῇ φροντίδι τῆς ὡς ἄνω προβλεπομένης τοπικῆς διοικήσεως ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῶν ὁποίων θὰ διατελῇ...

Άρθρον 15.
Ἡ Τουρκία παραιτεῖται ὑπέρ τῆς Ἰταλίας παντὸς δικαιώματος καὶ τίτλου ἐπὶ τῶν κάτωθι ἀπαριθμουμένων νήσων, τοῦτέστι τῆς Ἀστυπάλαιας, Ῥόδου, Χάλκης, Καρπάθου, Κάσσου, Τήλου, Νισύρου, Καλύμνου, Λέρου, Πάτμου, Λειψοῦς, Σύμης καὶ Κῶ, τῶν κατεχομένων νῦν ὑπὸ τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν νησίδων τῶν ἐξ αὐτῶν ἐξαρτωμένων, ὡς καὶ τῆς νήσου Καστελλορίζου.

Άρθρον 16.
Ἡ Τουρκία δήλοι ὅτι παραιτεῖται παντὸς τίτλου καὶ δικαιώματος πάσης φύσεως ἐπὶ τῶν ἐδαφῶν ἢ ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἐδάφη ἃ κείνται πέραν τῶν προβλεπομένων ὑπὸ τῆς παρούσης Συνθήκης ὁρίων, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν νήσων, ἐκτὸς ἐκείνων ἧς ἡ κυριαρχία ἔχει ἀναγνωρισθῇ αὐτὴ διὰ τῆς παρούσης Συνθήκης, τῆς τύχης τῶν ἐδαφῶν καὶ τῶν νήσων τούτων κανονισθείσης ἢ κανονισθησομένης μετὰ τῶν ἐνδιαφερομένων.
Αἱ διατάξεις τοῦ παρόντος ἄρθρου δὲν θίγουσι τὰς συνομολογηθείσας ἢ συνομολογηθησομένας ἰδιαιτέρας συμφωνίας μετὰ τῆς Τουρκίας καὶ τῶν ὁμόρων χωρῶν διὰ τὴν γειτνίασιν αὐτῶν.

γ. Τουρκική επιχειρηματολογία

Η βασική επιχειρηματολογία της Τουρκίας είναι η ακόλουθη:

- Το άρθρο 12 της Συνθήκης της Λωζάννης, βάσει του οποίου εκχωρήθηκαν τα νησιά του Αιγαίου (πλην Δωδεκανήσων) στην Ελλάδα, ανέφερε μόνο τα ονόματα των μεγάλων νησιών του Αιγαίου και όχι τα μικρότερα νησιά, νησίδες ή βράχους. Η Τουρκία θεωρεί ότι, πλην των μεγάλων νησιών, ήταν αμφίβολο εάν περιήλθε στην Ελλάδα η κυριαρχία σε όλα τα υπόλοιπα μικρά νησιά και βράχους.
- Αντιστοίχως, το άρθρο 15 της Συνθήκης της Λωζάννης αναφέρθηκε ρητώς σε δεκατέσσερα νησιά από όλο το σύμπλεγμα των Δωδεκανήσων, καθώς και στις «εξαρτώμενες» από αυτά νησίδες, που εκχωρούνται στην Ιταλία. Επειδή υπήρχε πρόβλημα προσδιορισμού των εξαρτώμενων νησίδων, υπεγράφησαν τον Ιανουάριο του 1932 μια ιταλοτουρκική συνθήκη (η οποία οριοθετούσε την περιοχή του συμπλέγματος της Μεγίστης) και τον Δεκέμβριο του 1932 ένα «έγγραφο» (δηλαδή ένα πρακτικό που οριοθετούσε την υπόλοιπη περιοχή μεταξύ Δωδεκανήσων και μικρασιατικών ακτών). Το «έγγραφο» ουδέποτε πρωτοκολλήθηκε στην Κοινωνία των Εθνών. Σύμφωνα με το άρθρο 18 του Συμφώνου της Κοινωνίας των Εθνών, «Πάσα συνθήκη ή διεθνής υποχρέωσις δέον να πρωτοκολλάται αμέσως [...]. Ουδεμία των συνθηκών τούτων ή διεθνών υποχρεώσεων θέλει είναι υποχρεωτική προ της πρωτοκολλήσεως αυτής». Συνεπώς, το «έγγραφο», δηλαδή το πρακτικό του Δεκεμβρίου του 1932, ουδέποτε ετέθη εν ισχύι.
- Η Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων του 1947 μνημονεύει τα ίδια νησιά με τη Συνθήκη της Λωζάννης, αλλά χρησιμοποιεί τον όρο «παρακείμενες» νησίδες (αντί για «εξαρτώμενες»). Τα Ίμια είναι πιο κοντά στα τουρκικά παράλια παρά σε ελληνικά νησιά. Επομένως, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι «παρακείμενα» στα νησιά που ρητώς αναφέρονται στη συνθήκη του 1947.
- Η Ελλάδα το 1947 είχε ζητήσει να αναφερθούν στη Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων οι δύο ιταλοτουρκικές συμφωνίες του 1932. Το αίτημα δεν είχε γίνει δεκτό. Ακολούθως, η ελληνική κυβέρνηση ζήτησε από την τουρκική τη δεκαετία του 1950 και το 1963 να επιβεβαιωθεί η ισχύς των ιταλοτουρκικ ών συμφωνιών του 1932, χωρίς αποτέλεσμα.
- Η Ελλάδα δεν μπορεί να επικαλείται τη Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων του 1947, διότι δεν έχει ενεργήσει καλόπιστα, γεγονός που αποδεικνύεται από τη στρατιωτικοποίηση των νησιών.
- Η ιταλοτουρκική συμφωνία του Ιανουαρίου 1932 και το «έγγραφο», δηλαδή το πρακτικό του Δεκεμβρίου του 1932, συνήφθησαν «στο πλαίσιο μιας ειδικής καταστάσεως της εποχής πριν από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο». Αφήνεται δηλαδή να εννοηθεί ότι η Τουρκία υποχρεώθηκε εν είδει επιβολής να δεχθεί τη συμφωνία.

Το θέμα κατά την Τουρκία θα έπρεπε να αντιμετωπισθεί συνολικά και όχι αποσπασματικά, με την εξέταση του ιδιοκτησιακού καθεστώτος καθεμιάς από όλες αυτές τις νησίδες στο Αιγαίο. Τυχόν προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο μόνο για τα Ίμια θα άφηνε άλυτο το θέμα των υπολοίπων νησίδων και βράχων.

δ. Ελληνική αντίκρουση

Η ελληνική πλευρά αντικρούει με βάσιμα νομικά επιχειρήματα τις τουρκικές θέσεις:

- Από τη συνδυασμένη ανάγνωση των άρθρων 12 και 16 της Συνθήκης της Λωζάννης προκύπτει με απόλυτη σαφήνεια ότι στην τουρκική κυριαρχία περιλαμβάνονταν μόνο η Ίμβρος, η Τένεδος, οι Λαγούσες νήσοι στην είσοδο του Ελλησπόντου και όλα τα νησιά που βρίσκονταν εντός τριών μιλίων από τις τουρκικές ακτές και δεν είχαν εκχωρηθεί ρητώς στην Ελλάδα. Η Τουρκία είχε παραιτηθεί από οποιονδήποτε τίτλο ή δικαίωμα επί όλων των άλλων νησιών.
- Με τη συνθήκη του Ιανουαρίου του 1932 και τη συμπληρωματική συμφωνία/πρακτικό (procès-verbal) του Δεκεμβρίου του 1932 χαράχθηκε μεταξύ Τουρκίας και Ιταλίας, η οποία τότε κατείχε τα Δωδεκάνησα, οριοθετική γραμμή που διαχώριζε με σαφήνεια τα νησιά κάθε χώρας. Η οριοθετική γραμμή ακολούθησε την πρόβλεψη της Συνθήκης της Λωζάννης περί παραιτήσεως της Τουρκίας από νησιά που βρίσκονταν πέραν των 3 μιλίων από τις ακτές της. Τα Ίμια, που βρίσκονται 4,2 μίλια (ή 3,65 ναυτικά μίλια) από τις τουρκικές ακτές, αναφέρονται ρητώς στο πρακτικό του Δεκεμβρίου του 1932 ως ανήκοντα στην Ιταλία.
- Η ιταλοτουρκική συνθήκη πρωτοκολλήθηκε στην Κοινωνία των Εθνών το 1933. Το πρακτικό του Δεκεμβρίου 1932, ως παρακολούθημα της συμφωνίας του Ιανουαρίου, δεν χρειαζόταν να πρωτοκολληθεί. Συνήφθη δι' ανταλλαγής επιστολών (όπου αναφέρθηκαν ρητώς η αρχική συμφωνία του Ιανουαρίου 1932 και οι εξουσιοδοτήσεις αυτής). Αυτό φαίνεται και από την αλληλογραφία μεταξύ Άγκυρας και Ρώμης τα αμέσως επόμενα έτη, όπου αμφότερα

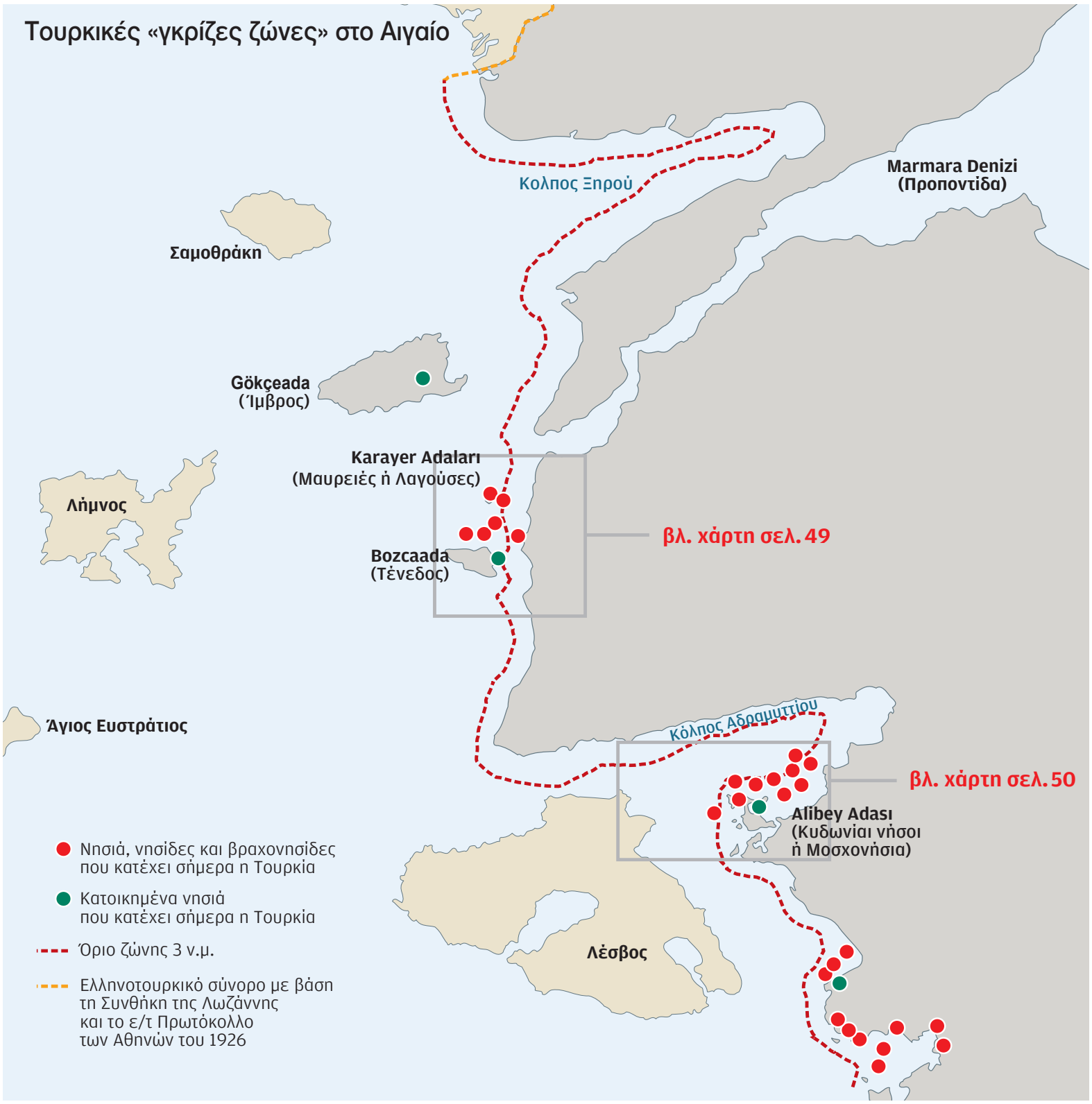

τα μέρη αναγνωρίζουν το όριο.

- Με τη Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων του 1947, η Ελλάδα υπεισήλθε ως καθολικός διάδοχος της Ιταλίας στα Δωδεκάνησα και συνεπώς ανέλαβε τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις της Ιταλίας αναφορικά με την ιταλοτουρκική συνθήκη και το πρακτικό του 1932.
- Η χάραξη του πρακτικού του Δεκεμβρίου 1932 έγινε σεβαστή από την Τουρκία από το 1932 έως το 1947, όταν τα Δωδεκάνησα ήσαν ιταλικά, και από το 1947 και εντεύθεν, όταν ήσαν ελληνικά.
- Επιπλέον, ως προς το επιχείρημα της «ειδικής περιόδου» προ του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, η Συνθήκη της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών (1969) ορίζει ότι «δεν δύναται να γίνει επίκλησις θεμελιώδους αλλαγής των περιστάσεων ως λόγου λήξεως της συνθήκης [...] οσάκις η συνθήκη καθορίζει μεθοριακή γραμμή».

Τις ελληνικές θέσεις περί ισχύος των συνθηκών υποστήριξε με ανακοίνωσή της και η Ιταλία, που την περίοδο της κρίσεως των Ιμίων ασκούσε την προεδρία της ΕΕ.

Τέλος, ως προς την πρόσφατη (2021-22) αμφισβήτηση της ελληνικής κυριαρχίας σε 6 μεγάλα νησιά του Αιγαίου και στα Δωδεκάνησα λόγω της στρατιωτικοποιήσεώς τους

από την Ελλάδα, θα πρέπει να επισημανθούν τα ακόλουθα. Ως προς τα έξι νησιά, από τα πρακτικά της Συνδιασκέψεως της Λωζάννης είναι απολύτως σαφές ότι η αποστρατιωτικοποίηση είναι εντελώς διαχωρισμένη από το θέμα της ελληνικής κυριαρχίας. Ως προς τα Δωδεκάνησα, αυτά εδόθησαν στην Ελλάδα με τη Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων του 1947. Η Τουρκία δεν ήταν συμβαλλόμενο μέρος σε αυτήν. Συνεπώς, οι διατάξεις περί αποστρατιωτικοποιήσεως αποτελούν για την Τουρκία res inter alios acta (ζήτημα που αφορά τρίτους).

ε. Τι εξυπηρετεί την Τουρκία η θεωρία των «γκρίζων ζωνών»;

Η κρίση των Ιμίων απετέλεσε στροφή στη στρατηγική της Τουρκίας. Η οφθαλμοφανής αλλαγή ήταν ότι για πρώτη φορά αμφισβητήθηκε το καθεστώς των εδαφών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, όπως διαμορφώθηκε μετά το 1923 και το 1947. Πιο επικίνδυνη ήταν η προέκταση που είχε η νέα τουρκική θεωρία εν σχέσει προς το μεγαλύτερο μέρος των ελληνοτουρκικών διαφορών στο Αιγαίο, αφού άνοιγε για την Ελλάδα πλειάδα θεμάτων.

Όλες οι οριοθετήσεις θαλασσίων ζωνών (όπως η αιγιαλίτιδα ζώνη και η υφαλοκρηπίδα, αλλά και ο εθνικός εναέριος χώρος που βρίσκεται πάνω από θάλασσα) αρχίζουν από τις γραμμές βάσεως. Οι γραμμές βάσεως βασίζονται στην ακτογραμμή των ηπειρωτικών και νησιωτικών εδαφών. Εάν είναι άγνωστη ή αμφισβητούμενη η κυριαρχία επί κάποιων εδαφών, δεν είναι δυνατή η οριοθέτηση των θαλασσίων ζωνών. Εάν ληφθεί υπόψη η τουρκική θεωρία περί «γκρίζων ζωνών», αρχή οποιασδήποτε οριοθετήσεως θα πρέπει να είναι η διαπίστωση της κυριαρχίας των μη κατονομαζόμενων στις διεθνείς συνθήκες νησιών και βράχων του Αιγαίου, οι ακτές των οποίων χρησιμοποιούνται ως γραμμές βάσεως. Αυτό δυνητικά έχει τις ακόλουθες συνέπειες:

- Δεν γίνονται αποδεκτά τα υπάρχοντα όρια των ελληνικών χωρικών υδάτων, που ισχύουν από το 1936, αφού αμφισβητούνται τα σημεία απ' όπου αυτά έχουν χαραχθεί. Κατ' επέκτασιν, οποιαδήποτε εφαρμογή επεκτάσεως των ελληνικών χωρικών υδάτων πέραν των 6 μιλίων θα εθεωρείτο εξίσου αυθαίρετη.
- Ακόμη και εάν συναινούσε η Τουρκία για επίλυση της διαφοράς για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας σε διεθνές δικαιοδοτικό όργανο, πρώτο θέμα προσφυγής θα έπρεπε να είναι η διαπίστωση της κυριαρχίας επί των νησιών. Η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας θα ακολουθούσε ως δεύτερο θέμα.

Η δεύτερη επισήμανση είναι εξαιρετικά σημαντική για την προσέγγιση της Ελλάδας στο θέμα της προσφυγής σε διεθνές δικαιοδοτικό όργανο, και ειδικότερα στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης. Το συγκεκριμένο δικαστήριο θέλει και συνήθως καταφέρνει να καταλήγει σε δίκαιες, αλλά ταυτοχρόνως ισορροπημένες αποφάσεις. Αυτό σημαίνει ότι εξαντλεί τα όρια της διακριτικής ευχέρειας εντός του νόμου, για να δώσει τη δυνατότητα στα δύο εμπλεκόμενα μέρη να μη φύγουν ηττημένα κατά κράτος από τη δικαστική αίθουσα. Μια προσφυγή με θέματα (α) την τύχη δεκάδων νησιωτικών εδαφών και (β) την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας ενέχει για την ελληνική πλευρά τον κίνδυνο το δικαστήριο να τη δικαιώσει πλήρως στο θέμα των «γκρίζων ζωνών», όπου τα νομικά της επιχειρήματα είναι εξαιρετικά ισχυρά· παραλλήλως, να εξισορροπήσει την απόφαση, αποδίδοντας μεγαλύτερη υφαλοκρηπίδα στις τουρκικές ακτές απ' όση αναμένεται ότι δικαιούνται, δεδομένου ότι στο συγκεκριμένο θέμα έχει μεγάλη διακριτική ευχέρεια με την επίκληση των ασαφών «σχετικών περιστάσεων».

στ. Οι τουρκικές «γκρίζες ζώνες»

Από το 1996 η Τουρκία αναφέρεται σε νησιά αμφισβητούμενης ελληνικής κυριαρχίας στο Αιγαίο. Προς τον σκοπό αυτόν προσπαθεί να ξαναερμηνεύσει συνθήκες

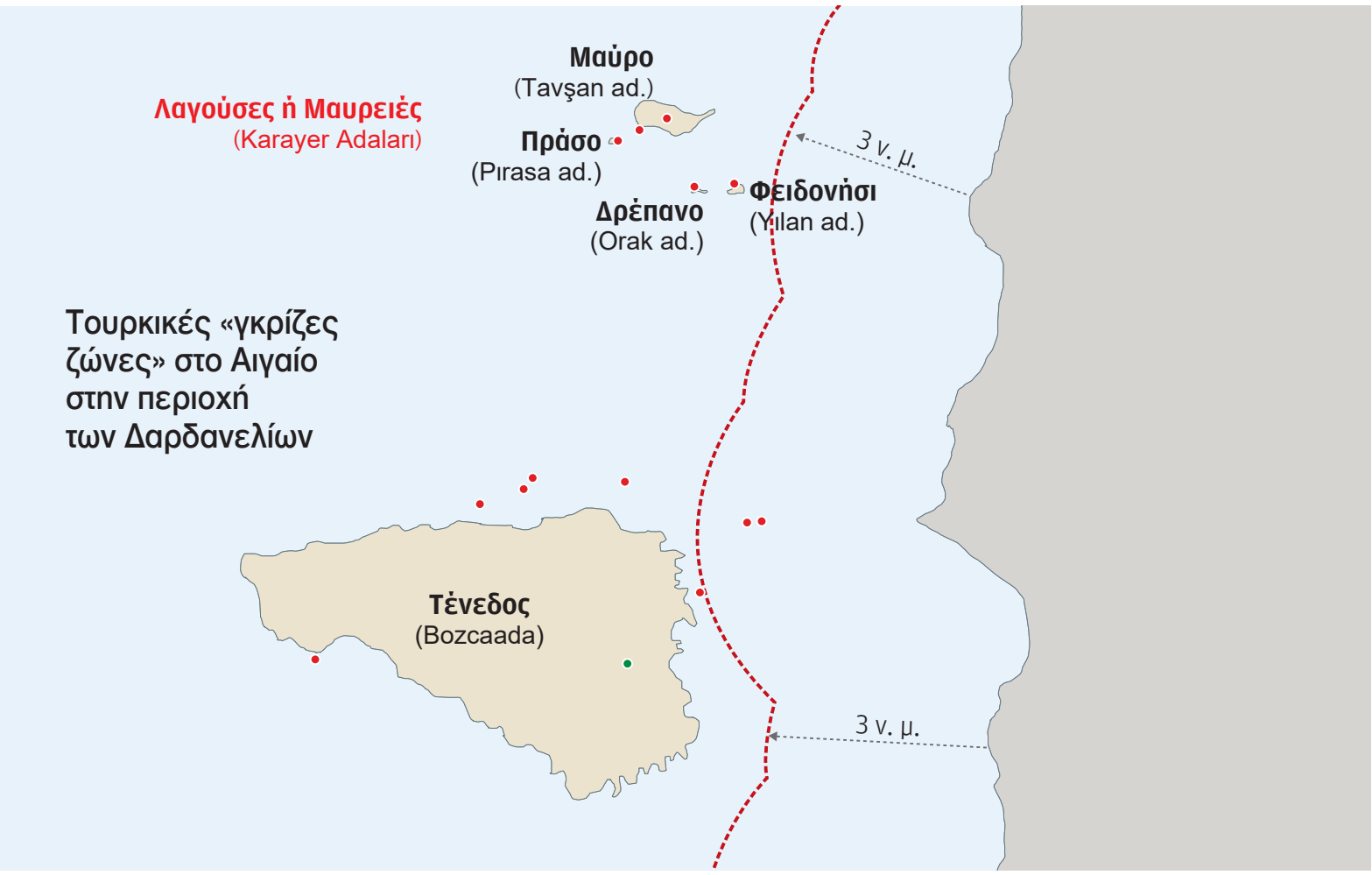

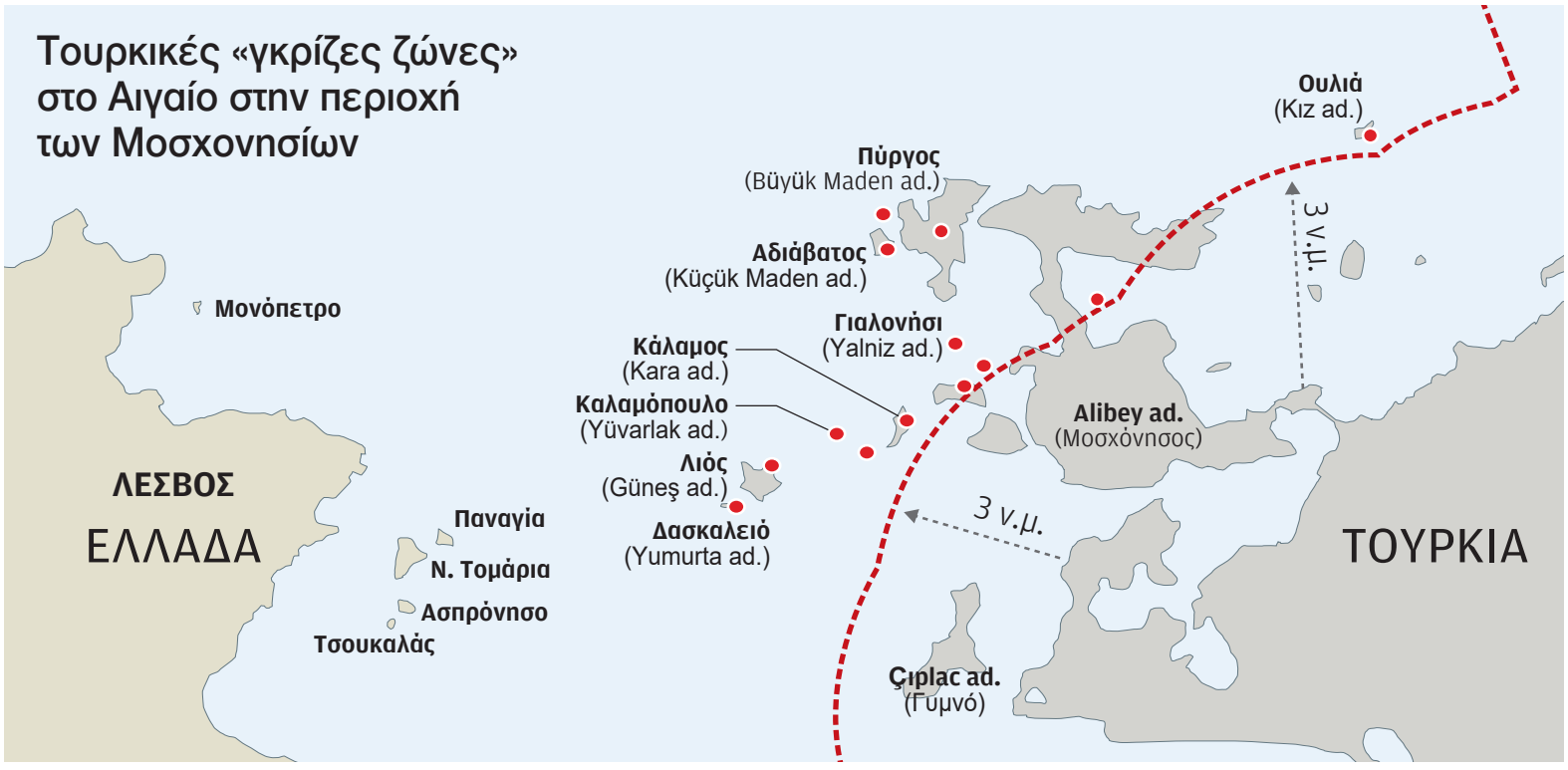

που έχουν γραφεί προ 70 και 100 ετών και να σπείρει αμφιβολίες για ένα εδαφικό καθεστώς εδραιωμένο εδώ και δεκαετίες. Αν κάποιος θελήσει να μπει προς χάριν παιγνίου σε αυτή τη συλλογιστική, θα ανακαλύψει ότι και η Τουρκία έχει αντίστοιχα τέτοια προβλήματα.

Το πλέον κλασικό παράδειγμα γκρίζας ζώνης κυριαρχίας είναι το σύμπλεγμα των Μαυρειών νήσων (γνωστές και ως Λαγούσες, τουρκιστί Karayer adaları), οι οποίες βρίσκονται κοντά στην είσοδο των Δαρδανελίων. Στη Συνθήκη της Λωζάννης αναφέρεται στο άρθρο 12 ότι επιβεβαιώνεται η ελληνική κυριαρχία στα νησιά του Βορείου Αιγαίου «εκτός της Ίμβρου, της Τενέδου και των Λαγουσών νήσων (Μαυρειών)». Στο άρθρο 14 αναφέρεται ότι «αι νήσοι Ίμβρος και Τένεδος παραμένουσαι υπό την τουρκικήν κυριαρχίαν».

Δεν υπάρχει, όμως, οποιαδήποτε αναφορά περί κυριαρχίας στις Μαυρειές νήσους, οι οποίες βρίσκονται πέραν των τριών μιλίων από τις τουρκικές ακτές (που όπως αναφέρεται κατωτέρω, είναι το απώτατο όριο τουρκικής κυριαρχίας).

Πρόκειται για τα νησιά:
- Μαύρο (Tavşan adası)
- Φειδονήσι (Yılan adası)
- Δρέπανο (Orak adası)
- Πράσο (Pırasa adası).

Η κατά γράμμα ερμηνεία της Συνθήκης της Λωζάννης καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το σύμπλεγμα των Μαυρειών δεν ανήκει ούτε στην Ελλάδα, αλλά ούτε και στην Τουρκία. Είναι μια κατά κυριολεξίαν γκρίζα ζώνη!

Ένα δεύτερο σημείο σχετίζεται με τα όρια της τουρκικής κυριαρχίας. Πιο συγκεκριμένα, η Συνθήκη της Λωζάννης ορίζει:
- Στο άρθρο 6 ότι «τα θαλάσσια όρια περιλαμβάνουσι τας νήσους και νησίδια τας κειμένας εις απόστασιν μικροτέραν των τριών μιλλίων από της ακτής».
- Στο άρθρο 12 ότι: «Εκτός αντιθέτου διατάξεως της παρούσης Συνθήκης, αι νήσοι, αι κείμεναι εις μικροτέραν απόστασιν των τριών μιλλίων της ασιατικής ακτής, παραμένουσιν υπό την τουρκικήν κυριαρχίαν».

Επομένως, ό,τι βρίσκεται πέραν των τριών μιλίων από τις τουρκικές ακτές δεν ανήκει στην Τουρκία. Βάσει των ανωτέρω, εκτός των τριών μιλίων (4.827 μέτρα) βρίσκονται τα ακόλουθα νησιά στο νησιωτικό σύμπλεγμα των Μοσχονησίων, στον κόλπο του Αδραμυττίου έναντι της Λέσβου:
- Δασκαλειό ή Κοκκινονήσι (Yumurta adası)
- Λιός ή Έλεος ή Λείος (Güneş adası)
- Καλαμάκι ή Καλαμόπουλο (Yuvarlak adası)
- Γιαλονήσι (Yalniz adası)
- Πύργος (Büyük Maden adası)
- Αδιάβατος (Küçük Maden adası)
- Ουλιά (Kiz adası)
- Κάλαμος (Kara ada)

καθώς και πέντε ανώνυμοι βράχοι.

Στους ανώνυμους βράχους πρέπει να προσθέσουμε και άλλους τρεις που βρίσκονται ανάμεσα στις Οινούσσες της Χίου και στη χερσόνησο της Ερυθραίας.

Τα ίδια θα μπορούσαν να αναφερθούν και για την κατάσταση των νησιών που βρίσκονται στη Θάλασσα του Μαρμαρά (Προποντίδα). Στη Συνθήκη των Σεβρών (1920) αναφέρεται ρητώς:

«[...] των νήσων της Προποντίδας και των νήσων των κειμένων εντός αποστάσεως 3 μιλίων από της ακτής παραμενουσών οθωμανικών: [...]» (άρθρο 27 παρ. β εδάφ. 1). Αντιθέτως, στη Συνθήκη της Λωζάννης δεν αναφέρεται τίποτα για την Προποντίδα. Πρόκειται για μια σειρά από μεγάλα νησιά:
- Προκόνησος ή Μαρμαρά (Marmara adası), 118 τ.χλμ.
- Αφησιά (Avşa adası), 21 τ.χλμ.
- Καλόλιμνος (İmralı), 11,4 τ.χλμ.
- Κούταλη (Ekinlik adası), 2,5 τ.χλμ.
- Προβατονήσι (Kuyun adası), 1,7 τ.χλμ.

Επισημαίνεται, τέλος, ότι ούτε τα Πριγκιπονήσια (έξω από την Κωνσταντινούπολη) αναφέρονται ονομαστικώς σε κάποια συνθήκη. Εκτός των 3 μιλίων βρίσκονται τα ακόλουθα:
- Αντιγόνη (Burgazada)
- Πλάτη (Yassıada)
- Οξειά (Sivriada)
- Νέανδρος (Tavşan Adası)

Είναι προφανώς αδιανόητο για τους Τούρκους να συζητήσουν το νομικό καθεστώς των Πριγκιπονήσων. Αντιστοίχως, όμως, είναι αδιανόητο για την Ελλάδα να συζητά το καθεστώς των Φούρνων, των Οινουσσών, της Γαύδου κ.ο.κ. σε μια προσπάθεια κακόπιστης ερμηνείας των συνθηκών που θέσπισαν τα σύνορα και τα εδάφη των δύο χωρών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11

Η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου

α. Τι είναι υφαλοκρηπίδα

Η υφαλοκρηπίδα είναι ένας γεωλογικός όρος που αναφέρεται σε τμήμα του πυθμένα της θάλασσας. Απέκτησε νομικό περιεχόμενο το 1945. Αναφερόμενοι στη νομική υφαλοκρηπίδα, στη νομική ορολογία εννοούμε τον θαλάσσιο βυθό και το υπέδαφος πέρα από τα χωρικά ύδατα.

Εντός της υφαλοκρηπίδας το παράκτιο κράτος δεν έχει πλήρη κυριαρχία, αλλά ασκεί αποκλειστικά κυριαρχικά δικαιώματα. Αυτά αφορούν αποκλειστικώς:

α. την εξερεύνηση της υφαλοκρηπίδας και

β. την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων της υφαλοκρηπίδας.

Για την κατανόηση της ελληνοτουρκικής διαφοράς αρκεί να γνωρίζουμε ότι η υφαλοκρηπίδα εκτείνεται σε απόσταση 200 μιλίων από τις γραμμές βάσεως από τις οποίες μετρώνται τα χωρικά ύδατα. Επομένως, η ελληνική υφαλοκρηπίδα ξεκινά από τα 6 μίλια, εκεί δηλαδή όπου τελειώνουν τα ελληνικά χωρικά ύδατα. Γενικώς στη Μεσόγειο οι αποστάσεις με τα γειτονικά κράτη είναι περιορισμένες. Δεν υπάρχει σημείο που να επιτρέπεται η πλήρης ανάπτυξη της υφαλοκρηπίδας κάθε χώρας (δηλ. 200 ν. μίλια + 200 ν. μίλια = 400 ν. μίλια). Επί παραδείγματι, το Λαύριο από τον Τσεσμέ της Μικράς Ασίας απέχει 102 ν. μίλια (περίπου 188 χλμ.) και ενδιάμεσα υπάρχουν και πολλά ελληνικά νησιά. Αντιστοίχως, η απόσταση ανάμεσα στην Κύπρο και την Αίγυπτο είναι κάτω από 190 ν. μίλια (350 χλμ.). Επομένως, η Ελλάδα δεν μπορεί να αναπτύξει πλήρως την υφαλοκρηπίδα της και πρέπει να γίνει οριοθέτηση με τα γειτονικά κράτη.

β. Η τουρκική διεκδίκηση επί της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου

Η Ελλάδα από το 1959 και συστηματικότερα από το 1969 προχώρησε σε εκχωρήσεις αδειών για την εξερεύνηση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου. Γνωστές εταιρείες της εποχής εκείνης, όπως οι Texaco, Oceanic, Conoco, Chevron, Anschutz & Ada, ερεύνησαν όλο το Αιγαίο Πέλαγος.

Οι εκχωρήσεις δεν συνάντησαν κάποια αντίδραση από την τουρκική πλευρά. Η Τουρκία ασχολήθηκε για πρώτη φορά με το θέμα το 1973. Μέσα στο κλίμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσεως, η Τουρκία εκχώρησε στην κρατική εταιρεία πετρελαίου TPAO (Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı) άδεια διερευνήσεως και εκμεταλλεύσεως σε 27 θαλάσσιες περιοχές στα διεθνή ύδατα του Βορείου Αιγαίου. Οι θαλάσσιες περιοχές βρίσκονταν ανάμεσα στη Λέσβο, στη Χίο, στον Άγιο Ευστράτιο και στη Λήμνο, ακριβώς έξω από τα χωρικά ύδατα αυτών των νησιών.

Για να μπορέσει η Τουρκία να διεκδικήσει τη μισή υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου, έλαβε ως βάσεις για τη μέτρηση τις ακτές αφενός της ηπειρωτικής Ελλάδας και αφετέρου της χερσονήσου της Μικράς Ασίας. Αγνόησε πλήρως την ύπαρξη των ελληνικών νησιών του Αιγαίου. Ακολούθησε μια δεύτερη φάση εκδόσεως νέων αδειών έρευνας προς την TPAO, τον Ιούνιο και τον Ιούλιο του 1974, πάλι για το Αιγαίο.

Οι τελευταίες άδειες εκδόθηκαν δύο ημέρες πριν από την τουρκική εισβολή στην Κύπρο. Με αυτές η Τουρκία ολοκλήρωσε τις διεκδικήσεις της, καλύπτοντας σχεδόν το μισό Αιγαίο.

Ελληνικές θαλάσσιες ζώνες και εναέριος χώρος

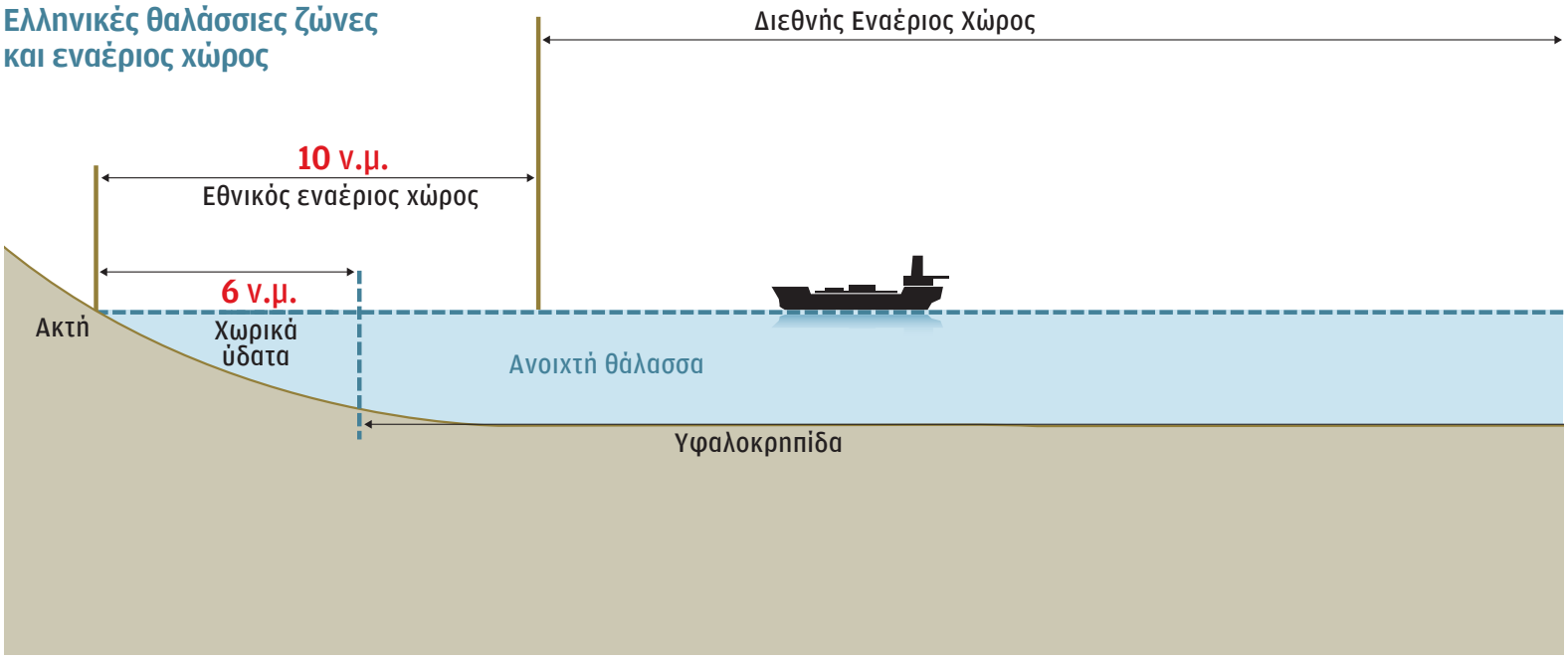

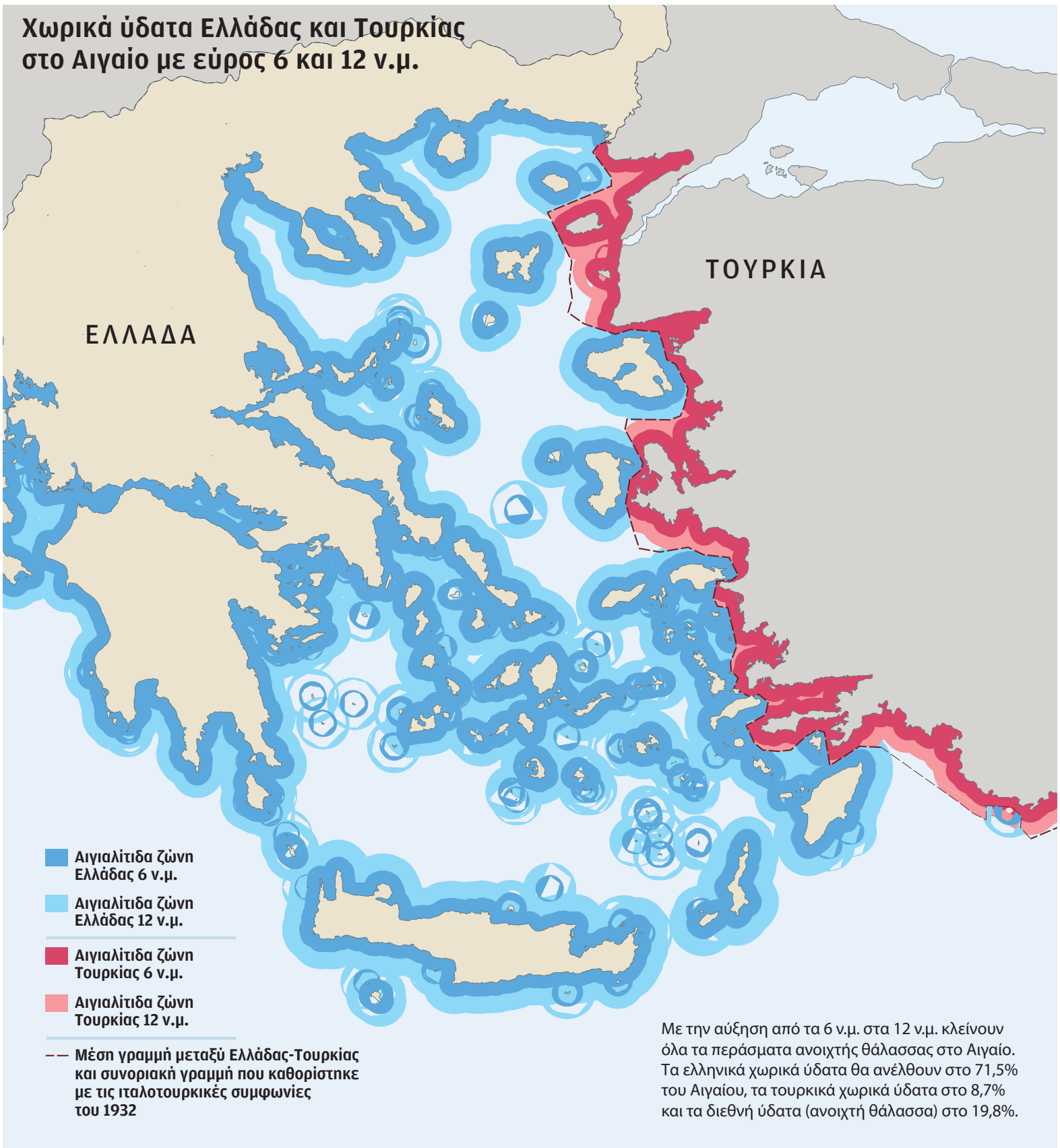

γ. Η ασάφεια στους κανόνες για την υφαλοκρηπίδα το 1973

Η Τουρκία στοιχειοθέτησε τις διεκδικήσεις της στο Αιγαίο βασιζόμενη στη σύγχυση που υπήρχε διεθνώς στις αρχές της δεκαετίας του 1970 ως προς την έκταση της υφαλοκρηπίδας και τους κανόνες για την οριοθέτησή της.

- Το 1973, το μοναδικό διεθνές κείμενο που αναφερόταν σε τέτοια θέματα ήταν η Σύμβαση της Γενεύης για την Υφαλοκρηπίδα (1958). Η μεν Ελλάδα ήταν συμβαλλόμενο μέρος της συμβάσεως. Αντιθέτως, η Τουρκία δεν την είχε υπογράψει.
- Παράλληλα, το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης έδωσε το 1969 τη δική του ερμηνεία για τον θεσμό της υφαλοκρηπίδας στην υπόθεση της Βόρειας Θάλασσας, η οποία αναφερόταν και σε κράτη που δεν δεσμεύονταν από τη σύμβαση της Γενεύης για την Υφαλοκρηπίδα (1958). Η ερμηνεία που δόθηκε έδινε έμφαση

σε κριτήρια που δεν αναφέρονταν στη σύμβαση του 1958.

- Η σύγχυση που δημιουργήθηκε ως προς τον θεσμό της υφαλοκρηπίδας συζητήθηκε εκτενώς κατά την Τρίτη Συνδιάσκεψη του ΟΗΕ για το Δίκαιο της Θάλασσας, η οποία διήρκεσε από το 1973 έως το 1982. Η Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας (1982) έδωσε κάποιες απαντήσεις, αλλά όχι σε ικανοποιητικό βαθμό. Παράλληλα, το Διεθνές Δικαστήριο σταδιακά διαμόρφωσε κάπως πιο συγκεκριμένους κανόνες για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας.

i. Το ισοβαθές των 200 μέτρων και η φυσική προέκταση

Η Σύμβαση της Γενεύης προσδιόριζε ότι στην υφαλοκρηπίδα του παράκτιου κράτους ανήκουν οι περιοχές του βυθού που βρίσκονται σε βάθος έως 200 μέτρα. Τα πράγματα μπερδεύτηκαν όταν το Διεθνές Δικαστήριο στην υπόθεση της Βόρειας Θάλασσας υπερτόνισε τον γεωλογικό δεσμό μεταξύ του χερσαίου εδάφους του κράτους και της υποθαλάσσιας περιοχής. Αντιστοίχως, απέρριψε την εγγύτητα του χερσαίου εδάφους προς τις υποθαλάσσιες περιοχές. Αναφερόταν στην απόφασή του: «[...] όταν δεδομένη υποθαλάσσια περιοχή δεν αποτελεί τη φυσική –ή την πλέον φυσική– επέκταση του χερσαίου εδάφους ενός παρακτίου κράτους, μολονότι αυτή η περιοχή μπορεί να είναι εγγύτερα προς αυτό απ' ό,τι είναι στο έδαφος ενός άλλου κράτους, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι ανήκει σε αυτό το κράτος» (παρ. 43).

Για να εντοπίσει πλέον ένα παράκτιο κράτος ποιες περιοχές της υφαλοκρηπίδας τού ανήκουν, αντί για την εγγύτητα προς το έδαφός του έπρεπε να αναζητεί αυτή την περίφημη «φυσική προέκταση». Προς τον σκοπό αυτόν εξετάζονταν γεωμορφολογικά ή και γεωλογικά χαρακτηριστικά του βυθού.

Η τουρκική επιχειρηματολογία για τη διεκδίκηση της υφαλοκρηπίδας περίπου του μισού Αιγαίου βασίσθηκε επί πολλά χρόνια στην απόφαση του 1969. Κατά την τουρκική αντίληψη, η «φυσική προέκταση» της Ανατολίας συναντούσε στη μέση του Αιγαίου τη «φυσική προέκταση» της ηπειρωτικής Ελλάδας.

ii. Η αρχή της ίσης αποστάσεως και οι «ειδικές περιστάσεις»

Η Σύμβαση της Γενεύης (που δέσμευε την Ελλάδα, αλλά όχι την Τουρκία) καθιέρωνε ως κανόνα οριοθετήσεως τη μέση γραμμή/γραμμή ίσης αποστάσεως (median line/equidistance), η οποία συνδυαζόταν με μία εξαίρεση για τις «ειδικές περιστάσεις». Στόχος ήταν η ισότιμη διαίρεση της επικαλυπτόμενης περιοχής. Με τη μέση γραμμή το όριο ισαπέχει από τις ακτές των δύο κρατών. Αφού γινόταν η πρώτη χάραξη, θα εξεταζόταν στη συνέχεια εάν στην υπό οριοθέτηση περιοχή υπήρχαν «ειδικές περιστάσεις». Σε μια τέτοια περίπτωση θα μπορούσε να μετατεθεί το τελικό όριο. Η Ελλάδα υποστήριζε τον κανόνα της μέσης γραμμής/γραμμής ίσης αποστάσεως.

Το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, όμως, στην υπόθεση της Βόρειας Θάλασσας το 1969 θεώρησε την αρχή της μέσης γραμμής/γραμμής ίσης αποστάσεως απλώς ως μία από τις υπάρχουσες μεθόδους οριοθετήσεως, που δεν μπορούσε να θεωρηθεί ως κανόνας δικαίου. Το δικαστήριο ανέφερε ότι μόνο τα κράτη που ήσαν συμβαλλόμενα μέρη στη Σύμβαση της Γενεύης του 1958 για την Υφαλοκρηπίδα έπρεπε να θεωρούν τη συγκεκριμένη μέθοδο ως κανόνα δικαίου στις μεταξύ τους σχέσεις.

Η πρόταση του δικαστηρίου δημιουργούσε τις κατάλληλες συνθήκες για διαφωνία μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Η Τουρκία μπορούσε να αγνοήσει την εφαρμογή της μέσης γραμμής. Επιπλέον, χρησιμοποίησε επιλεκτικά τις «ειδικές περιστάσεις» της Συμβάσεως της Γενεύης για την Υφαλοκρηπίδα (1958), αφού τις απομόνωσε από τη μέση γραμμή/γραμμή ίσης αποστάσεως. Η παρουσία τόσων νησιών και η ημίκλειστη φύση του Αιγαίου ερμηνεύθηκαν από την Τουρκία ως παράγο-

Το κοίτασμα στον Πρίνο (Θάσος)

Την έρευνα στον κόλπο της Καβάλας και στην περιοχή γύρω από τη Θάσο ανέλαβε το 1970 η εταιρεία Oceanic Exploration. Δύο γεωτρήσεις που έγιναν δυτικά της Θάσου, το 1972-73, οδήγησαν στην ανακάλυψη μη οικονομικά εκμεταλλεύσιμου κοιτάσματος. Μια άλλη γεώτρηση μεταξύ φθινοπώρου 1973 και Φεβρουαρίου 1974 ανακάλυψε το κοίτασμα Πρίνος.
Δημιουργήθηκε η εντύπωση ότι επρόκειτο περί πλουσίου κοιτάσματος, ικανού να εξασφαλίσει ακόμη και την πετρελαϊκή αυτάρκεια του Καστελορίζου. Την περίοδο 1975-77 έγιναν ακόμη τέσσερις γεωτρητικές έρευνες για να χαρτογραφηθεί το κοίτασμα. Διαπιστώθηκε ότι επρόκειτο περί δύο κοιτασμάτων, χωρισμένων μεταξύ τους με τάφρο. Επίσης, η ποιότητα του πετρελαίου δεν ήταν καλή, διότι περιείχε αυξημένες ποσότητες θείου.
Η εκμετάλλευση του κοιτάσματος από τις θέσεις Πρίνος και Καβάλα άρχισε τον Ιούλιο του 1981. Η παραγωγή έφτασε το 1985 σε περίπου 16.000 βαρέλια ημερησίως, που υπήρξε και το ανώτατο επίπεδο. Η σταδιακή μείωση των αποθεμάτων δημιούργησε μια υπερχρεωμένη εταιρεία, η οποία το 2007 εξαγοράσθηκε από την Energean Oil and Gas. Το 2008 ξεκίνησαν νέες έρευνες έξω από τη Θάσο. Η απόφαση απεδείχθη ορθή. Το 2018 η ημερήσια παραγωγή ξεπέρασε τα 4.000 βαρέλια.
Ακολούθησε η σταδιακή εξάντληση των αποθεμάτων. Το 2021 η ημερήσια παραγωγή του Πρίνου διαμορφώθηκε στα επίπεδα των 1.500 βαρελιών πετρελαίου, για να πέσει στα 1.000 βαρέλια το 2025. Τελικώς, τον Μάιο του 2025 ανεστάλη η άντληση πετρελαίου, διότι ήταν οικονομικά ασύμφορη. Οι κενοί, υπόγειοι χώροι του κοιτάσματος του Πρίνου προγραμματίζεται να μετατραπούν στην πρώτη μονάδα γεωλογικής δεσμεύσεως και αποθηκεύσεως διοξειδίου του άνθρακα στη νοτιοανατολική Ευρώπη.

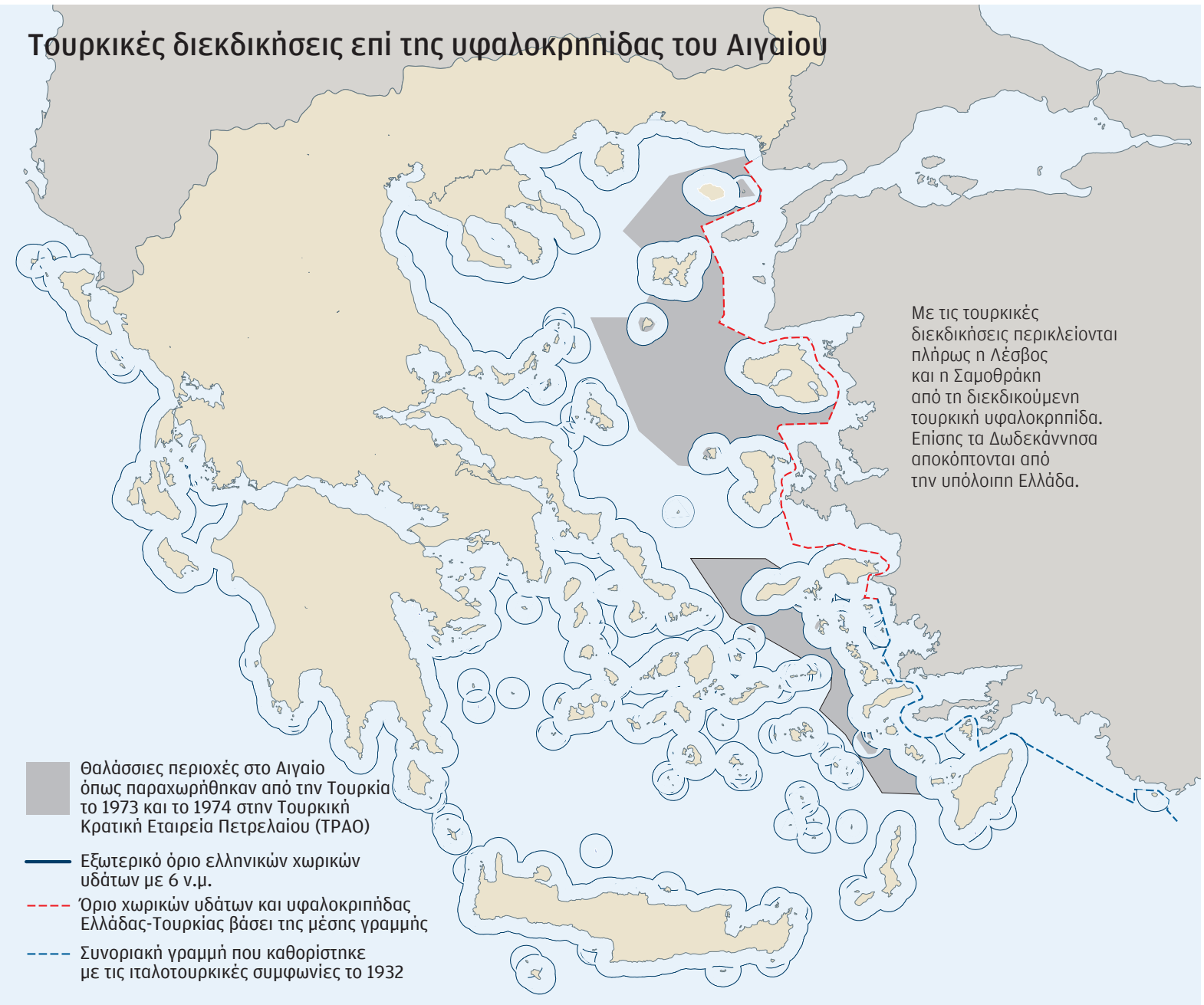

ντες που συνιστούν «ειδικές περιστάσεις». Συνεπώς, στο Αιγαίο δεν εφαρμόζονται οι γενικοί κανόνες του διεθνούς δικαίου, αλλά εξαιρετικοί, ιδιαίτεροι κανόνες.

δ. Η Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας (1982)

Μετά από μία δεκαετία συζητήσεων, το 1982 υπεγράφη η Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας.

- Τα κριτήρια του ισοβαθούς των 200 μέτρων και της εκμεταλλεύσεως του βυθού του 1958 αντικαταστάθηκαν από το κριτήριο της αποστάσεως έως 200 μίλια από τις ακτές.
- Σύμφωνα με το άρθρο 121, τα νησιά διαθέτουν όλες τις θαλάσσιες ζώνες, περιλαμβανομένων της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ. Εξαιρέθηκαν οι βράχοι που δεν έχουν δική τους οικονομική ζωή. Σε αυτούς δόθηκε μόνον αιγιαλίτιδα ζώνη.
- Υπάρχουν δύο άρθρα (74 και 83) που αναφέρονται στην οριοθέτηση της ΑΟΖ και της υφαλοκρηπίδας αντιστοίχως. Τα άρθρα είναι απολύτως ταυτόσημα και δεν προσδιορίζουν συγκεκριμένους κανόνες οριοθετήσεως. Μοναδικό ζητούμενο είναι η γενικόλογη επίτευξη ενός «δίκαιου αποτελέσματος» (equitable result). Η Ελλάδα έχει κυρώσει τη Σύμβαση από το 1995 και δεσμεύεται από αυτήν. Αντιθέτως, η Τουρκία την καταψήφισε.

i. Αρχή ίσης αποστάσεως κατά ευθυδικίας

Το άρθρο που προκάλεσε τα σοβαρότερα προβλήματα στις εργασίες της Τρίτης Συνδιασκέψεως για το Δίκαιο της Θάλασσας ήταν αυτό που αφορούσε την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας (και της ΑΟΖ). Δημιουργήθηκαν δύο ομάδες με κριτήριο τις θέσεις που υποστήριζαν για την οριοθέτηση. Η πρώτη ομάδα υποστήριζε την αρχή της μέσης γραμμής/γραμμής ίσης αποστάσεως. Σε αυτήν περιλαμβάνονταν 24 χώρες, ανάμεσα στις οποίες και η Ελλάδα. Στη

δεύτερη ομάδα, η οποία υποστήριζε την ευθυδικία, συμμετείχαν 30 χώρες, μία εκ των οποίων ήταν και η Τουρκία.

Η διαμάχη των δύο ομάδων παρ' ολίγον να οδηγήσει σε αδιέξοδο τη συνδιάσκεψη. Τελικώς υιοθετήθηκε το εξαιρετικά αόριστο άρθρο 83 της Συμβάσεως για το Δίκαιο της Θάλασσας, που έχει ως εξής: «Η οριοθέτηση της ηπειρωτικής υφαλοκρηπίδας μεταξύ κρατών με αντικείμενες ή παρακείμενες ακτές θα πραγματοποιείται με συμφωνία στη βάση του διεθνούς δικαίου, όπως αυτό ορίζεται στο άρθρο 38 του καταστατικού του διεθνούς δικαστηρίου, με σκοπό να επιτευχθεί μια δίκαιη λύση».

Η αρχή της μέσης γραμμής/γραμμής ίσης αποστάσεως απουσιάζει από το λεκτικό του άρθρου. Μια «δίκαιη λύση» θα επιτευχθεί γενικόλογα επί τη βάσει «του διεθνούς δικαίου», οι κανόνες του οποίου όμως δεν προσδιορίζονται, αλλά ούτε και υπονοούνται. Επρόκειτο περί μιας ταυτολογίας. Η ίδια αόριστη έννοια του «δικαίου» επαναλαμβάνεται με διαφορετική διατύπωση είτε ως κανόνας είτε ως αποτέλεσμα.

ii. Γιατί η Τουρκία δεν υπέγραψε τη σύμβαση

Η Τουρκία ήταν ένα από τα τέσσερα κράτη που ψήφισαν κατά της συμβάσεως. Τα κυριότερα σημεία της Συμβάσεως για το Δίκαιο της Θάλασσας που ενοχλούσαν την τουρκική πλευρά ήσαν τα ακόλουθα:

- Η καταγραφή του εθιμικού κανόνα των 12 ναυτικών μιλίων ως εξωτερικού ορίου της αιγιαλίτιδας ζώνης (άρθρο 3). Η Τουρκία είχε υποστηρίξει ότι:
  - **α.** Δεν επρόκειτο περί εθιμικού κανόνα του διεθνούς δικαίου.
  - **β.** Η εφαρμογή σε θάλασσες όπως αυτή του Αιγαίου, οι οποίες είναι κλειστές ή ημίκλειστες, θα συνιστούσε κατάχρηση δικαιώματος και θα τη μετέτρεπε σε «ελληνική λίμνη».
  - **γ.** Σε κλειστές ή ημίκλειστες θάλασσες πρέπει να υπάρχει προηγούμενη συγκατάθεση των όμορων παρακτίων κρατών για τυχόν επέκταση των χωρικών υδάτων.

  Οι τουρκικές απόψεις δεν έγιναν δεκτές από τη Συνδιάσκεψη.
- Η επανάληψη του εθιμικού κανόνα της οριοθετήσεως της αιγιαλίτιδας ζώνης με βάση τη μέση γραμμή/γραμμή ίσης αποστάσεως (άρθρο 15). Η Τουρκία είχε προτείνει την αντικατάσταση του συγκεκριμένου κανόνα με την αρχή της ευθυδικίας, κατ' αναλογίαν προς όσα ζητούσε με την υφαλοκρηπίδα.
- Ο ορισμός του νησιού, ο οποίος είναι ενιαίος για όλες τις κατηγορίες νησιωτικών μορφωμάτων (άρθρο 121). Η Τουρκία είχε προτείνει διαφοροποιήσεις αναλόγως του μεγέθους, του πληθυσμού ενός νησιού, ακόμη και του ποσοστού που αυτό κατέχει επί του συνολικού εδάφους ή του πληθυσμού ενός κράτους.
- Η θέσπιση γενικού κανόνα που ορίζει ότι τα νησιά (πλην βράχων) δικαιούνται όλων των θαλασσίων ζωνών, δηλαδή αιγιαλίτιδας ζώνης, συνορεύουσας ζώνης, υφαλοκρηπίδας και αποκλειστικής οικονομικής ζώνης (άρθρο 121). Η Τουρκία υποστήριζε ότι το συγκεκριμένο δικαίωμα ήταν άμεσα εξαρτημένο από την εφαρμογή της αρχής της ευθυδικίας, που θα ελάμβανε, μεταξύ άλλων, υπόψη τη γεωγραφική θέση του νησιού εν σχέσει προς το ηπειρωτικό έδαφος του κράτους.
- Το γεγονός ότι η σύμβαση απαγόρευε τις επιφυλάξεις ή τις κεκαλυμμένες επιφυλάξεις (άρθρο 309). Η συγκεκριμένη απαγόρευση είχε ως αποτέλεσμα να μην μπορεί η Τουρκία να υπογράψει τη σύμβαση, θέτοντας παράλληλα ρήτρα ότι δεν θα δεσμευόταν από κάποια άρθρα που την ενοχλούσαν.

ε. Η εξέλιξη της νομολογίας μετά το 1974

Από το 1969, οπότε δικάσθηκε για πρώτη φορά διεθνώς υπόθεση με αντικείμενο την οριοθέτηση υφαλοκρηπίδας, έχει υπάρξει πλούσια νομολογία από διεθνή δικαστήρια. Τα βασικά στοιχεία της είναι τα ακόλουθα:

- **Προτάχθηκε το κριτήριο της αποστάσεως:** Η έννοια της φυσικής προεκτάσεως και των γεωμορφολογικών ή γεωλογικών χαρακτηριστικών της υφαλοκρηπίδας εξαφανίσθηκε. Σε αποστάσεις μέχρι 200 μίλια από τις ακτές υπερισχύει το κριτήριο της αποστάσεως.
- **Επανεμφάνιση της μέσης γραμμής/γραμμής ίσης αποστάσεως:** Εν αντιθέσει προς τη Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας, ο κανόνας της μέσης γραμμής/γραμμής ίσης αποστάσεως επηρεάζει με καταλυτικό τρόπο την κρίση των διεθνών δικαιοδοτικών οργάνων. Για την ακρίβεια, το πρώτο στάδιο της δικαστικής οριοθετήσεως είναι η προσωρινή χάραξη του ορίου βάσει της μέσης γραμμής/γραμμής ίσης αποστάσεως, που είναι μια απλή και εύκολη διαδικασία. Στη συνέχεια, η προσωρινή οριοθετική γραμμή εξετάζεται βάσει των «σχετικών περιστάσεων» (relevant circumstances) που επικρατούν σε μια περιοχή.
- **«Σχετικές περιστάσεις»:** Ακολούθως λαμβάνονται υπόψη διάφορα κριτήρια που ονομάσθηκαν «σχετικές περιστάσεις» της υπό οριοθέτηση περιοχής. Στις σχετικές περιστάσεις περιλαμβάνονται μεταξύ άλλων γεωγραφικά στοιχεία, η αλιεία, η ναυσιπλοΐα, η ύπαρξη γεωτρήσεων πετρελαίου, περιβαλλοντικοί παράγοντες κ.λπ. Το περιεχόμενο των «σχετικών περιστάσεων» είναι ευρύτερο από το περιεχόμενο των «ειδικών περιστάσεων» του άρθρου 6 της Συμβάσεως της Γενεύης.
- **Εφαρμογή των «δικαίων αρχών»:** Η εξέταση των «σχετικών περιστάσεων» γίνεται από τα δικαστήρια επί τη βάσει «δικαίων αρχών» (ή «αρχών της ευθυδικίας» – equitable principles). Με την εξαίρεση της αναλογικότητας (εξηγείται αναλυτικά κατωτέρω), που εμφανίζεται σταθερά, η εφαρμογή των λοιπών «δικαίων αρχών» παραμένει προβληματική. Οι κατάλογοι με τις «δίκαιες αρχές» που προσπαθεί κατά καιρούς να απαριθμήσει το Διεθνές Δικαστήριο δεν έχουν κάποια προτεραιότητα μεταξύ τους. Αυτό σημαίνει ότι άλλες «δίκαιες αρχές» λαμβάνονται υπόψη στη μία υπόθεση και άλλες στην άλλη.
- **Αναλογικότητα:** Η πιο διαμορφωμένη από αυτές τις «δίκαιες αρχές» είναι η αναλογικότητα, δηλαδή η «λογική σχέση αναλογίας μεταξύ της εκτάσεως της υφαλοκρηπίδας που ανήκει στα ενδιαφερόμενα κράτη και του μήκους των αντίστοιχων

Η ευθυδικία

Η αρχή της ευθυδικίας (equity), την οποία επικαλείται η Τουρκία, προβλέπεται στο καταστατικό του Διεθνούς Δικαστηρίου. Είναι μία από τις γενικές αρχές του δικαίου. Υπάρχουν τρεις δυνατές εφαρμογές της ευθυδικίας:

α. Δυνατότητα επιλογής μεταξύ διαφορετικών ερμηνειών του δικαίου.

β. Δυνατότητα να διευκρινίζονται διά της ευθυδικίας κανόνες δικαίου των οποίων το περιεχόμενο είναι πολύ γενικό ή να καλύπτονται κενά του δικαίου.

γ. Δυνατότητα απαλύνσεως της εφαρμογής ενός κανόνα δικαίου για εξωδικαιικούς λόγους (contra legem).

Από τα επιχειρήματα που έχει παρουσιάσει στη διάρκεια τεσσάρων δεκαετιών μετά το 1974, συνάγεται ότι η Τουρκία δεν αντιμετωπίζει την ευθυδικία εντός των κανόνων δικαίου, αλλά υπό το πρίσμα του σημείου (γ). Επιθυμεί να υπάρξει μια κρίση ως προς τι μπορεί να θεωρηθεί γενικώς ως δίκαιο ή άδικο.

ακτών τους». Ουσιαστικά, μετά τη χάραξη της προσωρινής οριοθετικής γραμμής και την τυχόν διόρθωσή της βάσει των σχετικών περιστάσεων, εφαρμόζουν το κριτήριο της αναλογικότητας. Διαπιστώνουν, δηλαδή, εάν υπάρχει μεγάλη δυσαναλογία ανάμεσα στις περιοχές της υφαλοκρηπίδας που παίρνει ένα κράτος και στο μήκος των ακτών του. Η εκτίμηση του βαθμού δυσαναλογίας διαφέρει από υπόθεση σε υπόθεση.

στ. Οι θέσεις Ελλάδας-Τουρκίας για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας

Οι εξελίξεις στο συμβατικό και εθιμικό διεθνές δίκαιο της θάλασσας, αλλά και στη νομολογία, κινήθηκαν σε γενικές γραμμές προς την κατεύθυνση των ελληνικών θέσεων. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι ελληνικές θέσεις να παραμένουν σε γενικές γραμμές στο ίδιο πνεύμα των διακοινώσεων της περιόδου 1974-76.

Αντιθέτως, η τουρκική επιχειρηματολογία επηρεάσθηκε πιο πολύ από τις εξελίξεις. Σταδιακά η Τουρκία εγκατέλειψε τα επιχειρήματα της «φυσικής προεκτάσεως» της Ανατολίας, που αντιμετώπιζαν τα ελληνικά νησιά ως απλές εξάρσεις της τουρκικής υφαλοκρηπίδας. Επικεντρώθηκε περισσότερο στην ευθυδικία, σε συνδυασμό με τις ειδικές συνθήκες που (υποτίθεται ότι) επικρατούν στο Αιγαίο λόγω του ημίκλειστου χαρακτήρα της θάλασσας. Επομένως, η οριοθέτηση θα γίνει με συμφωνία επί τη βάσει των ηπειρωτικών ακτών των δύο χωρών. Το αποτέλεσμα στο οποίο καταλήγει η Τουρκία με τη νέα επιχειρηματολογία της είναι εν τέλει το ίδιο: τα ελληνικά νησιά του Αιγαίου δεν δικαιούνται υφαλοκρηπίδα. Περίπου τα ίδια λέει από το 2011 και για την υφαλοκρηπίδα της Ανατολικής Μεσογείου.

i. Οι ελληνικές θέσεις για την υφαλοκρηπίδα

Η Ελλάδα δεν αναγνωρίζει την εγκυρότητα των τουρκικών αποφάσεων, καθότι θεωρεί ότι καλύπτουν και περιοχές της ελληνικής υφαλοκρηπίδας. Πιο συγκεκριμένα:

- Οι τουρκικές διεκδικήσεις που εκτείνονται περίπου έως τη μέση του Αιγαίου δεν λαμβάνουν υπόψη τους την παρουσία των ελληνικών νησιών στην περιοχή.
- Τα ελληνικά νησιά έχουν τα ίδια δικαιώματα επί της υφαλοκρηπίδας, όπως και οι ηπειρωτικές ακτές. Αυτό αναφέρεται και στη Σύμβαση της Γενεύης (1958) και στη Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας (1982). Λόγω της υπάρξεως εκτεταμένων αλυσίδων ελληνικών νησιών που εκτείνονται σε όλο το Αιγαίο, το μέγιστο μέρος της υφαλοκρηπίδας του ανήκει στην Ελλάδα. Επιπλέον, τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου σχηματίζουν αλυσίδα καθ' όλο σχεδόν το μήκος των μικρασιατικών ακτών. Κατ' ακολουθίαν, η υφαλοκρηπίδα των ελληνικών νησιών εμποδίζει την υφαλοκρηπίδα των τουρκικών ηπειρωτικών ακτών να επεκταθεί έως τη μέση της θαλάσσιας περιοχής του Αιγαίου, περιορίζοντάς τη σε γενικές γραμμές σε μια ζώνη κατά μήκος των ακτών της Μικράς Ασίας.
- Η Ελλάδα είχε ήδη ασκήσει από το 1959-61 το δικαίωμά της να εξερευνήσει την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου, εκχωρώντας σχετικές άδειες σε ξένες εταιρείες.
- Η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας θα πρέπει να βασίζεται στην αρχή της μέσης γραμμής/γραμμής ίσης αποστάσεως, σύμφωνα με τη θεωρία και την πρακτική του διεθνούς δικαίου. Η οριοθέτηση θα πρέπει να γίνει με βάση τις ακτογραμμές της Μικράς Ασίας από την τουρκική πλευρά και τις ανατολικές ακτές των ανατολικών ελληνικών νησιών του Αιγαίου από την πλευρά της Ελλάδας.

ii. Οι τουρκικές θέσεις για την υφαλοκρηπίδα

Η Τουρκία το 1974 θεωρούσε ότι ίσχυαν τα ακόλουθα ως προς την υφαλοκρηπίδα:

- Σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, ο κανόνας για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας μεταξύ δύο κρατών δεν είναι η αρχή της ίσης αποστάσεως, αλλά η συμφωνία μεταξύ τους.
- Η μορφολογία του βυθού της θάλασσας στο Αιγαίο δημιουργεί τα τουρκικά δικαιώματα επί της υφαλοκρηπίδας. Καθ' όλο το μήκος των μικρασιατικών ακτών βρίσκονται υποθαλάσσιες αβαθείς εκτάσεις οι οποίες αποτελούν τη φυσική προέκταση της Ανατολίας και συνεπώς την ηπειρωτική της υφαλοκρηπίδα. Τα ελληνικά νησιά που βρίσκονται κοντά στις μικρασιατικές ακτές δεν έχουν δική τους υφαλοκρηπίδα. Αποτελούν απλές «προεξοχές» του βυθού και επικάθονται τουρκικής υφαλοκρηπίδας (τουρκική άποψη μέχρι και τη δεκαετία του 1980).
- Το διεθνές δίκαιο και η πρακτική μεταξύ των κρατών για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας δεν αποδίδουν ίση αξία σε όλα τα νησιά, αλλά λαμβάνονται υπόψη τα χαρακτηριστικά και η θέση τους. Ειδικότερα, η περίπτωση του Αιγαίου αποτελεί τυπικό παράδειγμα «σχετικών περιστάσεων», όπου πρέπει να ληφθούν υπόψη ο ημίκλειστος χαρακτήρας της

Πρακτικόν ἐπὶ τῆς ἀκολουθητέας διαδικασίας διὰ τὴν ὁριοθέτησιν τῆς ὑφαλοκρηπίδος μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας (Βέρνη, Νοέμβριος 1976)

«1. Τὰ δύο Μέρη συμφωνοῦν *ὅπως ἡ διαπραγμάτευσις εἶναι εἰλικρινής, ἐμπεριστατωμένη καὶ διεξαχθῇ μετὰ καλῆς πίστεως, με σκοπὸν νὰ καταλήξῃ εἰς συμφωνίαν κοινῇ συναινέσει, καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ὁριοθέτησιν τῆς μεταξύ αὐτῶν ὑφαλοκρηπίδος […].*

3. Τὰ δύο Μέρη διατηροῦν *τὰς ἀντιστοίχους θέσεις των ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ὁριοθέτησιν τῆς ὑφαλοκρηπίδος […].*

4. Τὰ δύο Μέρη ἀναλαμβάνουν *τὴν ὑποχρέωσιν ὅπως ἀπόσχωσι πάσης πρωτοβουλίας ἢ πράξεως σχετικῆς πρὸς τὴν ὑφαλοκρηπίδα τοῦ Αἰγαίου, ἡ ὁποία θ' ἠδύνατο νὰ παρενοχλήσῃ τὴν διαπραγμάτευσιν […].*

5. Τὰ δύο Μέρη συνεφώνησαν *ὅπως μελετήσωσι τὴν πρακτικὴν τῶν κρατῶν καὶ τοὺς διεθνεῖς κανόνας ἐπὶ τοῦ θέματος πρὸς τὸν σκοπὸν συναγωγῆς ὡρισμένων ἀρχῶν καὶ πρακτικῶν κριτηρίων, τὰ ὁποῖα θ' ἠδύναντο νὰ ἐφαρμοσθῶσιν εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ὁριοθετήσεως τῆς ὑφαλοκρηπίδος μεταξύ τῶν δύο χωρῶν.*

6. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον *θέλει συσταθῇ μικτὴ Ἐπιτροπὴ ἀπαρτιζομένη ἐξ ἐθνικῶν ἀντιπροσώπων […]».*

θάλασσας, αλλά και τα «σπουδαία και ιστορικά τουρκικά συμφέροντα» στην περιοχή. Επιπλέον, τυχόν αναγνώριση υφαλοκρηπίδας στα νησιά θα στερούσε τα παράλια της δυτικής Μικράς Ασίας από σημαντικές πηγές για την ανάπτυξή τους. Επομένως, η οριοθέτηση θα γίνει με συμφωνία επί τη βάσει των ηπειρωτικών ακτών των δύο χωρών. Το αποτέλεσμα στο οποίο καταλήγει η Τουρκία με τη νέα επιχειρηματολογία της είναι εν τέλει το ίδιο: τα ελληνικά νησιά του Αιγαίου δεν δικαιούνται υφαλοκρηπίδα.

ζ. Το Πρακτικό της Βέρνης (1976)

Το 1976, οι δύο χώρες έφτασαν στο χείλος του πολέμου εξαιτίας της αποστολής του πλοίου «Σισμίκ». Το Συμβούλιο Ασφαλείας με το Ψήφισμα 395/1976 κάλεσε τις δύο πλευρές να επιλύσουν τα προβλήματά τους με διάλογο. Τον Νοέμβριο του 1976 υπεγράφη στη Βέρνη το «πρακτικό επί της ακολουθητέας διαδικασίας διά την οριοθέτησιν της υφαλοκρηπίδας μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας», γνωστό και ως «Πρακτικό της Βέρνης». Το πρακτικό καθιέρωνε το πλαίσιο στο οποίο θα μπορούσαν να κινηθούν οι συνομιλίες μεταξύ των δύο χωρών (βλ. σελ. 56). Η Ελλάδα επέλεξε αυτή τη διαδικασία διότι το μείζον εκείνη την εποχή ήταν να μην υπάρξουν εμπόδια στην ενταξιακή πορεία της χώρας προς την ΕΟΚ.

Με το πρακτικό η Τουρκία αποδεχόταν εμμέσως ότι η διαφορά είχε νομικό χαρακτήρα, διότι οι δύο πλευρές συμφωνούσαν να μελετήσουν την πρακτική των κρατών και τους διεθνείς κανόνες οριοθετήσεως της υφαλοκρηπίδας. Η ελληνική πλευρά αντιστοίχως αποδεχόταν την επανέναρξη απευθείας διαπραγματεύσεων για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου. Το πρόβλημα που δημιουργήθηκε σχετικώς με το πρακτικό εντοπίσθηκε στην παράγραφο 6. Τα σημεία διαφωνίας ήσαν δύο. Το πρώτο αναφερόταν στο χρονικό όριο αποχής από τις έρευνες επί της υφαλοκρηπίδας. Το δεύτερο σημείο αφορούσε τη γεωγραφική περιοχή που κάλυπτε το πρακτικό.

i. Το χρονικό όριο

Ως προς το χρονικό όριο αποχής από τις έρευνες επί της υφαλοκρηπίδας, η τουρκική πλευρά υποστηρίζει ότι το πρακτικό εξακολουθεί να παραμένει εν ισχύι διαρκώς από το 1976 και εντεύθεν. Αντιθέτως, η Ελλάδα ισχυρίζεται ότι το Πρακτικό της Βέρνης ήταν άμεσα συνδεδεμένο με τις συγκεκριμένες διαπραγματεύσεις, οι οποίες διεκόπησαν το 1980 με τουρκική υπαιτιότητα. Επομένως, το πρακτικό έπαψε να ισχύει μετά το 1980.

Μήκος ακτών των δύο χωρών στο Αιγαίο	
Ελλάδα	14.813 χλμ.
Τουρκία	3.797 χλμ.

Η Ελλάδα έχει την τρίτη μεγαλύτερη ακτογραμμή στην Ευρώπη (μετά τη Νορβηγία και τη Ρωσία) και την ενδέκατη στον κόσμο.

Είναι γεγονός ότι το Πρακτικό της Βέρνης δεν αναφέρει ρητώς τη χρονική διάρκειά του. Όταν ο διάλογος μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας πρακτικώς διεκόπη το 1980, η Ελλάδα θα έπρεπε ρητώς να καταγγείλει το πρακτικό ή να αποχωρήσει από αυτό. Οι πρώτες αναφορές της ελληνικής πλευράς περί καταγγελίας ή αποχωρήσεως από το Πρακτικό της Βέρνης ξεκινούν από τον Μάρτιο του 1982. Το 1986, αποστέλλεται σχετική ρηματική διακοίνωση στην τουρκική πλευρά. Τον Μάρτιο του 1987, η Ελλάδα δηλώνει ρητώς ενώπιον του Συμβουλίου Ασφαλείας ότι το Πρακτικό της Βέρνης είναι παρωχημένο και ανενεργό (obsolete and inoperative). Επομένως, σε έσχατη περίπτωση, το Πρακτικό της Βέρνης έπαυσε να ισχύει δώδεκα μήνες μετά, δηλαδή από τον Μάρτιο του 1988.

ii. Η γεωγραφική περιοχή που καλύπτει το πρακτικό

Ως προς τη γεωγραφική περιοχή, οι θέσεις των δύο πλευρών κατά τη διαπραγμάτευση στη Βέρνη ήσαν διαφορετικές. Η ελληνική πλευρά περιόριζε τις περιοχές προς οριοθέτηση ανάμεσα στις ανατολικές ακτές των νησιών του Αιγαίου και στις απέναντι μικρασιατικές ακτές.

Αντιθέτως, η τουρκική πλευρά επιθυμούσε να περιληφθούν όλες οι περιοχές τις οποίες διεκδικούσε με βάση τις εκχωρήσεις στις οποίες είχε προβεί προς την τουρκική εταιρεία πετρελαίου την 1η Νοεμβρίου 1973 και την 18η Ιουλίου 1974. Μπροστά στο διαφαινόμενο αδιέξοδο, συμφωνήθηκε να χρησιμοποιηθεί ένας ουδέτερος όρος ο οποίος θα έδινε τη δυνατότητα στην κάθε πλευρά να το ερμηνεύσει κατά το δοκούν. Το τελικό κείμενο αναφέρεται γενικώς στην υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου, χωρίς να κάνει διακρίσεις ανάμεσα σε αμφισβητούμενες και άλλες περιοχές.

iii. Το Πρακτικό της Βέρνης σήμερα

Η Τουρκία επιμένει στη θέση ότι το Πρακτικό της Βέρνης είναι ακόμη εν ισχύι.

Το πρόβλημα δεν είναι οι ισχυρισμοί της Τουρκίας, αλλά ο τρόπος χειρισμού του πρακτικού από την ελληνική πλευρά. Ενώ από πλευράς ρητορικής (και νομικής) η Ελλάδα το είχε καταγγείλει, στην πράξη το σεβάσθηκε. Με κάποιες ελάχιστες εξαιρέσεις στις αρχές της δεκαετίας του 1980, απέφυγε με επιμέλεια να προβεί σε έρευνες πέραν των χωρικών της υδάτων. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την επί δεκαετίες αναστολή ασκήσεως οποιουδήποτε δικαιώματος έρευνας και εκμεταλλεύσεως της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου.

η. Η ανταλλαγή μηνυμάτων Παπανδρέου-Οζάλ (1988)

Η δεύτερη φορά που Ελλάδα και Τουρκία έφτασαν στα πρόθυρα του πολέμου λόγω της υφαλοκρηπίδας ήταν τον Μάρτιο του 1987. Κατά το αμέσως επόμενο της κρίσεως χρονικό διάστημα, οι πρωθυπουργοί Ελλάδας και Τουρκίας αποκατέστησαν απευθείας επαφή μέσω της ανταλλαγής έξι μηνυμάτων υπό τη μορφή σημείων παρεμβάσεως (talking points).

Οι δύο χώρες συμφώνησαν ότι θα έπρεπε να ξεκινήσουν άμεσα διμερείς διαπραγματεύσεις. Βασικό σημείο διαφοροποιήσεως από την τουρκική προσέγγιση ήταν η εμπλοκή του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης. Η Ελλάδα πρότεινε αρχικώς η διαπραγμάτευση να αφορά αποκλειστικώς τη σύνταξη του συνυποσχετικού για παραπομπή στο Διεθνές Δικαστήριο. Ακολούθως, αποδέχθηκε να υπάρξει διαπραγμάτευση επί της ουσίας που, εάν δεν τελεσφορούσε, θα είχε ως επακόλουθο την προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο. Τελικώς, δεν επήλθε συμφωνία μεταξύ των δύο πλευρών σε αυτό το σημείο.

Βασικό ζητούμενο της τουρκικής πλευράς ήταν η επιβεβαίωση της αποχής από δραστηριότητες και ενέργειες επί της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου. Η Ελλάδα αποδέχθηκε αυτή τη λογική, αλλά προσπάθησε να τη διευρύνει με ένα γενικότερο μορατόριουμ αποχής των δύο πλευρών από οποιαδήποτε ενέργεια ή δήλωση που θα ήταν αρνητική για τις διμερείς σχέσεις.

Η Τουρκία συμφωνούσε με το μορατόριουμ, αλλά επέμεινε να υπάρξει ρητή αναφορά για αποχή από δραστηριότητες επί της υφαλοκρηπίδας. Αν και οι δύο χώρες έφθασαν κοντά στη συμφωνία επί του θέματος, η συμφωνία δεν ολοκληρώθηκε. Σε όλα τα μηνύματα η ελληνική πλευρά απέφυγε συστηματικά οποιαδήποτε αναφορά στο Πρακτικό της Βέρνης. Επίσης, τόνισε ότι οποιαδήποτε αποχή από ενέργειες επί της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου θα συνδεόταν αποκλειστικά με τις διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο χωρών και θα περιοριζόταν στην περίοδο που αυτές θα διαρκούσαν.

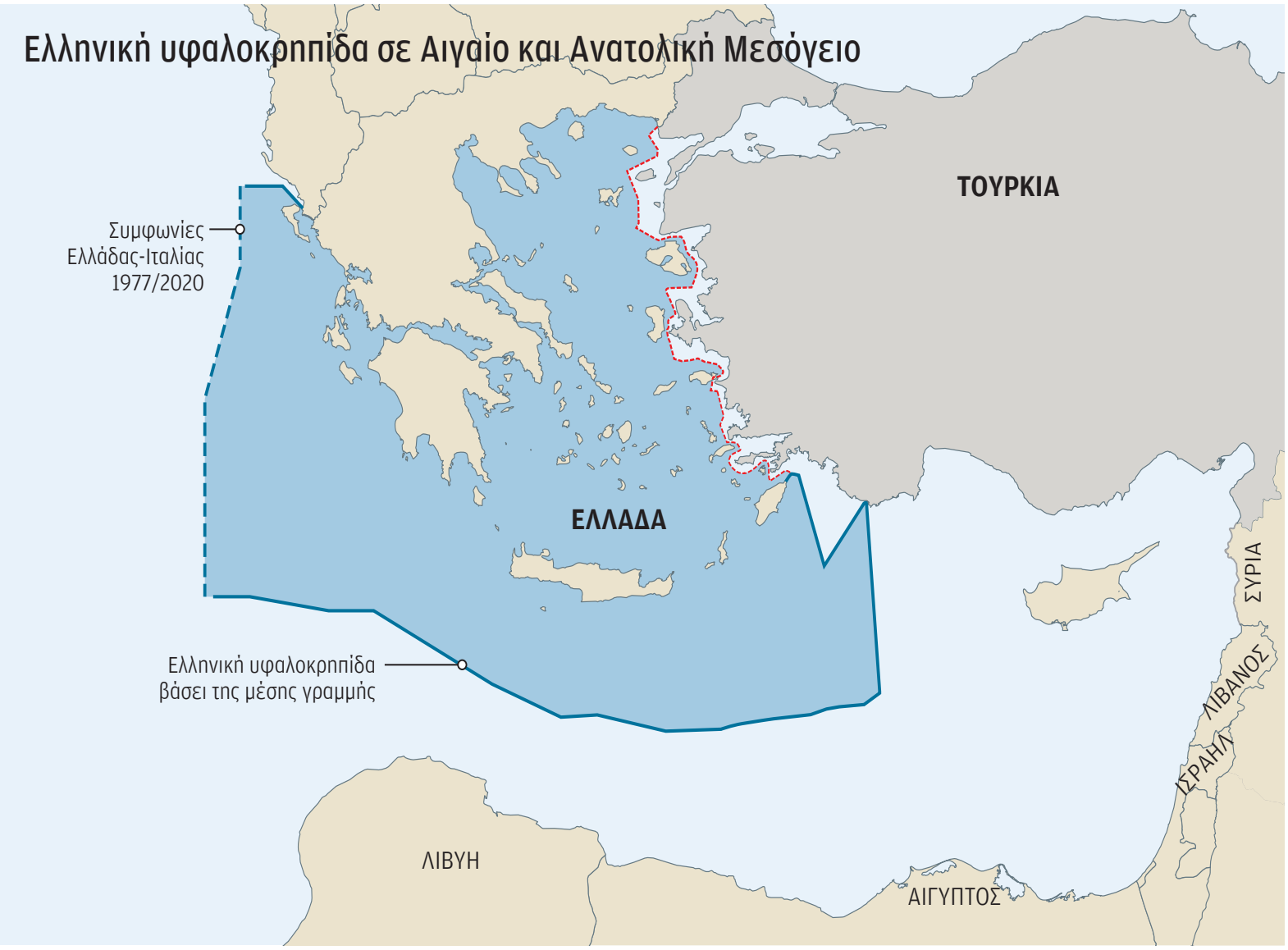

Μετά την κρίση του Μαρτίου του 1987, η Τουρκία ανέλαβε την αποφυγή προκλητικών ενεργειών επί της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου στον βαθμό που και η Ελλάδα θα απείχε από ανάλογες κινήσεις. Αυτό όμως δεν ήταν αντικείμενο διμερούς συμφωνίας, αλλά η τουρκική θέση επί του θέματος όπως τη διατύπωσε ο Οζάλ. Σε βάθος χρόνου, η επιλογή της Τουρκίας να αποφύγει προκλητικές ενέργειες επί της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου εφόσον και η Ελλάδα απείχε από ανάλογες κινήσεις είχε πολύ πιο σοβαρές συνέπειες. Η Ελλάδα αποδέχθηκε εν τοις πράγμασι αυτή την κατάσταση χωρίς να έχει σχετική νομική υποχρέωση. Το μεν Πρακτικό της Βέρνης του 1976 είχε πάψει να ισχύει, ενώ με την ανταλλαγή μηνυμάτων το 1987 δεν ανελήφθη κάποια σχετική υποχρέωση.

Η αποχή από οιαδήποτε δραστηριότητα σε ολόκληρο τον χώρο του Αιγαίου (είτε ήταν αμφισβητούμενη περιοχή έξω από τη Λέσβο είτε περιοχή παντελώς εκτός τουρκικών διεκδικήσεων έξω από τον Θερμαϊκό) δημιούργησε μια de facto κατάσταση εξαιρετικά ευνοϊκή για την Τουρκία και δυσμενή για την Ελλάδα. Η ελληνική πλευρά με την πρακτική της επιβεβαίωσε ότι τα πράγματα παρέμεναν «παγωμένα» στο Αιγαίο, όπως είχαν από τη δεκαετία του 1970.

θ. Δικαστική επίλυση;

Το θέμα της οριοθετήσεως της υφαλοκρηπίδας είναι το μοναδικό που η ελληνική πλευρά θεωρεί ως εκκρεμές ζήτημα μεταξύ των δύο χωρών. Εκτός από τις θέσεις των δύο πλευρών που προαναφέρθηκαν, τα δεδομένα έχουν ως ακολούθως:

- Κατά τη διαχείριση της κρίσεως του «Σισμίκ», το καλοκαίρι του 1976, διαπιστώθηκε ότι η μεν Τουρκία δεν θα συναινούσε σε δικαστική επίλυση του ζητήματος, η δε δικαστική διευθέτησή του δεν ήταν εφικτή με μονομερή ελληνική προσφυγή.
- Η νομολογία των διεθνών δικαιοδοτικών οργάνων ξεκίνησε το 1969 αρνητικά για την Ελλάδα με την υπόθεση της Βόρειας Θάλασσας. Έκτοτε κλίνει σαφώς υπέρ των ελληνικών θέσεων, χωρίς όμως να μπορεί να προβλεφθεί με σχετική ασφάλεια το αποτέλεσμα της δικανικής κρίσεως.
- Κατά καιρούς οι ελληνικές (αλλά και κάποιες τουρκικές) κυβερνήσεις έχουν δείξει ότι θα προτιμούσαν να εμφανίσουν στην κοινή γνώμη των χωρών τους την οριοθέτηση ως αποτέλεσμα δικαστικής αποφάσεως. Το δικαιοδοτικό όργανο θα είχε εμμέσως καθοδηγηθεί ως προς το τελικό αποτέλεσμα είτε από το κείμενο του συνυποσχετικού με το οποίο θα γινόταν η παραπομπή είτε από τις γενικότερες συνθήκες (π.χ. μετά από περιορισμένη επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων). Με αυτόν τον τρόπο θα μειωνόταν το πολιτικό κόστος και για τις δύο κυβερνήσεις, χωρίς παράλληλα να αφήνονται τα πράγματα στην απόλυτη διακριτική ευχέρεια του δικαστηρίου.
- Το πρόβλημα περιπλέκεται από το γεγονός ότι η Τουρκία διασυνδέει από το 1996 το θέμα της οριοθετήσεως της υφαλοκρηπίδας με τις γκρίζες ζώνες στο Αιγαίο. Αυτό σημαίνει ότι το δικαιοδοτικό όργανο που θα κληθεί να οριοθετήσει την υφαλοκρηπίδα μπορεί να αντιμετωπίσει ως πρώτο ερώτημα την κυριαρχία επί των ελληνικών νησιών του Αιγαίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12

Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ)

Με τη σύμβαση του 1982 καθιερώθηκε ο θεσμός της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ), η οποία εκτείνεται έως 200 μίλια από τις ακτές. Το νέο θαλάσσιο καθεστώς δεν περιορίζεται στον βυθό και στο υπέδαφος της θάλασσας, όπως η υφαλοκρηπίδα. Περιλαμβάνει επίσης τους φυσικούς πόρους των υπερκειμένων του βυθού υδάτων, καθώς και την οικονομική εξερεύνηση, εκμετάλλευση, αλλά και προστασία της ΑΟΖ.

Κατά την Τρίτη Συνδιάσκεψη για το Δίκαιο της Θάλασσας συζητήθηκε η πιθανότητα να απορροφηθεί ο θεσμός της υφαλοκρηπίδας από την ΑΟΖ. Τελικώς, προτιμήθηκε η αυτόνομη ύπαρξη των δύο θεσμών.

α. Η ΑΟΖ στον δημόσιο λόγο

Μετά το 2010 εισέβαλε στον ελληνικό δημόσιο λόγο το θέμα της κηρύξεως ΑΟΖ στις θαλάσσιες περιοχές που περιβάλλουν την Ελλάδα. Ενώ η χώρα βυθιζόταν στην οικονομική κρίση, η ΑΟΖ εμφανίσθηκε περίπου ως ο από μηχανής θεός για την εκμετάλλευση των «πλουσίων» κοιτασμάτων υδρογονανθράκων, τα οποία εμφανίζονταν να υπάρχουν περίπου σε κάθε μήκος και πλάτος της θαλάσσιας επιφάνειας που περιβάλλει την Ελλάδα. Ουσιαστικά αναζητούνταν άμεσα μαγικοί τρόποι που θα επέτρεπαν τη διατήρηση μιας άκοπης και κυρίως δανεικής ευημερίας. Η συζήτηση για το θέμα προσέδωσε σταδιακά στην ΑΟΖ ιδιότητες που δεν έχει, ενώ θεωρήθηκε προαπαιτούμενο για οποιαδήποτε κίνηση εκμεταλλεύσεως υδρογονανθράκων.

Η κήρυξη ΑΟΖ είναι επιβεβλημένη, αλλά για διαφορετικούς λόγους από αυτούς που έχουν αναφερθεί στον δημόσιο διάλογο. Επίσης, για να αποφέρει καρπούς η κήρυξη ΑΟΖ, θα πρέπει να συνοδεύεται από εφαρμοστικά μέτρα τα οποία θα βοηθήσουν στον σεβασμό της (πρωτίστως από την Τουρκία, που θα σπεύσει να την αμφισβητήσει).

β. Δύο ευρέως διαδεδομένες παρανοήσεις

i. ΔΕΝ χρειαζόμαστε ΑΟΖ για την εκμετάλλευση των υποθαλάσσιων πόρων

Σε μεγάλο τμήμα της ελληνικής κοινής γνώμης κυριαρχεί η εντύπωση ότι για να μπορέσουμε να εκμεταλλευθούμε τους υποθαλάσσιους πόρους μας είναι απαραίτητο να κηρυχθεί ΑΟΖ. Η πραγματικότητα είναι εντελώς διαφορετική. Η Ελλάδα έχει πλήρες δικαίωμα να εκμεταλλευθεί τους υποθαλάσσιους πόρους (πετρέλαιο και αέριο) που βρίσκονται στον βυθό των

Βασικές διαφορές υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ

Υφαλοκρηπίδα	ΑΟΖ
Η υφαλοκρηπίδα περιλαμβάνει μόνον τον βυθό και το υπέδαφος της θάλασσας. Δεν περιλαμβάνει τα υπερκείμενα ύδατα.	Η ΑΟΖ περιλαμβάνει τον βυθό, το υπέδαφος και τα υπερκείμενα ύδατα.
«Τα δικαιώματα του παρακτίου κράτους στην υφαλοκρηπίδα δεν εξαρτώνται από την πραγματική ή ιδεατή κατοχή ή από οποιαδήποτε ρητή διακήρυξη» (Σύμβαση 1982, άρθρο 77) και υπάρχουν «εξ υπαρχής» και «αυτοδικαίως».	Τα δικαιώματα και οι δικαιοδοσίες ενός κράτους επί της ΑΟΖ αποκτώνται μόνο όταν το κράτος κηρύξει ρητώς τη συγκεκριμένη θαλάσσια ζώνη.
Η υφαλοκρηπίδα αναφέρεται αποκλειστικώς στην (οικονομική) εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πηγών του βυθού και του υπεδάφους.	Η ΑΟΖ περιλαμβάνει και την εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πηγών, αλλά και την προστασία και τον περιβαλλοντικό έλεγχο αυτών των πηγών, καθώς και την επιστημονική έρευνα.
Η νομική υφαλοκρηπίδα συνελήφθη ως έννοια επί τη βάσει της υπάρξεως της γεωλογικής υφαλοκρηπίδας. Μέχρι και το 1984 το Διεθνές Δικαστήριο προσπαθούσε να συνδέσει την υφαλοκρηπίδα με τα γεωμορφολογικά ή γεωλογικά χαρακτηριστικά του βυθού. Έκτοτε, κατά τις θαλάσσιες οριοθετήσεις υπερισχύει το κριτήριο της αποστάσεως σε αποστάσεις μέχρι 200 μίλια από τις ακτές.	Η ΑΟΖ είναι ένας αποκλειστικώς νομικός θεσμός, χωρίς σχέση με οποιοδήποτε φυσικό γεγονός της θαλάσσιας περιοχής στην οποία συντελείται η ανάπτυξή της. Η ΑΟΖ βασίζεται αποκλειστικώς στο κριτήριο της αποστάσεως από τις ακτές.

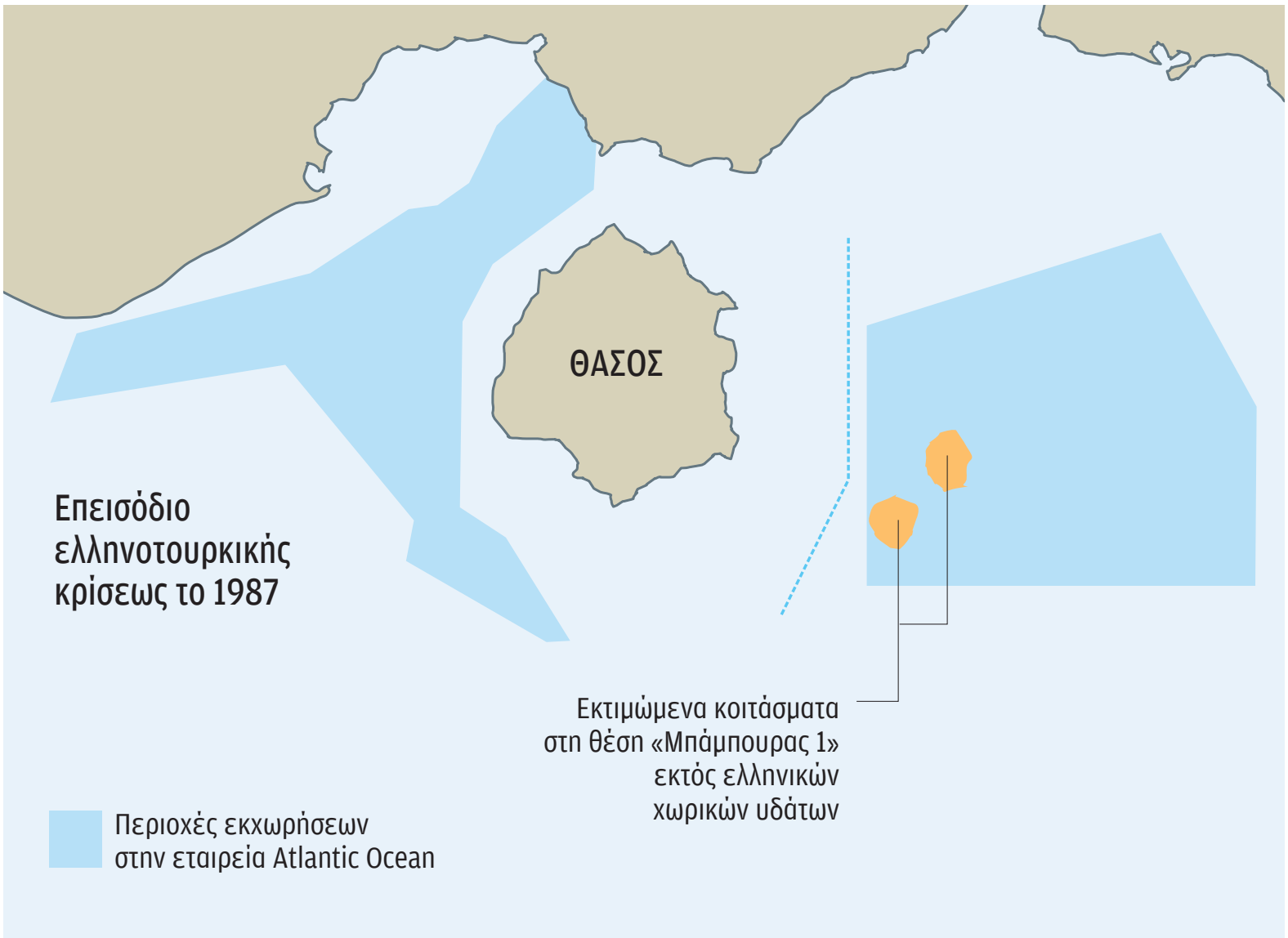

Η κρίση του 1987

Η κρίση του Μαρτίου 1987 (γνωστή ως η «κρίση των τριών ημερών του Μάρτη») δημιουργήθηκε όταν η ξένη κοινοπραξία, η οποία είχε την άδεια εκμεταλλεύσεως του Θρακικού Πελάγους, ζήτησε να ερευνήσει τη θέση «Μπάμπουρας 1», 8 ν. μίλια ανατολικά της Θάσου, εκτός ελληνικών χωρικών υδάτων.

ελληνικών θαλασσών είτε κηρύξει είτε δεν κηρύξει ΑΟΖ. Το δικαίωμα αυτό προέρχεται από τον νομικό θεσμό της υφαλοκρηπίδας. Απόδειξη είναι ότι οι διαδικασίες εξερευνήσεως περιοχών του Ιονίου και του Λιβυκού Πελάγους εκτός των ελληνικών χωρικών υδάτων ξεκίνησαν από το 2011 και βασίζονταν στα δικαιώματα που απονέμει στο κάθε κράτος ο νομικός θεσμός της υφαλοκρηπίδας.

ii. Η κήρυξη ΑΟΖ ΔΕΝ θα βοηθήσει στην επίλυση των ελληνοτουρκικών προβλημάτων

Υποτίθεται ότι η κήρυξη της ΑΟΖ θα οδηγήσει στην επίλυση της ελληνοτουρκικής διαφοράς για την υφαλοκρηπίδα (με πλήρη επικράτηση των ελληνικών θέσεων). Στην πραγματικότητα, τα ίδια προβλήματα που υφίστανται ήδη με την Τουρκία ως προς την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας θα εξακολουθήσουν να υπάρχουν και όταν θεσπισθεί η ΑΟΖ. Σύμφωνα με τη Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας, οι κανόνες οριοθετήσεως των δύο θαλασσίων ζωνών (υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ), όπως περιλαμβάνονται στα άρθρα 74 και 83, είναι απολύτως ίδιοι. Μοναδική διαφορά είναι ότι με τη θέσπιση ΑΟΖ θα επιβεβαιωθεί πως το βασικό κριτήριο της θαλάσσιας αυτής ζώνης είναι η απόσταση από τις ακτές (θέση που υποστηρίζει η Ελλάδα) και όχι γεωμορφολογικά κριτήρια του βυθού που σχετίζονται με τη γεωλογική υφαλοκρηπίδα. Ούτως ή άλλως, όμως, η Τουρκία έχει πάψει εδώ και χρόνια να επικαλείται γεωμορφολογικά κριτήρια.

γ. Οκτώ λόγοι για την κήρυξη ΑΟΖ

Το εύλογο ερώτημα είναι εάν η Ελλάδα χρειάζεται να κηρύξει ΑΟΖ. Οκτώ λόγοι θα μπορούσαν να εντοπισθούν που επιβάλλουν την κήρυξη ΑΟΖ:

i. Διασφαλίζει και επιβεβαιώνει την πολιτική και οικονομική ενότητα του ελλαδικού χώρου, των ηπειρωτικών περιοχών με τα νησιά.

ii. Προστατεύει το θαλάσσιο περιβάλλον πέραν των χωρικών υδάτων (π.χ. από πετρελαιοκηλίδες), που είναι και ο μόνος πλούτος του Αιγαίου τον οποίο μέχρι σήμερα εκμεταλλεύεται η Ελλάδα μέσω του τουρισμού.

iii. Βοηθά στην αντιμετώπιση της καταστροφής των αλιευτικών πεδίων του Αιγαίου, που υπεραλιεύονται συστη-

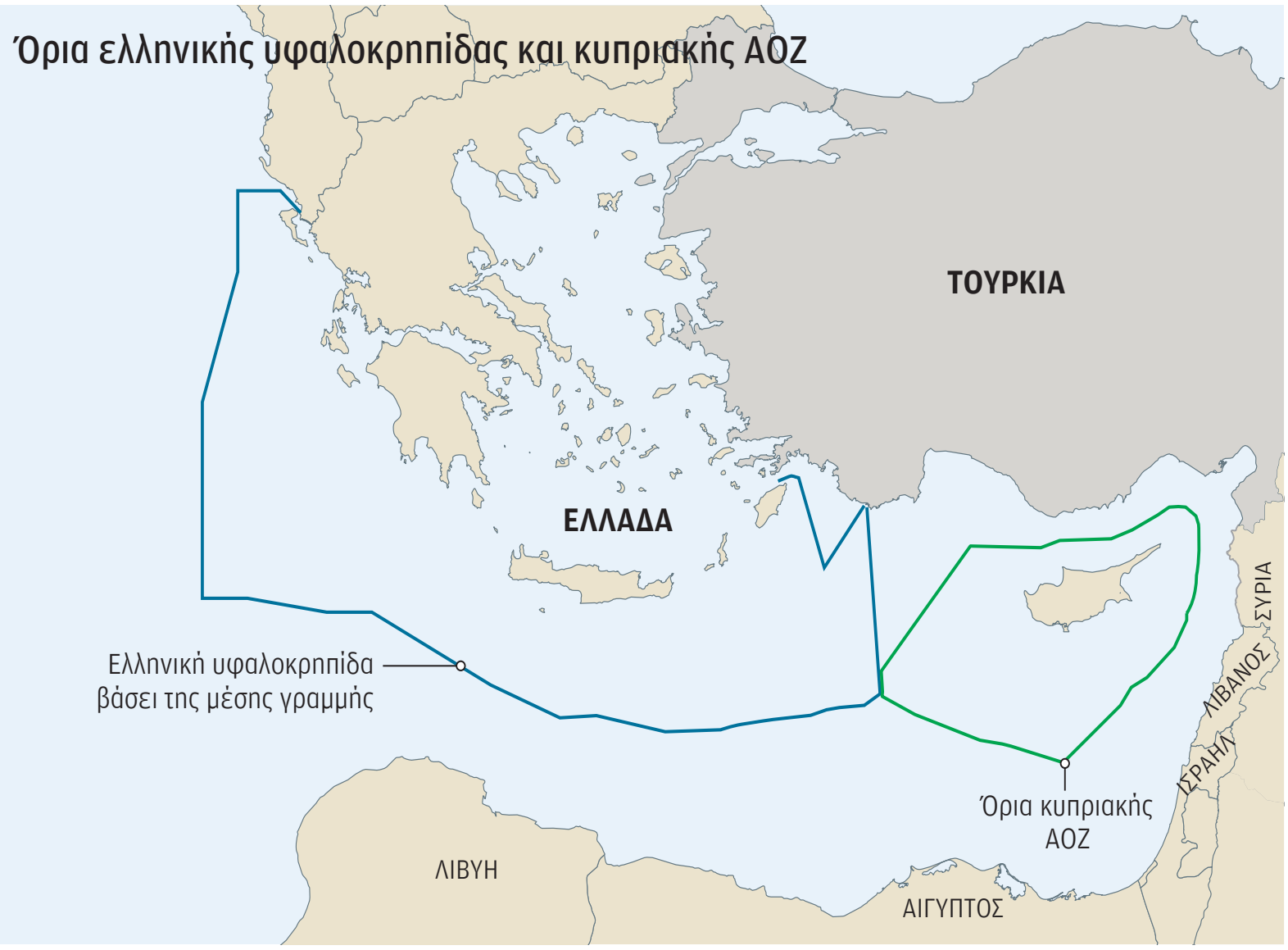

ματικά πέραν των 6 μιλίων από τις ελληνικές ακτές.

iv. Προσφέρει δυνατότητες οικονομικής εκμεταλλεύσεως πέραν της αιγιαλίτιδας ζώνης, μέσω, π.χ., της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από ρεύματα, ύδατα και ανέμους.

v. Έχει ως βάση της το στοιχείο της αποστάσεως από τις ακτές και μόνο. Έτσι καταρρίπτει οποιοδήποτε τουρκικό επιχείρημα για γεωμορφολογικά στοιχεία του βυθού της θάλασσας που θα μπορούσαν να συνδεθούν με την υφαλοκρηπίδα.

vi. Κλείνει θέματα που δυνητικά θα μπορούσαν να εγερθούν στο μέλλον στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, όπως αυτό της ΑΟΖ.

vii. Αποτρέπει κινήσεις της Τουρκίας, η οποία σήμερα μπορεί νομίμως να τοποθετήσει εγκαταστάσεις ακόμη και ανάμεσα στις Κυκλάδες και στην Πελοπόννησο, εκμεταλλευόμενη το καθεστώς ανοιχτής θάλασσας που επικρατεί στο 50% της θαλάσσιας επιφάνειας του Αιγαίου (π.χ. πλωτές υπεράκτιες ανεμογεννήτριες).

viii. Προσφέρει μεγαλύτερη ισχύ σε ένα κράτος η πρόσκτηση αυξημένων αρμοδιοτήτων στις θάλασσες που το περιβάλλουν.

δ. Η κήρυξη, η οριοθέτηση και η εφαρμογή της ελληνικής ΑΟΖ

Στον ελληνικό δημόσιο λόγο αναφέρεται κυρίως η ανάγκη κηρύξεως της ΑΟΖ. Στην ουσία η κήρυξη είναι μία από τις τρεις κινήσεις που πρέπει να γίνουν εν σχέσει προς την ΑΟΖ. Ακολούθως πρέπει η ΑΟΖ να οριοθετηθεί. Τα προβλήματα που υπάρχουν με την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ έχουν ωθήσει κάποιους κύκλους να ισχυριστούν ότι από τη στιγμή που δεν είναι δυνατή η οριοθέτηση ΑΟΖ, περιττεύει η κήρυξή της. Πρόκειται για την ίδια φοβική στάση που κυριαρχεί εδώ και χρόνια στις ελληνοτουρκικές σχέσεις ως προς την άσκηση δικαιωμάτων που παρέχει το διεθνές δίκαιο. Στις περιπτώσεις που δεν θα υπάρξει οριοθέτηση, θα εφαρμοσθεί ο νόμος 4001/2011, ο οποίος ορίζει ότι «ελλείψει συμφωνίας οριοθέτησης με γειτονικά κράτη [...] το εξωτερικό όριο της υφαλοκρηπίδας και της αποκλειστικής οικονομικής ζώνης (αφ' ης κηρυχθεί) είναι η μέση γραμμή [...]».

Επειδή η οριοθέτηση είναι δύσκολη, θα πρέπει να δώσουμε έμφαση στους τρόπους εφαρμογής της ΑΟΖ. Η ΑΟΖ θα καλύπτει περιοχές που η έκτασή τους είναι περίπου τέσσερις φορές μεγαλύτερη από τη χερσαία Ελλάδα. Σε πρώτη φάση, ιδιαίτερη έμφαση θα πρέπει να δοθεί στην υιοθέτηση μέτρων περιβαλλοντικής προστασίας σε όλες τις θαλάσσιες περιοχές που καλύπτει η ΑΟΖ, με προτεραιότητα τη θαλάσσια ρύπανση των πλοίων και την αλιεία. Ειδικώς στο θέμα της αλιείας, θα είναι εξαιρετικά χρήσιμη και η συμβολή της ΕΕ. Σε δεύτερη φάση, πρέπει να δημιουργηθεί το νομικό πλαίσιο για εκμετάλλευση πλουτοπαραγωγικών πηγών από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας εκτός ελληνικών χωρικών υδάτων. Σε περίπτωση που η Ελλάδα περιορισθεί να κηρύξει απλώς την ΑΟΖ και να μη λάβει άμεσα συγκεκριμένα μέτρα εφαρμογής της, υπάρχει σημαντικός κίνδυνος η κήρυξη να μείνει κενό γράμμα.

Αναφέρεται ότι η μετατόπιση του ενδιαφέροντος από τους υδρογονάνθρακες στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας περιορίζει τη σημασία κηρύξεως ΑΟΖ. Σύμφωνα με τη Συμφωνία του Παρισιού για το Κλίμα, η ΕΕ θα πάψει να χρησιμοποιεί υδρογονάνθρακες

Οριοθέτηση θαλασσίων ζωνών
Ελλάδας-Ιταλίας, 1977/2020
ΒΟΡΕΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ
ΙΤΑΛΙΑ
ΑΛΒΑΝΙΑ
ΕΛΛΑΔΑ
Αθήνα
ΛΙΒΥΗ

για την παραγωγή ενέργειας μέχρι το 2050. Η ΑΟΖ όμως εξακολουθεί να διατηρεί τη σημασία της. Επί παραδείγματι, στο μέλλον τα περισσότερα αιολικά πάρκα θα είναι πλωτά και θαλάσσια.

ε. Οι διαπραγματεύσεις με τα γειτονικά κράτη για οριοθέτηση υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ

Μετά το 2004 η κυβέρνηση του Κώστα Καραμανλή προχώρησε σε διαπραγματεύσεις με τα γειτονικά παράκτια κράτη στην Ανατολική Μεσόγειο για την οριοθέτηση των θαλασσίων ζωνών. Οι διαπραγματεύσεις έγιναν με Αλβανία, Λιβύη και Αίγυπτο στο πλαίσιο ενός σχεδίου υπό τον κωδικό «Ελλάς επί τέσσερα». Με την Κύπρο δεν διεξήχθησαν συνομιλίες, καθότι υπάρχει απόλυτη συμφωνία σε θέματα θαλασσίων οριοθετήσεων.

Υιοθέτηση «ενιαίου θαλασσίου ορίου» και όχι μόνο ορίου για την υφαλοκρηπίδα: Η πρόταση της ελληνικής πλευράς ήταν η υιοθέτηση «ενιαίου θαλασσίου ορίου». Το συγκεκριμένο όριο οριοθετεί υπάρχουσες, αλλά και μελλοντικές θαλάσσιες ζώνες. Όταν στο μέλλον η Ελλάδα θεσπίσει ΑΟΖ, το «ενιαίο θαλάσσιο όριο» θα ισχύσει και για την ΑΟΖ χωρίς νέα διαπραγμάτευση.

Ολοκλήρωση των διαπραγματεύσεων εκ παραλλήλου με τον ελληνοτουρκικό διάλογο: Η πρόθεση της ελληνικής πλευράς ήταν να ολοκληρωθούν οι διαπραγματεύσεις και να οριοθετηθούν οι θαλάσσιες ζώνες με τα γειτονικά παράκτια κράτη ενόσω συνεχίζονταν οι διαπραγματεύσεις, μέσω των διερευνητικών συνομιλιών, με την Τουρκία. Η Ελλάδα θεωρούσε ότι κάτι τέτοιο θα ενίσχυε τη θέση της ελληνικής πλευράς.

Προώθηση της ιδέας «ευρωπαϊκής ΑΟΖ»: Παράλληλα με τις διαπραγματεύσεις με τις τρεις χώρες, η Ελλάδα προσπάθησε σε επίπεδο ΕΕ να πείσει για την ανάγκη υιοθετήσεως ενιαίας ευρωπαϊκής πολιτικής στο θέμα των εθνικών ΑΟΖ στη Μεσόγειο.

Η μόνη χώρα με την οποία επιτεύχθηκε συμφωνία οριοθετήσεως ήταν η Αλβανία το 2009. Η συμφωνία ακολούθησε αυστηρά τη μέση γραμμή και έλαβε υπόψη της όλα τα νησιά της περιοχής, ελληνικά και αλβανικά. Εκτός από υφαλοκρηπίδα/ΑΟΖ ελάμβανε υπόψη το διαφορετικό εύρος των χωρικών υδάτων των δύο χωρών. Η Ελλάδα έχει 6 μίλια χωρικά ύδατα και η Αλβανία 12 μίλια. Μετά την υπογραφή της προσεβλήθη ενώπιον του αλβανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου, το οποίο την κήρυξε αντισυνταγματική. Στο σκεπτικό της δικαστικής αποφάσεως είναι σαφής η διατύπωση επιχειρημάτων που εκπορεύθηκαν από την Τουρκία. Έκτοτε δεν έχει υπάρξει οποιαδήποτε πρόοδος με την Αλβανία.

Ο χάρτης με τα όρια της ελληνικής υφαλοκρηπίδας βασίζεται ως προς την Ιταλία στις δύο σχετικές συμφωνίες του 1977/2020, ως προς την Αλβανία στην υπογραφείσα, αλλά μη επικυρωθείσα συμφωνία του 2009 και ως προς τις Λιβύη, Αίγυπτο, Κύπρο και Τουρκία στον νόμο 4001/2011.

Εκεί ορίζεται ότι σε περίπτωση ελλείψεως συμφωνίας οριοθετήσεως με τα γειτονικά κράτη, το εξωτερικό όριο της ελληνικής υφαλοκρηπίδας είναι η μέση γραμμή/γραμμή ίσης αποστάσεως που μετράται από τις ηπειρωτικές και νησιωτικές ακτές.

στ. Οριοθέτηση με την Ιταλία (1977/2020)

Την περίοδο της εκκρεμοδικίας στο Διεθνές Δικαστήριο για το Αιγαίο (1976-78), η Ελλάδα έσπευσε να συνάψει συμφωνία οριοθετήσεως υφαλοκρηπίδας με την Ιταλία. Οι δύο χώρες είχαν ταυτόσημες απόψεις ως προς την υιοθέτηση της μέσης γραμμής/γραμμής ίσης αποστάσεως για θαλάσσιες οριοθετήσεις. Η συμφωνία για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας στο Ιόνιο υπεγράφη το 1977. Η Ελλάδα ενδιαφερόταν να χρησιμοποιήσει ως πρότυπο τη συγκεκριμένη οριοθέτηση για τη διαφορά με την Τουρκία ως προς την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου:

α. ως προς τη μέθοδο οριοθετήσεως,
β. ως προς την ύπαρξη κοινών κοιτασμάτων εκατέρωθεν της οριοθετικής γραμμής και
γ. ως προς τον τρόπο επιλύσεως των διαφορών.

Μετά από 43 χρόνια, το 2020, Ελλάδα και Ιταλία υπέγραψαν μια νέα συμφωνία για να καλύψει και την ΑΟΖ, όπως προκύπτει από τη ρητή αναφορά στο άρθρο 58 της Συμβάσεως για το Δίκαιο της Θάλασσας που αναφέρεται στη συγκεκριμένη ζώνη. Η οριοθετική γραμμή για την ΑΟΖ ακολούθησε την προηγούμενη οριοθέτηση για την υφαλοκρηπίδα που συμφωνήθηκε το 1977.

Επειδή ακούσθηκε ότι θα έπρεπε να διαπραγματευτούμε άλλο όριο για την ΑΟΖ εν σχέσει προς το όριο της υφαλοκρηπίδας του 1977, θα πρέπει να επισημανθούν τα ακόλουθα. Στη διεθνή πρακτική ο κανόνας είναι πως το όριο της ΑΟΖ ακολουθεί προϋπάρχον όριο υφαλοκρηπίδας. Αλλιώς θα

Θεωρία των δακτύλων
του Άντριου Γουίλσον (1979)
ΤΟΥΡΚΙΑ
ΕΛΛΑΔΑ
Αιγιαλίτιδα ζώνη Ελλάδας 6 ν.μ.
Αιγιαλίτιδα ζώνη Τουρκίας 6 ν.μ.
Όρια ελληνικής και τουρκικής υφαλοκρηπίδας βάσει της μέσης γραμμής
Δάκτυλοι τουρκικής υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο

αντιμετωπίζαμε μια σχιζοειδή κατάσταση: η ΑΟΖ που περιλαμβάνει υφαλοκρηπίδα και θαλάσσια ύδατα να έχει διαφορετικό όριο από την υφαλοκρηπίδα! Τέλος, είναι σαφές ότι το πάθημα με τον εναέριο χώρο των 10 ν. μιλίων και τα 6 ν. μίλια των χωρικών υδάτων δεν μας έχει γίνει μάθημα. Θέλουμε να το επαναλάβουμε στο Ιόνιο. Από εκεί και πέρα τα στοιχεία της οριοθετήσεως έχουν ως εξής:

Τεχνικά στοιχεία της οριοθετήσεως: Η οριοθετική γραμμή έχει έκταση 268 ν. μιλίων (496 χλμ.). Βασίζεται σε 16 σημεία που ξεκινούν βορειοδυτικά των Οθωνών (σημείο 1) και καταλήγουν νοτιοδυτικά της Πελοποννήσου (σημείο 16). Η θάλασσα στη συγκεκριμένη περιοχή είναι πολύ βαθιά. Εκτός από το βόρειο τμήμα δυτικά των Οθωνών και της Κέρκυρας, όπου τα βάθη είναι γύρω στα 800 μέτρα, στην υπόλοιπη περιοχή τα βάθη κινούνται μεταξύ 3.500 και 4.000 μέτρων. Με τη σημερινή τεχνολογία (και τις χαμηλές τιμές πετρελαίου) τα βάθη είναι εντελώς απαγορευτικά για εκμετάλλευση. Στο βόρειο τμήμα της οριοθετήσεως οι εκατέρωθεν ακτές απέχουν 42 ν. μίλια (78 χλμ). Στο νότιο τμήμα οι ιταλικές ακτές απέχουν από τις ελληνικές 332 ν. μίλια (615 χλμ.).

Μέθοδος χαράξεως: Η χάραξη έγινε επί τη βάσει της μέσης γραμμής που αποτελεί βασική θέση της Ελλάδας (αλλά και της Ιταλίας). Η χάραξη είναι απλουστευμένη (εξ ου και τα μόλις 16 σημεία), όπως συνηθιζόταν την εποχή που χαράχθηκε το όριο της υφαλοκρηπίδας το 1977.

Επήρεια των νησιών: Όλα –και όταν λέμε όλα, εννοούμε ΟΛΑ– τα νησιά στην περιοχή έχουν επήρεια επί του ορίου. Για την ακρίβεια, το όριο από ελληνικής πλευράς έχει βασιστεί αποκλειστικώς και μόνο σε νησιά. Αυτό φαίνεται και από τα σημεία από τα οποία έχει χαραχθεί το όριο:

- σημεία 1-3 στους Οθωνούς,
- σημείο 4 στην ακατοίκητη νησίδα Πλατειά, έξω από το νησί Μαθράκι,
- σημείο 5 στην Κέρκυρα,
- σημεία 6-10 στην Κεφαλονιά,
- σημεία 11-12 στην ακατοίκητη νησίδα Άγιος Ιωάννης, έξω από τη Ζάκυνθο,
- σημεία 13-16 στη νήσο Στραμφάνη (με έναν κάτοικο στην απογραφή του 2011) του συμπλέγματος των Στροφάδων, που αποτελείται και από το ακατοίκητο νησί Άρπυια.

Είναι εξαιρετικά σημαντικό ότι όλα τα νησιά της περιοχής, περιλαμβανομένων και κάποιων ακατοίκητων, έχουν ληφθεί υπόψη στην οριοθέτηση.

Μειωμένη επήρεια; Σε τρεις περιοχές της οριοθετικής γραμμής υπάρχει μειωμένη επήρεια. Λέγοντας μειωμένη επήρεια εννοούμε ότι, αντί το όριο να ακολουθεί τη μέση γραμμή, έχει μετατοπισθεί εις βάρος του ενός ή του άλλου κράτους. Η μειωμένη επήρεια αφορά τόσο την Ελλάδα όσο και την Ιταλία. Πιο συγκεκριμένα μειωμένη επήρεια έχουμε (α) στην περιοχή των Στροφάδων (σημείο 16), όπου το όριο έχει μετατοπισθεί εις βάρος της Ελλάδας κατά 2,75 ν. μίλια (5.100 χλ.), και (β) στην περιοχή των Οθωνών (σημείο 1), όπου το όριο βρίσκεται κατά 1,4 ν. μίλια (2.600 μέτρα) πιο κοντά στους Οθωνούς.

Στα σημεία 7 και 8 το όριο έχει μετατοπισθεί εις βάρος της Ιταλίας στην Καλαβρία από 0,5 ν. μίλι (900 μέτρα) έως 2,8 ν. μίλια (5.200 μέτρα) και υπέρ της Κεφαλονιάς. Δηλαδή ένα νησί (η Κεφαλονιά) εμφανίζεται να έχει περισσότερη θαλάσσια έκταση εν συγκρίσει προς μια ηπειρωτική ακτή! Κατ' ουσίαν, οι εκατέρωθεν απώλειες Ελλάδας και Ιταλίας σχεδόν ισοφαρίζονται στο σύνολο της οριοθετικής γραμμής.

Τριεθνή σημεία: Η οριοθέτηση αρχίζει προς βορράν από σημείο που βρίσκεται περίπου 7 ν.μ. νοτίως του τριεθνούς Ιταλίας-Ελλάδας-Αλβανίας και καταλήγει προς νότον σε σημείο που βρίσκεται 32.8 ν.μ. (υπολογιζόμενο με ανοικτό τον κόλπο της Σύρτης), βορείως του τριεθνούς Ιταλίας-Ελλάδας-Λιβύης.

Η θεωρία των δακτύλων

Το 1978 ένας Βρετανός αναλυτής, ο Άντριου Γουίλσον, πρότεινε ως λύση για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου τη λεγόμενη μέθοδο των δακτύλων (βλ. σελ. 64). Σύμφωνα με τον Γουίλσον, η τουρκική υφαλοκρηπίδα θα μπορούσε να επεκταθεί σε περιοχές της ανοιχτής θάλασσας ανάμεσα στα ανατολικά νησιά του Αιγαίου, υπό τους όρους όμως ότι (α) δεν θα τα περικλείει και (β) δεν θα τα αποκόπτει από τον ελλαδικό ηπειρωτικό χώρο. Ήταν μια ενδιαφέρουσα πρόταση για μια «επιδέξια» λύση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου, σε μια περίοδο που, τουλάχιστον η τουρκική πλευρά, δεν ενδιαφερόταν να επιλύσει το θέμα.

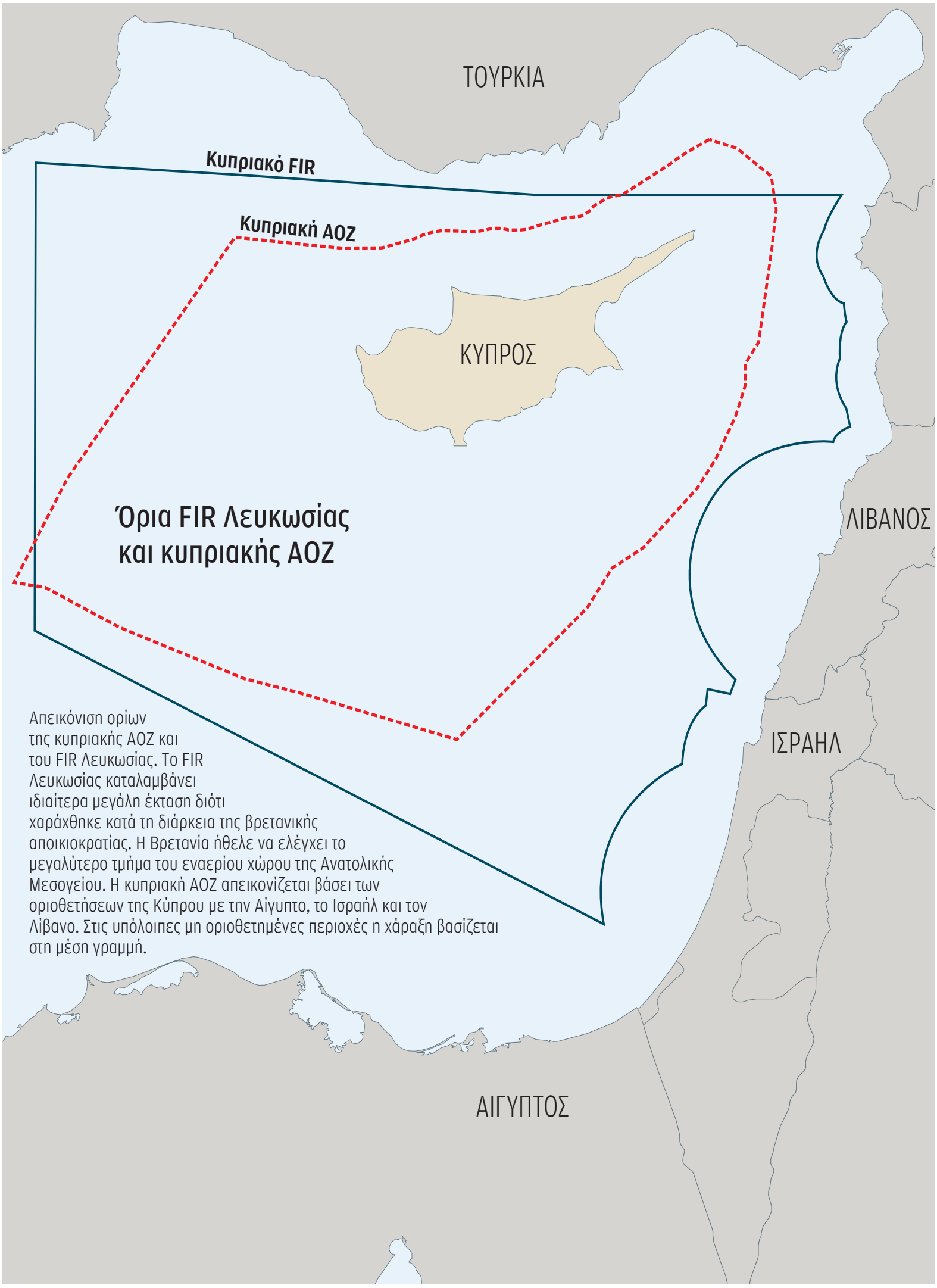

Απεικόνιση ορίων της κυπριακής ΑΟΖ και του FIR Λευκωσίας. Το FIR Λευκωσίας καταλαμβάνει ιδιαίτερα μεγάλη έκταση διότι χαράχθηκε κατά τη διάρκεια της βρετανικής αποικιοκρατίας. Η Βρετανία ήθελε να ελέγχει το μεγαλύτερο τμήμα του εναερίου χώρου της Ανατολικής Μεσογείου. Η κυπριακή ΑΟΖ απεικονίζεται βάσει των οριοθετήσεων της Κύπρου με την Αίγυπτο, το Ισραήλ και τον Λίβανο. Στις υπόλοιπες μη οριοθετημένες περιοχές η χάραξη βασίζεται στη μέση γραμμή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13

Ανατολική Μεσόγειος και Κύπρος

Στις αρχές του 21ου αιώνα, το σημείο εντάσεως των ελληνοτουρκικών σχέσεων μεταφέρθηκε σταδιακά από το Αιγαίο στην Ανατολική Μεσόγειο. Αυτό οφείλεται στο ότι η Ανατολική Μεσόγειος κατέστη ενεργειακά εκμεταλλεύσιμη. Η πρόοδος της τεχνολογίας επέτρεψε την έρευνα και εκμετάλλευση ενεργειακών κοιτασμάτων που βρίσκονται σε θαλάσσιες περιοχές με μεγάλα βάθη. Τέτοιες είναι οι περιοχές της Ανατολικής Μεσογείου. Προς τα τέλη της πρώτης δεκαετίας του 2000, άρχισαν να ανακαλύπτονται πλούσια υποθαλάσσια ενεργειακά κοιτάσματα νοτιοανατολικώς της Κύπρου. Μέχρι το 2025 υπήρχαν πάνω από είκοσι επιβεβαιωμένα εκμεταλλεύσιμα κοιτάσματα φυσικού αερίου. Το μεγαλύτερο κοίτασμα (Ζορ) βρίσκεται στην αιγυπτιακή ΑΟΖ, όπου υπάρχουν και άλλα επτά μικρότερα. Έξι κοιτάσματα (με μεγαλύτερο το κοίτασμα Λεβιάθαν) βρίσκονται στην ΑΟΖ του Ισραήλ. Έξι μικρά κοιτάσματα (Αφροδίτη, Καλυψώ, Γλαύκος, Κρόνος, Δίας, Πήγασος) έχουν ανακαλυφθεί στην κυπριακή ΑΟΖ.

α. Η ΑΟΖ της Κύπρου

Η Κυπριακή Δημοκρατία έχει θαλάσσια σύνορα με Ελλάδα, Τουρκία, Συρία, Λίβανο, Ισραήλ και Αίγυπτο. Την επταετία 2003-2010, η Κύπρος υπέγραψε τρεις συμφωνίες με γειτονικά της κράτη (Αίγυπτος, 2003 – Λίβανος, 2007 – Ισραήλ, 2010), με τις οποίες οριοθέτησε την Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη της στο νότιο και νοτιοανατολικό τμήμα της. Αντιθέτως, οι συνομιλίες με τη Συρία, οι οποίες ξεκίνησαν το 2001, δεν ολοκληρώθηκαν λόγω της αντιδράσεως της Τουρκίας.

Οι τρεις συμφωνίες είχαν κοινά χαρακτηριστικά:

- Δέχονταν ως νομικό πλαίσιο αυτό της Συμβάσεως για το Δίκαιο της Θάλασσας (1982) [η αποδοχή ήταν ιδιαιτέρως σημαντική στην περίπτωση του Ισραήλ, διότι υπήρξε ένα από τα κράτη που –μαζί με τις ΗΠΑ, την Τουρκία και τη Βενεζουέλα– δεν υπέγραψαν τη Σύμβαση].
- Υιοθετούσαν τη μέση γραμμή και η χάραξη ήταν απλή, καθότι στην περιοχή δεν υπάρχουν ιδιαίτερα γεωγραφικά χαρακτηριστικά που να δημιουργούν πρόβλημα.
- Η χάραξη κάλυπτε όλο το μήκος της προς οριοθέτηση θαλάσσιας περιοχής μεταξύ των εκάστοτε συμβαλλομένων κρατών με την εξαίρεση των ακροτελεύτιων σημείων, αφού σταματούσε λίγα μίλια πριν από τα τριεθνή σημεία.

Η συμφωνία με τον Λίβανο αντιμετώπισε προβλήματα λόγω αμφισβητήσεως του πλευρικού ορίου με το Ισραήλ. Το πρόβλημα λύθηκε το 2022. Τελικώς ο Λίβανος έθεσε τη συμφωνία εν ισχύι το 2025. Η τακτική της Κύπρου να προβεί σε συμφωνημένη οριοθέτηση των θαλασσίων ζωνών της με τις γειτονικές της χώρες ήταν η απολύτως ενδεδειγμένη για άρση οποιωνδήποτε αμφισβητήσεων.

Το ενδιαφέρον, όμως, ήταν περιορισμένο. Για την πλειοψηφία των γεωλόγων η περιοχή ήταν αδιάφορη από πλευράς υδρογονανθράκων. Έως τότε στην Ανατολική Μεσόγειο είχαν ανακαλυφθεί μικρά κοιτάσματα φυσικού αερίου, κυρίως στην περιοχή έξω από το Δέλτα του Νείλου, στην Αίγυπτο. Η ανακάλυψη το 2009 του κοιτάσματος Ταμάρ εντός της ισραηλινής ΑΟΖ άλλαξε το σκηνικό. Ακολούθησε το 2010 η ανακάλυψη του πολύ μεγάλου κοιτάσματος Λεβιάθαν, που επίσης ανήκει στο Ισραήλ. Η κορύφωση ήρθε το 2015. Η ιταλική ΕΝΙ ανακάλυψε στην αιγυπτιακή ΑΟΖ το γιγαντιαίο κοίτασμα Ζορ, που αποτελεί και το μεγαλύτερο κοίτασμα φυσικού αερίου στη Μεσόγειο. Το κοίτασμα βρέθηκε σε απόσταση λίγων μιλίων από τα όρια με την κυπριακή ΑΟΖ. Η ακαθάριστη αξία του το 2025 ανερχόταν στα 150 δισεκατομμύρια ευρώ. Έκτοτε ανακαλύφθηκαν πολλά μικρότερα κοιτάσματα.

Τα ευρήματα από τις επιτυχημένες γεωτρήσεις έδωσαν πολύτιμες νέες πληροφορίες και αναθεώρησαν τις αντιλήψεις ως προς το γεωλογικό μοντέλο της θαλάσσιας περιοχής ειδικά για το υποθαλάσσιο όρος Ερατοσθένης, το οποίο βρίσκεται νοτιοδυτικά της Κύπρου. Παράλληλα τράβηξαν την προσοχή πολύ μεγάλων παικτών στην έρευνα υδρογονανθράκων. Την όλη διαδικασία παρακολουθούσε προσεκτικά και η Τουρκία.

β. Οι θέσεις της Τουρκίας για τις οριοθετήσεις Κύπρου-γειτονικών χωρών

Με την υπογραφή κάθε νέας συμφωνίας με τα γειτονικά της κράτη, η υπριακή Δημοκρατία δημιουργούσε ένα τείχος διεθνούς νομιμότητας έναντι της Τουρκίας. Αυτό είναι μέχρι σήμερα και το κύριο εμπόδιο που αντιμετωπίζει η Τουρκία στην Ανατολική Μεσόγειο: η διεθνής νομιμότητα με την οποία έχει περιβάλει κάθε κίνησή της στο θέμα των υδρογονανθράκων η Κυπριακή Δημοκρατία.

Μετά από κάθε οριοθέτηση μεταξύ της Κύπρου και των γειτονικών της κρατών, η Τουρκία προέβαινε σε ρηματικές διακοινώσεις στον ΟΗΕ. Την ίδια τακτική συνεχίζει μετά τις διάφορες ανακοινώσεις που γίνονται κατά τις τριμερείς συναντήσεις Ελλάδας και Κύπρου με το Ισραήλ και την Αίγυπτο, στις

Όρια της κυπριακής ΑΟΖ βάσει των οριοθετήσεων με Αίγυπτο (2003), Λίβανο (2007) και Ισραήλ (2010). Στις υπόλοιπες μη οριοθετημένες περιοχές η χάραξη της κυπριακής ΑΟΖ έχει γίνει βάσει της μέσης γραμμής.

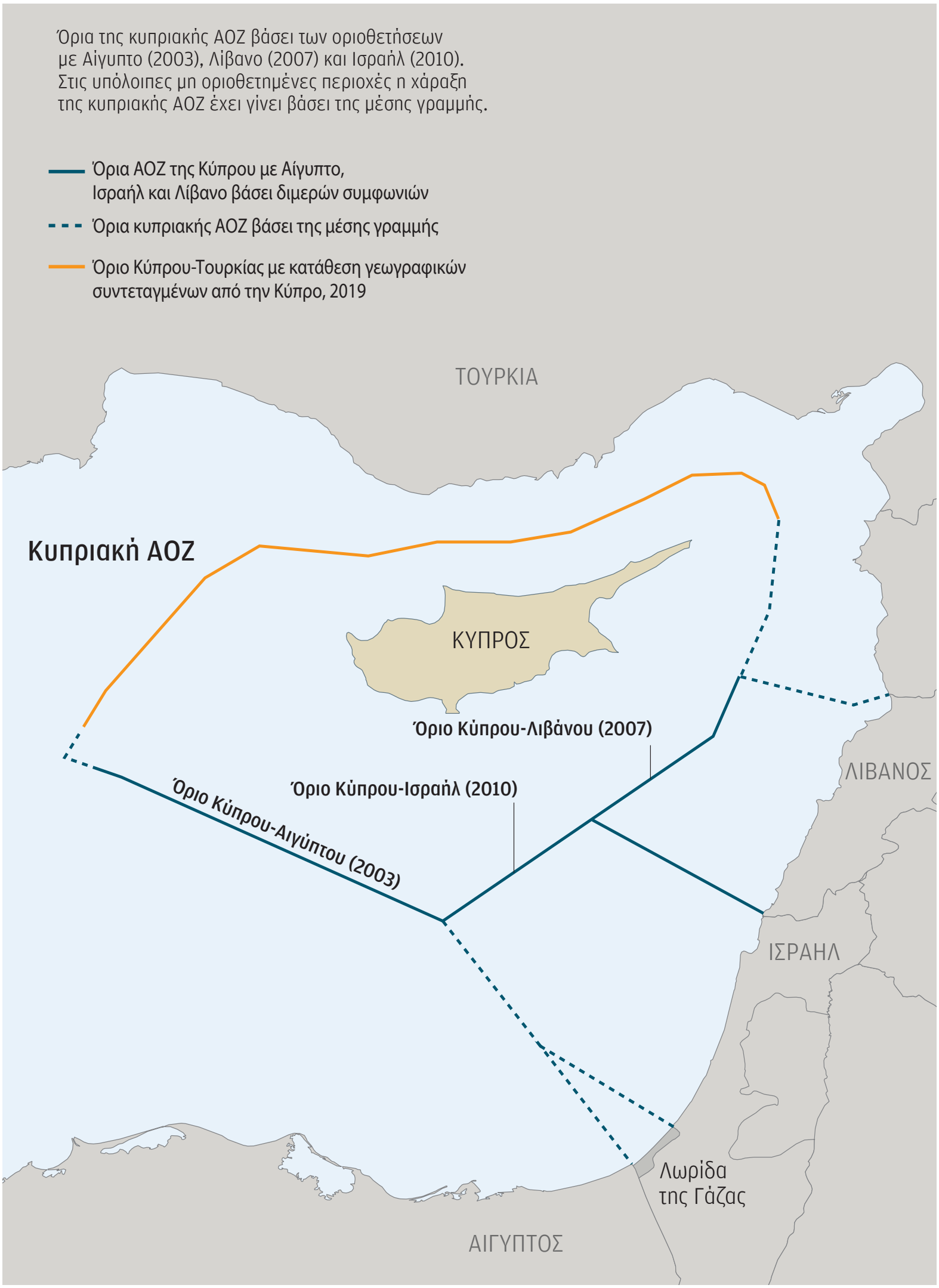

οποίες έχουν συμμετάσχει κατά καιρούς οι ΗΠΑ, η Γαλλία ή τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα. Οι τουρκικές θέσεις είναι οι ακόλουθες:

- Η Τουρκία δεν αναγνώρισε καμία από τις τρεις συμφωνίες, τις οποίες θεώρησε νομικά άκυρες και, κατά συνέπεια, μη δεσμευτικές.

Τι λέει το διεθνές δίκαιο: *Είναι κυριαρχικό δικαίωμα δύο ανεξάρτητων κρατών να υπογράψουν συμφωνίες οριοθετήσεως των ΑΟΖ τους, εφόσον βεβαίως έχουν θαλάσσιο μέτωπο προς τις οριοθετούμενες θαλάσσιες περιοχές. Στις συμφωνίες δόθηκε η δέουσα δημοσιότητα με ενημέρωση της σχετικής υπηρεσίας του ΟΗΕ.*

- Στην περίπτωση της συμφωνίας με την Αίγυπτο, η Τουρκία ισχυρίσθηκε ότι παραβιάσθηκαν δικαιώματα επί της υφαλοκρηπίδας της. Κατ' ακολουθίαν, διεκδίκησε όλες τις θαλάσσιες περιοχές δυτικά της Κύπρου ως τμήμα της τουρκικής υφαλοκρηπίδας. Στην Κύπρο αναγνώρισε δικαιώματα μόνο εντός των χωρικών της υδάτων. Προς τον σκοπό αυτό, θεώρησε συλλήβδην τα νησιά οιουδήποτε μεγέθους ως «ειδικές περιστάσεις» και δεν τους απέδωσε δικαιώματα ή θεώρησε ότι έχουν μειωμένη επήρεια στην οριοθέτηση.

Τι λέει το διεθνές δίκαιο: *Είναι νομικώς έωλη η τουρκική θέση ότι έχει δικαιώματα επί της υφαλοκρηπίδας που εκτείνεται δυτικώς και νοτιοδυτικώς της Κύπρου. Είναι περιοχές προς τις οποίες η Τουρκία δεν έχει θαλάσσιο μέτωπο και κατά συνέπεια δεν μπορεί να τις διεκδικήσει. Τα νησιά έχουν το ίδιο δικαίωμα που έχουν και τα ηπειρωτικά εδάφη στη διεκδίκηση θαλασσίων ζωνών πέριξ αυτών. Αυτό ισχύει πρωτίστως για ένα κράτος-νησί, όπως είναι η Κύπρος. Κατ' αναλογίαν, σύμφωνα με την τουρκική λογική, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ιρλανδία δεν έπρεπε να έχουν θαλάσσιες ζώνες στον Ατλαντικό Ωκεανό.*

- Νοτιοανατολικώς του νησιού, η Τουρκία δεν διεκδίκησε ως κράτος θαλάσσιες περιοχές. Η παρέμβασή της υποτίθεται ότι γίνεται για λογαριασμό των Τουρκοκυπρίων, τα δικαιώματα των οποίων εθίγησαν από τις συμφωνίες με το Ισραήλ και τον Λίβανο.

Τι λέει το διεθνές δίκαιο: *Τα κυριαρχικά δικαιώματα επί της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ ασκούνται από κράτη και όχι από ομάδες στο εσωτερικό των κρατών, όπως είναι οι Τουρκοκύπριοι. Λαμβανομένου υπόψη του πολιτικού προβλήματος, η δημιουργία ενός ειδικού ταμείου όπου θα κατατίθεται τμήμα των χρημάτων για τις επόμενες γενεές (κατά το πρότυπο του σχετικού παγκόσμιου «συνταξιοδοτικού ταμείου» της Νορβηγίας) θα μπορούσε να αποτελέσει κίνητρο προς τους Τουρκοκυπρίους για την επίτευξη λύσεως. Στην πραγματικότητα, όμως, η Τουρκία δεν ενδιαφέρεται για την επίτευξη λύσεως του Κυπριακού. Επικεντρώνεται μόνο στον διαμοιρασμό των κοιτασμάτων υδρογονανθράκων.*

- Κατά την Τουρκία, κλειστή ή ημίκλειστη θάλασσα δεν είναι μόνο το Αιγαίο, αλλά και η Ανατολική Μεσόγειος. Συνεπώς, θεωρεί ότι υπάρχει υποχρέωση συνεργασίας των παράκτιων κρατών και η οριοθέτηση θα πρέπει να γίνει με συμφωνία μεταξύ όλων των «εμπλεκομένων κρατών».

Τι λέει το διεθνές δίκαιο: *Η έννοια και το καθεστώς των «κλειστών και ημίκλειστων θαλασσών» αναφέρονται στα άρθρα 122-123 της Συμβάσεως για το Δίκαιο της Θάλασσας (1982). Το Διεθνές Δικαστήριο έχει αναφέρει στο παρελθόν ότι η Μεσόγειος αποτελεί «ημίκλειστη θάλασσα». Σύμφωνα, όμως, με τη σύμβαση, η συνεργασία περιορίζεται σε θέματα διαχειρίσεως αλιευτικών πόρων, προστασίας του θαλάσσιου περιβάλλοντος και συντονισμού της θαλάσσιας επιστημονικής έρευνας. Δεν σχετίζεται με τη θέσπιση ή την οριοθέτηση θαλασσίων ζωνών. Άλλωστε, ούτε η Τουρκία ακολούθησε αυτές τις αντιλήψεις όταν θέσπισε ΑΟΖ στον Εύξεινο Πόντο το 1986.*

Ανησυχητικά μεγάλες επενδύσεις

Η Τουρκία το 2012 διαπίστωσε ότι δεν είχε δικά της σύγχρονα ερευνητικά σκάφη και ήταν εξαρτημένη από τις διαθέσεις των μεγάλων πετρελαϊκών εταιρειών, οι οποίες δεν θα συναινούσαν σε δημιουργία εντάσεων.
Το 2012 αγόρασε το νορβηγικό ερευνητικό σκάφος «Πολάρκους Σαμούρ» έναντι τιμήματος 213 εκατ. δολαρίων και το μετονόμασε **«Μπαρμπαρός Χαϊρεντίν Πασά»**.
Το 2017 ολοκληρώθηκε η ναυπήγηση ενός άλλου ερευνητικού σκάφους, το οποίο στοίχισε 115 εκατ. δολάρια και ονομάσθηκε **«Ορούτς Ρέις»**.
Το 2017 περιήλθε στην Τουρκία το γεωτρητικό σκάφος ανοιχτής θαλάσσης «Ντίπσι Μέτρο ΙΙ» έναντι τιμήματος 210 εκατ. δολαρίων και μετονομάστηκε σε **«Φάτιχ»** (Πορθητής).
Το 2018 αγοράστηκε έναντι 262 εκατ. δολαρίων το αδελφό γεωτρητικό σκάφος «Ντίπσι Μέτρο Ι», το οποίο μετονομάστηκε σε **«Γιαβούζ»**.
Το 2020 αγόρασε έναντι 38 εκατ. δολαρίων ένα τρίτο γεωτρητικό σκάφος, το Σερτάο, το οποίο μετονόμασε σε **«Κανουνί»**.
Το 2021 απέκτησε έναντι 180 εκατ. δολαρίων το σκάφος «Κόμπαλτ Εξπλόρερ», το οποίο μετονόμασε σε **«Αβδούλ Χαμίτ Χαν»**.
Η Τουρκία πλέον διαθέτει 2 σεισμογραφικά και 4 γεωτρητικά σκάφη. Παράλληλα αγόρασε και 5 βοηθητικά σκάφη εφοδιασμού για τα υπεράκτια γεωτρύπανα, συνολικής αξίας 24 εκατ. δολαρίων.
Κανένα κράτος δεν κάνει επενδύσεις μεγαλύτερες του 1 δισ. δολαρίων χωρίς πρόθεση να τις χρησιμοποιήσει.

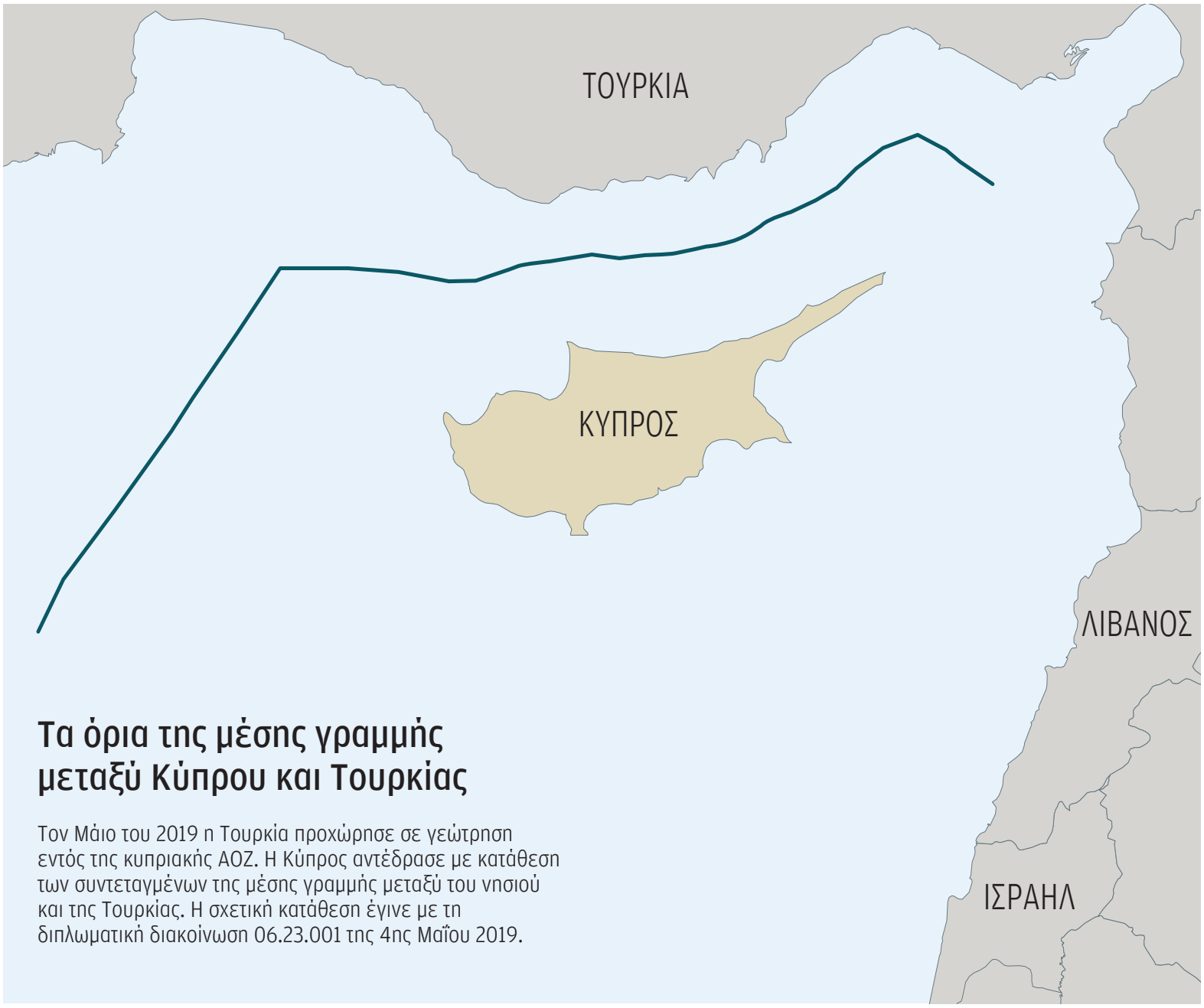

Τα όρια της μέσης γραμμής μεταξύ Κύπρου και Τουρκίας

Τον Μάιο του 2019 η Τουρκία προχώρησε σε γεώτρηση εντός της κυπριακής ΑΟΖ. Η Κύπρος αντέδρασε με κατάθεση των συντεταγμένων της μέσης γραμμής μεταξύ του νησιού και της Τουρκίας. Η σχετική κατάθεση έγινε με τη διπλωματική διακοίνωση 06.23.001 της 4ης Μαΐου 2019.

- Ζήτησε την εφαρμογή της αρχής της ευθυδικίας, απορρίπτοντας τη μέση γραμμή. Στο πλαίσιο της ευθυδικίας θεώρησε ότι το σημαντικότερο σημείο που πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την οριοθέτηση είναι το μήκος των τουρκικών ακτών στην Ανατολική Μεσόγειο.

Τι λέει το διεθνές δίκαιο: *Η ευθυδικία δεν μπορεί να λειτουργεί ανεξαρτήτως του διεθνούς δικαίου. Είναι κοινώς αποδεκτό ότι στις περιπτώσεις οριοθετήσεων υφαλοκρηπίδας ή ΑΟΖ χαράσσεται κατ' αρχάς ένα όριο βασισμένο στη μέση γραμμή. Ακολούθως εξετάζεται εάν υπάρχουν «σχετικές περιστάσεις» που να επιβάλλουν την αλλαγή της πορείας του ορίου. Το μήκος των τουρκικών ακτών στη Μεσόγειο είναι ένα σημαντικό στοιχείο, αλλά σε καμία περίπτωση δεν αρκεί για να δημιουργεί δικαιώματα υπέρ της Τουρκίας νοτίως της Κύπρου. Τέλος, ως προς την εφαρμογή της μέσης γραμμής είναι ενδιαφέρον ότι και η Τουρκία την αποδέχεται όταν προβάλλει χάρτες με θαλάσσια όρια που βασίζονται στη μέση γραμμή ανάμεσα στις ηπειρωτικές ακτές της Τουρκίας και της Αιγύπτου (αγνοώντας, προφανώς, την Κύπρο και τα ελληνικά νησιά).*

γ. 2007-2020: Έμπρακτες αμφισβητήσεις των κυπριακών κυριαρχικών δικαιωμάτων

Εκτός από τις ρηματικές διακοινώσεις, η Τουρκία έχει εμπράκτως αμφισβητήσει τα κυπριακά κυριαρχικά δικαιώματα. Οι πλέον συνήθεις ενέργειές της είναι οι ακόλουθες:

- Διεξαγωγή αεροπορικών και ναυτικών γυμνασίων σε θαλάσσιες περιοχές νοτίως του νησιού. Παρενόχληση ερευνητικών σκαφών υπό σημαίες τρίτων χωρών που διενεργούν έρευνες για λογαριασμό της Κυπριακής Δημοκρατίας σε περιοχές εντός της κυπριακής ΑΟΖ.
- Παρεμπόδιση ερευνητικών σκαφών να ερευνήσουν σε περιοχές εντός της κυπριακής ΑΟΖ. Το πλέον ακραίο περιστατικό συνέβη τον Φεβρουάριο του 2018,

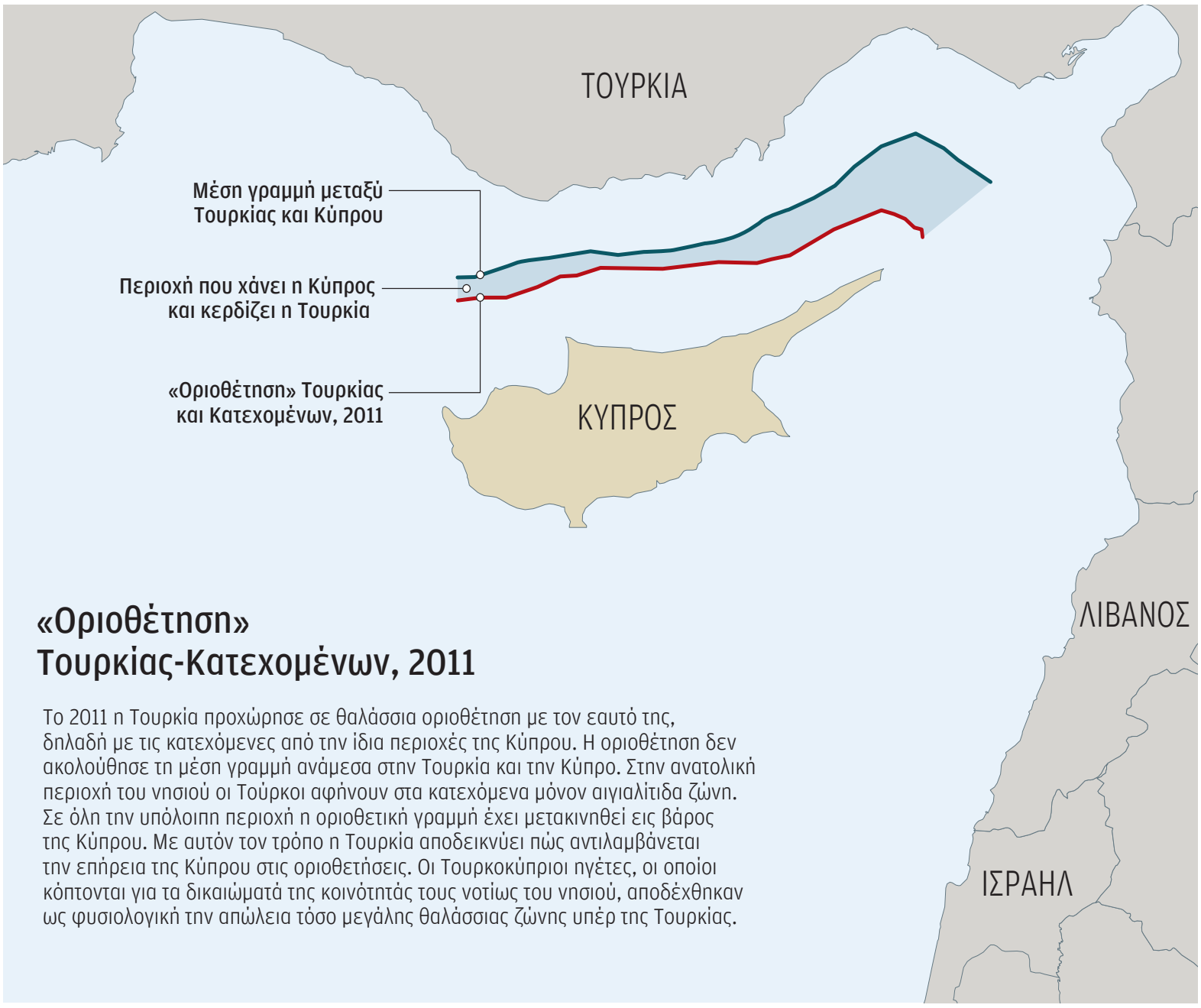

«Οριοθέτηση» Τουρκίας-Κατεχομένων, 2011

Το 2011 η Τουρκία προχώρησε σε θαλάσσια οριοθέτηση με τον εαυτό της, δηλαδή με τις κατεχόμενες από την ίδια περιοχές της Κύπρου. Η οριοθέτηση δεν ακολούθησε τη μέση γραμμή ανάμεσα στην Τουρκία και την Κύπρο. Στην ανατολική περιοχή του νησιού οι Τούρκοι αφήνουν στα κατεχόμενα μόνον αιγιαλίτιδα ζώνη. Σε όλη την υπόλοιπη περιοχή η οριοθετική γραμμή έχει μετακινηθεί εις βάρος της Κύπρου. Με αυτόν τον τρόπο η Τουρκία αποδεικνύει πώς αντιλαμβάνεται την επήρεια της Κύπρου στις οριοθετήσεις. Οι Τουρκοκύπριοι ηγέτες, οι οποίοι κόπτονται για τα δικαιώματά της κοινότητάς τους νοτίως του νησιού, αποδέχθηκαν ως φυσιολογική την απώλεια τόσο μεγάλης θαλάσσιας ζώνης υπέρ της Τουρκίας.

όταν τουρκικά πολεμικά παρεμπόδισαν το πλοίο της ιταλικής εταιρείας ΕΝΙ να προχωρήσει σε έρευνες στο τεμάχιο 3, στο σημείο «Σουπιά».

- Αποστολή ερευνητικών πλοίων υπό ξένη σημαία να διενεργήσουν έρευνες για λογαριασμό της Τουρκίας σε περιοχές της Ανατολικής Μεσογείου. Αυτή ήταν μια πρακτική κυρίως μέχρι το 2010. Μετά από διαβήματα Ελλάδας και Κύπρου, ξένες εταιρείες αρνούνται πλέον να ναυλώσουν τα ερευνητικά πλοία τους όταν πληροφορούνται ότι η Τουρκία θα τα στείλει σε περιοχές αμφισβητούμενης υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ.
- Αποστολή τουρκικών ερευνητικών πλοίων για διεξαγωγή σεισμογραφικών ερευνών στην κυπριακή ΑΟΖ. Την τακτική αυτή ξεκίνησε πρώτος τον Σεπτέμβριο του 2011 ο βετεράνος των ελληνοτουρκικών κρίσεων, το ωκεανογραφικό σκάφος «Πίρι Ρέις». Λόγω παλαιότητας αντικαταστάθηκε από το σεισμογραφικό σκάφος «Μπαρμπαρός Χαϊρεντίν Πασά». Το τελευταίο ερευνά συχνά τις θαλάσσιες περιοχές πέριξ της Κύπρου, εισερχόμενο συχνά και εντός οριοθετημένων τεμαχίων της κυπριακής ΑΟΖ. Η Τουρκία πίστεψε ότι με αυτή τη μέθοδο θα μπορούσε να επαναλάβει όσα συνήθιζε να κάνει με επιτυχία στο Αιγαίο από το 1976. Στόχος την ήταν να προκαλέσει μείζονα κρίση και να περάσει την εικόνα μιας αμφισβητούμενης περιοχής.
- Από τον Μάιο του 2019 η Τουρκία προχώρησε σε γεωτρητικές έρευνες εντός της κυπριακής ΑΟΖ, για τις οποίες γίνεται λόγος κατωτέρω.

δ. Η «οριοθέτηση» μεταξύ Τουρκίας και ψευδοκράτους

Την 19η Σεπτεμβρίου 2011 η Κύπρος ξεκίνησε τη γεώτρηση που οδήγησε στην ανακάλυψη του κοιτάσματος Αφροδίτη. Δύο ημέρες αργότερα υπεγράφη μια «συμφωνία» μεταξύ της Τουρκίας και του κατεχομένου

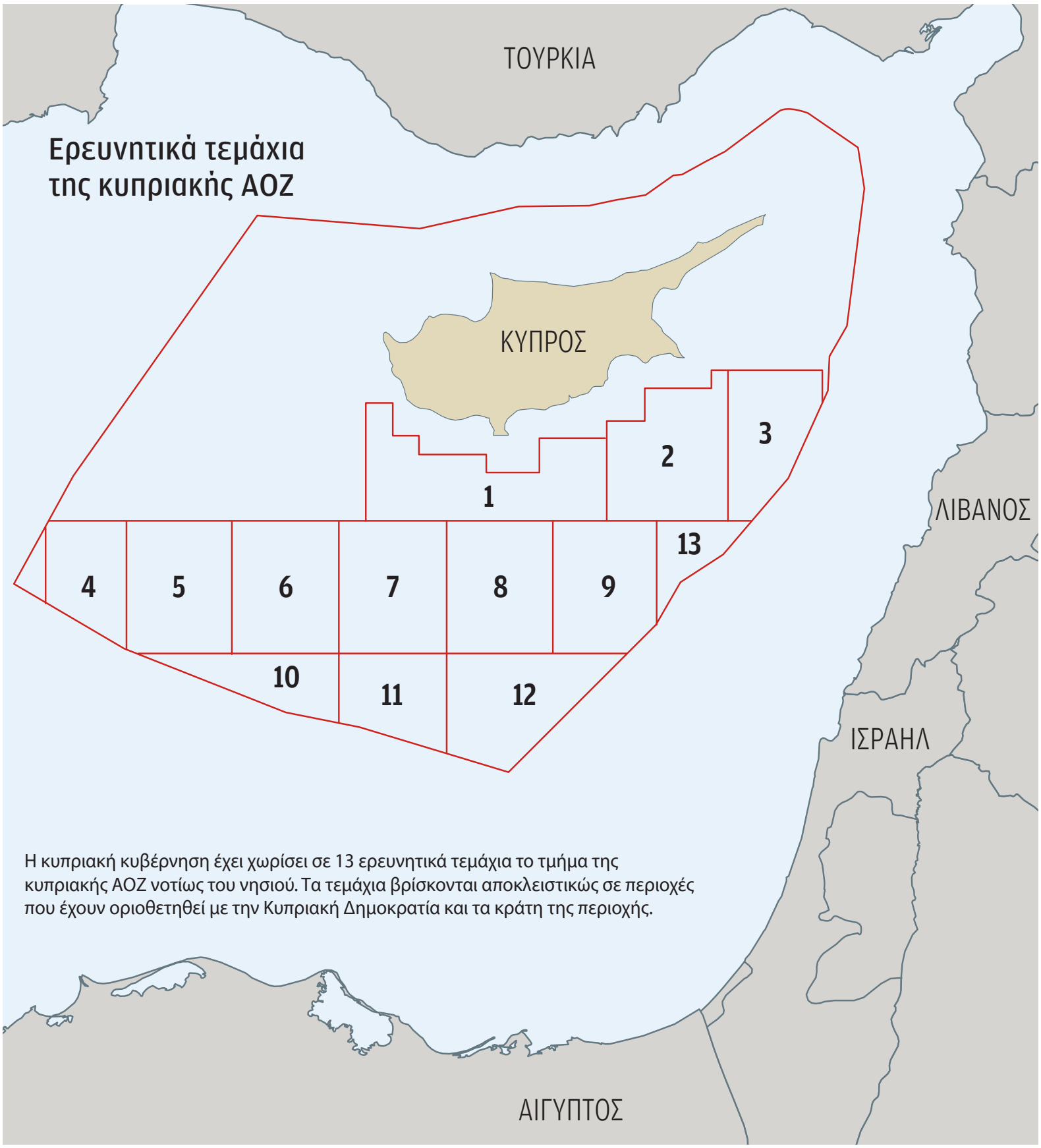

Η κυπριακή κυβέρνηση έχει χωρίσει σε 13 ερευνητικά τεμάχια το τμήμα της κυπριακής ΑΟΖ νοτίως του νησιού. Τα τεμάχια βρίσκονται αποκλειστικώς σε περιοχές που έχουν οριοθετηθεί με την Κυπριακή Δημοκρατία και τα κράτη της περιοχής.

από αυτήν τμήματος της Κύπρου, η οποία οριοθετούσε τη θαλάσσια περιοχή ανάμεσα στην Τουρκία και την Κύπρο. Επρόκειτο περί ανυπόστατης συμφωνίας. Το ψευδοκράτος δεν είναι υποκείμενο του διεθνούς δικαίου και δεν έχει διεθνή δικαιοπρακτική ικανότητα να συνάπτει διεθνείς συνθήκες.

Η γραμμή της «οριοθετήσεως» δεν ακολουθούσε τη μέση γραμμή ανάμεσα στις νότιες ακτές της Μικράς Ασίας και τις βόρειες ακτές της Κύπρου. Ήταν μετατοπισμένη προς τον νότο, εις βάρος της Κύπρου. Επιπλέον, στις ανατολικές ακτές της Κύπρου άφηνε μια μεγάλη έκταση εκτός οριοθετήσεως. Στις αρχές του 2025 κατέστη σαφές ότι στη συγκεκριμένη περιοχή η Τουρκία θεωρούσε ότι η οριοθέτηση θα έπρεπε να γίνει ανάμεσα στην ίδια και τη Συρία. Οι ηγέτες της τουρκοκυπριακής κοινότητας, οι οποίοι διαμαρτύρονται για τις οριοθετήσεις της Κύπρου με τα γειτονικά της κράτη –οριοθετήσεις που βασίζονται απολύτως στη μέση γραμμή και, κατά συνέπεια, αποδίδουν πλήρη δικαιώματα στο νησί– αποδέχθηκαν μια οριοθέτηση η οποία σε κάποια σημεία περιορίζει την Κύπρο στα όρια των χωρικών της υδάτων.

Προφανώς, η οριοθέτηση ήταν ένα πρότυπο της τουρκικής αντιλήψεως περί «ειδικών συνθηκών» που επικρατούν, ως γνωστόν, στις θάλασσες όπου υπάρχουν εδάφη με ελληνικούς πληθυσμούς (εν αντιθέσει, π.χ., με τον Εύξεινο Πόντο, όπου η οριοθέτηση της Τουρκίας με τα γειτονικά

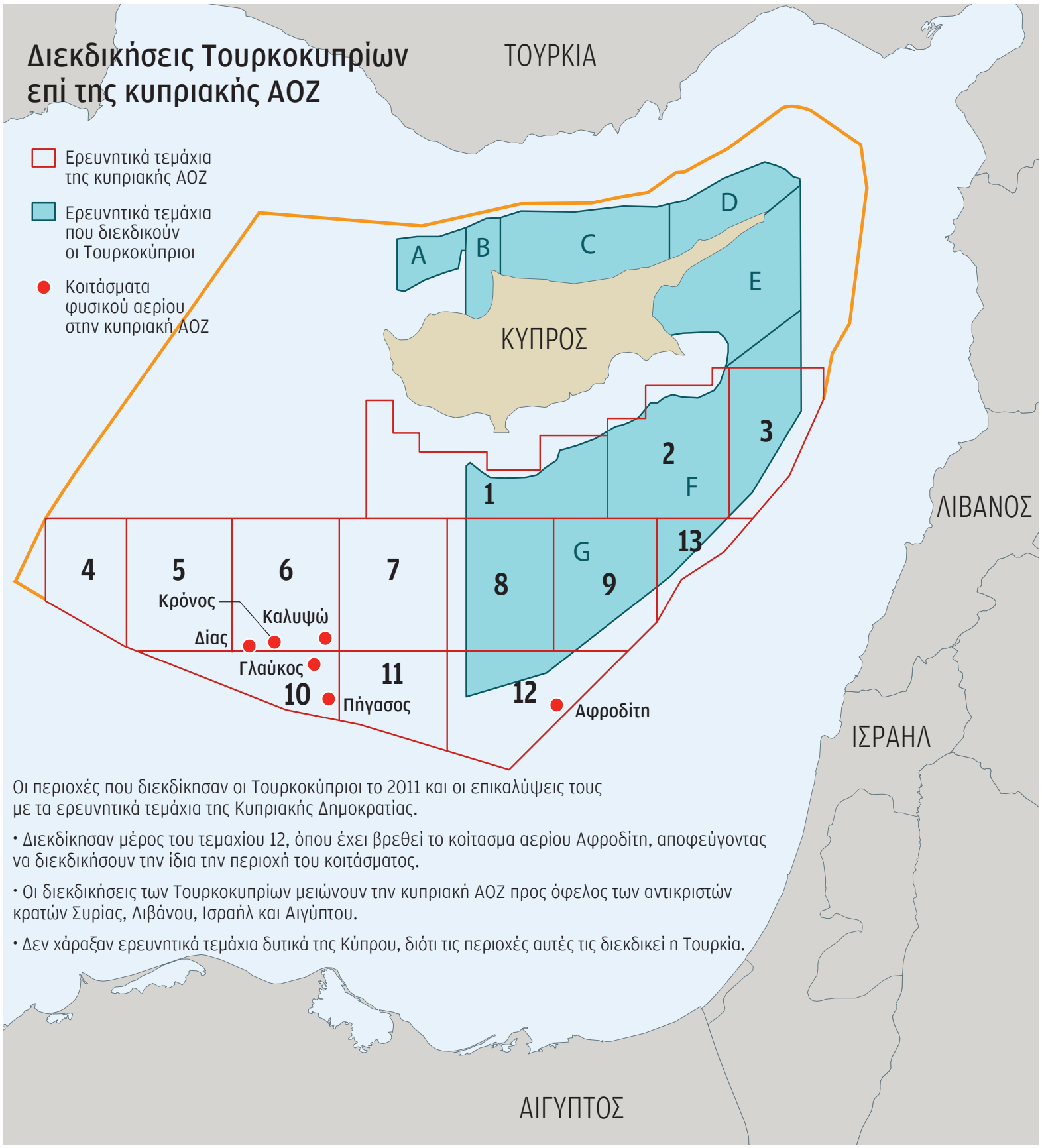

Οι περιοχές που διεκδίκησαν οι Τουρκοκύπριοι το 2011 και οι επικαλύψεις τους με τα ερευνητικά τεμάχια της Κυπριακής Δημοκρατίας.

• Διεκδίκησαν μέρος του τεμαχίου 12, όπου έχει βρεθεί το κοίτασμα αερίου Αφροδίτη, αποφεύγοντας να διεκδικήσουν την ίδια την περιοχή του κοιτάσματος.

• Οι διεκδικήσεις των Τουρκοκυπρίων μειώνουν την κυπριακή ΑΟΖ προς όφελος των αντικριστών κρατών Συρίας, Λιβάνου, Ισραήλ και Αιγύπτου.

• Δεν χάραξαν ερευνητικά τεμάχια δυτικά της Κύπρου, διότι τις περιοχές αυτές τις διεκδικεί η Τουρκία.

κράτη ακολούθησε τη μέση γραμμή). Η «οριοθέτηση» δεν δημιουργούσε πρόβλημα στους κυπριακούς σχεδιασμούς. Η Κύπρος δεν περιέλαβε, στα τεμάχια που προκήρυξε με διεθνείς διαγωνισμούς, θαλάσσιες περιοχές που δεν είχαν οριοθετηθεί και γειτνιάζουν με τα Κατεχόμενα.

ε. Τα κυπριακά τεμάχια νοτίως του νησιού

Παράλληλα με τη χάραξη των ορίων των εκατέρωθεν ΑΟΖ, η Κύπρος προχώρησε σε τεμαχισμό του μεγαλύτερου τμήματος των θαλάσσιων περιοχών που της ανήκουν νοτίως και νοτιοανατολικώς του νησιού. Η συνολική έκταση ανήλθε σε 51.000 τ.χλμ. και διαχωρίσθηκε σε 13 ερευνητικά τεμάχια (ή «οικόπεδα», όπως λανθασμένα αναφέρονται). Η Κύπρος απέφυγε να περιλάβει στα ερευνητικά τεμάχια θαλάσσιες περιοχές που γειτνιάζουν με τα Κατεχόμενα και δεν βρίσκονται υπό τον άμεσο έλεγχό της.

Από το 2007 η κυπριακή κυβέρνη-

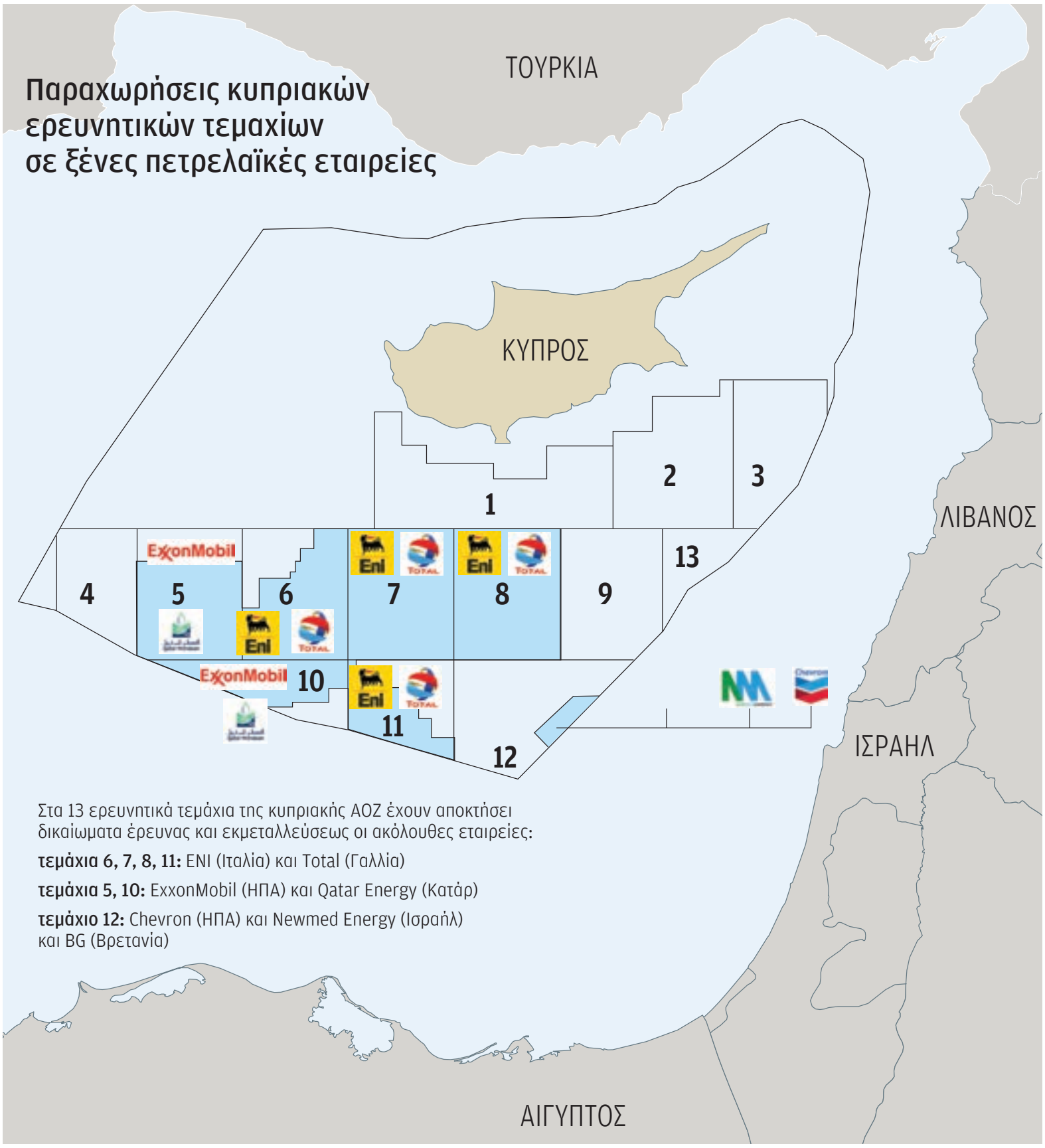

ση προχώρησε σε τρεις γύρους αδειοδοτήσεων για αναζήτηση, εξερεύνηση και παραγωγή υδρογονανθράκων. Βάσει των αποτελεσμάτων του πρώτου γύρου παραχώρησε δικαιώματα έρευνας στην αμερικανική εταιρεία ισραηλινών συμφερόντων Noble Energy στο ερευνητικό τεμάχιο 12. Το φθινόπωρο του 2011 η εταιρεία Noble Energy ανακάλυψε ένα κοίτασμα υδρογονανθράκων που ονομάσθηκε Αφροδίτη. Ακολούθησαν το 2012 και το 2016 δύο ακόμη γύροι αδειοδοτήσεων.

Μετά την ανακάλυψη του κοιτάσματος Ζορ εντός της αιγυπτιακής ΑΟΖ, στους επόμενους διεθνείς αδειοδοτικούς γύρους της Κυπριακής Δημοκρατίας εμφανίσθηκαν εταιρείες κολοσσοί, όπως η ιταλική ΕΝΙ, η γαλλική Total και η αμερικανική ExxonMobil με την καταριανή Qatar Energy. Μεταξύ 20120-2025 ανακαλύφθηκαν απόμη έξι κοιτάσματα, αν και πολύ μικρότερα από αυτά του Ισραήλ ή της Αιγύπτου.

Τον Νοέμβριο του 2011, την αμέσως επόμενη ημέρα της υπογραφής της «συμφωνίας» της Τουρκίας με τα Κατεχόμενα, το ψευδοκράτος έσπευσε να «εκχωρήσει» περιοχές ανατολικώς και νοτίως της Κύπρου στην ΤΡΑΟ προς έρευνα. Οι περιοχές που «εκχώρησε» το ψευδοκράτος επικάλυψαν τμήματα των τεμαχίων 1, 2, 3, 8, 9, 12 και 13 της Κυπριακής Δημοκρατίας

Ανακαλυφθέντα κυπριακά κοιτάσματα (2011-2025)

Κοίτασμα	Έτος	Τεμάχιο	Εταιρείες	Χαρακτηριστικά
Αφροδίτη	2011	12	**Noble Energy**	~4,5 tcf*
Καλυψώ	2018	6	**ENI – Total**	~5-8 tcf*
Γλαύκος	2019	10	**ExxonMobil – Qatar Energy**	~5-8 tcf*
Κρόνος	2022	6	**ENI – Total**	~2,5 tcf*
Δίας	2022	6	**ENI – Total**	~2,5 tcf*
Πήγασος	2025	10	**ExxonMobil – Qatar Energy**	~2,5 tcf*

*tcf: τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια

όπου τα κατεχόμενα δεν έχουν θαλάσσιο μέτωπο.

στ. Ανατροπή της περιφερειακής σταθερότητας

Στην Ανατολική Μεσόγειο η Τουρκία επιχειρεί να ανατρέψει το σύνολο των συμφωνιών οριοθετήσεως στις οποίες προχώρησε η Κύπρος με τις γειτονικές της χώρες. Αφενός αμφισβητεί τις συμφωνίες. Αφετέρου προσκαλούνται τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου να προχωρήσουν σε αντίστοιχες συμφωνίες με την Τουρκία. Το δέλεαρ είναι ότι θα «κερδίσουν» σημαντικές θαλάσσιες εκτάσεις εις βάρος της Κύπρου. Η αμφισβήτηση συμπεφωνημένων θαλασσίων ορίων δεν διαφέρει επί της ουσίας από την αμφισβήτηση χαραγμένων χερσαίων συνόρων. Η προσπάθεια ανατροπής του πολιτικού χάρτη της περιοχής, όπως τον διαμόρφωσαν οι συμφωνίες της Κύπρου με τα γειτονικά της κράτη, αποτελεί εντελώς τυχοδιωκτική επιλογή, που δυναμιτίζει τη σταθερότητα όλης της Ανατολικής Μεσογείου.

Η δε επίκληση των δικαιωμάτων των Τουρκοκυπρίων είναι εντελώς προσχηματική. Η υποτιθέμενη «εκχώρηση» των περιοχών που διεκδικούν στην τουρκική εταιρεία TPAO δίνει το δικαίωμα στην τελευταία να εμφανίζεται στα χαρτιά να έχει τα δικαιώματα για εξερεύνηση του μέγιστου τμήματος της υφαλοκρηπίδας της Ανατολικής Μεσογείου. Αυτό αποτελεί και τον ουσιαστικό απώτερο στόχο της Τουρκίας: να υπεισέλθει απευθείας (και όχι διά των Τουρκοκυπρίων) στον έλεγχο των κοιτασμάτων του φυσικού αερίου γύρω από την Κύπρο.

ζ. Η μεταφορά του φυσικού αερίου

Εκτός από τις διεκδικήσεις θαλασσίων περιοχών, σημείο αιχμής είναι και το θέμα της μεταφοράς του φυσικού αερίου από τη θάλασσα προς την ξηρά με έναν από τους ακόλουθους τρόπους:

I. Υποθαλάσσιος αγωγός στο Ισραήλ, όπου θα κατασκευασθεί εργοστάσιο υγροποιήσεως του φυσικού αερίου (LNG). Η πρόταση αυτή εμφανίζεται ως η λιγότερο πιθανή να πραγματοποιηθεί, για λόγους ασφαλείας του Ισραήλ.

II. Υποθαλάσσιος αγωγός EastMed στην Ελλάδα, ο οποίος θα μεταφέρει το αέριο στην ανατολική Κρήτη και στη συνέχεια στην ηπειρωτική Ελλάδα και την Ιταλία. Η συγκεκριμένη πρόταση ξεκίνησε να συζητείται το 2012. Σταδιακά στηρίχθηκε ως έργο ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος. Τον Ιανουάριο του 2022 οι ΗΠΑ ενημέρωσαν ατύπως ότι δεν υποστηρίζουν πλέον τον EastMed, θεωρώντας ότι είναι περιβαλλοντικά ασύμβατος με την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Τον Νοέμβριο του 2025 φάνηκε ότι η αμερικανική στάση αλλάζει, χωρίς να υπάρχει μέχρι την ώρα που γράφονται αυτές οι γραμμές κάτι απτό. Ως έργο συμφέρει πολιτικά, διότι θα αναβαθμίσει τη γεωστρατηγική σημασία του άξονα Ελλάδας-Κύπρου. Έχει πολύ υψηλό κόστος και τεχνικά προβλήματα λόγω της μεγάλης διαδρομής που πρέπει να ακολουθήσει (1.900 χλμ., εκ των οποίων 1.300 υποθαλάσσια) σε μεγάλα βάθη (έως 3.000 μ.).

III. Υποθαλάσσιος αγωγός στην Κύπρο, όπου θα κατασκευασθεί εργοστάσιο υγροποιήσεως του φυσικού αερίου (LNG), το οποίο στη συνέχεια με πλοία θα μεταφέρεται σε όλο τον κόσμο. Το εργοστάσιο υγροποιήσεως αυξάνει σημαντικά το κόστος. Χρειάζεται μεγάλες ποσότητες φυσικού αερίου για να αποσβεσθεί το κόστος της επενδύσεως.

IV. Υποθαλάσσιος αγωγός στην Κύπρο, όπου θα παράγεται ηλεκτρικό

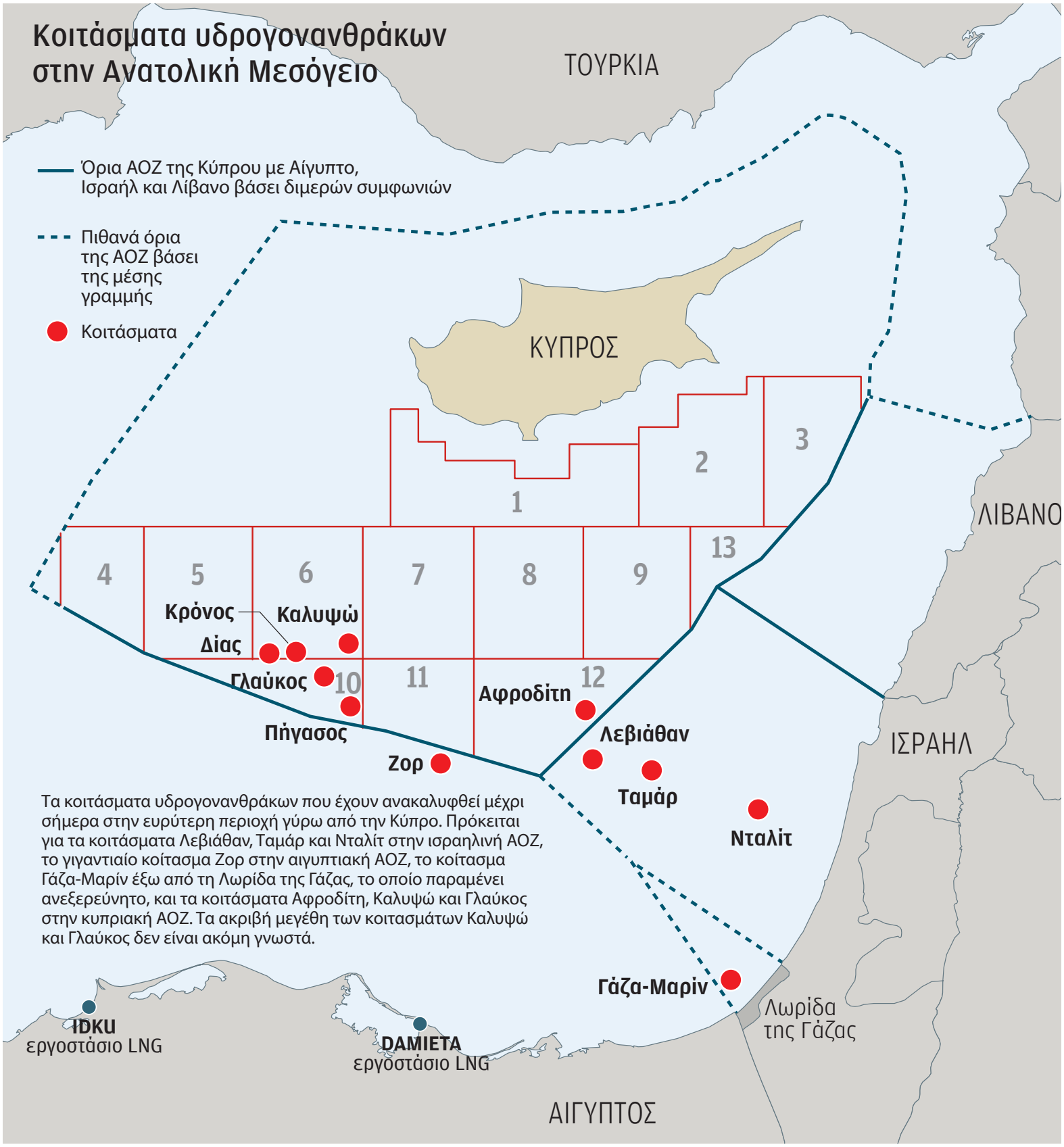

Τα κοιτάσματα υδρογονανθράκων που έχουν ανακαλυφθεί μέχρι σήμερα στην ευρύτερη περιοχή γύρω από την Κύπρο. Πρόκειται για τα κοιτάσματα Λεβιάθαν, Ταμάρ και Νταλίτ στην ισραηλινή ΑΟΖ, το γιγαντιαίο κοίτασμα Ζορ στην αιγυπτιακή ΑΟΖ, το κοίτασμα Γάζα-Μαρίν έξω από τη Λωρίδα της Γάζας, το οποίο παραμένει ανεξερεύνητο, και τα κοιτάσματα Αφροδίτη, Καλυψώ και Γλαύκος στην κυπριακή ΑΟΖ. Τα ακριβή μεγέθη των κοιτασμάτων Καλυψώ και Γλαύκος δεν είναι ακόμη γνωστά.

ρεύμα και θα διανέμεται με υποθαλάσσια καλώδια στην Ευρώπη και στο Ισραήλ. Απαιτεί δημιουργία αγωγού μεταφοράς και δικτύου με καλώδια.

V.Υποθαλάσσιος αγωγός στην Τουρκία και στη συνέχεια προς την Ευρώπη. Είναι η λύση που θέλει η Τουρκία, και που εδώ και χρόνια επιθυμεί να είναι ο μοναδικός διαμετακομιστικός φορέας αερίου από την Ανατολή προς την Ευρώπη. Η κατοχή της Κύπρου και οι κακές πολιτικές σχέσεις της Τουρκίας με όλα τα κράτη της περιοχής απομακρύνει το ενδεχόμενο.

VI.Υποθαλάσσιος αγωγός στην Αίγυπτο, όπου υπάρχουν ήδη εργοστάσια υγροποιήσεως φυσικού αερίου τα οποία υπολειτουργούν. Η Αίγυπτος διαθέτει από το 2005 στη μεσογειακή ακτή της δύο μονάδες υγροποιήσεως. Πρόκειται για τη μονάδα Ιντκού (στην οποία συμμετέχουν η αμερικανική Shell και η γαλλική Total) και τη μονάδα Νταμιέτα (στην οποία συμμετέχουν η ιταλική ΕΝΙ και η βρετανική BP). Η ανακάλυψη του κοιτάσματος Ζορ έδωσε ώθηση στη συγκεκριμένη πρόταση, η οποία προς το παρόν είναι και η μόνη που υλοποιείται. Έτσι ο μεγάλος κερδισμένος από την ανακάλυψη των ενεργειακών κοιτασμάτων στην Ανατολική Μεσόγειο είναι η Αίγυπτος. Έχει μετατραπεί σε νέο ενεργειακό κόμβο της περιοχής.

VII.Θαλάσσιο εργοστάσιο υγροποιήσεως αερίου (γνωστό ως FLNG – Floating liquefied natural gas) δίπλα ακριβώς στα κοιτάσματα της Μεσογείου. Το

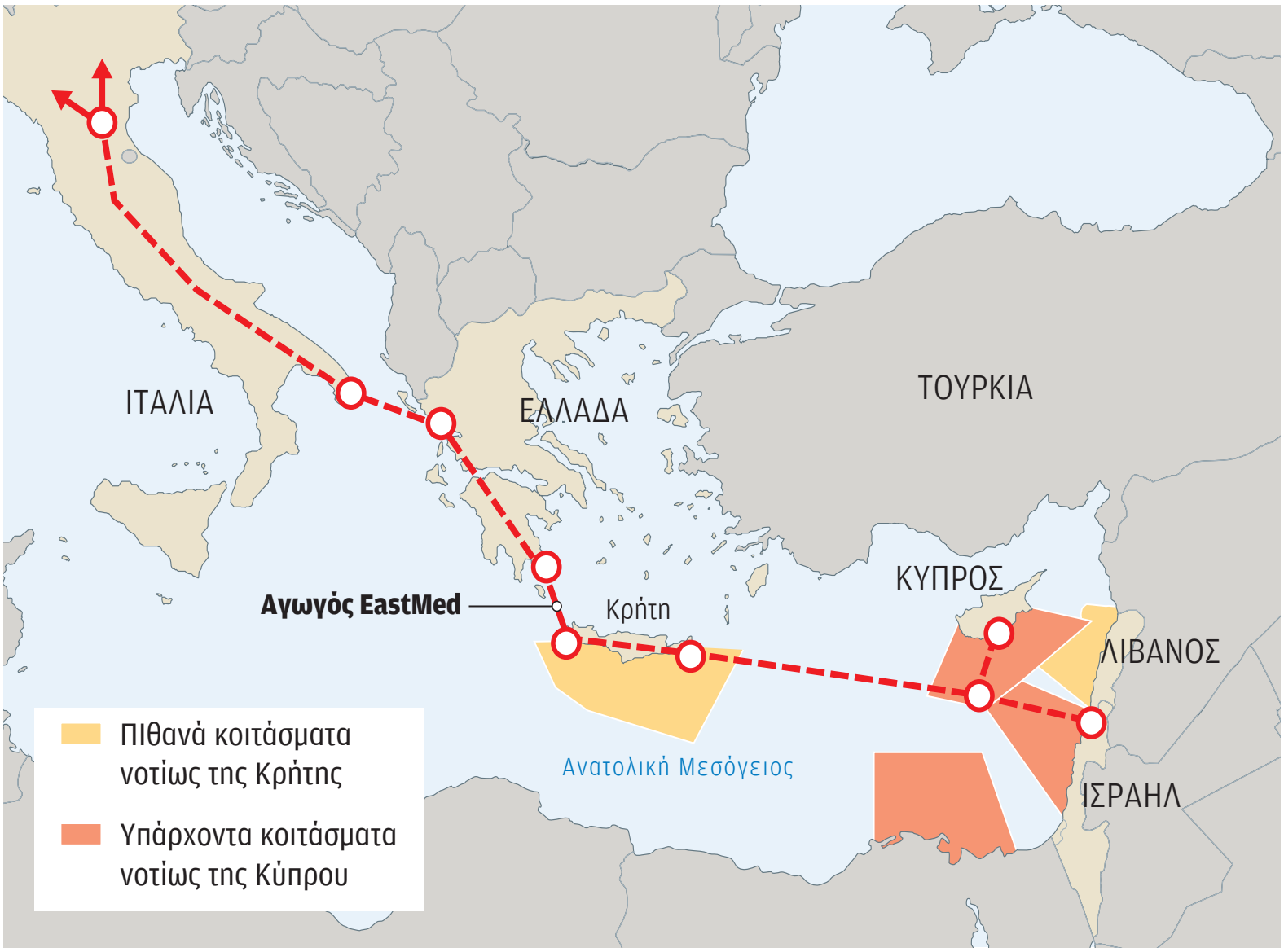

σχέδιο αυτό έχει υψηλό κόστος και παρουσιάζει τεχνικά προβλήματα.

η. Οι τουρκικές γεωτρήσεις στην κυπριακή ΑΟΖ

Τον Μάιο του 2019 η Τουρκία προχώρησε σε ερευνητική γεώτρηση για υδρογονάνθρακες εντός της κυπριακής Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ). Έστειλε στην περιοχή ένα γεωτρητικό σκάφος, το «Φάτιχ» (Πορθητής), συνοδευόμενο από δύο άλλα βοηθητικά σκάφη. Έκτοτε έχουν γίνει άλλες πέντε γεωτρήσεις εντός της κυπριακής ΑΟΖ. Τρεις από αυτές έγιναν σε οριοθετημένα τεμάχια της Κυπριακής Δημοκρατίας, ενώ μία έγινε εντός των χωρικών υδάτων της, σε θαλάσσια περιοχή που γειτνιάζει προς τα Κατεχόμενα. Εκτός από το «Φάτιχ», συμμετείχε στις γεωτρήσεις και το γεωτρητικό σκάφος «Γιαβούζ». Τις γεωτρήσεις επιτηρούσαν και κάλυπταν τουρκικές φρεγάτες.

Μέχρι τον Αύγουστο του 2020 δεν είχε βρεθεί κάτι αξιόλογο από τις γεωτρήσεις. Τα δύο σκάφη είχαν την τεχνική δυνατότητα να πραγματοποιήσουν εξορύξεις. Είναι όμως αμφίβολο εάν τα πληρώματά τους έχουν την απαραίτητη τεχνογνωσία να ανακαλύψουν κοιτάσματα. Τα συγκεκριμένα πλοία διαθέτουν τεχνολογία αιχμής που απαιτεί εξειδικευμένο προσωπικό. Λόγω των κυπριακών διαβημάτων, η Τουρκία δεν μπόρεσε να βρει σοβαρές εταιρείες να συνεργαστούν μαζί της σε αυτόν τον τομέα. Η Τουρκία όμως ενδιαφέρεται πρωτίστως να δείξει ότι προχωρεί σε γεωτρήσεις σε περιοχές της κυπριακής ΑΟΖ.

Από νομικής πλευράς η διενέργεια μιας γεωτρήσεως στην κυπριακή ΑΟΖ είναι εξαιρετικά σοβαρή. Ένα κράτος ασκεί επί της ΑΟΖ του κυριαρχικά δικαιώματα για την εξερεύνηση, την εκμετάλλευση, τη διατήρηση και τη διαχείριση των φυσικών του πόρων. Όταν η Τουρκία προβαίνει σε γεωτρήσεις, παραβιάζει τα κυριαρχικά δικαιώματα της Κύπρου. Η γεώτρηση κατ' ουσίαν εξισώνεται με πολεμική κατοχή. Τα κυριαρχικά δικαιώματα εξακολουθούν να ανήκουν στην Κύπρο, αλλά η Τουρκία τα ασκεί παρανόμως.

Η διενέργεια γεωτρήσεως είναι πιο σοβαρή από τις σεισμογραφικές έρευνες. Οι σεισμογραφικές έρευνες διενεργού-

νται με ηχοβολισμό του βυθού από ένα σκάφος που βρίσκεται στην επιφάνεια. Η ενέργεια αυτή αποτελεί παραβίαση των κυριαρχικών δικαιωμάτων του παράκτιου κράτους, αλλά δεν προκαλεί ανεπανόρθωτη βλάβη. Αντιθέτως, η γεώτρηση προκαλεί μη αναστρέψιμη βλάβη. Το γεωτρύπανο δημιουργεί ένα μόνιμο φρέαρ στον βυθό, το οποίο μπορεί να έχει βάθος χιλιομέτρων. Το φρέαρ μπορεί να εντοπίσει ή και να καταστρέψει κοίτασμα σε περίπτωση κακών χειρισμών. Επιπλέον, εάν βρεθεί κοίτασμα, τότε η Τουρκία θα επιδιώξει να το εκμεταλλευθεί. Υπ' αυτό το πρίσμα, η προσπάθεια για γεώτρηση έχει πολύ μεγαλύτερη βαρύτητα εν συγκρίσει προς τη διενέργεια σεισμογραφικών ερευνών.

Η Τουρκία προχώρησε σε αυτή την ακραία κίνηση διότι για περίπου μία δεκαετία έτρεχε πίσω από τις πρωτοβουλίες της Κυπριακής Δημοκρατίας, η οποία δημιουργούσε οικονομικά συμφέροντα με πετρελαϊκές εταιρείες-κολοσσούς στα οριοθετημένα τεμάχια νοτίως του νησιού. Η Τουρκία είχε απομονωθεί εντελώς από τις εξελίξεις στην Ανατολική Μεσόγειο. Επέλεξε μια ακραία κίνηση για να ξαναμπεί στο παιχνίδι και να ακυρώσει τις κυπριακές πρωτοβουλίες. Στάθμισε τις συνέπειες και το γεγονός ότι η Κύπρος δεν είχε ένοπλη αποτρεπτική ισχύ και προχώρησε. Με την κίνηση αυτή ανίχνευσε και την αποφασιστικότητα της Ελλάδας και τις συνέπειες που θα έχει η πραγματοποίηση γεωτρήσεως στην ελληνική υφαλοκρηπίδα.

Η Κύπρος αντέδρασε με την έκδοση διεθνών ενταλμάτων συλλήψεως. Η κίνηση για ένα κράτος που δεν διαθέτει στρατιωτική ισχύ ήταν σωστή. Τα δύο τουρκικά ερευνητικά σκάφη, όπως και τα συνοδευτικά τους πλοία, έχουν πληρώματα που αποτελούνται από αλλοδαπούς, κυρίως Αζέρους και Νορβηγούς. Μετά την έκδοση των ενταλμάτων, εάν τα άτομα αυτά επιχειρήσουν να εισέλθουν στην ΕΕ, θα συλληφθούν.

Επίσης, μεγάλη διπλωματική επιτυχία για την Κύπρο υπήρξαν και οι καταδικαστικές δηλώσεις από την ΕΕ, τις ΗΠΑ, τη Γαλλία, καθώς και τα κράτη της περιοχής, όπως το Ισραήλ και την Αίγυπτο. Πέραν όμως των δηλώσεων, απογοητευτική ήταν η έμπρακτη αντίδραση χωρών όπως η Γαλλία ή η Ιταλία, εταιρείες των οποίων θίγονταν άμεσα από τα τουρκικά γεωτρύπανα που είχαν εισέλθει σε τεμάχια της κυπριακής ΑΟΖ που είχαν αποδοθεί σε αυτές.

Επίσης υπήρξαν και κυρώσεις από την ΕΕ εις βάρος της τουρκικής κρατικής εταιρείας πετρελαίου ΤΡΑΟ. Θεωρητικώς η ΕΕ είναι προνομιακό πεδίο για την Κύπρο. Επιπλέον διαθέτει εμπειρία ως προς την επιβολή ανάλογων κυρώσεων εις βάρος ιρανικών πετρελαϊκών εταιρειών. Παρά ταύτα οι κυρώσεις που αποφασίσθηκαν ήσαν εξαιρετικά ήπιες και η διαδικασία χρονοβόρα. Μετά από 8 μήνες από τότε που ξεκίνησαν οι γεωτρήσεις, αποφασίσθηκε η επιβολή ταξιδιωτικής απαγορεύσεως προς την ΕΕ και η δέσμευση περιουσιακών στοιχείων εις βάρος δύο υψηλόβαθμων στελεχών της τουρκικής εταιρείας πετρελαίου ΤΡΑΟ...

Κατά τα λοιπά η Κύπρος παρέμεινε προσηλωμένη στον στόχο της να ολοκληρώσει το ενεργειακό της πρόγραμμα και να προσπαθήσει να διατηρήσει την πρωτοβουλία των κινήσεων. Η κατάρρευση των τιμών του πετρελαίου λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσεως με τον κορωνοϊό οδήγησε την άνοιξη του 2020 σε προσωρινή διακοπή των ερευνητικών προγραμμάτων των εταιρειών που είχαν αναλάβει τεμάχια της κυπριακής ΑΟΖ. Αντιθέτως, η Τουρκία δεν σταμάτησε τις γεωτρήσεις, δεδομένου ότι τα κίνητρά της δεν είναι οικονομικά, αλλά γεωπολιτικά.

Η μακρά πορεία για κυρώσεις εις βάρος της Τουρκίας

20 Ιουνίου 2019	Απόφαση για λήψη «στοχευμένων μέτρων» κατά της Τουρκίας.
15 Ιουλίου 2019	• Αναστολή διαπραγματεύσεων για τη Συμφωνία Αεροπορικών Μεταφορών. • Μη πραγματοποίηση του Συμβουλίου Συνδέσεως με την Τουρκία και διακοπή τακτικών συνεδριάσεων του υψηλού επιπέδου διαλόγου ΕΕ-Τουρκίας. • Μείωση προενταξιακής βοήθειας προς την Τουρκία για το 2020. • Μέτρα ως προς τον περιορισμό του δανεισμού της Τουρκίας με κρατικούς τίτλους από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων. • Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανέλαβε να εξειδικεύσει μέτρα εις βάρος της Τουρκίας.
14 Οκτωβρίου 2019	Εκ νέου καταδίκη των συνεχιζόμενων παράνομων ενεργειών της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο και κατ' αρχήν συμφωνία για τη θέσπιση καθεστώτος-πλαισίου περιοριστικών μέτρων έναντι φυσικών και νομικών προσώπων που ευθύνονται για τις παράνομες γεωτρήσεις.
8 Νοεμβρίου 2019	Συμφωνία για θέσπιση πλαισίου λήψεως μέτρων κατά φυσικών ή νομικών προσώπων που ευθύνονται για γεωτρήσεις ή που παρέχουν οικονομική, τεχνική ή υλική στήριξη στις γεωτρήσεις. Τα μέτρα θα συνίστανται: • στην απαγόρευση εισόδου των φυσικών προσώπων στην ΕΕ • στη δέσμευση των περιουσιακών τους στοιχείων και • στην απαγόρευση διαθέσεως κεφαλαίων από την ΕΕ στα εν λόγω φυσικά ή νομικά πρόσωπα.
27 Φεβρουαρίου 2020	Ταξιδιωτική απαγόρευση προς την ΕΕ και δέσμευση περιουσιακών στοιχείων εις βάρος: **α** του αντιπροέδρου και αναπληρωτή γενικού διευθυντή της τουρκικής εταιρείας πετρελαίου ΤΡΑΟ και **β** του αναπληρωτή διευθυντή του τμήματος Εξερεύνησης της συγκεκριμένης εταιρείας.

θ. Τι κρύβεται πίσω από τις τουρκικές ενέργειες

Οι τουρκικές διεκδικήσεις γύρω από την Κύπρο στερούνται ερείσματος από πλευράς διεθνούς δικαίου. Η Τουρκία προβαίνει σε τόσο εξόφθαλμες παρεμβάσεις διότι η πιθανότητα ανευρέσεως κοιτασμάτων υδρογονανθράκων θα δημιουργήσει για την ΕΕ μια εναλλακτική πηγή τροφοδοσίας ενεργειακών πόρων στην Ανατολική Μεσόγειο. Αυτό ανατρέπει τον στρατηγικό σχεδιασμό της Τουρκίας σε δύο σημεία:

- **Αμφισβητείται η de facto κυριαρχία της στην Ανατολική Μεσόγειο διά της τουρκικής εισβολής το 1974.** Όλες οι προτάσεις τύπου Σχεδίου Ανάν αντανακλούν την ισχύ της Τουρκίας επί της Κύπρου. Μέχρι σήμερα η διεθνής κοινότητα συζητά χωρίς πρόβλημα την πιθανότητα παραμονής τουρκικών στρατευμάτων στο νησί, την παρουσία τουρκικής βάσεως στο διηνεκές, επεμβατικά δικαιώματα, εγγυήσεις και όλα αυτά τα μειωτικά για την κυριαρχία ενός κράτους τον 21ο αιώνα. Είναι προφανές ότι, εάν βρεθούν κοιτάσματα, όλες αυτές οι προτάσεις θα αλλάξουν. Κανείς στη Δύση δεν θα θέλει να ελέγχεται η πλούσια σε ενεργειακά κοιτάσματα Κύπρος από την Τουρκία του Ερντογάν.
- **Ανατρέπεται ο στρατηγικός σχεδιασμός της να είναι η μοναδική οδός τροφοδοσίας της Ευρώπης από την Ανατολή και δημιουργούνται δεσμοί μεταξύ των κρατών της Ανατολικής Μεσογείου.** Η Τουρκία αντέδρασε εξαιρετικά έντονα στην πιθανότητα δημιουργίας του EastMed. Εκ πρώτης όψεως αυτό είναι περίεργο για έναν αγωγό υψηλού κόστους και μέτριας χωρητικότητας, τη στιγμή που από την Τουρκία διέρχονται αγωγοί φυσικού αερίου από Ρωσία, Ιράν και Αζερμπαϊτζάν. Τυχόν αγωγός ο οποίος δημιουργεί εναλλακτική οδό ανατρέπει τον στρατηγικό σχεδιασμό της Τουρκίας να είναι η μόνη οδός μεταφοράς φυσικού αερίου από την Ανατολή προς την Ευρώπη. Επιπλέον, η Τουρκία θέλει να αποτρέψει τη δημιουργία στρατηγικών συμφερόντων μεταξύ των κρατών που θα συμμετάσχουν στον αγωγό EastMed οψέποτε κατασκευασθεί. Τέλος, θέλει να αποφύγει τη δημιουργία προηγούμενου με αγωγούς που θα διασχίζουν την Ανατολική Μεσόγειο. Ένα τέτοιο σχέδιο περιλαμβάνει τον IMEC, έναν νέο εμπορικό δρόμο που θα συνδέει Ινδία, Μέση Ανατολή και Ευρώπη.
- **Χάνει τα πολύτιμα κοιτάσματα της Ανατολικής Μεσογείου.** Παρά τη ραγδαία οικονομική ανάπτυξή της επί χρόνια, η Τουρκία έχει ένα από τα μεγαλύτερα ελλείμματα τρεχουσών συναλλαγών σε όλο τον κόσμο. Το έλλειμμα προέρχεται κυρίως από τις εισαγωγές πετρελαίου και φυσικού αερίου για τις ενεργειακές ανάγκες της χώρας. Τα ενεργειακά κοιτάσματα της Ανατολικής Μεσογείου, είτε μικρά είτε μεγάλα, είναι πολύτιμα για την Τουρκία.

Προκειμένου να αντιμετωπίσει την ανατροπή στρατηγικών επιλογών της εδώ και χρόνια, η Τουρκία επιχείρησε να εφαρμόσει στην Ανατολική Μεσόγειο το δοκιμασμένο μοντέλο του Αιγαίου. Οι συμφωνημένες οριοθετήσεις της Κύπρου με τα κράτη της περιοχής (που δεν μπορούν να γίνουν στο Αιγαίο, διότι εκεί υπάρχουν μόνο δύο κράτη) περιόρισαν αυτόν τον κίνδυνο. Η Τουρκία τώρα έχει δύο στόχους. Ο άμεσος είναι να ακυρώσει το ενεργειακό πρόγραμμα της Κύπρου. Ο απώτερος στόχος είναι να εμπλακεί άμεσα και να ελέγξει η ίδια την εκμετάλλευση όλων των υδρογονανθράκων της κυπριακής ΑΟΖ.

Γι' αυτόν τον λόγο καλεί τους Ελληνοκυπρίους να προσέλθουν σε διαπραγματεύσεις προκειμένου να λυθεί το πρόβλημα (των φυσικών πόρων και όχι της κατοχής του νησιού...). Η χώρα που εμφανίζεται να συζητά το Κυπριακό αενάως επί 51 χρόνια, ζητά άμεσα κάποια «ενδιάμεση λύση» για την εκμετάλλευση των υδρογονανθράκων...

ι. Η σημασία των κυπριακών υδρογονανθράκων για το Κυπριακό

Μετά το 1974 οι πιθανότητες ανατροπών στο Κυπριακό υπέρ των ελληνικών συμφερόντων ήσαν ουσιαστικά ανύπαρκτες. Η συντριπτική παρουσία του τουρκικού στρατού στην Κύπρο όχι μόνο απέτρεπε οποιεσδήποτε στρατιωτικές κινήσεις για την απομάκρυνσή του, αλλά καθιστούσε όμηρο τον κυπριακό ελληνισμό σε τυχόν νέα προέλαση. Εξ ανάγκης καλλιεργήθηκε η αντίληψη ότι οι πρόσφυγες θα επέστρεφαν στα κατακτημένα εδάφη διά της επικρατήσεως του διεθνούς δικαίου.

Η Τουρκία, όμως, θεωρούσε ότι με την εισβολή είχε επιλύσει το θέμα. Αντιστοίχως, οι μεγάλες δυτικές δυνάμεις ήσαν ικανοποιημένες από την ισορροπία που είχε επιβληθεί στο νησί. Στα μάτια τους τα τουρκικά στρατεύματα είχαν επιβάλει μια άδικη ειρήνη, αλλά πάντως ειρήνη (διότι στην πράξη πρόκειται περί ειρήνης και ουχί περί εκεχειρίας), και συνακολούθως είχαν διασφαλίσει τη σταθερότητα στην περιοχή. Οι εξελίξεις στην Κύπρο ήσαν προβλέψιμες και δεν επεφύλασσαν εκπλήξεις για τα συμφέροντά τους.

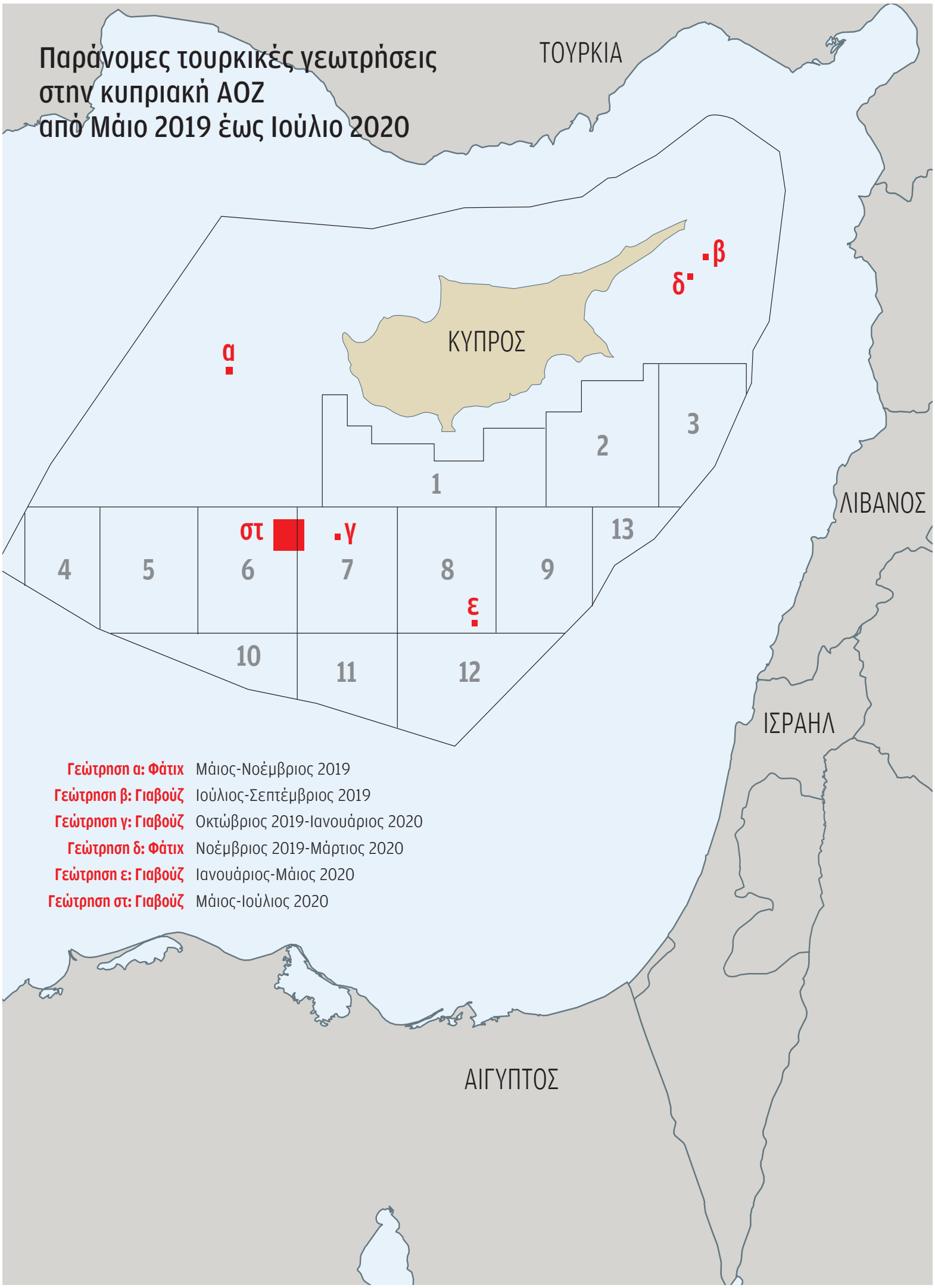
Παράνομες τουρκικές γεωτρήσεις
στην κυπριακή ΑΟΖ
από Μάιο 2019 έως Ιούλιο 2020
ΤΟΥΡΚΙΑ
ΚΥΠΡΟΣ
ΛΙΒΑΝΟΣ
ΙΣΡΑΗΛ
ΑΙΓΥΠΤΟΣ
α
β
γ
δ
ε
στ
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
Γεώτρηση α: Φάτιχ Μάιος-Νοέμβριος 2019
Γεώτρηση β: Γιαβούζ Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2019
Γεώτρηση γ: Γιαβούζ Οκτώβριος 2019-Ιανουάριος 2020
Γεώτρηση δ: Φάτιχ Νοέμβριος 2019-Μάρτιος 2020
Γεώτρηση ε: Γιαβούζ Ιανουάριος-Μάιος 2020
Γεώτρηση στ: Γιαβούζ Μάιος-Ιούλιος 2020

Επιπλέον, στην πράξη, η ελληνική πλευρά ανέτρεψε την πολιτική της διεθνοποιήσεως, αποδεχόμενη διακοινοτικές συνομιλίες. Οι συνομιλίες αυτές υποβιβάζουν τη διαφορά στο επίπεδο των δύο κοινοτήτων, ωσάν να κατέχουν οι Τουρκοκύπριοι το βόρειο τμήμα του νησιού. Αντιθέτως, η Τουρκία εμφανίζεται αποστασιοποιημένη και λειτουργούσα ως απλή εντολοδόχος των Τουρκοκυπρίων.

Μόνο η αίτηση για ένταξη της Κύπρου στην ΕΟΚ/ΕΕ κίνησε τα λιμνάζοντα ύδατα. Η δυναμική που δημιούργησε κινητοποίησε πολύ περισσότερο τον διεθνή παράγοντα από ό,τι τα δεκάδες ψηφίσματα σε διεθνείς οργανισμούς. Η ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ, όμως, κινδύνευε να ανατρέψει τις ισορροπίες του 1974 και να προσφέρει ένα σημαντικό πλεονέκτημα στην ελληνική πλευρά. Οι άμεσα ενδιαφερόμενες χώρες, Βρετανία και ΗΠΑ, έσπευσαν να ακυρώσουν το πλεονέκτημα διά του Σχεδίου Ανάν. Σε περίπτωση αποδοχής του, το νέο κράτος της Κύπρου θα ανελάμβανε να στηρίξει την τουρκική ένταξη κατ' επιταγήν της Ιδρυτικής του Συμφωνίας. Η απόρριψή του μόνο από τους Ελληνοκυπρίους μεθοδεύθηκε για να λειτουργήσει ως κάθαρση για την τουρκική εισβολή και ως άγος (και απονομιμοποίηση) για την ελληνική πλευρά.

Στα χρόνια μετά την απόρριψη του Σχεδίου Ανάν, τα πράγματα παρέμειναν βαλτωμένα στο Κυπριακό. Οι όποιες προτάσεις επιλύσεως του Κυπριακού αποτελούσαν κατ' ουσίαν παραλλαγές του Σχεδίου Ανάν που είχε απορριφθεί σε συντριπτικό ποσοστό από τους Ελληνοκυπρίους. Επειδή ουδείς από την ελληνοκυπριακή πλευρά τολμούσε να αναλάβει αυτό το φορτίο, η «μη λύση» ως λύση, δηλαδή η διαιώνιση της παρούσας καταστάσεως, προέβαλλε ως η πλέον πιθανή προοπτική.

Η ανεύρεση μεγάλων ενεργειακών πηγών στην Ανατολική Μεσόγειο το 2011 άλλαξε για πρώτη φορά τα δεδομένα λύσεως του Κυπριακού. Κάποιο τμήμα της ελληνικής πλευράς πίστεψε ότι τα κυπριακά ενεργειακά κοιτάσματα μπορούν να λειτουργήσουν ως δέλεαρ προς τους Τούρκους για να βρεθεί λύση. Πρόκειται περί ευσεβούς πόθου.

Η Τουρκία θα δεχόταν να βοηθήσει, μόνο εάν ενδιαφερόταν για την ευημερία των Τουρκοκυπρίων και δεν έβλεπε την Κύπρο στρατηγικά. Η Τουρκία δεν αρκείται να «συμμετέχει» στην εκμετάλλευση των ενεργειακών πηγών διά των Τουρκοκυπρίων. Σε μια τέτοια περίπτωση, οι τελευταίοι θα απολάμβαναν των ωφελημάτων ως κάτοικοι ενός άλλου ανεξάρτητου κράτους. Η Τουρκία θα θελήσει να εμπλακεί άμεσα στην έρευνα και την εκμετάλλευση των ενεργειακών πηγών νοτίως του νησιού και στη μεταφορά τους διά του εδάφους της. Αυτό σημαίνει ότι θα επιχειρήσει να προσαρμόσει το όποιο σχέδιο λύσεως στη νομιμοποίηση της άμεσης συμμετοχής της στον έλεγχο των ενεργειακών αποθεμάτων της Κύπρου.

Η ανεύρεση κοιτασμάτων που βρίσκονται τυχαίως στο νότιο τμήμα του νησιού, που ελέγχεται από την Κυπριακή Δημοκρατία, είναι όντως πολύ σημαντική, αλλά για διαφορετικό λόγο. Δίνει τη δυνατότητα στην ελληνική πλευρά να παρουσιάσει μια διαφορετική διάσταση του Κυπριακού. Σε περίπτωση ανευρέσεως σημαντικών κοιτασμάτων, ουδείς θα επιθυμούσε να δει τον έλεγχό της να περνά στα χέρια του Ερντογάν. Είναι επίσης προφανές ότι συμφέρει την ελληνική πλευρά ο έλεγχος των κοιτασμάτων από τη σημερινή Κυπριακή Δημοκρατία παρά από ένα μόρφωμα (παρόμοιο με αυτό που προδιέγραφε το Σχέδιο Ανάν) εν δυνάμει ενεργούμενο της Τουρκίας.

Οι ενεργειακές πηγές που έχουν ανακαλυφθεί μέχρι στιγμής δεν επαρκούν για να γίνει αυτή η στρατηγική κίνηση. Πρωταρχικό μέλημα της ελληνικής πλευράς πρέπει να είναι η συνέχιση των ερευνών νοτίως της Κύπρου (και της Κρήτης). Μόνο έτσι υπάρχει ελπίδα η λύση στο Κυπριακό να είναι κάτι διαφορετικό από ένα νέο Σχέδιο Ανάν. Οι Τούρκοι προσπαθούν να ακυρώσουν αυτή την προοπτική. Για την ελληνική πλευρά πρώτο ζητούμενο είναι η ανεύρεση νέων ενεργειακών κοιτασμάτων. Σε περίπτωση επιτυχίας, οι συνομιλίες που θα ακολουθήσουν θα γίνουν με άλλους όρους.

Χάρτης παραχωρούμενων περιοχών για έρευνα και εκμετάλλευση υδρογονανθράκων

Το 2011 ψηφίσθηκε από τη Βουλή ο νόμος 4001, ο οποίος επέτρεψε τον προσωρινό προσδιορισμό των εξωτερικών ορίων της ελληνικής υφαλοκρηπίδας σε περίπτωση ελλείψεως συμφωνίας οριοθετήσεως με τα γειτονικά κράτη. Βάσει αυτού του νόμου, η Ελλάδα προχώρησε σε διεθνή δημόσια πρόσκληση για τη διενέργεια ερευνών σε όλη τη θαλάσσια περιοχή του Ιονίου και νοτίως της Πελοποννήσου και της Κρήτης. Τα όρια της περιοχής προσδιορίζονταν από τη συμφωνία οριοθετήσεως της υφαλοκρηπίδας Ελλάδας-Ιταλίας που είχε υπογραφεί το 1977 και από τη μέση γραμμή για όλες τις υπόλοιπες περιοχές. Ακολούθως η Ελλαδα προχώρησε σε εκχώρηση δικαιωμάτων έρευνας και εκμεταλλεύσεως σε κάποια από τα ερευνητικά τεμάχια που ορίστηκαν σε αυτή την περιοχή.
Ο ενδεικτικός χάρτης τής προς έρευνα περιοχής δημοσιεύθηκε στην επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 3/12/2011 (C 353/14).

Χάρτης παραχωρηθέντων τεμαχίων
για έρευνα και εκμετάλλευση υδρογονανθράκων
ΒΟΡΕΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ
ΙΤΑΛΙΑ
ΑΛΒΑΝΙΑ
ΕΛΛΑΔΑ
ΤΟΥΡΚΙΑ
Αθήνα
ΛΙΒΥΗ
ENERGEAN
HELLENIC PETROLEUM
ExxonMobil
Chevron
Οριοθέτηση θαλασσίων ζωνών Ελλάδας-Ιταλίας, 1977/2020

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 14

Ανατολική Μεσόγειος και Ελλάδα

α. Διεκδικήσεις σε περιοχές που η Τουρκία δεν έχει θαλάσσιο μέτωπο

Την άνοιξη του 2019, οι Τούρκοι άρχισαν να διακινούν έναν χάρτη που παρουσίαζε το δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας» (Mavi Vatan). Περιλαμβάνει μια τεράστια περιοχή η οποία καλύπτει το ήμισυ του Αιγαίου και τις υφαλοκρηπίδες Κύπρου, Καστελορίζου, Ρόδου, Καρπάθου, Κάσου και Κρήτης. Ακολούθησε μια συμφωνία τον Νοέμβριο του 2019 της Τουρκίας με την κυβέρνηση της Λιβύης, η οποία οριοθέτησε τη θαλάσσια περιοχή νοτιοανατολικά της Κρήτης. Ακολούθως, τον Μάρτιο του 2020, η Τουρκία κατέθεσε στον ΟΗΕ έναν χάρτη με τα όρια των περιοχών της Ανατολικής Μεσογείου που θεωρεί ότι της ανήκουν.

Οι δύο χάρτες του 2019 και 2020 έχουν μικροδιαφορές. Ο χάρτης του ΟΗΕ είναι πιο λεπτομερής και προσεκτικός. Ο χάρτης της «Γαλάζιας Πατρίδας» είναι πιο επιθετικός και καθαρός και, υπ' αυτή την άποψη, πιο χρήσιμος. Και οι δύο είναι εξίσου αφοριστικοί για τα ελληνικά δικαιώματα στις θαλάσσιες περιοχές που περιβάλλουν τις ελληνικές ακτές. Θεωρούν ότι τα νησιά οποιουδήποτε μεγέθους ή πληθυσμού δεν έχουν υφαλοκρηπίδα. Πηγαίνουν, όμως, ένα βήμα παραπέρα. Θεμελιώδες στο διεθνές δίκαιο των θαλασσίων οριοθετήσεων είναι ότι για να μπορεί μια χώρα να διεκδικήσει θαλάσσιες περιοχές, θα πρέπει να έχει θαλάσσιο μέτωπο και να γειτνιάζει με αυτές. Με τους χάρτες της η Τουρκίας εμφανίζεται να αγνοεί αυτή τη βασική αρχή. Υπ' αυτή την έννοια, οι χάρτες κατακρεουργούν τόσο το διεθνές δίκαιο όσο και τη γεωγραφία και τη λογική.

β. «Γαλάζια Πατρίδα» και συνεκμετάλλευση

Τον Μάρτιο του 2013, ο Ερντογάν, στο τέλος μίας ακόμη ελληνοτουρκικής συναντήσεως, χρησιμοποίησε τη φράση «καζάν-καζάν». Πρόκειται για την τουρκική μετάφραση του αμερικανικού όρου "win-win" που χρησιμοποιείται στο παίγνιο αμοιβαίου οφέλους. Στόχος είναι μέσα από μια διαπραγμάτευση να βγουν ωφελημένα

και τα δύο ενδιαφερόμενα μέρη. Ο Ερντογάν αναφερόταν στη συνεκμετάλλευση των υδρογονανθράκων σε θαλάσσιες περιοχές μεταξύ των δύο χωρών.

Πρόκειται για μια παλιά ιστορία. Είχε ξεκινήσει το 1975 με τουρκική πρωτοβουλία και τότε αφορούσε στην κοινή έρευνα και εκμετάλλευση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου. Η τουρκική πρόταση ήταν η υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου να αποτελούσε ζώνη κοινής εκμεταλλεύσεως, ανάμεσα στις δύο χώρες. Κατά την τουρκική αντίληψη, συνεκμετάλλευση σημαίνει διανομή των ωφελημάτων εξ ημισείας μεταξύ των δύο χωρών. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ενώ η Τουρκία δικαιούται ένα περιορισμένο τμήμα υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο, διά της συνεκμεταλλεύσεως ευελπιστεί ότι θα αποκτήσει το 50% ή, τέλος πάντων, ένα σημαντικό ποσοστό. Κατ' ουσίαν με τη συνεκμετάλλευση θα δημιουργείτο μια περιοχή συγκυριαρχίας των δύο χωρών.

Οι τουρκικές προτάσεις για το Αιγαίο απερρίφθησαν από την Ελλάδα. Όπως είχε αναφερθεί στη Βουλή των Ελλήνων (συνεδρίαση 21ης Σεπτεμβρίου 1976), η Αθήνα είχε θέσει τις εξής προϋποθέσεις για συνεκμετάλλευση: Πρώτα θα έπρεπε να οριοθετηθεί η υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου. Μετά την οριοθέτηση θα μπορούσε να συζητηθεί η δημιουργία μιας ζώνης κοινής εκμεταλλεύσεως, η οποία θα περιοριζόταν σε περιοχές όπου γειτνιάζουν οι δύο υφαλοκρηπίδες και θα περιελάμβανε τμήματα και από τις δύο χώρες. Σε αυτή τη ζώνη οι πλουτοπαραγωγικές πηγές που θα ανακαλύπτονταν, θα ήσαν εκ των προτέρων μοιρασμένες βάσει συγκεκριμένων ποσοστών. Οι ελληνικές προτάσεις αντικατοπτρίζουν τη σχετική διεθνή πρακτική. Πρώτα χαράσσονται τα όρια της υφαλοκρηπίδας (ή της ΑΟΖ)· εάν στη συνέχεια βρεθούν κοιτάσματα που βρίσκονται πάνω στο όριο, μία από τις λύσεις που ακολουθούνται είναι η συνεκμετάλλευση (βλ. Κύπρος και Αίγυπτος για συνεκμετάλλευση κοιτασμάτων εκατέρωθεν του ορίου των ΑΟΖ τους).

Η έννοια της «Γαλάζιας Πατρίδας» που διακινούν οι Τούρκοι τα τελευταία χρόνια αποτελεί μετεξέλιξη των όσων ζητούσε η Άγκυρα για το Αιγαίο τη δεκαετία του 1970. Φαινομενικά η πρόταση Ερντογάν περί «καζάν-καζάν» ακούγεται ενδιαφέρουσα. Ουσιαστικά λέει ότι οι εκατέρωθεν διεκδικήσεις Ελλάδας-Τουρκίας δεν θα επιτρέψουν σε κανένα από τα δύο κράτη να προχωρήσει σε εκμετάλλευση. Για αυτό προτείνει, αντί να τρωγόμαστε, να τα μοιράσουμε στο πλαίσιο της συνεκμεταλλεύσεως. Έτσι, κατά τη γνώμη του, θα είμαστε κερδισμένοι και οι δύο. Εάν υπάρξει συνεκμετάλλευση τέτοιου τύπου, περιττεύει και η οριοθέτηση. Η συγκεκριμένη πρόταση όμως συνυπάρχει με τις εντελώς παράλογες και ακραίες από πλευράς διεθνούς δικαίου τουρκικές διεκδικήσεις. Η Άγκυρα κυνηγά τη συνεκμετάλλευση/συνδιαχείριση μόνον για τις περιοχές νοτίως της Κρήτης και της Κύπρου. Θεωρεί ότι οι υπόλοιπες περιοχές της ανήκουν. Η τουρκική πρόταση αρμόζει σε χώρες μειωμένης κυριαρχίας.

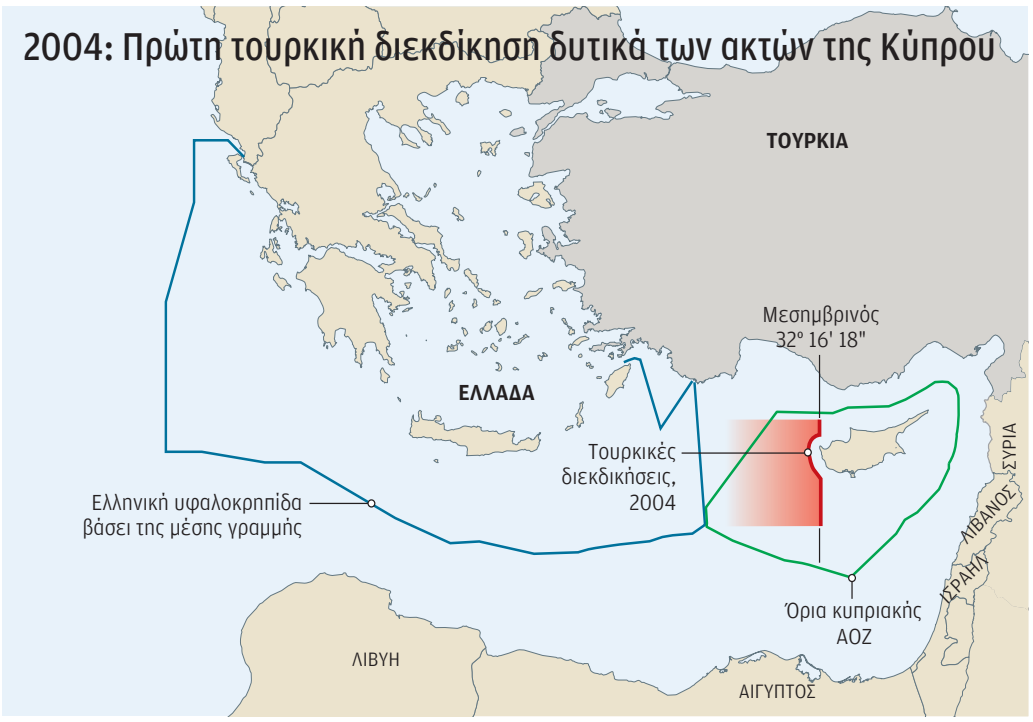

γ. Πώς εξελίχθηκαν οι τουρκικές διεκδικήσεις στην Ανατολική Μεσόγειο

Για να φτάσουμε στον χάρτη του Μαρτίου 2020 με τον οποίο η Τουρκία διεκδικεί ολόκληρο το άνω τμήμα της Ανατολικής Μεσογείου, είχαμε μια σταδιακή διεύρυνση των τουρκικών διεκδικήσεων:

Διεκδίκηση 1: Τον Μάρτιο του 2004 η Τουρκία ανακοίνωσε ότι της ανήκουν όλες οι περιοχές δυτικά του 32° 16΄ 18΄΄ Μεσημβρινού. Ο 32ος Μεσημβρινός εφάπτεται σχεδόν των δυτικών ακτών της Κύπρου. Ουσιαστικά η Τουρκία άφηνε στην Κύπρο μια περιορισμένη ζώνη που προσδιοριζόταν από τα χωρικά ύδατα. Η τουρκική ανακοίνωση σχετιζόταν με την υπογραφείσα συμφωνία θαλάσσιας οριοθετήσεως Κύπρου-Αιγύπτου. Η Τουρκία θέλησε να κατοχυρώσει τις διεκδικήσεις της στο δυτικό τμήμα του νησιού και να καταδείξει ότι αμφισβητεί τη συμφωνία. Η θέση της ήταν καταφανώς αντίθετη προς το διεθνές δίκαιο. Η Κύπρος δεν είναι κάποιος απομονωμένος βράχος χωρίς πληθυσμό και δική του οικονομική ζωή. Βάσει του δικαίου της θάλασσας, μόνο τέτοιες περιπτώσεις έχουν χωρικά ύδατα και δεν μπορούν να διεκδικήσουν άλλες ζώνες.

Διεκδίκηση 2: Τον Ιούλιο του 2008, το τουρκικό Υπουργικό Συμβούλιο αποφάσισε να εκχωρήσει στην τουρκική κρατική εταιρεία πετρελαίου (TPAO) περιοχές της Ανατολικής Μεσογείου για έρευνα και εκμετάλλευση. Οι περιοχές βρίσκονταν νοτιοανατολικά της Ρόδου και νοτίως του Καστελορίζου και ήσαν περιοχές στα όρια μεταξύ ελληνικής υφαλοκρηπίδας και κυπριακής ΑΟΖ. Ακολουθώντας μια κακή παράδοση του τουρκικού κράτους, η απόφαση παρέμεινε μυστική και δεν δημοσιεύθηκε επί έναν χρόνο στην τουρκική Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (βλ. *Resmî Gazete* 27.290, 16 Ιουλίου 2009). Η επιλογή της μη δημοσιεύσεως έγινε προφανώς για να αποφευχθούν διεθνείς αντιδράσεις και για να μη δημιουργηθούν προβλήματα στην ενταξιακή πορεία της Τουρκίας στην ΕΕ.

Διεκδίκηση 3: Τον Σεπτέμβριο του 2011 έγινε η «Συμφωνία» Τουρκίας-Κατεχομένων, με την οποία υποτίθεται ότι οριοθετήθηκαν οι θαλάσσιες περιοχές ανάμεσα στην Τουρκία και την Κύπρο. Όπως έχει προαναφερθεί, η συμφωνία είναι ανυπόστατη. Οι κατεχόμενες περιοχές δεν αποτελούν κράτος, κατά συνέπεια δεν είναι υποκείμενο διεθνούς δικαίου και

δεν έχουν δικαιοπρακτική ικανότητα υπογραφής διεθνών συνθηκών. Ακολούθησε διεκδίκηση των Τουρκοκυπρίων ανατολικά και νότια του νησιού και «εκχώρηση» αυτών των περιοχών στην τουρκική κρατική εταιρεία πετρελαίου.

Διεκδίκηση 4: Πληρέστερη εικόνα των τουρκικών διεκδικήσεων στην Ανατολική Μεσόγειο δόθηκε, όμως, τον Απρίλιο του 2012. Στην τουρκική Εφημερίδα της Κυβερνήσεως δημοσιεύθηκαν εκχωρήσεις θαλασσίων περιοχών δυτικώς της Κύπρου και νοτίως της Ρόδου και του Καστελορίζου (βλ. *Resmî Gazete* 28.276, 27 Απριλίου 2012). Οι εκχωρήσεις είχαν γίνει προς την κρατική τουρκική εταιρεία πετρελαίου ΤΡΑΟ. Στις περιοχές εκχωρήσεων περιλαμβάνονταν τμήματα της υφαλοκρηπίδας της Ρόδου, της Καρπάθου, ολόκληρη σχεδόν η υφαλοκρηπίδα του Καστελορίζου και η κυπριακή ΑΟΖ δυτικά του νησιού. Ουσιαστικά, η Τουρκία με τις εκχωρήσεις:

α. Απέκοψε κυρίως τη Ρόδο και εν μέρει την Κάρπαθο από το μέγιστο τμήμα της υφαλοκρηπίδας που βρίσκεται ανατολικώς των δύο αυτών νησιών,

β. περιόρισε το Καστελόριζο μόνο στα χωρικά του ύδατα, διεκδικώντας όλη την περιοχή από τη Ρόδο έως την Κύπρο, και

γ. Εισήλθε εντός της κυπριακής ΑΟΖ, διεκδικώντας τμήματά της που βρίσκονται δυτικά του νησιού.

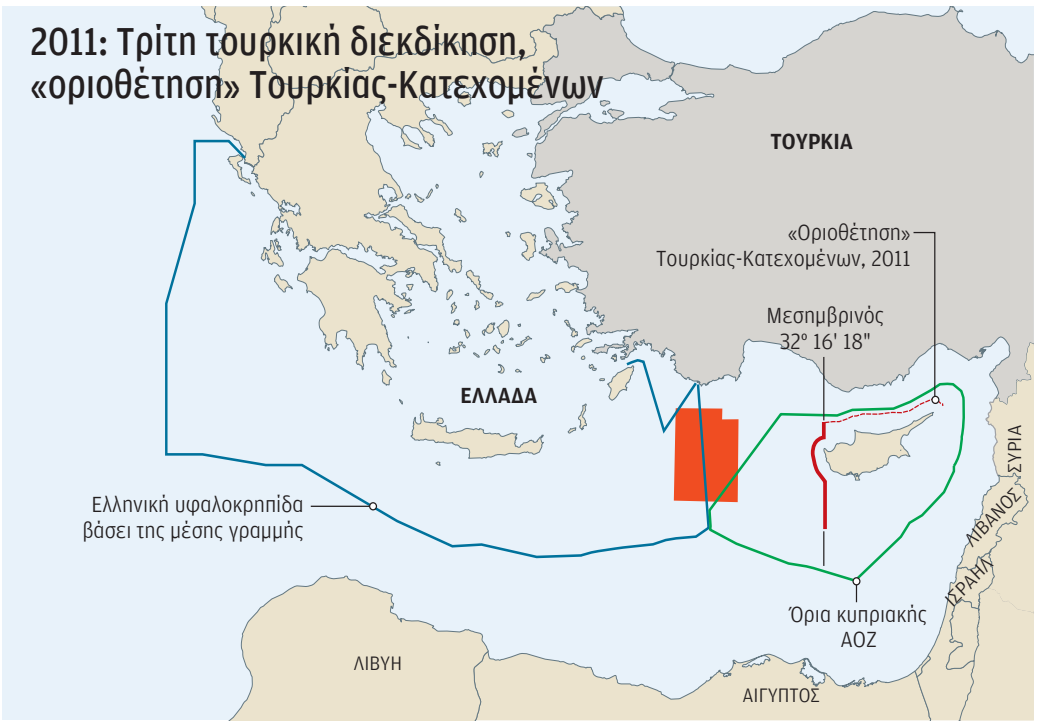

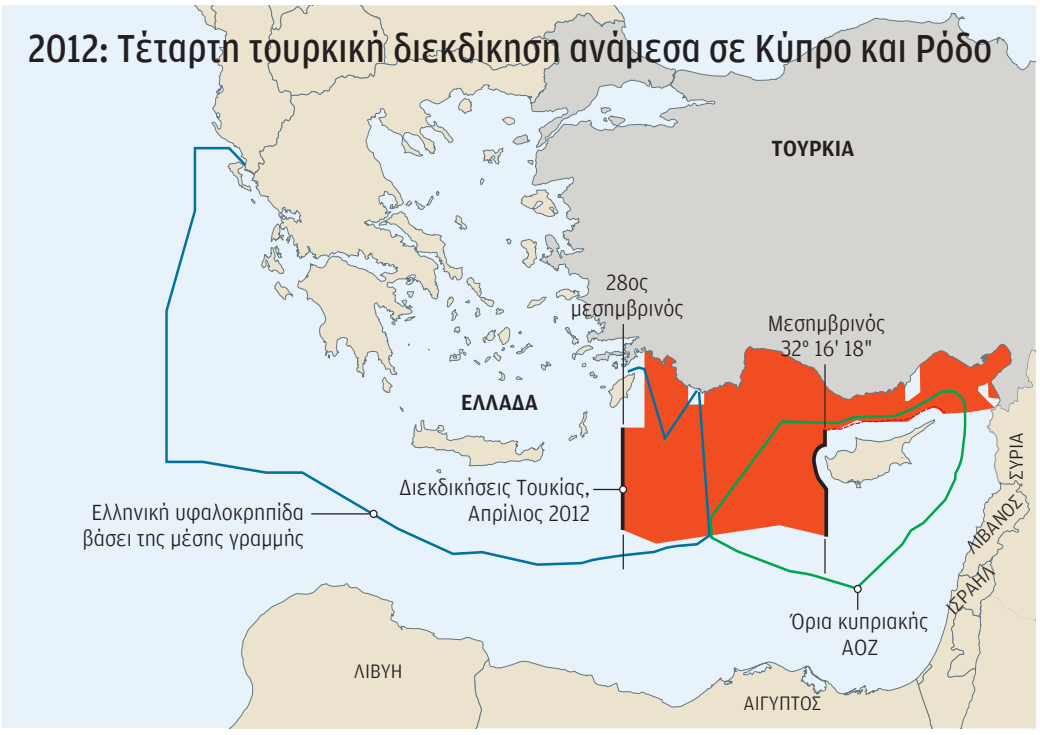

Οι εκχωρήσεις βασίζονταν σε αποφάσεις που είχαν ληφθεί δύο μήνες πριν, την 16η Μαρτίου 2012, από το τουρκικό Υπουργικό Συμβούλιο. Είναι προφανές ότι η χρονική στιγμή της δημοσιεύσεως ήταν άμεσα συνδεδεμένη με τις ελληνικές πολιτικές εκλογές του Μαΐου 2012, που απείχαν μόνο δέκα ημέρες. Οι εκχωρήσεις δεν ήσαν μια αποσπασματική κίνηση της Τουρκίας που θέλησε να καταγράψει απλώς τις διεκδικήσεις της στην περιοχή εν όψει νέας ελληνικής κυβερνήσεως. Ήταν μια απόφαση που ναι μεν εκδηλώθηκε με αφορμή τις ελληνικές εκλογές, ενετάσσετο, όμως, στο σχέδιο της Τουρκίας να διεκδικήσει το μέγιστο τμήμα της υφαλοκρηπίδας της Ανατολικής Μεσογείου. Υπενθυμίζεται ότι ανάλογες εκχωρήσεις για την περιοχή του Αιγαίου στην εταιρεία ΤΡΑΟ το 1973-74 σηματοδότησαν και την αφετηρία του προβλήματος της οριοθετήσεως της αιγαιακής υφαλοκρηπίδας. Η αντίδραση της Ελλάδας στις εκχωρήσεις περιορίσθηκε σε διάβημα διαμαρτυρίας προς την Άγκυρα και ενημέρωση της ΕΕ, ενώ τον Φεβρουάριο του 2013 κατέθεσε στον ΟΗΕ σχετική διακοίνωση.

Η Ελλάδα απέστειλε τις συνήθεις, υπηρεσιακές διαμαρτυρίες προς τον ΟΗΕ και κατήγγειλε γενικώς τις τουρκικές ενέργειες. Όλος ο κόσμος, όμως, γνωρίζει με ακρίβεια τι διεκδικεί η Τουρκία στην περιοχή. Η Ελλάδα εξακολουθεί να μην έχει προσδιορίσει ποια θεωρεί ότι είναι τα ακριβή όρια της υφαλοκρηπίδας της στην Ανατολική Μεσόγειο. Απλώς διαμαρτύρεται για τις τουρκικές ενέργειες. Ο προσδιορισμός πρέπει να γίνει με κατάθεση των γεωγραφικών συντεταγμένων των εξωτερικών ορίων της υφαλοκρηπίδας. Όταν δεν υπάρχει συμφωνία οριοθετήσεως, η κατάθεση συντεταγμένων έχει σκοπό να προσδιορίσει επακριβώς τις περιοχές εκείνες εντός των οποίων το παράκτιο κράτος ασκεί τα κυριαρχικά δικαιώματα που του αναγνωρίζονται από το διεθνές δίκαιο. Δεν πρόκειται περί οριοθετήσεως, αλλά περί καθορισμού εξωτερικών ορίων, τα οποία όρια ενδέχεται να τροποποιηθούν σε περίπτωση οριστικής οριοθέτησης των θαλασσίων ζωνών, είτε μέσω σύναψης συμφωνιών οριοθέτησης είτε μέσω δικαστικής αποφάσεως.

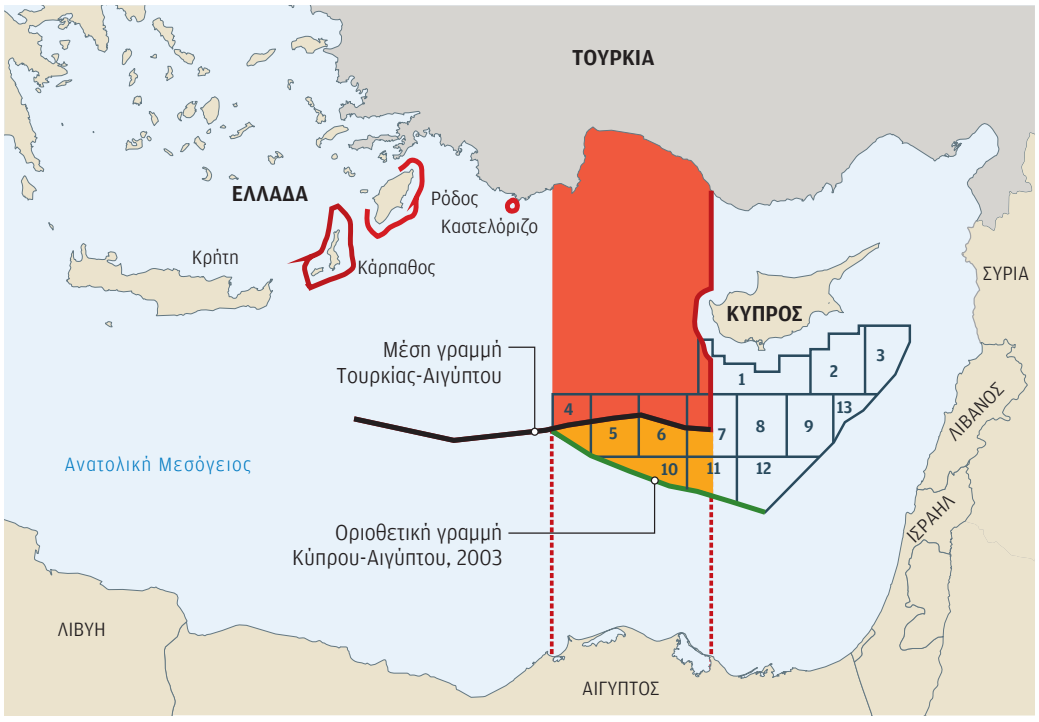

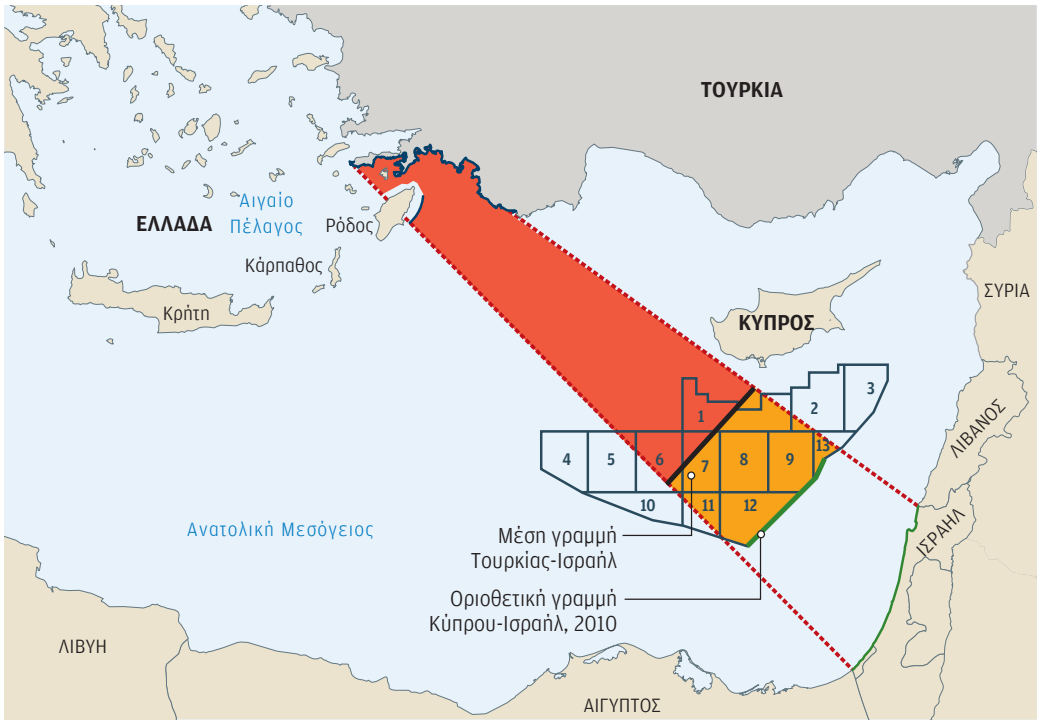

δ. Τουρκικοί τυχοδιωκτισμοί επί χάρτου

Την περίοδο 2010-11 παρουσιάσθηκαν διάφοροι χάρτες με ακραίες τουρκικές διεκδικήσεις εις βάρος των ελληνικών θαλασσίων ζωνών. Βασικός εμπνευστής τους ήταν ο αξιωματικός του τουρκικού πολεμικού ναυτικού, Τζιχάτ Γιαϊτσί, ο οποίος παρουσιάστηκε και σχετική μελέτη που δημοσιεύθηκε τον Ιανουάριο του 2012 [Cihat Yaycı, "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye" (Το πρόβλημα της οριοθετήσεως θαλασσίων περιοχών στην Ανατολική Μεσόγειο και η Τουρκία), περιοδικό *Bilge Strateji*, 2012, τόμ. 4, σσ. 1-70]. Στους τρεις από τους τέσσερις χάρτες η Τουρκία επιχειρούσε να ανατρέψει το σύνολο των συμφωνιών οριοθετήσεως στις οποίες προχώρησε η Κύπρος με τις γειτονικές της χώρες. Στον τέταρτο χάρτη πρότεινε οριοθέτηση στη Λιβύη.

Τα βασικά σημεία αυτών των χαρτών είναι τα ακόλουθα:

- Όλες οι θαλάσσιες περιοχές δυτικά της Κύπρου (32ος μεσημβρινός) μέχρι και την Κρήτη (28ος μεσημβρινός) αποτελούν τμήμα της τουρκικής υφαλοκρηπίδας.
- Η Τουρκία εμφανιζόταν ως το «σωστό» κράτος με το οποίο πρέπει να γίνουν όλες οι οριοθετήσεις στην Ανατολική Μεσόγειο.
- Η Κύπρος ως κράτος, αλλά και τα ελληνικά νησιά Ρόδος, Κρήτη, Κάρπαθος, Κάσος και Καστελόριζο δεν διαθέτουν υφαλοκρηπίδα παρά μόνο χωρικά ύδατα. Αυτό έχει ως συνέπεια κατά την οριοθέτηση να αγνοούνται απολύτως όλα τα νησιά ανεξαρτήτως μεγέθους.
- Η αγνόηση των νησιών έχει ως αποτέλεσμα οι οριοθετήσεις να βασίζονται στη μέση γραμμή ανάμεσα στις ηπειρωτικές ακτές της Τουρκίας και στα απέναντι κράτη.
- Το δέλεαρ για τις παράκτιες χώρες της Ανατολικής Μεσογείου είναι ότι, εάν υπογράψουν συμφωνίες με την Τουρκία, θα «κερδίσουν» σημαντικές θαλάσσιες εκτάσεις εν συγκρίσει με οριοθετήσεις με Ελλάδα και Κύπρο. Οι θαλάσσιες ζώνες της Ελλάδας και της Κύπρου αντιμετωπίζονταν από την Τουρκία ως λεία που πρότεινε γενναιόδωρα να μοιραστεί με τα υπόλοιπα κράτη της περιοχής.

Πρόταση οριοθετήσεως Τουρκίας με Αίγυπτο

Η Τουρκία ζητεί από την Αίγυπτο να αποκηρύξει την κατατεθειμένη στον ΟΗΕ συμφωνία της με την Κύπρο (2003). Προτείνει οριοθέτηση ανάμεσα στις τουρκικές και αιγυπτιακές ακτές, αγνοώντας την Κύπρο. Επειδή επιλέγει τη μέση γραμμή, αφήνει εκτός των διεκδικήσεών της (δηλ. «εκχωρεί» στην Αίγυπτο) το επίμαχο τεμάχιο 10, όπου κάνει γεωτρήσεις η ExxonMobil. Η Αίγυπτος εμφανίζεται να «κερδίζει» πολλές χιλιάδες τετραγωνικά χιλιόμετρα θαλάσσιας περιοχής (με πορτοκαλί χρώμα).

Πρόταση οριοθετήσεως Τουρκίας με Λίβανο

Η Τουρκία πρότεινε στον Λίβανο να καταγγείλει τη συμφωνία που υπέγραψε με την Κύπρο (2007). Με πορτοκαλί χρώμα σημειώνονται οι περιοχές που θα κερδίσει εν συγκρίσει με τη σημερινή οριοθέτηση. Για τις ανάγκες της τουρκικής προτάσεως αγνοείται η Κύπρος. Το ενδιαφέρον είναι ότι η προτεινόμενη οριοθέτηση παραβιάζει τη συριακή υφαλοκρηπίδα, αφού εισέρχεται εμφανώς σε τμήμα της.

Πρόταση οριοθετήσεως Τουρκίας με Ισραήλ
Πρόκειται για τον πιο ακραίο από πλευράς συλλήψεως χάρτη. Η Τουρκία βασίζεται σε ένα μικρό τμήμα της ακτογραμμής της για να αμφισβητήσει την ελληνική υφαλοκρηπίδα και την κυπριακή ΑΟΖ. Η πρόταση παραβιάζει και την υποτιθέμενη πρόταση οριοθετήσεως Τουρκίας-Αιγύπτου. Το δέλεαρ για τους Ισραηλινούς είναι ότι το προτεινόμενο όριο τοποθετείται δεκάδες μίλια δυτικότερα του σημερινού.

Πρόταση οριοθετήσεως Τουρκίας με Λιβύη
Η Άγκυρα πρότεινε στη Λιβύη να αγνοηθεί η υφαλοκρηπίδα Ρόδου, Καρπάθου, Κάσου και Κρήτης και να θεωρηθούν ως αντικείμενες ακτές για οριοθέτηση με αυτές της Τουρκίας. Η Τουρκία δεν περιορίσθηκε στις περιοχές που έχει η ίδια όφελος. Πρότεινε στους Λίβυους να συνεχίσουν την οριοθετική γραμμή δυτικά σε όλο το μήκος της Κρήτης, αυξάνοντας κατά 39.000 τετρ. χλμ. την περιοχή τους. Επρόκειτο για τον μοναδικό χάρτη που εφαρμόσθηκε στην πράξη με το μνημόνιο που υπεγράφη μεταξύ Τουρκίας και της κυβερνήσεως Σάρατζ τον Νοέμβριο του 2019.

Το όλο σχέδιο συνιστούσε κατάφωρη παραβίαση του διεθνούς δικαίου της θάλασσας. Η προσπάθεια ανατροπής των συμφωνιών της Κύπρου με τα γειτονικά της κράτη είναι τυχοδιωκτική επιλογή, η οποία δυναμιτίζει τη σταθερότητα όλης της Ανατολικής Μεσογείου. Η Τουρκία εμφανίζεται ως ο διεθνής ταραξίας. Επιπλέον, η Τουρκία δεν γειτνιάζει γεωγραφικά με το μεγαλύτερο τμήμα της διεκδικούμενης περιοχής και δεν έχει δικαιώματα. Σε κάποιες περιπτώσεις δεν έχει ούτε θαλάσσιο μέτωπο προς την περιοχή. Αντιστοίχως, τα ελληνικά νησιά στην περιοχή είναι πολλά και αξιόλογα. Κατ' αναλογίαν, σύμφωνα με την τουρκική λογική, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ιρλανδία ως νησιά δεν έπρεπε να έχουν θαλάσσιες ζώνες στον Ατλαντικό Ωκεανό. Αντιστοίχως είναι σαν να ζητά η Γαλλία να υπογράψει συμφωνία οριοθετήσεως με τη Λιβύη, αγνοώντας την Ιταλία με το αιτιολογικό ότι η Σαρδηνία και η Σικελία που βρίσκονται ενδιαμέσως είναι νησιά και συνεπώς δεν έχουν υφαλοκρηπίδα ή ΑΟΖ...

Οι συγκεκριμένοι χάρτες είναι τόσο κατάφωρα αντίθετοι προς το διεθνές δίκαιο και τη γεωγραφία, που ο συντάκτης τους θα έπρεπε να θεωρηθεί γραφικός. Στην Τουρκία, όμως, οι συγκεκριμένοι χάρτες υιοθετήθηκαν από τον Ερντογάν και απετέλεσαν τη βάση για τη δημιουργία της θεωρίας της «Γαλάζιας Πατρίδας».

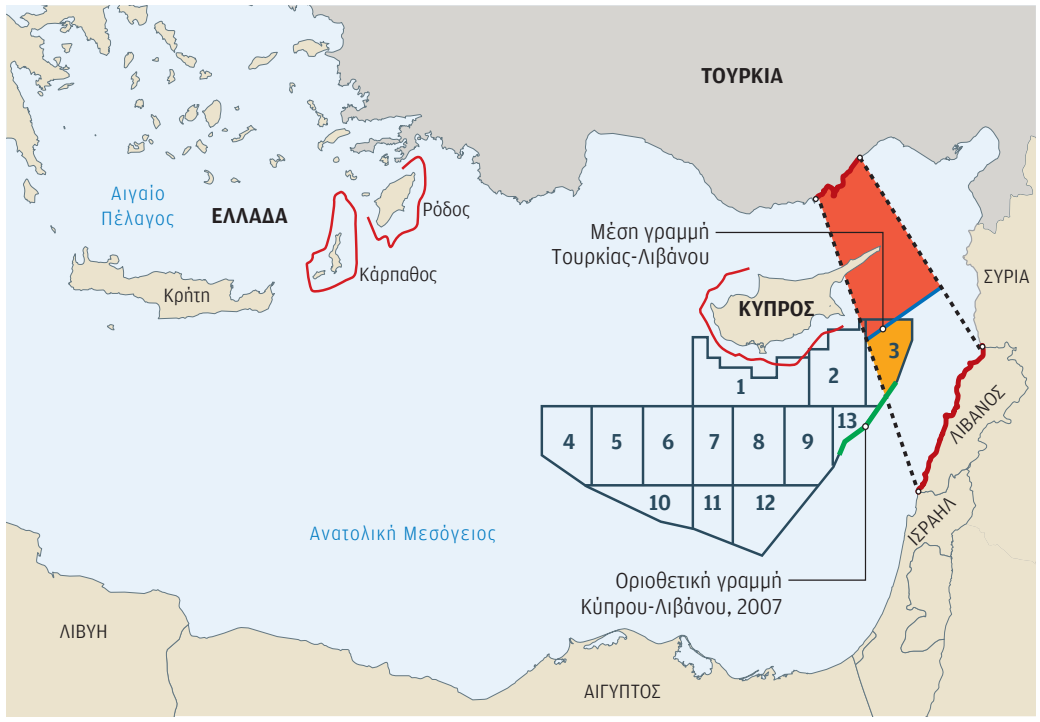

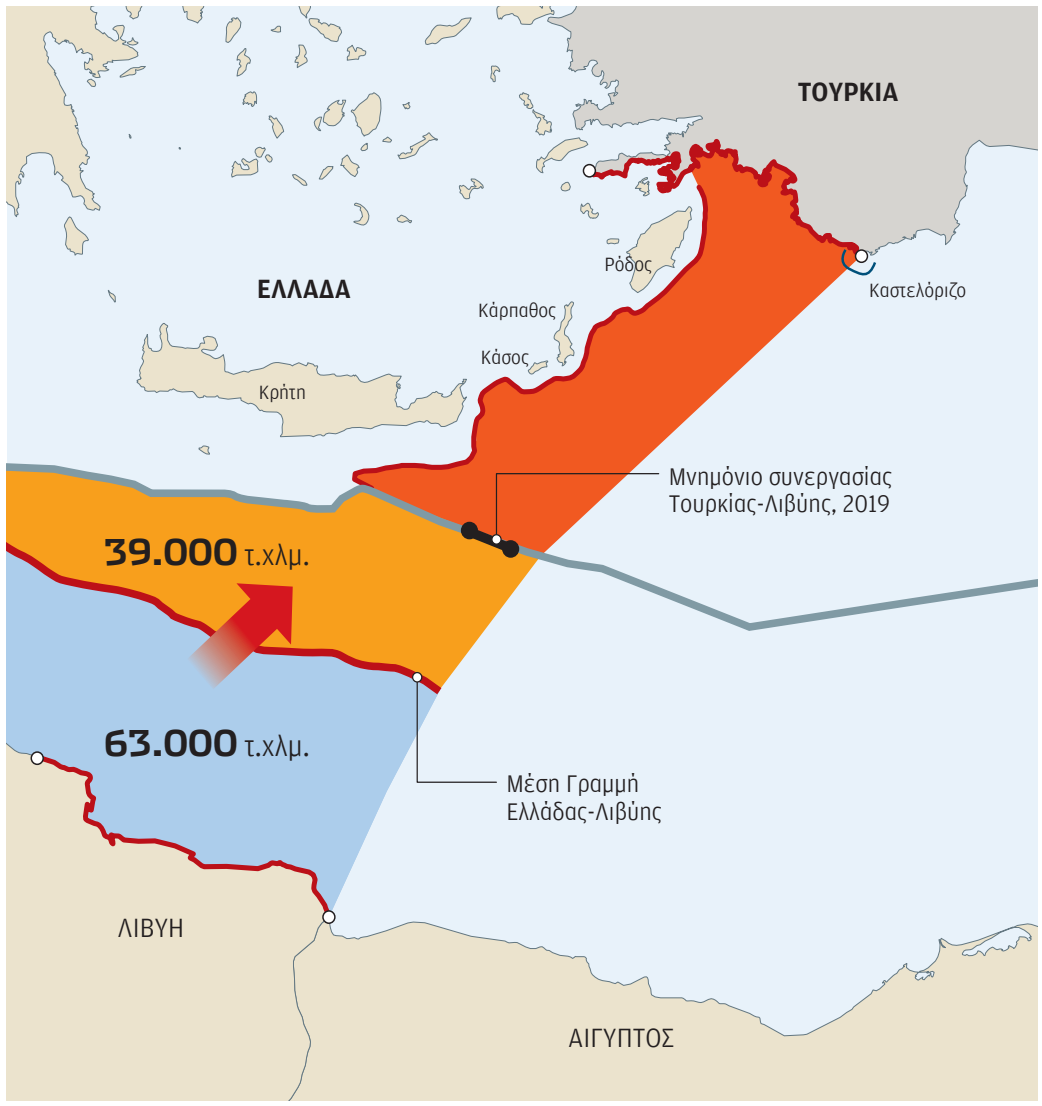

ε. Οριοθέτηση Τουρκίας-Λιβύης: μια στρατηγική κίνηση

Στις 27 Νοεμβρίου 2019 υπεγράφη μεταξύ του Τούρκου προέδρου Ερντογάν και του επικεφαλής της λιβυκής «κυβερνήσεως εθνικής ενότητας» Φαγιέζ αλ Σάρατζ ένα «Μνημόνιο Συνεργασίας» (Memorandum of Understanding) που αφορούσε θαλάσσια οριοθέτηση. Ποτέ έως σήμερα μια συμφωνία θαλάσσιας οριοθετήσεως δεν έχει ονομασθεί «Μνημόνιο Συνεργασίας», διότι εμφανίζεται να μην έχει δεσμευτική ισχύ. Στο διεθνές δίκαιο, όμως, το σημαίνον είναι το περιεχόμενο της συμφωνίας και όχι η ονομασία που χρησιμοποιείται για να την περιγράψει.

Η συγκεκριμένη συμφωνία παραβιάζει κατάφωρα το δίκαιο της θάλασσας. Η Τουρκία οριοθέτησε με τη Λιβύη τη θαλάσσια περιοχή νοτίως της Κρήτης. Είναι μια περιοχή με την οποία δεν γειτνιάζει γεωγραφικά. Επιπλέον στερεί από τη Ρόδο, την Κάσο, την Κάρπαθο και την Κρήτη την υφαλοκρηπίδα τους. Σε αυτά τα νησιά αφήνεται μόνο αιγιαλίτιδα ζώνη εύρους 6 ν. μιλίων. Τα συγκεκριμένα νησιά είναι και πολλά και αξιόλογα από πλευράς μεγέθους και πληθυσμού. Είναι σαν να υπογράψει συμφωνία οριοθετήσεως η Γαλλία με τη Λιβύη, αγνοώντας την Ιταλία με το αιτιολογικό ότι η Σαρδηνία και η Σικελία που βρίσκονται ενδιαμέσως είναι νησιά και συνεπώς δεν έχουν υφαλοκρηπίδα ή ΑΟΖ.

Ο λόγος που υπέγραψε η Λιβύη μια συμφωνία αντίθετη προς το διεθνές δίκαιο είναι απλός. Η Λιβύη βρίσκεται σε εμφύλιο. Στην ανατολική Λιβύη με έδρα το Τομπρούκ, είναι το λιβυκό κοινοβούλιο που υποστηρίζει τον στρατάρχη Χαλίφα Χαφτάρ. Τον συνδράμουν ποικιλοτρόπως Αίγυπτος, Εμιράτα και Ρωσία, καθώς και η Γαλλία. Στη δυτική Λιβύη με έδρα την Τρίπολη υπάρχει «κυβέρνηση εθνικής ενότητας» υπό τον Φαγιέζ αλ Σάρατζ, η οποία αναγνωρίζεται από τον ΟΗΕ. Η Τουρκία (μαζί με το Κατάρ) είναι ο σημαντικότερος υποστηρικτής της κυβερνήσεως του Σάρατζ. Στέλνει στην κυβέρνηση της Τριπόλεως μισθοφόρους τζιχαντιστές από τη Συρία και στρατιωτικό υλικό. Τον Νοέμβριο του 2019 η κυβέρνηση Σάρατζ κατέρρεε. Ο Χαφτάρ είχε φτάσει στα

περίχωρα της Τριπόλεως. Η Τουρκία προσφέρθηκε να τον στηρίξει. Με αντάλλαγμα τη στρατιωτική βοήθεια, η Λιβύη υπέγραψε μια συμφωνία-αίσχος για το διεθνές δίκαιο.

Για την Τουρκία η υπογραφή μιας τέτοιας συμφωνίας αποτελούσε στρατηγική κίνηση. Έως τώρα έδινε τη δική της ερμηνεία σε υφιστάμενα νομικά καθεστώτα που είχαν συσταθεί στο παρελθόν από διεθνείς συνθήκες. Εφεξής έχει τη δική της συνθήκη που προσπαθεί να δημιουργήσει ένα νέο νομικό καθεστώς. Εάν και παντελώς παράνομο, θα το επικαλείται διαρκώς. Αποκτά την επιφανειακή νομιμοποίηση που τόσο της λείπει να παρεμβαίνει στην περιοχή. Δημιουργεί ένα τείχος που εμποδίζει την Ελλάδα να αναπτύξει τα κυριαρχικά της δικαιώματα στην υφαλοκρηπίδα της Ανατολικής Μεσογείου. Επιβεβαιώνει αυτό που διατείνεται επί χρόνια, ότι τα νησιά δεν έχουν υφαλοκρηπίδα. Τέλος, μεταφέρει το σημείο αντιπαραθέσεως από την υφαλοκρηπίδα του Καστελορίζου στην υφαλοκρηπίδα της Κρήτης.

Το κακό είναι ότι, εάν και παράνομη, αφ' ης στιγμής υπογραφεί, μια τέτοια συμφωνία μπορεί να ανατραπεί μόνο με υπαναχώρηση της Λιβύης ή με προσφυγή σε διεθνές δικαιοδοτικό όργανο. Η κυβέρνηση Σάρατζ, με επιστολή προς τον ΟΗΕ στις 27 Δεκεμβρίου 2019, ανέφερε ότι θα εξέταζε και το ενδεχόμενο προσφυγής στη Χάγη για το μνημόνιο. Διαχρονικά η Λιβύη έχει εντυπωσιακό ιστορικό τεσσάρων προσφυγών στο Διεθνές Δικαστήριο: το 1982 και 1985 για θαλάσσιες οριοθετήσεις με Τυνησία και Μάλτα· το 1994 για μια συνοριακή διαφορά με το Τσαντ και το 2003 για την ανατίναξη επιβατικού αεροσκάφους πάνω από το Λόκερμπι της Σκωτίας. Αξίζει να επιδιώξουμε την προσφυγή στη Χάγη. Δυνητικός σύμμαχός μας είναι η διεθνής νομιμότητα που επικαλείται για την αναγνώρισή της η κυβέρνηση της δυτικής Λιβύης. Εξ αντικειμένου, όμως, καλό είναι να μην τρέφουμε φρούδες ελπίδες. Η δυτική Λιβύη σήμερα αναπνέει με τουρκικούς πνεύμονες. Τυχόν προσφυγή στη Χάγη για τη νομιμότητα ή μη του τουρκολιβυκού μνημονίου ανατρέπει την τουρκική πολιτική για τη «Γαλάζια Πατρίδα». Δεν θα δεχθούν εύκολα οι Τούρκοι μια τέτοια εξέλιξη. Την οριοθέτηση, όσο παράνομη και να είναι, θα τη βρίσκουμε διαρκώς στα πόδια μας.

στ. Οριοθέτηση Ελλάδας-Αιγύπτου: μια αναγκαία συμφωνία

Από τη στιγμή της υπογραφής τουρκολιβυκού μνημονίου έγινε αντιληπτό ότι έπρεπε να υπάρξει μια έμπρακτη απάντηση από ελληνικής πλευράς. Το τουρκολιβυκό μνημόνιο είναι ασφαλώς αντίθετο προς το διεθνές δίκαιο. Από τυπικής πλευράς, όμως, αποτελεί διεθνή συμφωνία, γεγονός που επικαλούνται οι Τούρκοι από την πρώτη στιγμή της υπογραφής. Αυτό το εμπόδιο έπρεπε να αντιμετωπισθεί. Η καλύτερη απάντηση ήταν μέσω εμπλοκής και της Αιγύπτου, η οποία έχει δικαιώματα στη θαλάσσια περιοχή του τουρκολιβυκού μνημονίου. Θεωρητικώς τα ενδεχόμενα για την Ελλάδα ήσαν ήσαν δύο: (α) συμφωνημένη οριοθέτηση ή (β) προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο σε περίπτωση που δεν μπορούσε να υπάρξει συμφωνία με την Αίγυπτο.

Οι συζητήσεις Αθήνας-Καΐρου για συμφωνημένη οριοθέτηση είχαν ξεκινήσει το 2005 και δεν είχαν καταλήξει πουθενά επί 15 χρόνια. Οι Αιγύπτιοι είχαν αποδειχθεί εξαιρετικά σκληροί διαπραγματευτές. Επιπλέον δεν ήθελαν να εμπλακούν στην ελληνοτουρκική διαμάχη. Η θέση τους ήταν απλή: Ας τα βρουν πρώτα η Ελλάδα με την Τουρκία, και μετά η Αίγυπτος θα υπογράψει συμφωνία με εκείνο από τα δύο κράτη που θα έχει τις θαλάσσιες περιοχές απέναντί της. Για αυτόν τον λόγο το 2009 η Αίγυπτος είχε δηλώσει κατά τις διαπραγματεύσεις ότι η οριοθέτηση με την Ελλάδα θα αφορούσε μόνο στη θαλάσσια περιοχή από την Κρήτη έως την Κάρπαθο. Ακριβώς στο ύψος της Καρπάθου βρίσκεται το τουρκικό ακρωτήριο της Κνίδου [Ντατσά (Datça)] και αρχίζουν οι ηπειρωτικές ακτές της Τουρκίας. Θεωρητικώς, από το συγκεκριμένο σημείο και ανατολικότερα η περιοχή θα μπορούσε να είναι αντικείμενο δυνητικής οριοθετήσεως της Αιγύπτου και με την Ελλάδα και με την Τουρκία.

Το άρθρο 156 του νόμου 4001/2011

1. Το δικαίωμα αναζήτησης, *έρευνας και εκμετάλλευσης των υδρογονανθράκων που υπάρχουν στις χερσαίες, στις υπολίμνιες και υποθαλάσσιες περιοχές στις οποίες η Ελληνική Δημοκρατία ασκεί αντιστοίχως κυριαρχία ή κυριαρχικά δικαιώματα σύμφωνα με τις διατάξεις της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας, όπως κυρώθηκε με τον ν. 2321/1995 ανήκει αποκλειστικά στο Δημόσιο και η άσκησή του αφορά πάντοτε τη δημόσια ωφέλεια. Η διαχείριση για λογαριασμό του Δημοσίου των δικαιωμάτων της παραγράφου αυτής ασκείται από την ΕΔΕΥ Α.Ε. [Ελληνική Διαχειριστική Εταιρεία Υδρογονανθράκων Α.Ε.]. Ως «υποθαλάσσιες περιοχές» νοούνται ο βυθός και το υπέδαφος των εσωτερικών υδάτων, της αιγιαλίτιδας ζώνης, της υφαλοκρηπίδας και της αποκλειστικής οικονομικής ζώνης (αφ' ης κηρυχθεί) μέχρι την απόσταση των 200 ν.μ. από τις γραμμές βάσης από τις οποίες μετράται το εύρος της αιγιαλίτιδας ζώνης. Ελλείψει συμφωνίας οριοθέτησης με γειτονικά κράτη των οποίων οι ακτές είναι παρακείμενες ή αντικείμενες με τις ελληνικές ακτές, το εξωτερικό όριο της υφαλοκρηπίδας και της αποκλειστικής οικονομικής ζώνης (αφ' ης κηρυχθεί) είναι η μέση γραμμή, κάθε σημείο της οποίας απέχει ίση απόσταση από τα εγγύτερα σημεία των γραμμών βάσης (τόσο ηπειρωτικών όσο και νησιωτικών) από τις οποίες μετράται το εύρος της αιγιαλίτιδας ζώνης».*

Συμφωνία Ελλάδας-Αιγύπτου, 2020

Περιοχή τουρκικών διεκδικήσεων που καλύπτει η συμφωνία Ελλάδας-Αιγύπτου

Σύγκριση συμφωνιών Τουρκίας-Λιβύης και Ελλάδας-Αιγύπτου

Η ελληνική πλευρά δεν είχε δεχθεί να προχωρήσει σε τόσο περιορισμένης εκτάσεως οριοθέτηση (περίπου 60 ν. μίλια από την Κρήτη έως την Κάρπαθο – από τα περίπου 200 ν. μίλια που είναι όλη η οριοθέτηση). Εμμέσως θα φαινόταν σαν να αποδέχεται ότι όλη η περιοχή ανατολικώς της Καρπάθου είναι αμφισβητούμενη.

Μετά από τόσα χρόνια άγονων διαπραγματεύσεων, η καλύτερη λύση θα ήταν η προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο. Αυτό όμως απαιτούσε σύμφωνη γνώμη των Αιγυπτίων, η οποία δεν ήταν δεδομένη. Πιο σημαντικός κρίθηκε ότι ήταν ο παράγοντας χρόνος. Η Τουρκία μπορούσε να εφαρμόσει το τουρκολιβυκό μνημόνιο ανά πάσα στιγμή. Αντιθέτως η διαδικασία ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου ήταν χρονοβόρα. Θα κρατούσε τουλάχιστον 4-5 χρόνια.

Λόγω της αδήριτης ανάγκης για ανατροπή του τουρκολιβυκού μνημονίου, κάποιες ελληνικές θέσεις, αναπροσαρμόσθηκαν. Το μείζον ήταν να αντιμετωπισθεί το όριο του τουρκολιβυκού μνημονίου, το οποίο μετέφερε τις τουρκικές διεκδικήσεις από το Καστελόριζο στα νοτιοανατολικά της Κρήτης. Αποφασίστηκε να προσφερθεί ένα ισχυρό δέλεαρ στην Αίγυπτο για να υπογράψει συμφωνία με την Ελλάδα η οποία να υπερκαλύπτει την περιοχή του τουρκολιβυκού μνημονίου. Προς τον σκοπό αυτό δόθηκε στην Αίγυπτο μεγαλύτερη περιοχή υφαλοκρηπίδας από αυτή που θα δικαιούτο βάσει της μέσης γραμμής. Στη συμφωνία δόθηκε μειωμένη επήρεια στην Κρήτη, την Κάσο, την Κάρπαθο και τη Ρόδο. Έτσι, η ελληνική υφαλοκρηπίδα (υπολογιζόμενη από το εσωτερικό όριο των 12 ν. μιλίων που έχει και η Αίγυπτος) μειώθηκε από 34.318 τ.χλμ. σε 28.763 τ.χλμ., δηλαδή κατά 5.555 τ.χλμ. ή ποσοστό 16,2%. Σε αντάλλαγμα, η Αίγυπτος δέχθηκε αφενός να υπογράψει και αφετέρου να φτάσει το όριο έως το μέσον της Ρόδου. Η οριοθετική γραμμή της συμφωνίας έχει μήκος 103,82 ν. μιλίων από συνολικό μήκος ορίου 200 ν. μιλίων. Επομένως, η οριοθετηθείσα περιοχή της ελληνο-αιγυπτιακής συμφωνίας ήταν κατά πολύ μεγαλύτερη από την αντίστοιχη περιοχή του τουρκολιβυκού μνημονίου την οποία και ενέκλειε.

Η μερική (ή τμηματική) οριοθέτηση προβληματίσε αρκετά. Δεν απαγορεύεται όμως στο διεθνές δίκαιο της θάλασσας. Τα διεθνή παραδείγματα είναι πολλά (βλ. ενδεικτικά Περού-Χιλή το 1954, στοιχείο που αναγνωρίσθηκε και από το Διεθνές Δικαστήριο το 2014· Αυστραλία-Ινδονησία το 1971· Νιγηρία-Ισημερινή Γουινέα το 2000· και αναφορά στην περίπτωση Νικαράγουας-Ονδούρας πάλι από το Διεθνές Δικαστήριο το 1992). Εξάλλου το ίδιο το Διεθνές

Δικαστήριο, στην υπόθεση του Κόλπου του Μέιν μεταξύ ΗΠΑ και Καναδά το 1982, προχώρησε σε μερική οριοθέτηση.

Το σημαντικό θετικό σημείο ήταν ότι πλέον υπήρχε μια διεθνής συμφωνία που υπερκαλύπτει κατά πολύ την περιοχή του τουρκολιβυκού μνημονίου. Κατ' επέκταση, υφίσταται πλέον διεθνής διαφορά, στοιχείο που –θεωρητικώς– περιορίζει την ευχέρεια της Τουρκίας να δράσει ή τουλάχιστον να επικαλεστεί την (επιφανειακή) νομιμότητα των ενεργειών της. Παράλληλα προσφέρει τη δυνατότητα στη διεθνή διπλωματία να ασκήσει πιέσεις. Δεν λύνει όμως, ούτε το πρόβλημα των οριοθετήσεων στην Ανατολική Μεσόγειο και, βεβαίως, ούτε το πρόβλημα με την Τουρκία. Η λύση θα προέλθει μόνο μέσα από τη διευθέτηση όλων των ορίων της περιοχής. Η δικαστική επίλυση είναι μονόδρομος, δεδομένου ότι η Τουρκία θα αντιδρά σε οποιαδήποτε συμφωνημένη διευθέτηση.

ζ. Η κρίση με το «Ορούτς Ρέις» στην Ανατολική Μεσόγειο

Το καλοκαίρι του 2020 η Τουρκία πληροφορήθηκε ότι διεξάγονταν διαπραγματεύσεις μεταξύ Ελλάδας και Αιγύπτου για την οριοθέτηση των θαλασσίων ζωνών. Προκειμένου να στείλει μηνύματα προς Ελλάδα και Αίγυπτο, εξέδωσε την 21η Ιουλίου 2020 μια NAVTEX. Σύμφωνα με αυτήν το τουρκικό σεισμογραφικό σκάφος «Ορούτς Ρέις» (Oruç Reis) θα έβγαινε για έρευνες στην Ανατολική Μεσόγειο σε μια περιοχή εκτάσεως 17.000 τ.χλμ. Το 72% αυτής της περιοχής ήταν τμήμα της ελληνικής υφαλοκρηπίδας. Παραδόξως, το «Ορούτς Ρέις» ουδέποτε βγήκε από το λιμάνι της Αττάλειας. Αντιθέτως απέπλευσε από το ναύσταθμο του Ακσάζ, απέναντι από τη Ρόδο, ένας μεγάλος αριθμός τουρκικών πολεμικών πλοίων. Αυτό ήταν το μήνυμα απειλής προς την Ελλάδα για να διακόψει τις διαπραγματεύσεις. Το δεύτερο μήνυμα ήταν προς την Αίγυπτο. Το νότιο όριο της τουρκικής NAVTEX ακολουθούσε τη μέση γραμμή μεταξύ των τουρκικών και των αιγυπτιακών ακτών. Με αυτόν τον τρόπο η Άγκυρα εμφανιζόταν να σέβεται τις προτάσεις που είχε παρουσιάσει από το 2012 στην Αίγυπτο για την οριοθέτηση της περιοχής. Εμμέσως πρότεινε στο Κάιρο να διακόψει τις διαπραγματεύσεις με την Ελλάδα και να υπογράψει συμφωνία μαζί της.

Όταν τελικώς ανακοινώθηκε η συμφωνία Ελλάδας-Αιγύπτου, η Τουρκία σε απάντηση έστειλε για έρευνες το σεισμογραφικό σκάφος «Ορούτς Ρέις» στην περιοχή από τη Ρόδο έως το Καστελόριζο, συνοδευόμενο από έναν μεγάλο αριθμό πολεμικών πλοίων.

Στόχοι: Στόχος του Ερντογάν ήταν η επιβεβαίωση της «Γαλάζιας Πατρίδας»: η Ελλάδα έπρεπε εν τοις πράγμασι να αποδεχθεί την τουρκική επικυριαρχία στην Ανατολική Μεσόγειο. Αντιστοίχως η ελληνική πλευρά ήθελε να βάλει στο περιθώριο το τουρκικό ιδεολόγημα αποφεύγοντας παράλληλα τη στρατιωτική σύγκρουση.

Τακτική: Η Τουρκία αύξησε την ένταση μέσω φραστικών απειλών. Το σχέδιο περιελάμβανε την επιβολή των τουρκικών ερευνητικών δραστηριοτήτων μέσω στρατιωτικής απειλής. Ένα τοπικό θερμό επεισόδιο ήταν αποδεκτό (και ίσως επιθυμητό) από τουρκικής πλευράς εφόσον δεν εμφανιζόταν η ίδια ως επιτιθέμενη.

Η Ελλάδα επέλεξε εξαρχής να μην παίξει στο στρατιωτικό πεδίο που ήθελε ο Ερντογάν, αλλά να κινηθεί διπλωματικά. Αποφάσισε να μη σταματήσει το «Ορούτς

Ρέις», γεγονός που προβλημάτισε αρκετούς Έλληνες. Σε άλλη περίπτωση θα διακινδυνεύαμε, όμως, πολεμική εμπλοκή, που στη φάση εκείνη ήταν άκαιρη, ενώ είναι βέβαιο ότι θα εθεωρείτο διεθνώς ως υπερβολική αντίδραση. Εναλλακτικώς, η Ελλάδα κλιμάκωσε στρατιωτικά, καταδεικνύοντας σθεναρή στάση και ετοιμότητα να απαντήσει – όποτε χρειαστεί. Ο Ερντογάν ξαφνιάστηκε από την ελληνική αντίδραση. Περίμενε ότι η ελληνική πλευρά θα ήταν ψοφοδεής και θα υποχωρούσε. Αμφιταλαντευόμενος άφησε την κρίση (που δεν κατέληγε σε στρατιωτικό επεισόδιο) να τραβήξει επί μήνες. Αυτό τον κατέστησε ευάλωτο σε διπλωματικές πιέσεις.

Διπλωματία: Πολλές χώρες άσκησαν διπλωματικές πιέσεις στην Τουρκία. Η Γερμανία δεν έπεισε ότι είχε το ειδικό βάρος για να επηρεάσει αποφασιστικά τις εξελίξεις. Αντιθέτως, η παρέμβαση των αποστασιοποιημένων Ηνωμένων Πολιτειών φαίνεται ότι υπήρξε καταλυτική. Αρχικώς ο Αμερικανός πρόεδρος Τραμπ απομάκρυνε το ενδεχόμενο πολεμικού επεισοδίου έως τις αμερικανικές εκλογές. Στη συνέχεια, ο υπουργός Εξωτερικών Πομπέο και η ανακοίνωση της μερικής άρσεως του εμπάργκο όπλων στην Κύπρο βοήθησαν στην αποκλιμάκωση. Κρίσιμης σημασίας υπήρξαν και τα στρατιωτικά γυμνάσια της Ελλάδας με Γαλλία και Εμιράτα.

Οι ένοπλες δυνάμεις: Η οιονεί στρατιωτική αντιπαράθεση λειτούργησε ως τεστ των δυνατοτήτων της κάθε πλευράς. Οι ελληνικές ένοπλες δυνάμεις, και ιδίως το Πολεμικό Ναυτικό, αντεπεξήλθαν άψογα και επέστρεψαν με αυτοπεποίθηση στις βάσεις τους. Αυτό συνέβη παρότι ο ελληνικός στόλος ήταν κατά πολύ γηραιότερος από τον τουρκικό και σε πολλές περιπτώσεις λειτουργούσε στα όριά του. Η αξιοπιστία των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων έγινε αντιληπτή και από την Τουρκία αλλά και από τρίτες δυνάμεις που βρίσκονταν στην περιοχή και παρακολουθούσαν προσεκτικά τα τεκταινόμενα. Αντιθέτως, οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις έδειξαν ανεπάρκεια, πιθανότατα λόγω της απομακρύνσεως πολλών αξιωματικών μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα του 2016.

Ερντογάν: Ο Τούρκος πρόεδρος διατήρησε τη ρητορική ένταση μέχρι την τελευταία στιγμή. Ήταν σαφές ότι αισθανόταν περισσότερο ως επικεφαλής μια συρρικνωμένης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας παρά της Τουρκικής Δημοκρατίας.

Καινούργιες συμμαχίες: Οι εξελίξεις έδειξαν την σύμπηξη ενός ευρέος μετώπου κρατών που ξεκινούσε από τη Γαλλία και έφτανε στα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα. Κοινό σημείο αναφοράς τους η αντίθεσή τους στις νέο-οθωμανικές αντιλήψεις Ερντογάν.

Τελικώς, η έξοδος του «Ορούτς Ρέις» ήταν η πιο παρατεταμένη συγκρουσιακή κατάσταση μεταξύ των δύο χωρών μετά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο. Διήρκησε συνολικά 83 ημέρες και εξελίχθηκε σε δύο φάσεις: από την 9η Αυγούστου έως την 12η Σεπτεμβρίου 2020 και από την 11η Οκτωβρίου έως την 30ή Νοεμβρίου 2020. Με εννέα αγγελίες προς ναυτιλλομένους (NAVTEX), το «Ορούτς Ρέις» κάλυψε συνολική έκταση 57.000 τ.χλμ. στις θαλάσσιες περιοχές ανάμεσα στη Ρόδο και την Κύπρο, με ιδιαίτερη έμφαση το τμήμα νοτίως του Καστελορίζου (από τα χωρικά ύδατα του οποίου έφτασε σε απόσταση αναπνοής). Κατά κύριο λόγο οι έρευνες έλαβαν χώρα σε θέσεις μη οριοθετημένης περιοχής ελληνικής υφα-

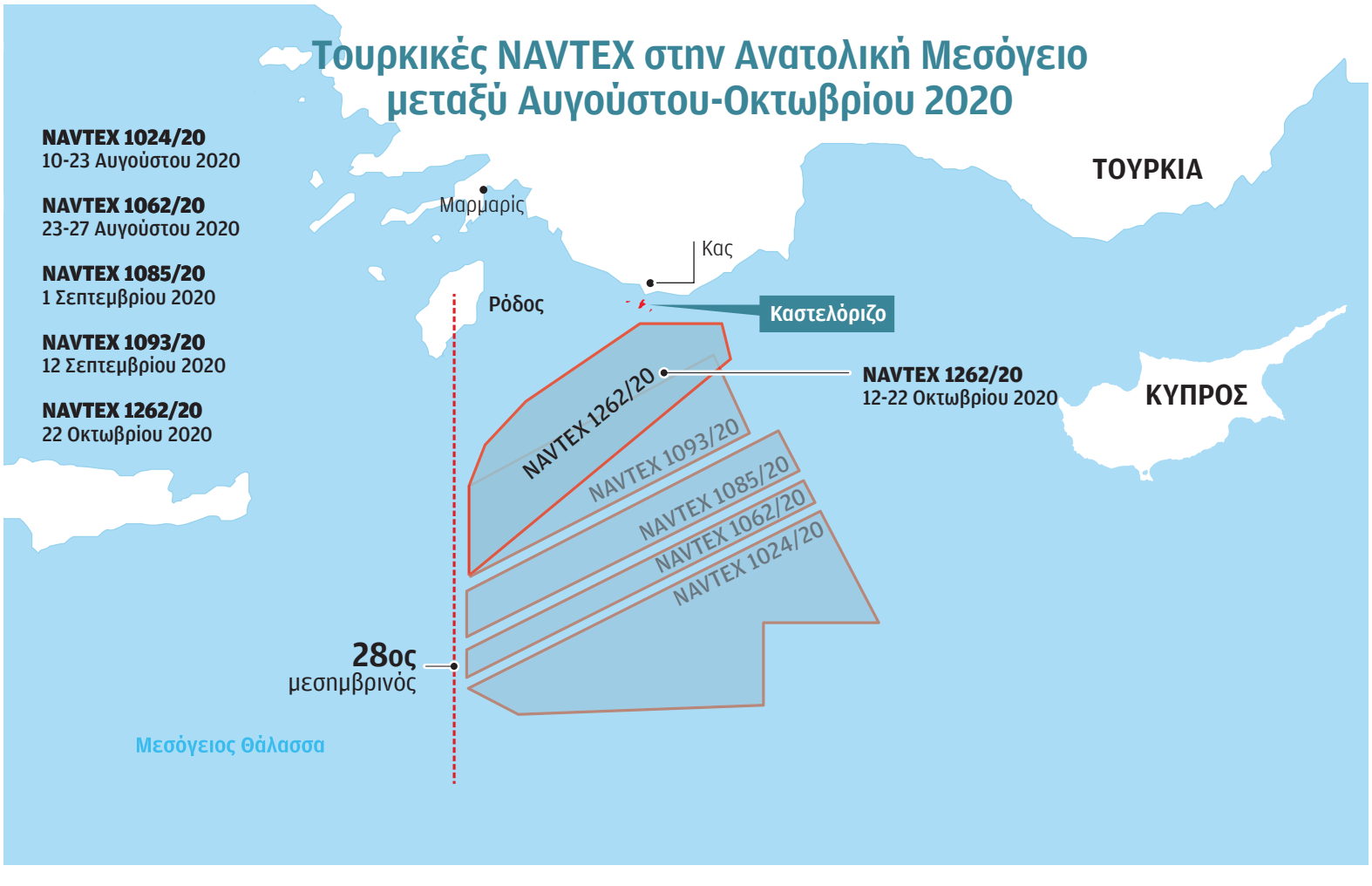

λοκρηπίδας, ενώ υπήρχαν και περιοχές μη οριοθετημένης τουρκικής υφαλοκρηπίδας. Η Τουρκία απέφυγε να παραβιάσει την περιοχή δυτικά του 28ου μεσημβρινού, που ήταν και το ανατολικό όριο της συμφωνίας οριοθετήσεως Ελλάδας-Αιγύπτου. Η πλέον κρίσιμη στιγμή της περιόδου ήταν η σύγκρουση (που απεκλήθη «επακούμβηση») των φρεγατών «Λήμνος» και «Κεμάλ Ρέις», την 16η Αυγούστου 2020, χωρίς να υπάρξει συνέχιση του επεισοδίου. Η κρίση έληξε όταν το «Οροΰτς Ρέις» αποχώρησε από την περιοχή τον Νοέμβριο του 2020.

η. Η Τουρκία «έχει αλλάξει πίστα»

Μια φράση κλεμμένη από τον χώρο των ηλεκτρονικών παιχνιδιών περιγράφει απόλυτα αυτό που συμβαίνει εδώ και καιρό με την Τουρκία: «Έχει αλλάξει πίστα». Κινείται με άλλους όρους, εμφορείται από μεγαλοϊδεατικά οράματα, θέλγεται από την ένταση, αδιαφορεί για το διεθνές δίκαιο και δεν διστάζει να χρησιμοποιεί στρατιωτικά μέσα όταν διαπιστώνει ότι έχει το περιθώριο.

Ο Ερντογάν θεωρεί ότι ηγείται μιας χώρας που έχει χαρακτηριστικά μεσαίας υπερδυνάμεως· ότι η χώρα του είναι κάτι μεταξύ Γαλλίας, Γερμανίας και Βρετανίας. Μια τέτοια χώρα ασφυκτιά στα περιορισμένα σύνορα της Λωζάννης, όπως έχει δηλώσει ο ίδιος ο Τούρκος πρόεδρος κατ' επανάληψη. Μετά το 2011 η Τουρκία ενεπλάκη σε ένα παιχνίδι για μεγάλους παίκτες. Μέσω των αραβικών ανοίξεων και με τη γενναία χρηματοδότηση του Κατάρ επιχείρησε να τοποθετήσει μουσουλμανικές αδελφότητες στις ηγεσίες των κρατών που ήσαν στο παρελθόν εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Στόχος της ήταν η δημιουργία μιας οθωμανικής κοινοπολιτείας, στο πρότυπο της (βρετανικής) Κοινοπολιτείας. Από εκείνο το σχέδιο των αραβικών ανοίξεων ξεκίνησαν οι πολυετείς πόλεμοι σε Λιβύη (Φεβρουάριος 2011), Συρία (Μάρτιος 2011) και Υεμένη (Μάρτιος 2015).

Μόνον από το 2019 η Τουρκία έχει προβεί στις ακόλουθες κατάφωρες παραβιάσεις του διεθνούς δικαίου: εισέβαλε δύο φορές στη Συρία (επιχειρήσεις «Πηγή Ειρήνης» και «Ανοιξιάτικη Ασπίδα» το 2019 και το 2020)· βομβαρδίζει σταθερά θέσεις των Κούρδων της Συρίας (2020-25)· κατέχει παρανόμως συριακό έδαφος παρά τη λήξη του πολέμου στη Συρία (2016-2025)· αποστέλλει κρυφά στρατιώτες και όπλα στη Λιβύη κατά ρητή παραβίαση των σχετικών ψηφισμάτων του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ (2020-2025)· προχώρησε στη διενέργεια γεωτρήσεων στην ΑΟΖ ενός άλλου κράτους, της Κύπρου (2019-2020)· οριοθέτησε με τη Λιβύη και κατά παράβαση του διεθνούς δικαίου (αλλά και της γεωγραφίας και της λογικής) θαλάσσιες ζώνες που δεν

της ανήκουν (Νοέμβριος 2019)· προσπάθησε να αποσταθεροποιήσει την Ελλάδα στέλνοντας δεκάδες χιλιάδες πρόσφυγες και μετανάστες στον Έβρο (Καθαρά Δευτέρα 2020)· έστειλε παρανόμως σεισμογραφικό σκάφος για έρευνες σε μη οριοθετημένη περιοχή ανάμεσα στη Ρόδο και στο Καστελόριζο (Αύγουστος-Νοέμβριος 2020)· βοήθησε με ισχυρή στρατιωτική ενίσχυση και προσωπικό το Αζερμπαϊτζάν στον πόλεμο κατά της Αρμενίας για το Ναγκόρνο Καραμπάχ (Σεπτέμβριος-Νοέμβριος 2020)· εμπόδισε με πολεμικά πλοία την έρευνα για πόντιση καλωδίου έξω από την Κάσο (2024).

Η Τουρκία δεν δρα παρορμητικά. Έχει υιοθετήσει στρατηγική επιθετικών κινήσεων. Τα σχέδια για την υπογραφή του μνημονίου Τουρκίας-Λιβύης ετοιμάσθηκαν ήδη από το 2010. Εκείνη την εποχή δεν υπήρχε συνεργασία της Ελλάδας με Ισραήλ και Αίγυπτο για να ενοχληθεί η Άγκυρα. Η διεκδίκηση της περιοχής της Κρήτης ήλθε για να μείνει. Δεν είναι κάτι περιστασιακό. Η Άγκυρα το υφαίνει χρόνια και πιστεύει σε αυτό. Αποτελεί τμήμα της νέας της στρατηγικής που είναι η επικυριαρχία της από το ιρακινό Κουρδιστάν και τη Συρία έως και τη Βόρειο Αφρική.

Το Ισραήλ, η Ελλάδα και η Κύπρος είναι οι μόνες δυνάμεις που γειτνιάζουν με την Τουρκία και αντιμετωπίζουν με προφανή εχθρότητα τα νέο-οθωμανικά και ισλαμικά οράματα του Ερντογάν. Το Ισραήλ βρέθηκε σε αυτή τη θέση χωρίς να επιθυμεί την αντιπαλότητα με την Τουρκία. Αυτή οφείλεται σε προσωπική επιλογή του Ερντογάν. Εάν μπορέσει, το Τελ Αβίβ θα αποκαταστήσει τις σχέσεις του με την Άγκυρα. Αντιθέτως, Ελλάδα και Κύπρος αποτελούμε διαχρονικό στρατηγικό στόχο της Τουρκίας, ασχέτως πολιτικών ηγεσιών. Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσονται οι χάρτες της «Γαλάζιας Πατρίδας» και η ένταση που συστηματικά καλλιεργείται. Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και το μνημόνιο Τουρκίας-Λιβύης. Αποτελεί δομικό στοιχείο της νέας τουρκικής εξωτερικής πολιτικής.

θ. Καθιέρωση της μέσης γραμμής ως εξωτερικού ορίου της ελληνικής υφαλοκρηπίδας

Για να γίνει κατανοητή η διαφορά μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο πρέπει να επισημανθεί μια σημαντική αλλαγή στην ελληνική νομοθεσία η οποία επέτρεψε στην Ελλάδα να προχωρήσει σε έρευνα και εκμετάλλευση στη συγκεκριμένη περιοχή. Παρότι η Ελλάδα είχε κυρώσει από το 1995 τη Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας (1982), η εθνική νομοθεσία επί του θέματος δεν είχε τροποποιηθεί. Οι σχετικές διατάξεις των ειδικών νόμων περί ορυκτού πλούτου της χώρας συνέχιζαν να παραπέμπουν στα παρωχημένα κριτήρια της Συμβάσεως της Γενεύης περί Υφαλοκρηπίδας (1958). Το πρόβλημα λύθηκε το 2011, οπότε τροποποιήθηκε η σχετική διάταξη του νόμου. Πιο συγκεκριμένα, με το άρθρο 156 του νόμου 4001/2011 (γνωστού και ως νόμου Μανιάτη, από το επώνυμο του αρμόδιου υπουργού Περιβάλλοντος που τον επιμελήθηκε):

- Δηλώθηκε ότι η κυριαρχία ή τα κυριαρχικά δικαιώματα που έχει η Ελλάδα ασκούνται σύμφωνα με τη Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας (1982).
- Αναφέρθηκε ρητώς ως προς τον καθορισμό της υφαλοκρηπίδας το κριτήριο της αποστάσεως για απόσταση έως 200 μίλια από τις ακτές.
- Εισήλθε για πρώτη φορά σε κείμενο της ελληνικής νομοθεσίας η προοπτική της κηρύξεως Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης.
- Προσδιορίσθηκε ότι σε περίπτωση ελλείψεως συμφωνίας οριοθετήσεως με τα γειτονικά κράτη, το εξωτερικό όριο της ελληνικής υφαλοκρηπίδας είναι η μέση γραμμή/γραμμή ίσης αποστάσεως που μετράται από τις ηπειρωτικές και νησιωτικές ακτές.

Το τελευταίο σημείο ήταν το πιο πρωτοποριακό και (λαμβάνοντας υπ' όψιν κατεστημένες αντιλήψεις δεκαετιών) ριζικέλευθο της νομοθεσίας.

Η νομοθετική θέσπιση της αρχής της ίσης αποστάσεως ως μεθόδου οριοθετήσεως της υφαλοκρηπίδας στην εσωτερική έννομη τάξη επέτρεψε τον προσδιορισμό των εξωτερικών ορίων της ελληνικής υφαλοκρηπίδας. Αυτό έδωσε, ακολούθως το 2011 τη δυνατότητα δημοσιεύσεως Διεθνούς Δημόσιας Προσκλήσεως για διενέργεια σεισμικών ερευνών στην υφαλοκρηπίδα του Ιονίου και του Κρητικού Πελάγους. Στην πρόσκληση υπήρχε και ενδεικτικός χάρτης με τα όρια της ελληνικής υφαλοκρηπίδας στις συγκεκριμένες περιοχές. Τα όρια βασίζονταν στη μέση γραμμή.

Σε εκείνη τη φάση δεν υπήρξε επενδυτικό ενδιαφέρον. Τα πράγματα άλλαξαν το 2018 οπότε μια κοινοπραξία στην οποία συμμετέχουν η ExxonMobil, η Total και η ελληνική Energean ζήτησε ερευνητικά τεμάχια νοτίως της Κρήτης. Οι σχετικές συμφωνίες με την ελληνική κυβέρνηση υπεγράφησαν το καλοκαίρι του 2020. Το ενδεχόμενο οριοθετήσεως Τουρκίας-Λιβύης ήταν αυτό που ώθησε την Ελλάδα να τις κυρώσει εσπευσμένα στις αρχές Οκτωβρίου του 2020.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 15

Chevron και λιβυκές διεκδικήσεις

α. Ο ελληνικός διαγωνισμός

Στις 26 Μαρτίου 2025, η δεύτερη σε μέγεθος αμερικανική εταιρεία υδρογονανθράκων Chevron εκδήλωσε ενδιαφέρον να εκμεταλλευθεί δύο θαλάσσια τεμάχια που βρίσκονται στη θάλασσα νοτίως της Κρήτης (τεμάχια Νότια Κρήτη 1 και Νότια Κρήτη 2). Το ελληνικό υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, εφαρμόζοντας τον σχετικό νόμο 4001/2011, προκήρυξε στις 13 Ιουνίου 2025 διεθνή διαγωνισμό για παραχώρηση δικαιώματος έρευνας και εκμεταλλεύσεως υδρογονανθράκων. Μια κοινοπραξία με τις εταιρείες Chevron και Helleniq Energy κέρδισε τον διαγωνισμό στις 15 Σεπτεμβρίου 2025.

Στο μεσοδιάστημα από την προκήρυξη του διαγωνισμού μέχρι την κατακύρωσή του υπήρξαν έντονες αντιδράσεις από πλευράς Τουρκίας και Λιβύης. Ιδίως η Λιβύη προχώρησε σε δύο ρηματικές διακοινώσεις προς τον ΟΗΕ στις 27 Μαΐου και 20 Ιουνίου 2025, και παράλληλα συμφώνησε σε παραχώρηση θαλασσίων τεμαχίων της προς την τουρκική εταιρεία TPAO. Ο λόγος των λιβυκών και τουρκικών αντιδράσεων ήταν ότι τα τεμάχια Νότια Κρήτη 1 και Νότια Κρήτη 2 είναι περιοχές που, βάσει του τουρκολιβυκού μνημονίου του 2019, «μοίρασαν» μεταξύ τους Τουρκία και Λιβύη. Η εξέλιξη αντιστρατευόταν την τουρκική θεωρία ότι τα ελληνικά νησιά δεν έχουν δική τους υφαλοκρηπίδα και ΑΟΖ. Οι συγκεκριμένες θαλάσσιες περιοχές ανήκουν στην Ελλάδα αποκλειστικώς λόγω της επήρειας της νήσου Κρήτης. Επομένως, καταργούσε εμπράκτως το ιδεολόγημα της «Γαλάζιας Πατρίδας» σε όλη την περιοχή νοτίως της Κρήτης.

Με τις διαμαρτυρίες, αντιδράσεις και ρηματικές διακοινώσεις, η Τουρκία και η Λιβύη ήθελαν να «τρομάξουν» τη Chevron και άλλες πιθανές υποψήφιες εταιρείες να πάρουν μέρος στον συγκεκριμένο διαγωνισμό. Με τον θόρυβο ήθελαν να δώσουν την εντύπωση ότι υπάρχουν σοβαρά προβλήματα. Η Τουρκία γνώριζε ότι, σε περίπτωση που ο διαγωνισμός κατακυρωνόταν στη Chevron, δεν μπορούσε να παρεμποδίσει τις έρευνες. Υπήρχε το προηγούμενο των τεμαχίων 5 και 10 της κυπριακής ΑΟΖ που είχε κερδίσει σε διεθνή διαγωνισμό η ExxonMobil. Τα ίδια τεμάχια διεκδικεί αυθαίρετα η Τουρκία. Η ExxonMobil προχώρησε σε γεωτρήσεις και ανακάλυψε τα κοιτάσματα Γλαύκος 1 (2019), Ηλέκτρα 1 (Απρίλιος 2025) και Πήγασος 1 (Ιούλιος 2025) χωρίς να τολμήσει η Τουρκία να εμφανιστεί στην περιοχή.

β. Οι θέσεις της Λιβύης

Οι ρηματικές διακοινώσεις της Λιβύης εκφράζουν τις θέσεις της χώρας στο θέμα όλων των θαλασσίων ζωνών της χώρας. Κάποιες από τις λιβυκές θέσεις είναι παλαιές. Επί παραδείγματι, οι Λίβυοι από το 1973 θέλουν να κλείσουν τον Κόλπο της Σύρτης και να τον θεωρήσουν εσωτερι-

κά τους ύδατα. Οι λιβυκές θέσεις για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας είναι σχετικά νεότερες. Εδράζονται στο τουρκολιβυκό μνημόνιο και αρνούνται τη μέση γραμμή μεταξύ Ελλάδας και Λιβύης. Επισημαίνεται ότι κατά τις ελληνολιβυκές συνομιλίες μεταξύ 2007-2010, οι Λίβυοι δεν είχαν φτάσει στο σημείο να αμφισβητήσουν την επήρεια της Κρήτης επί της υφαλοκρηπίδας. Αρνήθηκαν την επήρεια όλων των άλλων ελληνικών νησιών στο νότιο Ιόνιο και το Λιβυκό Πέλαγος. Το καινούργιο στις λιβυκές ρηματικές διακοινώσεις ήταν οι συντεταγμένες και οι χάρτες οι οποίοι συνόδευαν τις δύο ρηματικές διακοινώσεις και εξειδίκευαν επί του πεδίου τις θέσεις της Λιβύης. Πιο συγκεκριμένα:

- Βάσει του τουρκολιβυκού μνημονίου του 2019, οι Τούρκοι «χάριζαν» στους Λίβυους 39.000 τ.χλμ. ελληνικής υφαλοκρηπίδας (υπολογισμένης βάσει της μέσης γραμμής). Με τους χάρτες που παρουσίασε, η Λιβύη διεκδικεί ακόμη 7.450 τ.χλμ. Συνολικά δηλαδή, η Λιβύη διεκδικεί 46.450 τ.χλμ. εις βάρος της Ελλάδας. Έναντι της Ιταλίας οι Λίβυοι είναι πολύ πιο συγκρατημένοι διεκδικώντας μόλις 2.750 τ.χλμ. και έναντι της Μάλτας 17.950 τ.χλμ. Ενδεικτικό της υπερβολής της Τριπόλεως είναι ότι νοτιοανατολικώς της Κρήτης το σημείο 1 του λιβυκού ορίου βρίσκεται μόλις 14 ν. μίλια από την κρητική ακτή (βλ. χάρτη «εγγύτητας των λιβυκών διεκδικήσεων στην Κρήτη»).
- Ο παρανόμως κλειστός Κόλπος της Σύρτης σημαίνει ότι οι Λίβυοι κερδίζουν μια περιοχή 100 περίπου ν. μιλίων από τις ακτές τους. Η λιβυκή υφαλοκρηπίδα μετριέται από την γραμμή του κλειστού Κόλπου της Σύρτης και όχι από τις λιβυκές ακτές, εις βάρος της Ελλάδας (αλλά και της Ιταλίας και Μάλτας).
- Η Λιβύη διεκδικεί το νότιο άκρο του ορίου μεταξύ Ελλάδας και Ιταλίας.

Η Λιβύη, εν αντιθέσει προς την Τουρκία, έχει υπογράψει τη Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας (1982), αλλά δεν την έχει κυρώσει. Με τις ρηματικές διακοινώσεις όμως δείχνει ότι υιοθετεί τις τουρκικές απόψεις περί «Γαλάζιας Πατρίδας», εμφανίζεται να αγνοεί βασικούς κανόνες της Συμβάσεως του 1982, ενώ ενίοτε αυτοαναιρείται. Ορισμένα ενδεικτικά σημεία:

- Η Λιβύη αναφέρει (λανθασμένα) ότι τα νησιά δεν έχουν υφαλοκρηπίδα, περιλαμβανομένης της Κρήτης που είναι το πέμπτο σε έκταση και πληθυσμό νησί της Μεσογείου. Αντιθέτως, αποδίδει στην (ιταλική) Σικελία, που είναι επίσης νησί, σχεδόν πλήρη επήρεια.
- Η Λιβύη ζητά από την Ελλάδα να μην προχωρήσει σε έρευνα και εκμετάλλευση των περιοχών νοτίως της Κρήτης και της Πελοποννήσου διότι δεν έχουν οριοθετηθεί. Την ίδια ώρα, όμως καλεί ξένους επενδυτές να εκμεταλλευθούν τα θαλάσσια τεμάχια από λιβυκής πλευράς παρότι ούτε η δική της περιοχή είναι οριοθετημένη.
- Το τουρκολιβυκό μνημόνιο που επικαλείται η Λιβύη δεν βασίζεται σε κάποια αντικριστή τουρκική ακτή. Υπάρχουν μόνον δύο σημεία που βρίσκονται στο ακρωτήριο της Κνίδου στη μικρασιατική ακτή.

γ. Άσκηση κυριαρχικών δικαιωμάτων χωρίς προηγούμενη οριοθέτηση

Η κατάθεση προσφοράς από την κοινοπραξία Chevron και Helleniq Energy για τα δύο τεμάχια νοτίως της Κρήτης έφερε στην επιφάνεια ένα θέμα που έχει απασχολήσει τον ελληνικό δημόσιο διάλογο.

Λιβυκές διεκδικήσεις εντός της ελληνικής υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ

(ρηματική διακοίνωση προς τον ΟΗΕ στις 27 Μαΐου 2025)

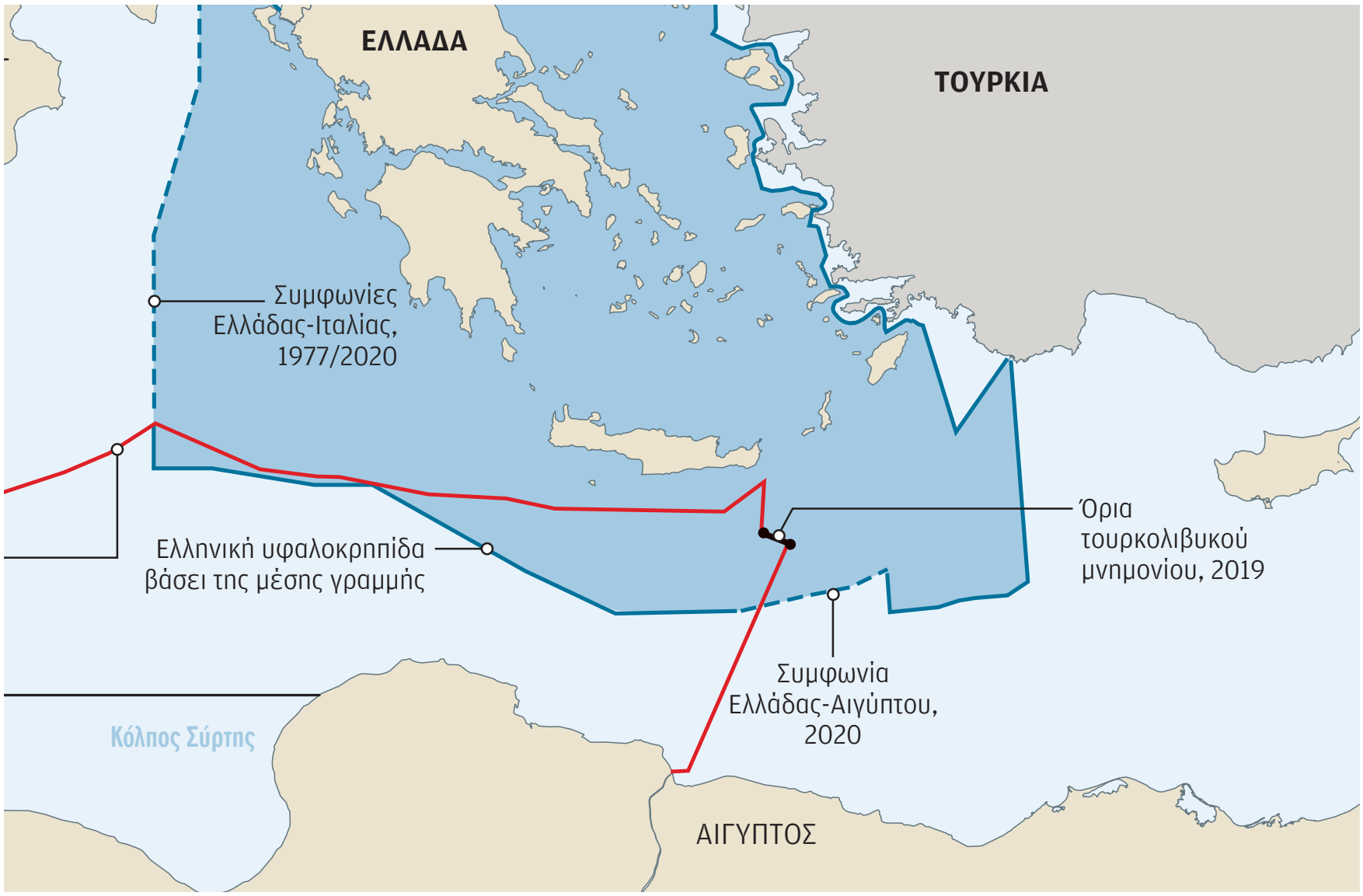

Τα δύο τεμάχια βρίσκονται κατά το μεγαλύτερο τμήμα τους σε μη οριοθετημένη περιοχή της ελληνικής υφαλοκρηπίδας. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι τα δικαιώματα της Ελλάδας επί της υφαλοκρηπίδας της δεν ασκούνται αυτομάτως. Χρειάζεται προηγούμενη οριοθέτηση με τις γειτονικές χώρες είτε μέσω συμφωνίας είτε μέσω δικαστικής προσφυγής. Μέχρι τότε η Ελλάδα έχει μόνον διεκδικήσεις. Συνεπώς, πλην του Ιονίου που έχουμε οριοθετήσει με την Ιταλία και μιας περιοχής μεταξύ Κρήτης και Ρόδου που έχουμε την οριοθέτηση με την Αίγυπτο, σε όλες τις άλλες περιοχές δεν επιτρέπονται οποιεσδήποτε ενέργειες. Όσα όμως έγιναν στην Κρήτη καταδεικνύουν ότι αυτή η άποψη δεν έχει έρεισμα.

Κατά το διεθνές δίκαιο της θάλασσας, ένα κράτος έχει κυριαρχικά δικαιώματα επί της υφαλοκρηπίδας «εξ υπαρχής» (ab initio), δηλαδή από τότε που υφίσταται ως κράτος, και αυτοδικαίως (ipso facto), που σημαίνει ότι δεν χρειάζεται κάποια διακήρυξη ή αναγνώριση για να κατοχυρώσει αυτά τα δικαιώματα. Εκείνο που δεν είναι σαφές είναι τα όρια όπου τελειώνει η υφαλοκρηπίδα και αρχίζει αυτή του γειτονικού κράτους. Δεν υπάρχει όμως κάποιος κανόνας του διεθνούς δικαίου που να απαγορεύει σε ένα κράτος να προσδιορίσει ποια θεωρεί ότι είναι τα εξωτερικά όρια της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ του μονομερώς. Μια τέτοια πράξη δεν παράγει απαραιτήτως νομικά αποτελέσματα έναντι των γειτονικών κρατών. Πρέπει όμως ο προσδιορισμός των εξωτερικών ορίων να γίνει επί τη βάσει του διεθνούς δικαίου. Επιπλέον, το διεθνές δίκαιο απαγορεύει την άσκηση δικαιωμάτων με καταχρηστικό τρόπο. Κατάχρηση δικαιώματος είναι αναμφίβολα η προβολή ακραίων αξιώσεων επί τεράστιων θαλάσσιων περιοχών, χωρίς αυτές οι αξιώσεις να βασίζονται στο διεθνές δίκαιο. Τέλος, στο διεθνές δίκαιο δεν

Τα τεμάχια της Chevron που ακυρώνουν λιβυκές περιοχές σύμφωνα με τη «Γαλάζια Πατρίδα» νοτίως της Κρήτης

προβλέπεται αναστολή δραστηριοτήτων σε μη οριοθετημένες περιοχές. Τουναντίον κατά τις εργασίες της Συνδιασκέψεως για το Δίκαιο της Θάλασσας υπήρξε έντονη αντίδραση από πολλές αντιπροσωπείες, όταν προτάθηκε κάτι ανάλογο.

Η Τουρκία διεκδικεί ένα μεγάλο τμήμα των ελληνικών περιοχών υφαλοκρηπίδας καθώς και της υφισταμένης και δυνητικής ελληνικής ΑΟΖ. Πολλές από τις τουρκικές διεκδικήσεις δεν έχουν έρεισμα στο διεθνές δίκαιο. Συχνά η διεκδικούμενη από την Άγκυρα υφαλοκρηπίδα απέχει πολύ περισσότερο από τις τουρκικές ακτές εν συγκρίσει προς τις ακτές της Ελλάδας ή της Κύπρου. Σε άλλες περιπτώσεις, όπως στο τουρκολιβυκό μνημόνιο του 2019, η Τουρκία δεν έχει θαλάσσιο μέτωπο προς τις περιοχές που διεκδικεί και δεν μπορεί να προβάλει διεκδικήσεις. Επίσης, δεν μπορεί να είναι διαφιλονικούμενη μια τεράστια περιοχή δεκάδων χιλιάδων τετραγωνικών χιλιομέτρων επειδή έτσι ισχυρίζεται ένα κράτος. Πρέπει οι αξιώσεις να βασίζονται στο διεθνές δίκαιο. Όσες τουρκικές διεκδικήσεις δεν είναι νομικά συμβατές με το διεθνές δίκαιο (πολλώ δε μάλλον στις περιπτώσεις που παραβιάζουν καταφανώς κανόνες του), δεν μπορούν να θεμελιώσουν δικαιώματα υπέρ της Τουρκίας και έχουν γίνει καταχρηστικά και κακόπιστα. Είναι απλώς δημόσια διατύπωση των τουρκικών θέσεων.

Αντιθέτως, οι διεκδικήσεις της Ελλάδας είναι νόμιμες και συμβατές με το διεθνές δίκαιο. Διεκδικούμε περιοχές στις οποίες (i) έχουμε θαλάσσιο μέτωπο, (ii) βρίσκονται εντός της μέσης γραμμής από τις ακτές μας, που συνιστά και βασική διεθνή μέθοδο οριοθετήσεως και (iii) αποδίδουν υφαλοκρηπίδα στις ηπειρωτικές και νησιωτικές ακτές. Τα όρια αυτά είναι προσωρινά, ελλείψει συμφωνίας οριοθετήσεως, όπως ορίζει ο νόμος 4001/2011. Επιπλέον,

Τα τεμάχια της Chevron ακυρώνουν τουρκικές διεκδικήσεις βάσει της «Γαλάζιας Πατρίδας» νοτίως της Κρήτης

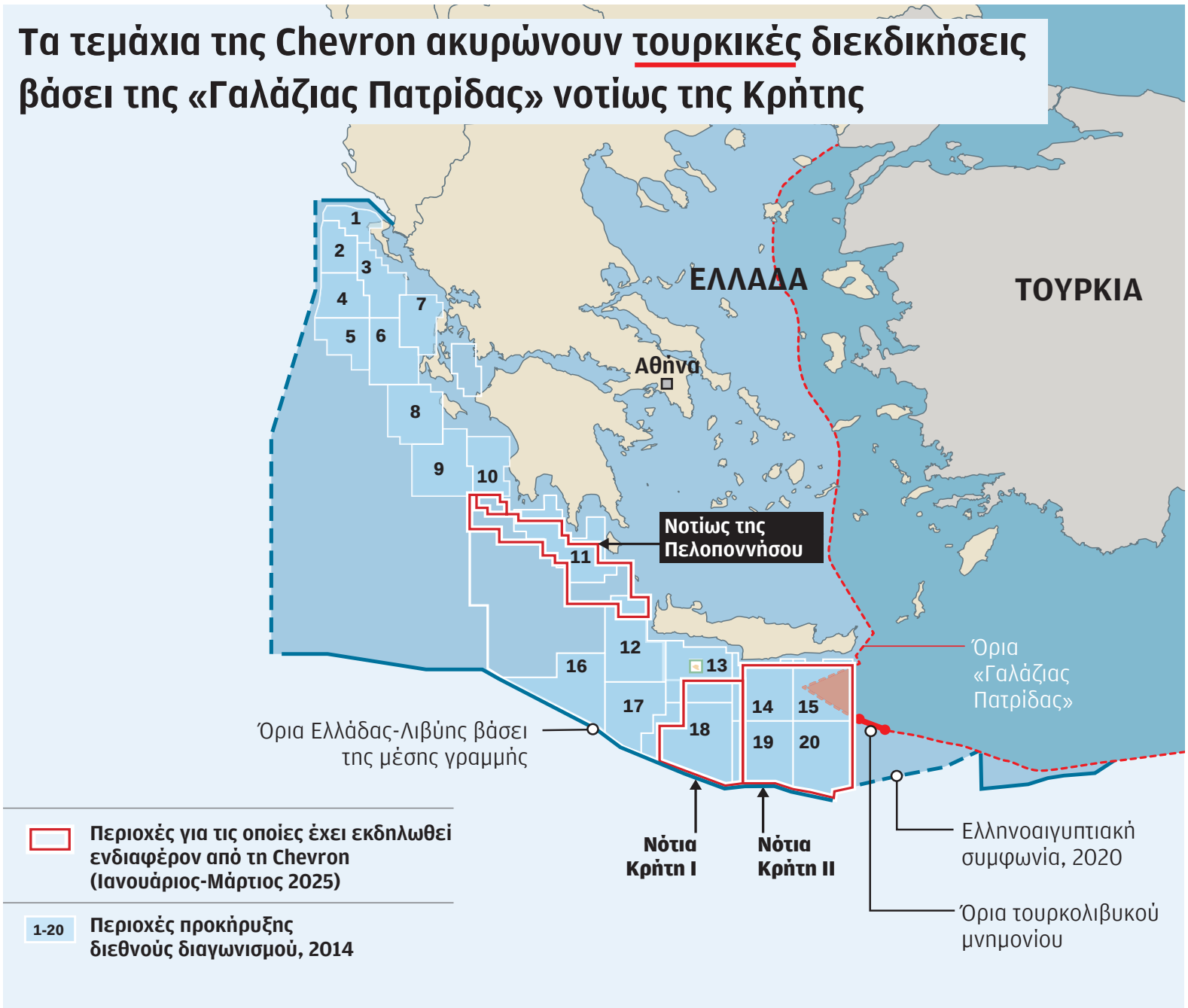

από το 1978 όλα τα κράτη και οι εταιρείες υποβάλλουν αίτηση για έρευνες στην ελληνική υφαλοκρηπίδα ή ενημερώνουν για την τοποθέτηση καλωδίων την Επιτροπή Χορηγήσεως Αδειών Ερευνών Θαλάσσης (ΕΧΑΕΘ), παρότι στο μεγαλύτερο τμήμα της η υφαλοκρηπίδα δεν είναι οριοθετημένη. Επίσης, η Ελλάδα το 1959, το 1969 και το 2019 εκχώρησε θαλάσσια τεμάχια για έρευνα και εκμετάλλευση σε μη οριοθετημένες περιοχές.

Βάσει των ανωτέρω, οι μη οριοθετημένες περιοχές υφαλοκρηπίδας της Ελλάδας χωρίζονται σε δύο ζώνες. Στη μια ζώνη είναι περιοχές που υπάρχουν επικαλυπτόμενες διεκδικήσεις της Ελλάδας και των γειτονικών προς αυτήν κρατών, νομικά συμβατές με το διεθνές δίκαιο. Κατά κανόνα οι επικαλυπτόμενες αυτές περιοχές βρίσκονται εκατέρωθεν των ορίων της μέσης γραμμής (π.χ. μεταξύ Καστελορίζου και Κύπρου). Εκεί Ελλάδα και Τουρκία οφείλουν (i) να φέρονται με καλή πίστη, (ii) να μη προβαίνουν σε διενέργεια σεισμικών ερευνών και πολλώ δε μάλλον γεωτρήσεων και (iii) να λειτουργούν μέσα στο πλαίσιο της ειρηνικής επιλύσεως των διαφορών τους. Στην άλλη ζώνη ανήκουν οι περιοχές εκείνες που είτε δεν διεκδικούνται από άλλα κράτη είτε των οποίων η διεκδίκηση από άλλα κράτη δεν είναι συμβατή με το διεθνές δίκαιο. Σε αυτές τις περιοχές η Ελλάδα ασκεί ελεύθερα τα αποκλειστικά δικαιώματα που έχει. Αυτή είναι και η περίπτωση των τεμαχίων νοτίως της Κρήτης. Ένα κράτος δεν μπορεί να λειτουργεί και να αποφαίνεται ως δικαστήριο. Πρέπει να προστατεύει τα δικαιώματά του εντός των κανόνων του διεθνούς δικαίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 16

Τα δικαιώματα της Ελλάδας στην Ανατολική Μεσόγειο

Δεσπόζοντα ρόλο στην τουρκική επιχειρηματολογία έχει το Καστελόριζο, δηλαδή το νησιωτικό σύμπλεγμα της Μεγίστης. Το τουρκικό επιχείρημα είναι ότι ένα μικρό και απομονωμένο νησί που βρίσκεται μπροστά στις εκτεταμένες τουρκικές ηπειρωτικές ακτές, καταλήγει να αποκόπτει την Τουρκία από τεράστιες περιοχές υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ. Σε αυτό το πλαίσιο οι ελληνικές θέσεις για την οριοθέτηση στην Ανατολική Μεσόγειο χαρακτηρίζονται ως «μαξιμαλιστικές». Η πραγματικότητα, όμως, είναι εντελώς διαφορετική και καταρρίπτει και τα τρία σημεία στα οποία βασίζεται η τουρκική επιχειρηματολογία.

Επιχείρημα 1: Τα νησιά δεν έχουν δικαιώματα επί της υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ όταν βρίσκονται σε απόσταση μικρότερη των 200 ν. μιλίων από τουρκικές ηπειρωτικές ακτές.

Από το 1974 η Άγκυρα επιδιώκει να απαξιώσει τη σημασία των νησιών για τις θαλάσσιες οριοθετήσεις, εν αντιθέσει προς τις ηπειρωτικές ακτές. Τότε είχε «εξαφανίσει» τα δικαιώματα των ανατολικών νησιών του Αιγαίου, ισχυριζόμενη ότι αυτά είναι απλές εξάρσεις γης που κάθονται πάνω στη μικρασιατική υφαλοκρηπίδα. Μετά την επινόηση της «Γαλάζιας Πατρίδας» το 2004-05, η μπάλα έχει πάρει ακόμη και την Κύπρο (πέραν της Κρήτης), που σε τελική ανάλυση είναι και κράτος. Έχει, όμως, την –κατά τους Τούρκους– «ατυχία» να είναι νησιωτικό έδαφος. Πρόκειται για πρωτοφανείς απόψεις, οι οποίες δεν έχουν έρεισμα στο διεθνές δίκαιο (συμβατικό και εθιμικό). Σταθερή και χωρίς εξαιρέσεις θέση της νομολογίας είναι ότι όλα τα νησιά δικαιούνται χωρικά ύδατα 12 ν. μιλίων υπό οποιεσδήποτε συνθήκες και χωρίς εξαιρέσεις. Στο δικαίωμα των νησιών σε χωρικά ύδατα 12 ν. μιλίων νησιά περιλαμβάνονται και οι βράχοι, οι οποίοι δεν έχουν όμως υφαλοκρηπίδα/ΑΟΖ. Στη νομολογία τα νησιά δεν έχουν πάντα την ίδια επήρεια επί της οριοθετήσεως υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ. Το τελικό αποτέλεσμα εξαρτάται από τις συγκεκριμένες γεωγραφικές συνθήκες της υπό οριοθέτηση περιοχής. Έχουν όμως επήρεια, διότι κατ' αρχήν κάθε νησί έχει δικαίωμα σε όλες τις θαλάσσιες ζώνες, όπως και οι ηπειρωτικές ακτές.

Επιχείρημα 2: Τα δικαιώματα της Ελλάδας επί της υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ της Ανατολικής Μεσογείου οφείλονται αποκλειστικώς στην παρουσία του Καστελορίζου.

Σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ γίνεται μεταξύ κρατών με αντικείμενες ή παρακείμενες ακτές. Είναι ένας απλός και ξεκάθαρος κανόνας που, όμως, ξέχασε η Τουρκία στην περίπτωση του τουρκολιβυκού μνημονίου. Δεν έχει ούτε παρακείμενες ούτε αντικείμενες ακτές με τη Λιβύη. Κατ' αντιστοιχία, η Τουρκία ξεχνά ότι στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου δεν έχει ακτές μόνον το Καστελόριζο αλλά και η Κρήτη, η Κάσος, η Κάρπαθος και η Ρόδος. Η προβολή των νότιων και ανατολικών ακτών όλων αυτών των νησιών (μαζί με τις ακτές του νησιωτικού συμπλέγματος της Μεγίστης) στην Ανατολική Μεσόγειο προσδιορίζει τις θαλάσσιες ζώνες που έχει η Ελλάδα.

Αυτό σημαίνει ότι, ακόμη και εάν δεν υπήρχε το Καστελόριζο στον χάρτη, και πάλι, οι επήρειες αυτών των νησιών

Υφαλοκρηπίδα/ΑΟΖ που δικαιούται η Ελλάδα στην Ανατολική Μεσόγειο επί τη βάσει της μέσης γραμμής

Νησί	Έκταση	%
Κρήτη	82.028 τ.χλμ.	41,96%
Κάρπαθος	67.636 τ.χλμ.	34,60%
Κάσος	66.443 τ.χλμ.	33,99%
Ρόδος	61.695 τ.χλμ.	31,56%
Καστελόριζο	29.923 τ.χλμ.	15,31%
Γαύδος	43.565 τ.χλμ.	22,29%
Σύνολο Ανατολικής Μεσογείου	195.484 τ.χλμ.	

Ακτές ελληνικών νησιών που αντικρίζουν την Ανατολική Μεσόγειο	Μήκος ακτών σε χιλιόμετρα
Κρήτη (από ακρωτήριο Γραμμένο έως Κυριαμάδι)	509
Κάσος (από ακρωτήρια Στενή Πούντα έως Ακτή)	40
Κάρπαθος (από ακρωτήρια Κάστελλος έως Παρασπόρι)	126
Ρόδος (από ακρωτήρια Πρασονήσι έως Άγιο Νικόλαο)	152
Καστελόριζο	22
Σύνολο	**849**

επικαλύπτουν το μεγαλύτερο τμήμα της υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ που δικαιούται η Ελλάδα βάσει της μέσης γραμμής (την οποία μέση γραμμή επίσης επικαλείται η Τουρκία, αλλά μόνον για τις ηπειρωτικές ακτές της). Τα δε νησιά της περιοχής δεν είναι διόλου μικρά σε μέγεθος. Δύο από αυτά, η Κρήτη και η Ρόδος, είναι το πέμπτο και το ένατο αντιστοίχως νησί της Μεσογείου από πλευράς πληθυσμού και εδαφικής εκτάσεως.

Βάσει αυτών των στοιχείων, η έκταση της υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ που δικαιούται το Καστελόριζο στην Ανατολική Μεσόγειο ανέρχεται σε 29.923 τ.χλμ. Από αυτά, όμως, τα 5.378 τ.χλμ. (το 18%) επικαλύπτονται από την επήρεια της Κρήτης. Αντιστοίχως, η Ρόδος επικαλύπτει επιπλέον 7.686 τ.χλμ. (το 26%) της υφαλοκρηπίδας του Καστελορίζου. Επομένως, η επήρεια που έχει μόνο του το Καστελόριζο επί της υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ ανέρχεται σε 16.859 τ.χλμ. Αυτό σημαίνει ότι η παρουσία του νησιωτικού συμπλέγματος της Μεγίστης προσφέρει στην Ελλάδα «μόνο» το 8,6% της συνολικής εκτάσεως της υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ που δικαιούται βάσει της μέσης γραμμής στην Ανατολική Μεσόγειο. Το υπόλοιπο 91,4% το δικαιούται βάσει των άλλων νησιών, και ιδίως της Κρήτης και της Ρόδου.

Επιχείρημα 3: Η Τουρκία έχει τη μεγαλύτερη ακτογραμμή στην Ανατολική Μεσόγειο και σίγουρα πολύ μεγαλύτερη από την ακτογραμμή του Καστελορίζου.

Η Τουρκία υπερτονίζει το μήκος των ακτών που έχει στην Ανατολική Μεσόγειο. Λέει χαρακτηριστικά ότι το Καστελόριζο με 22 χλμ. ακτών, εμποδίζει 2.500 χλμ. τουρκικών ακτών. Το επιχείρημα αυτό βασίζεται στο λεγόμενο κριτήριο της «αναλογικότητας», το οποίο εφαρμόζεται από τα διεθνή δικαστήρια στις οριοθετήσεις. Αναλογικότητα είναι η λογική σχέση αναλογίας μεταξύ της εκτάσεως της υφαλοκρηπίδας που ανήκει στα ενδιαφερόμενα κράτη και του μήκους

Επήρειες νησιών στην υφαλοκρηπίδα/ΑΟΖ μεταξύ Ελλάδας, Τουρκίας, Κύπρου

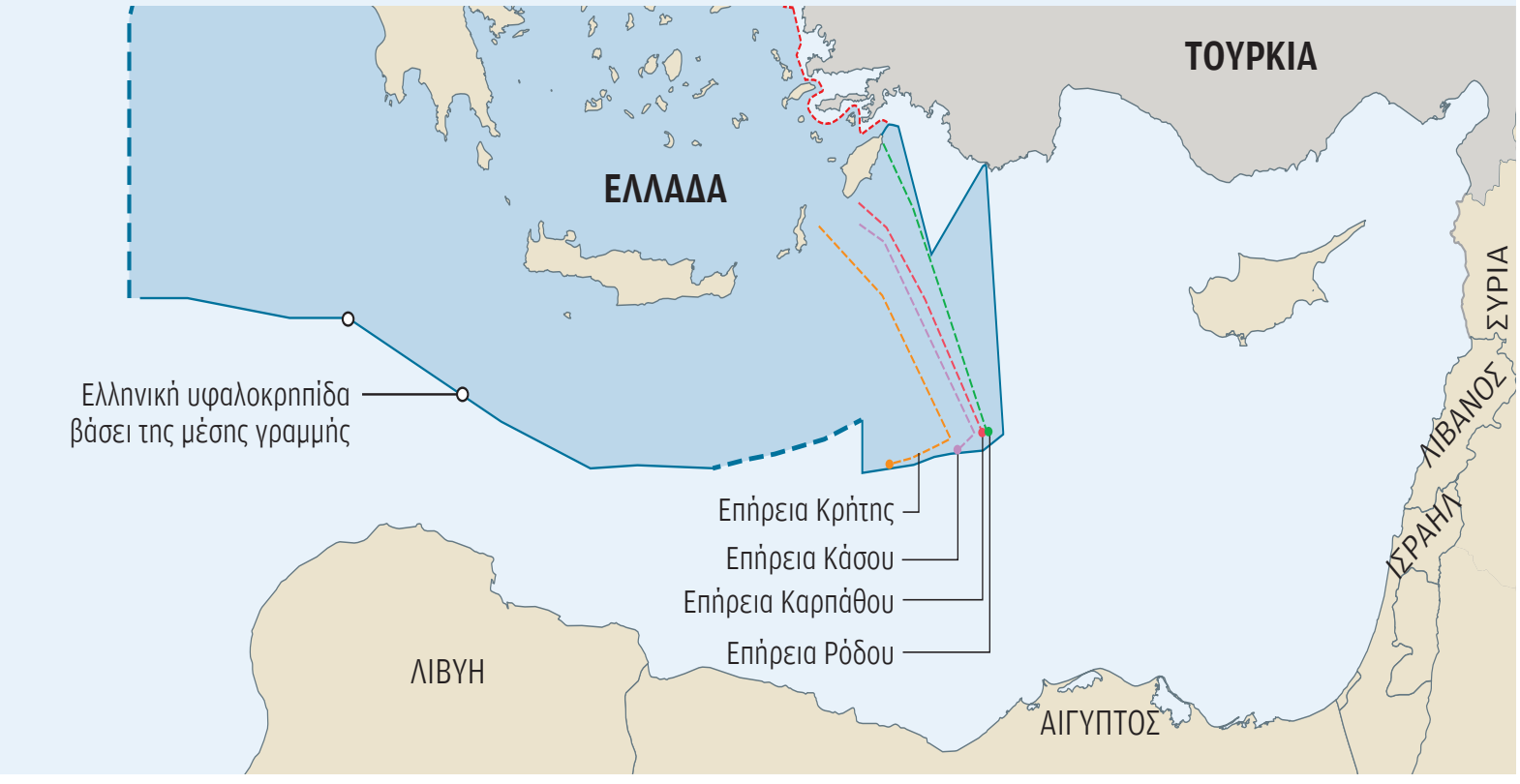

των αντίστοιχων ακτών τους. Ουσιαστικά, τα δικαστήρια διαπιστώνουν εάν υπάρχει μεγάλη δυσαναλογία ανάμεσα στην υφαλοκρηπίδα που παίρνει ένα κράτος και στο μήκος των ακτών του.

Ας δούμε τώρα εάν οι τουρκικοί αριθμοί για το μήκος των ελληνικών και μικρασιατικών ακτών είναι σωστοί. Η περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου προς οριοθέτηση μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας δεν περιλαμβάνει όλη τη μικρασιατική ακτή έως τη Συρία (που είναι πράγματι 2.463 χλμ.). Αφορά μόνο στο τμήμα των τουρκικών ακτών που βρίσκεται ανάμεσα σε Ρόδο και Καστελόριζο. Ανατολικότερα από το Καστελόριζο, η οριοθέτηση θα πρέπει να γίνει με την Κύπρο και τη Συρία. Το μήκος των τουρκικών ακτών που αντικρίζει την επίμαχη περιοχή είναι αυτό που βρίσκεται απέναντι από τη Ρόδο (ακρωτήριο Άσπρο/Akyar Burnu) έως και απέναντι από το Καστελόριζο (ακρωτήριο Ουλούν/Ulun Burun ή Tugh Burnu) και έχει μήκος 786 χλμ. Το συνολικό μήκος των νότιων ακτών της Κρήτης και των ανατολικών ακτών Κάσου, Καρπάθου, Ρόδου και Καστελορίζου που αντικρίζουν την επίμαχη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου είναι 849 χλμ. σύμφωνα και με το συνημμένο πίνακα (βλ. σελ. 103). Κατά συνέπεια, η «τεράστια τουρκική ακτογραμμή» είναι κατά 64 χλμ. μικρότερη από την αντίστοιχη ελληνική.

Τέλος, θα πρέπει να τονιστεί ότι η πάγια ελληνική θέση είναι πως η οριοθέτηση υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας δεν διαιρείται σε επιμέρους περιοχές. Είναι μία και ενιαία από τη Θράκη μέχρι και το Καστελόριζο. Εκεί στην κρίση του δικαστηρίου θα μετρηθούν (μεταξύ άλλων) 16.161 χλμ. ελληνικών ακτών σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο έναντι αντίστοιχου μήκους 6.261 χλμ. τουρκικών ακτών. Είναι πάγια νομολογία ότι οι δικαστικές αποφάσεις δεν «διορθώνουν» τη γεωγραφία.

Επικαλυπτόμενη από Κρήτη και Ρόδο υφαλοκρηπίδα/ΑΟΖ συμπλέγματος Μεγίστης (Καστελόριζο) 29.923 τ.χλμ.

	Επικαλυπτόμενη περιοχή	% επί της εκτάσεως
Κρήτη	5.378 τ.χλμ.	18%
Ρόδος	7.686 τ.χλμ	26%

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 17

Νέο πεδίο αντιπαραθέσεως: οι θαλάσσιοι χωροταξικοί σχεδιασμοί

α. Ο ελληνικός θαλάσσιος χωροταξικός σχεδιασμός

Τον Απρίλιο του 2025 η Αθήνα δημοσίευσε και ακολούθως απέστειλε στην ΕΕ χάρτη θαλάσσιου χωροταξικού σχεδιασμού. Η κατάθεση του χάρτη ήταν συμμόρφωση προς την Ευρωπαϊκή Οδηγία 2014/89/ΕΕ. Η καθυστέρηση της Ελλάδας να τον καταθέσει είχε οδηγήσει σε καταδίκη της χώρας από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο. Στον χάρτη αποτυπώνονται όλες οι θαλάσσιες ζώνες σε Αιγαίο, Ιόνιο και Ανατολική Μεσόγειο στις οποίες η Ελλάδα ασκούσε κυριαρχία (εσωτερικά ύδατα και αιγιαλίτιδα ζώνη) και κυριαρχικά δικαιώματα (υφαλοκρηπίδα και ΑΟΖ) κατά τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή.

Η δημιουργία του χάρτη ήταν μείζονος σημασίας εξέλιξη για την ελληνική εξωτερική πολιτική. Η βασική του λειτουργία είναι να αποτυπώσει τις περιοχές στις οποίες θα ορισθούν και περιγράφουν οι λεπτομερείς χρήσεις για όλες τις ανθρώπινες δραστηριότητες που αφορούν στη θάλασσα. Μετά την κατάθεση στην ΕΕ, οι περιοχές της ελληνικής υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ αποτελούν πλέον και επισήμως τμήμα των αντίστοιχων ευρωπαϊκών θαλάσσιων ζωνών. Σε περίπτωση που παραβιασθούν τα ελληνικά κυριαρχικά δικαιώματα, η Ελλάδα θα μπορεί να ζητήσει αμέσως την επιβολή κυρώσεων στον δράστη της παραβιάσεως.

Πιο σημαντικό όμως είναι ότι ο χάρτης καταδεικνύει με σαφήνεια όλες τις ελληνικές θαλάσσιες ζώνες στις οποίες η Ελλάδα ασκεί κυριαρχία (εσωτερικά ύδατα και αιγιαλίτιδα ζώνη) και κυριαρχικά δικαιώματα (υφαλοκρηπίδα και ΑΟΖ). Πρόκειται για μια έκταση 494.605 τ.χλμ., δηλαδή περίπου 4 φορές την επιφάνεια της χερσαίας Ελλάδας. Η αποτύπωση συνέβη για πρώτη φορά και έχει σημασία για τις διαφορές της Ελλάδας τόσο με την Τουρκία, όσο και με την Αλβανία και με τη Λιβύη, με τις οποίες υπάρχουν εκκρεμείς οριοθετήσεις.

Αρκετές από τις θαλάσσιες περιοχές που περιελήφθησαν στον χάρτη έχουν αποτελέσει αντικείμενο διεκδικήσεως σε διαφορετικές χρονικές περιόδους από την Τουρκία. Ως προς το Αιγαίο, η ελληνική απάντηση στην Τουρκία έχει δοθεί ήδη από το 1975 και είχε περιληφθεί σε χάρτη κατά την ελληνική προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο το 1976. Ως προς την Ανατολική Μεσόγειο, οι τουρκικές διεκδικήσεις άρχισαν να ξεδιπλώνονται μετά το 2011. Υπήρχαν κατά καιρούς ελληνικές επιστολές προς τον ΟΗΕ και ρηματικές διακοινώσεις, αλλά έλειπε ο χάρτης που θα τις αποτύπωνε. Η απάντηση πλέον δόθηκε και είναι συνολική, διότι περιλαμβάνει και το Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο.

Από εκεί και πέρα, ο χάρτης αποτυπώνει την υπάρχουσα κατάσταση στις θαλάσσιες ζώνες όπως ήταν τον Απρίλιο του 2025 και όπως προκύπτει από την εθνική και τη διεθνή νομοθεσία. Δεν θεσπίζει νέες ζώνες, ούτε τροποποιεί υπάρχουσες. Αυτό εξηγεί για ποιον λόγο αναφέρεται η ΑΟΖ μόνο σε δύο περιοχές και όχι σε όλη την έκταση που καλύπτει και η υφαλοκρηπίδα. Πρόκειται για τις δύο περιοχές που έχουμε ρητώς κηρύξει ΑΟΖ. Επίσης εξηγεί για ποιο λόγο η Ελλάδα έχει χωρικά ύδατα 12 ν. μιλίων μόνο στο Ιόνιο Πέλαγος. Μέχρι τη χρονική στιγμή της καταθέσεως του χάρτη, είχαμε προχωρήσει σε επέκταση μόνο στη συγκεκριμένη περιοχή. Στο υπόμνημα του χάρτη, όμως, υπάρχει η επιφύλαξη της «εν γένει επέκτασης του εύρους έως 12 ναυτικά μίλια σύμφωνα με τη Σύμβαση του Δικαίου της Θάλασσας που αντανακλά εθιμικό διεθνές δίκαιο». Όποτε στο μέλλον αλλάξουν οι συγκεκριμένες θαλάσσιες ζώνες, θα ενημερωθεί και ο χάρτης.

Για την αποτύπωση της υφαλοκρηπίδας (και της δυνητικής ΑΟΖ) ακολουθήθηκε πιστά το άρθρο 156 του νόμου 4001/2011 (νόμος Μανιάτη) το οποίο ορίζει ότι: «Ελλείψει συμφωνίας οριοθέτησης με γειτονικά κράτη των οποίων οι ακτές είναι παρακείμενες ή αντικείμενες με τις ελληνικές ακτές, το εξωτερικό όριο της υφαλοκρηπίδας και της αποκλειστικής οικονομικής ζώνης (αφ' ης κηρυχθεί) είναι η μέση γραμμή, κάθε σημείο της οποίας απέχει ίση απόσταση από τα εγγύτερα σημεία των γραμμών βάσης (τόσο ηπειρωτικών όσο και νησιωτικών)…». Επομένως, πρόκειται για τα όρια της υφιστάμενης ελληνικής υφαλοκρηπίδας βάσει της μέσης γραμμής, όπως ορίζεται από την ελληνική νομοθεσία.

Πολύς λόγος είχε γίνει τα τελευταία χρόνια για τον λεγόμενο «Χάρτη της Σεβίλλης». Ήταν το δημιούργημα δύο καθηγητών του πανεπιστημίου της Σεβίλλης το 2006, το οποίο αποτύπωνε τις δυνητικές ΑΟΖ των κρατών μελών της ΕΕ. Ο χάρτης είχε περιληφθεί σε έκδοση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη θαλάσσια πολιτική. Ο χάρτης του χωροταξικού σχεδιασμού υπερέβη κατά πολύ από πλευράς σημασίας τον «Χάρτη της Σεβίλλης». Είναι επίσημο έγγραφο κράτους-μέλους της ΕΕ.

Τέλος, ο χάρτης αποτελεί ουσιαστικό βήμα για την επίλυση των ελληνοτουρκικών διάφορων. Στις 23 Μαρτίου 2020 η Τουρκία κατέθεσε στον ΟΗΕ χάρτη με τα όρια των περιοχών της Ανατολικής Μεσογείου που θεωρεί ότι της ανήκουν. Πρόκειται για μια τεράστια περιοχή η οποία καλύπτει το ήμισυ του Αιγαίου και τις υφαλοκρηπίδες Κύπρου, Καστελορίζου, Ρόδου, Καρπάθου, Κάσου και του ανατολικού τμήματος της Κρήτης. Πλέον μετά τη δημοσίευση του ελληνικού χάρτη είναι απολύτως σαφείς οι περιοχές όπου υπάρχουν επικαλυπτόμενες διεκδικήσεις με την Τουρκία. Δεδομένου ότι οι διμερείς διαπραγματεύσεις δεν έχουν ευδοκιμήσει μέχρι τώρα, οι δύο χώρες μπορούν να προσφύγουν στο διεθνές δικαστήριο με κύριο όπλο τους δύο χάρτες τους και να ζητήσουν οριοθέτηση.

Η μέση γραμμή με την Αλβανία

Στο βορειοδυτικό σημείο του χάρτη αποτυπώθηκε το όριο της ελληνικής υφαλοκρηπίδας με την Αλβανία. Πρέπει να υπενθυμιστεί ότι το 2009 υπεγράφη μεταξύ Ελλάδας-Αλβανίας συμφωνία για οριοθέτηση των υφιστάμενων θαλασσίων ζωνών (αιγιαλίτιδα ζώνη, υφαλοκρηπίδα), όσο και θαλασσίων ζωνών που θα μπορούσαν να θεσπισθούν στο μέλλον (ΑΟΖ ή συνορεύουσα ζώνη). Το συμφωνηθέν θαλάσσιο «όριο πολλαπλών χρήσεων» ακολουθούσε πιστά τη μέση γραμμή και κατά την οριοθέτηση ελήφθησαν πλήρως υπ' όψιν όλα τα νησιά της περιοχής. Η συμφωνία ακολούθησε υποδειγματικά τις σχετικές διατάξεις της Συμβάσεως για το Δίκαιο της Θάλασσας (1982) και αποτελούσε πρότυπο θαλάσσιας οριοθετήσεως με ισοβαρές αποτέλεσμα για τις δύο χώρες. Μετά από προσφυγή της αλβανικής αντιπολιτεύσεως υπό τον Έντι Ράμα, το Συνταγματικό Δικαστήριο της Αλβανίας έκρινε ότι η συμφωνία ήταν αντισυνταγματική. Έκτοτε το θέμα έχει βαλτώσει. Επειδή στο παρελθόν είχαν ακουστεί κάποιες σκέψεις «περί τεχνικών διορθώσεων» στη συμφωνία του 2009, ήταν απολύτως ικανοποιητικό ότι η ελληνική θέση περί μέσης γραμμής αποτυπώθηκε ορθώς στον χωροταξικό χάρτη.

Η γραμμή στο νότο με τη Λιβύη

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο χάρτης στην περιοχή του λιβυκού πελάγους. Η Λιβύη έχει «κλείσει» από το 1973 με ευθεία γραμμή βάσεως τον κόλπο της Σύρτης, κατά παράβαση των σχετικών κανόνων του διεθνούς δικαίου. Η Ελλάδα (όπως και η ΕΕ και οι ΗΠΑ) έχει διαμαρτυρηθεί από το 1974 για τη συγκεκριμένη ενέργεια, η οποία επηρεάζει εν μέρει την οριοθέτηση μεταξύ των δύο χωρών. Στο χωροταξικό χάρτη η οριοθέτηση (ορθώς) δεν δέχεται το κλείσιμο του κόλπου της Σύρτης και υπολογίζει τη μέση γραμμή από τις λιβυκές ακτογραμμές. Η επήρεια όλων των νησιών της περιοχής από τις μεσσηνιακές Οινούσσες, τα Κύθηρα και Αντικύθηρα, τη Γαύδο και τη Γαυδοπούλα και προφανώς την Κρήτη αποτυπώνονται στη μέση γραμμή του χάρτη. Μεγάλο τμήμα αυτής της περιοχής έχει ήδη αποδοθεί για έρευνα και εκμετάλλευση δυτικά της Κρήτης στην ExxonMobil και στη Helleniq Energy και νοτιοανατολικά της Κρήτης σε κοινοπραξία της Chevron με τη Helleniq Energy.

Οι δύο περιοχές με την ΑΟΖ

Στον χάρτη αποτυπώθηκαν οι δύο περιοχές που η Ελλάδα έχει προς το παρόν ανακηρύξει ΑΟΖ. Η πρώτη περιοχή βρίσκεται στο νότιο τμήμα και αφορά στην ΑΟΖ που δημιουργείται από την επήρεια Κρήτης, Κάσου, Καρπάθου και Ρόδου, όπως έχει αποτυπωθεί στην οριοθέτηση με την Αίγυπτο το 2020. Κυρώθηκε με το νόμο 4717. Η δεύτερη περιοχή ΑΟΖ αφορά στην οριοθέτηση με την Ιταλία που έχει γίνει σε δύο φάσεις. Το 1977 οριοθετήθηκε μόνον η υφαλοκρηπίδα και το 2020 οι θαλάσσιες ζώνες. Παράλληλα με τη δημοσίευση του χάρτη εκδόθηκε και το προεδρικό διάταγμα με το οποίο θα κηρύχθηκε ΑΟΖ και στο Ιόνιο μέχρι το ακρωτήριο Ταίναρο. Στις υπόλοιπες θαλάσσιες περιοχές δεν έχει κηρυχθεί ακόμη ΑΟΖ και για αυτό δεν αποτυπώθηκαν στον χάρτη.

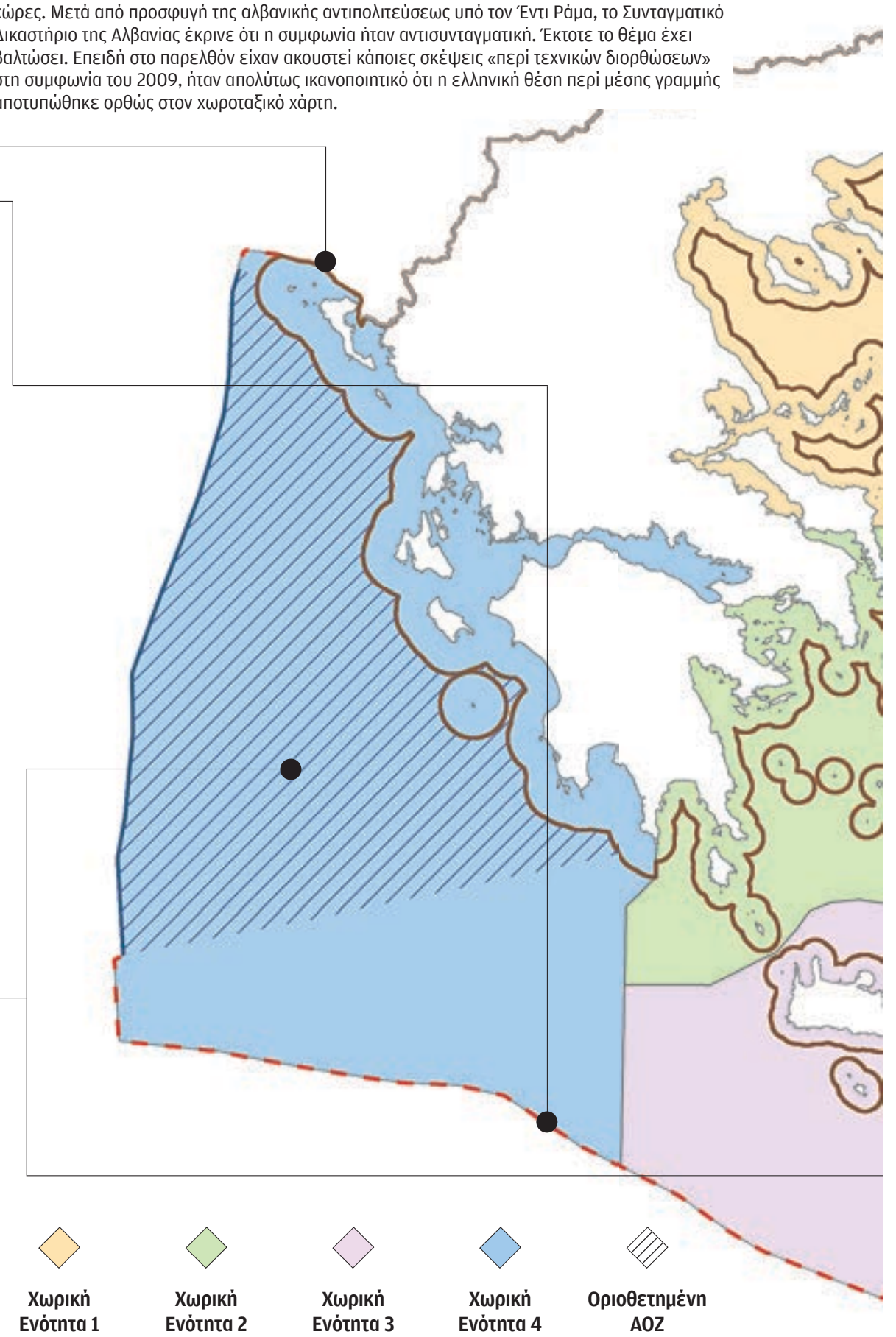

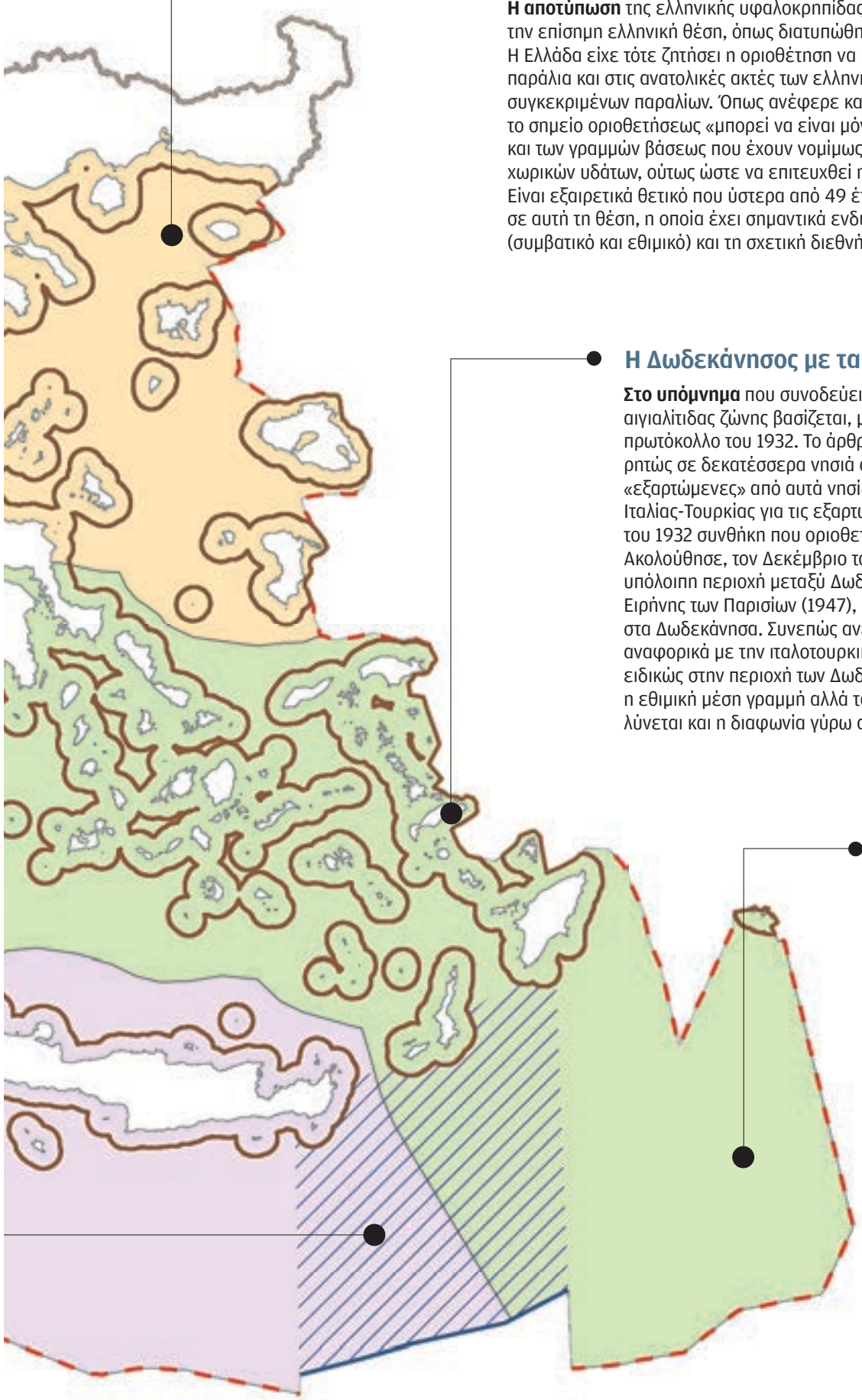

Κεντρικό και βόρειο Αιγαίο

Η αποτύπωση της ελληνικής υφαλοκρηπίδας στο κεντρικό και βόρειο Αιγαίο ακολούθησε την επίσημη ελληνική θέση, όπως διατυπώθηκε στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης το 1976. Η Ελλάδα είχε τότε ζητήσει η οριοθέτηση να πραγματοποιηθεί ανάμεσα στα μικρασιατικά παράλια και στις ανατολικές ακτές των ελληνικών νησιών που βρίσκονται κατά μήκος των συγκεκριμένων παραλίων. Όπως ανέφερε και η ελληνική αίτηση προς το Διεθνές Δικαστήριο, το σημείο οριοθετήσεως «μπορεί να είναι μόνον η μέση γραμμή μεταξύ των εν λόγω νησιών και των γραμμών βάσεως που έχουν νομίμως θεσπισθεί για την οριοθέτηση των τουρκικών χωρικών υδάτων, ούτως ώστε να επιτευχθεί η ίση διαίρεση της συγκεκριμένης περιοχής». Είναι εξαιρετικά θετικό που ύστερα από 49 έτη η ελληνική πλευρά παραμένει αμετακίνητη σε αυτή τη θέση, η οποία έχει σημαντικά ενδυναμωθεί από το διεθνές δίκαιο της θάλασσας (συμβατικό και εθιμικό) και τη σχετική διεθνή νομολογία.

Η Δωδεκάνησος με τα μικρασιατικά παράλια

Στο υπόμνημα που συνοδεύει τον χωροταξικό χάρτη αναφέρθηκε ότι το όριο της αιγιαλίτιδας ζώνης βασίζεται, μεταξύ άλλων, στην ιταλοτουρκική συμφωνία και στο πρωτόκολλο του 1932. Το άρθρο 15 της Συνθήκης της Λωζάννης (1923) αναφερόταν ρητώς σε δεκατέσσερα νησιά από το σύμπλεγμα των Δωδεκανήσων και στις «εξαρτώμενες» από αυτά νησίδες, που εκχωρήθηκαν στην Ιταλία. Λόγω διαφωνίας Ιταλίας-Τουρκίας για τις εξαρτώμενες νησίδες, υπεγράφη μεταξύ τους τον Ιανουάριο του 1932 συνθήκη που οριοθετούσε την περιοχή του συμπλέγματος της Μεγίστης. Ακολούθησε, τον Δεκέμβριο του 1932, πρωτόκολλο δι' ανταλλαγής επιστολών για την υπόλοιπη περιοχή μεταξύ Δωδεκανήσων και μικρασιατικών ακτών. Με τη Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων (1947), η Ελλάδα υπεισήλθε ως καθολικός διάδοχος της Ιταλίας στα Δωδεκάνησα. Συνεπώς ανέλαβε τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις της Ιταλίας αναφορικά με την ιταλοτουρκική συνθήκη και το πρακτικό του 1932. Επομένως, ειδικώς στην περιοχή των Δωδεκανήσων το όριο ανάμεσα στα δύο κράτη δεν είναι η εθιμική μέση γραμμή αλλά τα δύο διεθνή κείμενα του 1932. Με αυτά τα κείμενα λύνεται και η διαφωνία γύρω από το νομικό καθεστώς των Ιμίων.

Περιοχή Καστελορίζου

Το νησιωτικό σύμπλεγμα της Μεγίστης (δηλαδή το Καστελόριζο, η Ρω, η Στρογγύλη και κάποια μικρότερα νησάκια και βράχοι) εμφανίζεται στον χάρτη με πλήρη επήρεια επί της υφαλοκρηπίδας. Η οριοθετική γραμμή βασίζεται στη μέση γραμμή βάσει του νόμου 4001/2011. Η Κύπρος έχει καταθέσει χάρτη με τα όρια της κυπριακής ΑΟΖ στον ΟΗΕ από τις 4 Μαΐου 2019. Η σύγκριση του χωροταξικού χάρτη της Ελλάδας με αυτόν της Κύπρου δείχνει ότι τα ανατολικά όρια της ελληνικής υφαλοκρηπίδας ταυτίζονται με τα δυτικά όρια της κυπριακής ΑΟΖ. Ξεχωριστή αναφορά πρέπει να γίνει για τη νήσο Στρογγύλη. Αποτελεί το ανατολικότερο ελληνικό έδαφος. Στο πρόσφατο παρελθόν ήταν κατοικημένη από κτηνοτρόφους, ενώ τώρα έχει εγκατεστημένη στρατιωτική φρουρά. Ελλάδα και η Κύπρος έχουν κοινά όρια υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ λόγω ακριβώς του συγκεκριμένου νησιού. Είναι επίσης σημαντικό ότι διά του χάρτη η Ελλάδα επιβεβαιώνει τη διεκδίκησή της ανατολικά του 28ου μεσημβρινού, όπου είχε σταματήσει η μερική οριοθέτηση Ελλάδας-Αιγύπτου το 2020.

β. Ο τουρκικός θαλάσσιος χωροταξικός χάρτης

Η άμεση τουρκική απάντηση στον χάρτη του ελληνικού θαλάσσιου χωροταξικού σχεδιασμού ήταν ήπια. Κινήθηκε στο επίπεδο διπλωματικών διακοινώσεων και δηλώσεων Τούρκων αξιωματούχων που ανακοίνωσαν ότι σύντομα θα καταθέσει και η Τουρκία τον δικό της σχετικό χάρτη. Πράγματι, δύο μήνες μετά κατέθεσε έναν σχετικό χάρτη σε μια Διακυβερνητική Ωκεανογραφική Επιτροπή της UNESCO. Δεν είχε δικαίωμα να τον καταθέσει στην ειδική βάση δεδομένων του ΟΗΕ η οποία τηρείται από τη Διεύθυνση Θαλασσίων Υποθέσεων και Δικαίου της Θάλασσας (DOALOS). Μόνο τα κράτη-μέλη της Συμβάσεως για το Δίκαιο της Θάλασσας έχουν αυτό το δικαίωμα, και η Τουρκία δεν έχει υπογράψει τη Σύμβαση.

Ο τουρκικός χάρτης είχε πολιτική σημασία. Τα μοναδικά πραγματικά καινούργια που προσκόμισε ήταν (α) η θέσπιση μιας μεγάλης περιοχής μεταξύ Καστελορίζου και Ρόδου η οποία χαρακτηρίζεται ως προστατευόμενη περιβαλλοντικά και (β) κάποιες περιοχές ερευνών για σεισμούς. Κατά τα άλλα ενσωμάτωσε όλες τις τουρκικές θέσεις από το 1974 μέχρι σήμερα. Το έκανε με μεγάλη προσοχή για να μην αναιρέσει βασικές θέσεις της Τουρκίας και κυρίως τις θεωρίες περί «γκρίζων ζωνών» ελληνικής κυριαρχίας στα ανατολικά νησιά του Αιγαίου.

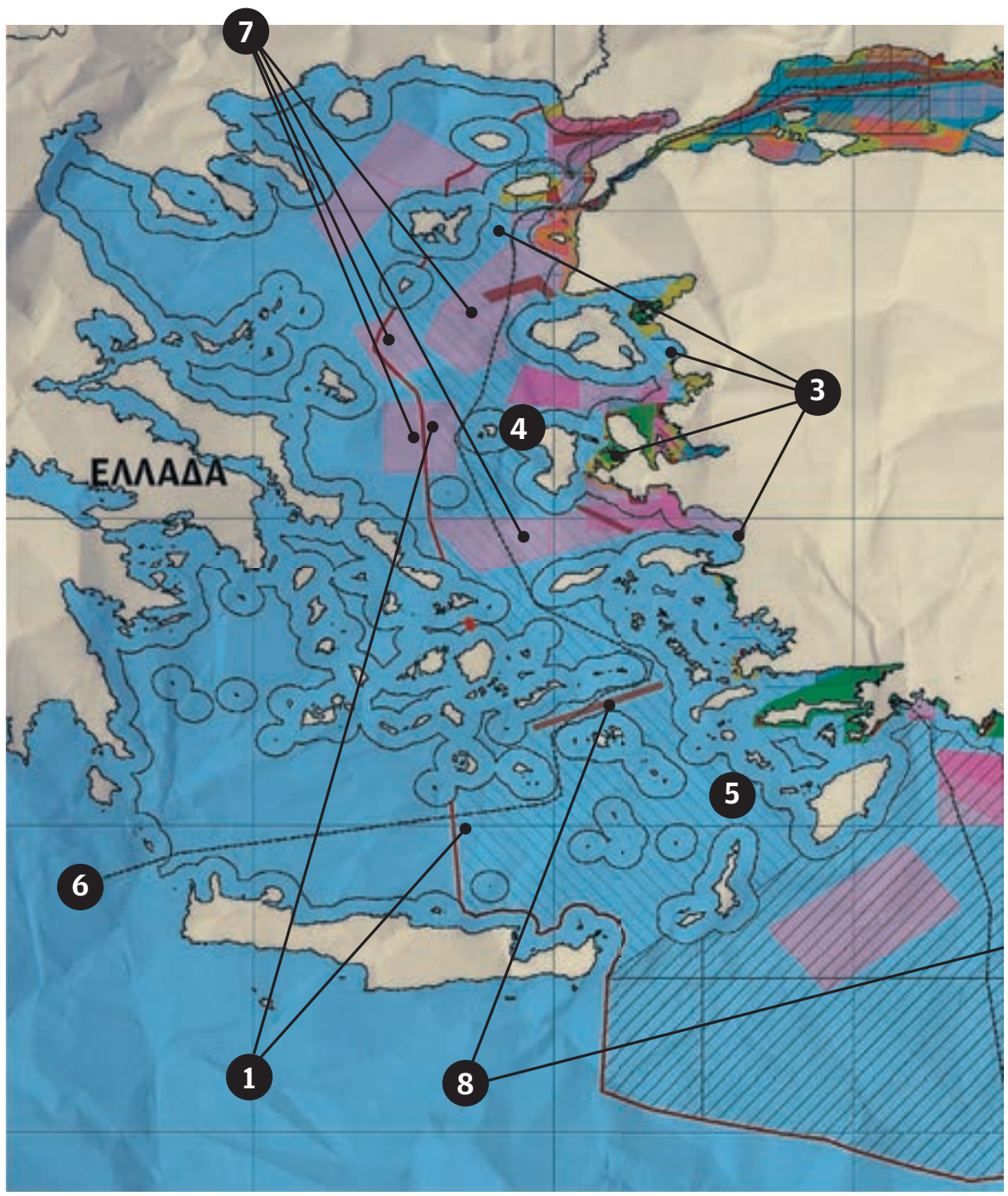

1. Η μέση γραμμή από τις ηπειρωτικές ακτές

Από τον Έβρο χάραξε μια γραμμή που καταλήγει στην Κρήτη και τέμνει το Αιγαίο στη μέση. Η επεξήγηση αναφέρει ότι «απεικονίζει μόνο τη μέση γραμμή ανάμεσα στην τουρκική και την ελληνική ηπειρωτική χώρα». Πρόκειται για την εφαρμογή του δόγματος της «Γαλάζιας Πατρίδας», σύμφωνα με το οποίο τα νησιά χάνουν τα δικαιώματά τους επί υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ, όταν βρίσκονται σε απόσταση έως 200 ν. μίλια από τις ηπειρωτικές ακτές. Επομένως, τα νησιά δυτικά της καφέ γραμμής καλύπτονται από τις ελληνικές ηπειρωτικές ακτές. Αυτά που βρίσκονται ανατολικά, κείνται εντός της εμβέλειας της τουρκικής ηπειρωτικής ακτής. Το Διεθνές Δικαστήριο, όμως, έχει αναφέρει από το 2001 ότι «τα νησιά, ανεξαρτήτως του μεγέθους τους [...] παράγουν τα ίδια δικαιώματα επί της θάλασσας όπως τα άλλα χερσαία εδάφη».

2. Το χρώμα του χάρτη και τα νησιά

Ο τουρκικός χάρτης ήταν, θεωρητικώς, ευκαιρία να διαπιστωθεί –επιτέλους!– ποια νησιά θεωρεί η Τουρκία ως «γκρίζες ζώνες» ελληνικής κυριαρχίας, όπως λέει από το 1996. Στον χάρτη, αποτυπώθηκαν σωστά όλα τα νησιά του Αιγαίου, εκτός από τη νησίδα Ζουράφα, ανοιχτά της Σαμοθράκης (μάλλον γιατί η Τουρκία θεωρεί ότι δεν είναι νησί αλλά ύφαλος). Επίσης, σε όλα τα νησιά αποδόθηκαν, ασχέτως μεγέθους, χωρικά ύδατα 6 ν. μιλίων. Εξαίρεση απετέλεσε το νησιωτικό σύμπλεγμα της Μεγίστης (Καστελόριζο), στο οποίο δεν αποδόθηκε οποιαδήποτε θαλάσσια ζώνη. Για να αποφύγουν, όμως, οι Τούρκοι να δείξουν ποιες είναι οι θέσεις τους για τις «γκρίζες ζώνες», εμφάνισαν την τουρκική επικράτεια να έχει το ίδιο χρώμα με τα γειτονικά της κράτη. Με αυτόν τον τρόπο η Τουρκία απέφυγε να προσδιορίσει τα όριά της, κρατώντας ζωντανό το ιδεολόγημα των «γκρίζων ζωνών», χωρίς να εκτίθεται στη διεθνή κοινότητα.

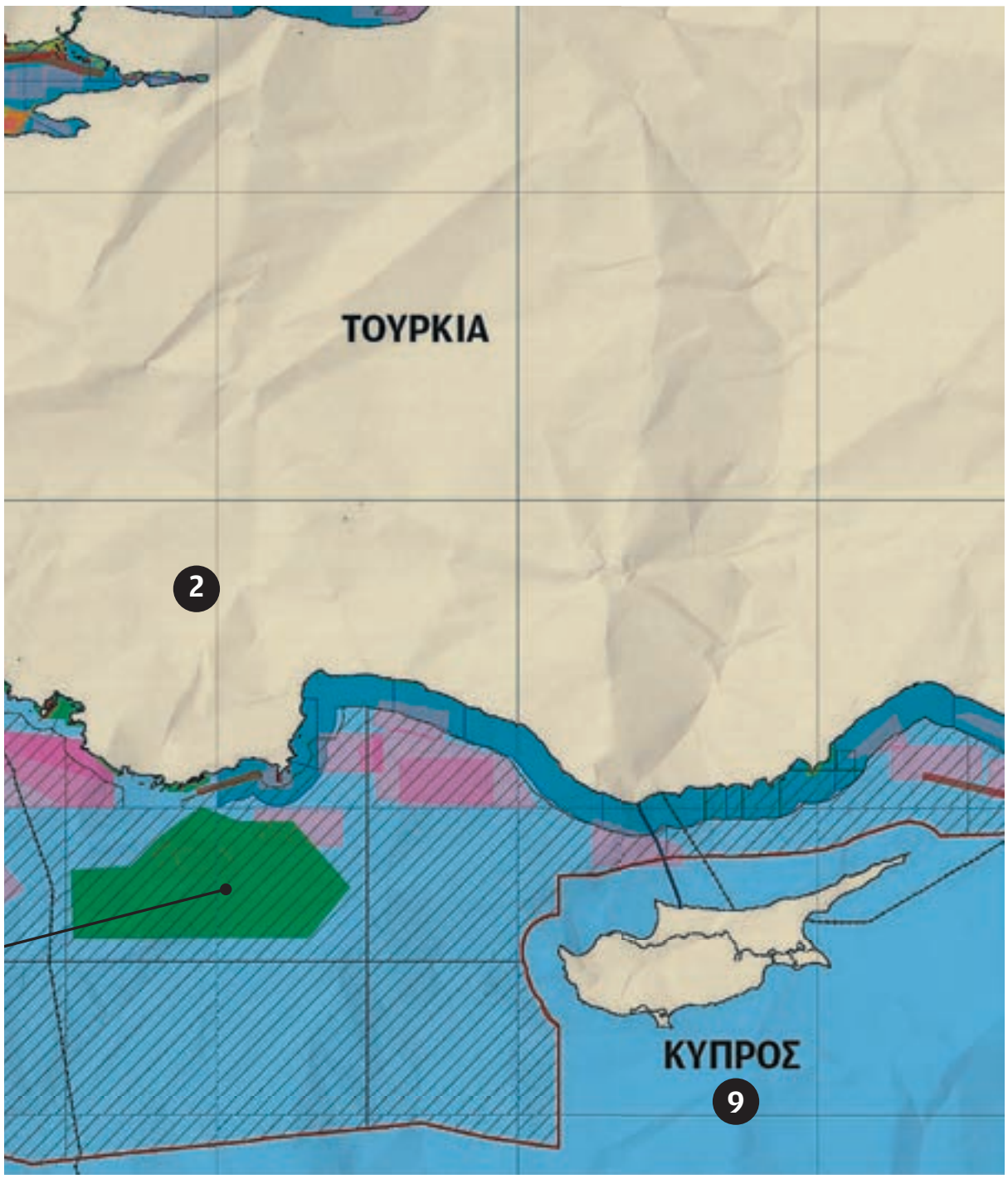

3. Τα χαμένα όρια ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία

Σύμφωνα με τη Συνθήκη της Λωζάννης, στην Τουρκία αποδόθηκαν τα νησιά που βρίσκονται εντός 3 μιλίων από τις ακτές της συν την Ίμβρο και την Τένεδο. Στην Ελλάδα δόθηκαν όλα τα άλλα νησιά. Επειδή τα ελληνικά νησιά συχνά βρίσκονται σε πολύ κοντινή απόσταση από τις τουρκικές ακτές (Λήμνος, Λέσβος, Χίος, Σάμος, Δωδεκάνησα), δεν υπάρχει δυνατότητα αναπτύξεως πλήρους αιγιαλίτιδας ζώνης. Στο ύψος των Δωδεκανήσων υπάρχει συμφωνία που ορίζει τα όρια από την περίοδο των Ιταλών, το 1932. Στις υπόλοιπες περιοχές εθιμικά ισχύει η μέση γραμμή. Ο τουρκικός χάρτης δεν αποτύπωσε κανένα από αυτά τα όρια. Τα ελληνικά νησιά εμφανίστηκαν ως ένα συνεχές με τις τουρκικές ακτές. Αυτή ήταν η δεύτερη μέθοδος μέσω της οποίας οι Τούρκοι κράτησαν ζωντανό το ιδεολόγημα των «γκρίζων ζωνών» ελληνικής κυριαρχίας.

4. Ποια είναι η διαφιλονικούμενη περιοχή προς οριοθέτηση μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας;

Στην υποσημείωση που συνόδευε τη γραμμή η οποία τέμνει το Αιγαίο στη μέση, αναφέρθηκε ότι τελεί «υπό την επιφύλαξη συμφωνίας θαλάσσιας οριοθετήσεως μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας». Είναι η μοναδική θαλάσσια περιοχή που η Τουρκία αποδέχεται ότι είναι αντικείμενο μελλοντικής οριοθετήσεως με την Ελλάδα. Στη διαφορετικού χρώματος γραμμή που προσδιορίζει τα όρια της τουρκικής υφαλοκρηπίδας στην Ανατολική Μεσόγειο (και ακολουθεί και τα όρια του τουρκολιβυκού μνημονίου) δεν αναφέρθηκε ότι εκκρεμεί οριοθέτηση. Θα μπορούσε να χαρακτηρισθεί ως μικρόψυχη τουρκική «απάντηση» στον αντίστοιχο αστερίσκο του ελληνικού χωροταξικού σχεδιασμού, ο οποίος ανέφερε ότι σε όλες τις περιοχές που δεν υπάρχει θαλάσσια οριοθέτηση αποτυπώνεται «η μέση γραμμή μέχρι τη σύναψη συμφωνιών με γειτονικά κράτη».

5. Οι περιοχές ναυσιπλοΐας

Σε όλη την ανοιχτή θάλασσα του Ανατολικού Αιγαίου –από την Κρήτη έως τα Δαρδανέλια– υπήρχαν κάποιες κεκλιμένες γραμμές με την ένδειξη ότι επισημαίνουν «περιοχές μεταφοράς φορτίων και επιβατών». Αυτή η διατύπωση σχετίζεται με το περιβόητο ψήφισμα του Ιουνίου του 1995, με το οποίο η Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση επισημοποίησε το casus belli σε περίπτωση αυξήσεως των ελληνικών χωρικών υδάτων πέραν των 6 ν. μιλίων. Εκεί αναφερόταν ότι «δεν είναι δυνατόν [...] να αποδεχθεί η Τουρκία ότι θα διεξάγει τη θαλάσσια επικοινωνία της με τις ανοιχτές θάλασσες και τους ωκεανούς διά μέσου των ελληνικών χωρικών υδάτων». Με τις κεκλιμένες γραμμές αποτυπώθηκαν στον χάρτη αυτές ακριβώς οι περιοχές που η Τουρκία θεωρεί ζωτικές για τη θαλάσσια επικοινωνία της.

6. Το καλώδιο

Μια περίεργη μαύρη διακεκομμένη γραμμή χώρισε την Κρήτη από την Πελοπόννησο και συνέχισε την πορεία της ανάμεσα στις Κυκλάδες και στα Δωδεκάνησα, για να καταλήξει στα Δαρδανέλια. Πρόκειται (μάλλον) για το τηλεπικοινωνιακό καλώδιο MedNautilus που τοποθετήθηκε στην περιοχή το 2001 (χωρίς να είναι ακριβώς αυτή η πορεία του). Δεν απεικονίζονται άλλα καλώδια στο Αιγαίο, είτε τηλεπικοινωνιακά είτε ηλεκτρικής ενέργειας, παρότι η Ελλάδα έχει ποντίσει αρκετά (π.χ. το καλώδιο του δικτύου «Μίνωας», το οποίο συνδέει από το 2021 την Πελοπόννησο με την Κρήτη, ή αυτά του δικτύου «Θέτις», που τοποθετήθηκαν το 2022). Προφανώς δεν ενδιέφερε τους Τούρκους να τα απεικονίσουν.

7. Τα πεδία βολής

Ο χάρτης χαρακτηριζόταν κυρίως από τα πολλά πεδία βολής (με ροζ χρώμα) που χρησιμοποιεί η Τουρκία για αεροπορικές και ναυτικές ασκήσεις στο Αιγαίο. Τα πεδία δεν περιορίζονταν στο Ανατολικό Αιγαίο. Βρίσκονταν όλα σε διεθνή εναέριο χώρο αλλά εντός του FIR Αθηνών. Η έκδοση τουρκικής NOTAM για τη δέσμευσή τους είναι παράτυπη, διότι η σχετική αρμοδιότητα ανήκει αποκλειστικώς στην Αθήνα. Επιπλέον, η μακροχρόνια δέσμευση περιοχών του διεθνούς εναερίου χώρου συνιστά πρακτική που αντίκειται στις συστάσεις του ICAO. Επισημαίνεται ότι ένα από τα πεδία βολής εμφανιζόταν να ξεκινά από τις τουρκικές ακτές και κόβει το Αιγαίο στα δύο, φτάνοντας έξω από την Άνδρο.

8. Θαλάσσια πάρκα και ζώνες σεισμικής έρευνας

Σε περιορισμένα σημεία κατά μήκος των ηπειρωτικών ακτών της η Τουρκία δημιούργησε για πρώτη φορά κάποια θαλάσσια πάρκα και περιβαλλοντικά προστατευόμενες περιοχές. Μοναδική εξαίρεση ήταν το μεγαλύτερο τουρκικό θαλάσσιο πάρκο που βρίσκεται νοτίως και δυτικώς του Καστελορίζου, εντός ελληνικής υφαλοκρηπίδας. Ήταν δε οξύμωρο διότι πρόκειται για την περιοχή που το σεισμογραφικό σκάφος «Ορούτς Ρέις» το 2020 επεδίωκε να ερευνήσει για υδρογονάνθρακες. Τέλος υπήρχαν κάποιες γραμμές που προσδιορίζουν ζώνες σεισμικών ερευνών. Η πιο ενδιαφέρουσα ζώνη από πλευράς ελληνοτουρκικών σχέσεων βρισκόταν ανάμεσα στην Αστυπάλαια και στις Κυκλάδες. Είναι άγνωστο τι (και εάν) ερευνούν οι Τούρκοι σε αυτή την περιοχή.

9. Η Κύπρος

Ο χάρτης περιελάμβανε και τις τουρκικές διεκδικήσεις στην Κύπρο. Βορείως του νησιού ακολουθήθηκε η ανυπόστατη «οριοθέτηση» που «υπέγραψε» η Τουρκία με τις κατεχόμενες από αυτήν περιοχές του νησιού. Δυτικά της Κύπρου, οι Τούρκοι άφησαν στο νησί χωρικά ύδατα 12 ν. μιλίων. Ακολούθως καταπάτησαν την περιοχή της οριοθετήσεως Κύπρου-Αιγύπτου που χρονολογείται από το 2003, και πιο συγκεκριμένα τμήμα των τεμαχίων 1, 4, 5, 6 και 7. Τα τουρκικά όρια κατέληξαν σε μια μέση γραμμή μεταξύ των τουρκικών και των αιγυπτιακών ηπειρωτικών ακτών, καθότι οι Τούρκοι θεωρούν ότι η Κύπρος, ως νησί, δεν έχει υφαλοκρηπίδα ή ΑΟΖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 18

Θαλάσσια πάρκα στο Αιγαίο

Τα θαλάσσια πάρκα έχουν ως σκοπό την προστασία της θαλάσσιας βιοποικιλότητας σε συγκεκριμένες περιοχές. Προστατεύουν σημαντικούς βιοτόπους στους οποίους αναπαράγονται απειλούμενα είδη, ενώ παράλληλα επιδιώκουν τη βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής με συνετή χρήση των φυσικών πόρων και συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας. Δεν είναι απλώς θαλάσσιες μεμονωμένες προστατευόμενες περιοχές, όπως εκείνες του δικτύου Natura 2000. Αντιμετωπίζουν με ολιστικό και ενιαίο τρόπο οικολογικά, οικονομικά, διοικητικά και κοινωνικά τον χώρο του πάρκου. Το αρχετυπικό παράδειγμα θαλάσσιου πάρκου είναι ο Μεγάλος Κοραλλιογενής Ύφαλος στην Αυστραλία, που θεσπίστηκε το 1975. Στην Ελλάδα, το πρώτο ελληνικό θαλάσσιο πάρκο ιδρύθηκε και επεκτάθηκε μεταξύ 1992-2011 στις Βόρειες Σποράδες, γύρω από την Αλόννησο και 28 μικρότερα νησιά και βράχους. Καταλαμβάνει έκταση 2.220 τ.χλμ. Είναι το παλαιότερο θαλάσσιο πάρκο της Ευρώπης. Περιλαμβάνει και τον μεγαλύτερο κηρυγμένο ενάλιο αρχαιολογικό χώρο της Ελλάδας που απαριθμεί 13 αρχαία ναυάγια.

Κατά την 9η Διεθνή Διάσκεψη για τους Ωκεανούς που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα τον Απρίλιο του 2024, η Ελλάδα ανακοίνωσε την πρόθεσή της να προχωρήσει στη θέσπιση δύο νέων θαλάσσιων πάρκων στο Ιόνιο και το Αιγαίο. Όπως κατά κανόνα συμβαίνει σε οτιδήποτε αφορά στο Αιγαίο, η Τουρκία εξέφρασε από την πρώτη στιγμή την ανησυχία της για τη δημιουργία ενός τέτοιου θαλάσσιου πάρκου. Τελικώς στις 21 Ιουλίου 2025 βγήκαν σε δημόσια διαβούλευση από το ελληνικό υπουργείο Ενέργειας και Περιβάλλοντος τα δύο πάρκα. Το θαλάσσιο πάρκο του Αιγαίου ήταν αποκλειστικώς εντός των ελληνικών χωρικών υδάτων. Παρ' όλα αυτά, η Τουρκία αντέδρασε.

Τρεις ήταν οι λόγοι που ενοχλήθηκε. Ο σοβαρότερος λόγος είναι ότι στο πάρκο περιλαμβάνονται τα νησιά Κίναρος, Λέβιθα, Μαύρα και Λάρος, ανατολικά της Αμοργού. Η συμπερίληψη αυτών των νησιών έρχεται σε αντίθεση με τη θεωρία των «γκρίζων ζωνών» κυριαρχίας που έχουν αναπτύξει οι Τούρκοι από το 1996. Στον πλέον γνωστό ανεπίσημο τουρκικό κατάλογο γνωστό ως "EGAYDAAK" περιλαμβάνονται τα τέσσερα προαναφερθέντα νησιά ανατολικώς της Αμοργού. Δύο από αυτά, η Κίναρος και τα Λέβιθα, είναι κατοικημένα. Η συμπερίληψή τους στο θαλάσσιο πάρκο αποδεικνύει την άσκηση ελληνικής κυριαρχίας και εξ αυτού του λόγου ενοχλεί.

Ο δεύτερος λόγος σχετίζεται με την άποψη της Τουρκίας ότι σε κλειστές ή ημικλειστες θάλασσες υπάρχει υποχρέωση συνεργασίας των παράκτιων κρατών σε όλα τα θέματα, περιλαμβανομένης και της προστασίας του περιβάλλοντος. Επομένως, κακώς η Ελλάδα ενήργησε μόνη της χωρίς να ενημερώσει την Τουρκία. Στην πραγματικότητα, βεβαίως, το διεθνές δίκαιο δεν ορίζει καμία τέτοια υποχρέωση. Παροτρύνει (δεν υποχρεώνει) τα παράκτια κράτη να συνεργάζονται αποκλειστικώς και μόνον σε θέματα προστασίας του θαλάσσιου περιβάλλοντος. Στην προκειμένη περίπτωση, το θαλάσσιο πάρκο στο Αιγαίο βρίσκεται αποκλειστικώς εντός ελληνικών χωρικών υδάτων. Θα ήταν παραλογισμός να υπάρξει συνεργασία με την Τουρκία.

Ο τρίτος λόγος της ενοχλήσεως της Τουρκίας συνδέεται με το ίδιο το καθεστώς στο Αιγαίο. Ο χρόνος στις ελληνικές θάλασσες έχει «παγώσει» στο 1974. Οι Τούρκοι επιμένουν σε αυτό επικαλούμενοι και το Πρακτικό της Βέρνης που συμφωνήθηκε μεταξύ των δύο κρατών το 1976. Το Πρακτικό καταγγέλθηκε από την Ελλάδα τη δεκαετία του 1980. Παραμένει, όμως, ισχυρό στην τουρκική ρητορική. Η δημιουργία του θαλάσσιου πάρκου ανακινεί τα λιμνάζοντα ύδατα και γι' αυτό ενοχλεί.

Σε απάντηση των ελληνικών θαλάσσιων πάρκων, η Τουρκία ανακοίνωσε 10 ημέρες μετά τη χωροθέτηση δύο δικών της

θαλάσσιων πάρκων. Τα δύο πάρκα ήσαν:

(α) Μια περιοχή που ξεκινούσε από τα τουρκικά χωρικά ύδατα της Ίμβρου και εκτεινόταν στην ανοιχτή θάλασσα μεταξύ Λήμνου και Σαμοθράκης. Το τελευταίο σημείο είχε διεκδικήσει η Τουρκία ως υφαλοκρηπίδα το 1973. Η περιοχή περιλαμβάνεται και στον χάρτη της «Γαλάζιας Πατρίδας».

(β) Μια περιοχή ανοιχτής θάλασσας γύρω από το σύμπλεγμα της Μεγίστης (Καστελόριζο). Εάν και σεβόταν τα χωρικά ύδατα του Καστελορίζου, περιέκλειε ολόκληρο το σύμπλεγμα στο θαλάσσιο πάρκο, αποκόπτοντάς το από τη Ρόδο και τα άλλα ελληνικά νησιά. Επρόκειτο για μια περιοχή την οποία είχε ήδη εξαφανίσει ο χάρτης που είχε καταθέσει η Τουρκία τον Μάρτιο του 2020 προς τον ΟΗΕ.

Οι Τούρκοι είχαν κληθεί να προχωρήσουν με λεπτούς χειρισμούς στη χωροθέτηση. Έπρεπε να μην περιλάβουν στα δύο θαλάσσια πάρκα νησίδες ή βράχους που δεν κατονομάζονται ρητώς στις διεθνείς συνθήκες. Κάτι τέτοιο θα δημιουργούσε πρόβλημα στη θεωρία τους περί «γκρίζων ζωνών» ελληνικής κυριαρχίας. Για αυτόν τον λόγο (και εν αντιθέσει προς τα ανακοινωθέντα ελληνικά θαλάσσια πάρκα που περιορίζονταν σε περιοχές εκτός των ελληνικών χωρικών υδάτων), τα τουρκικά πάρκα εκτείνονταν κυρίως στην ανοιχτή θάλασσα (όπου δεν υπάρχουν «προβληματικοί» νησιωτικοί σχηματισμοί). Για αυτόν τον λόγο, επίσης, υπήρχε η ρητή αναφορά στην τουρκική ανακοίνωση ότι «τα θαλάσσια πάρκα δεν θα επηρεάσουν την ελευθερία της ναυσιπλοΐας στα ύδατα».

Το ερώτημα που δημιουργήθηκε ήταν με ποιον τρόπο η Τουρκία θα προστάτευε το θαλάσσιο οικοσύστημα και θα ελάμβανε περιβαλλοντικά μέτρα σε ανοιχτή θάλασσα. Θα θεσμοθετούσε περιορισμούς; Θα απαγόρευε την αλιεία; Και πώς θα εφάρμοζε στην πράξη αυτούς τους περιορισμούς; Θα έστελνε πολεμικά ή πλοία της ακτοφυλακής στην ανοιχτή θάλασσα να παρεμποδίζουν πλοία με άλλες σημαίες; Επειδή τέτοιου είδους ενέργειες αποτελούν κραυγαλέες παραβιάσεις του διεθνούς δικαίου, η εκτίμηση ήταν πως η τουρκική ανακοίνωση έγινε απλώς για το φαίνεσθαι και όχι για να εφαρμοστεί.

Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Νοτίου Αιγαίου 1 – Νότιες Κυκλάδες

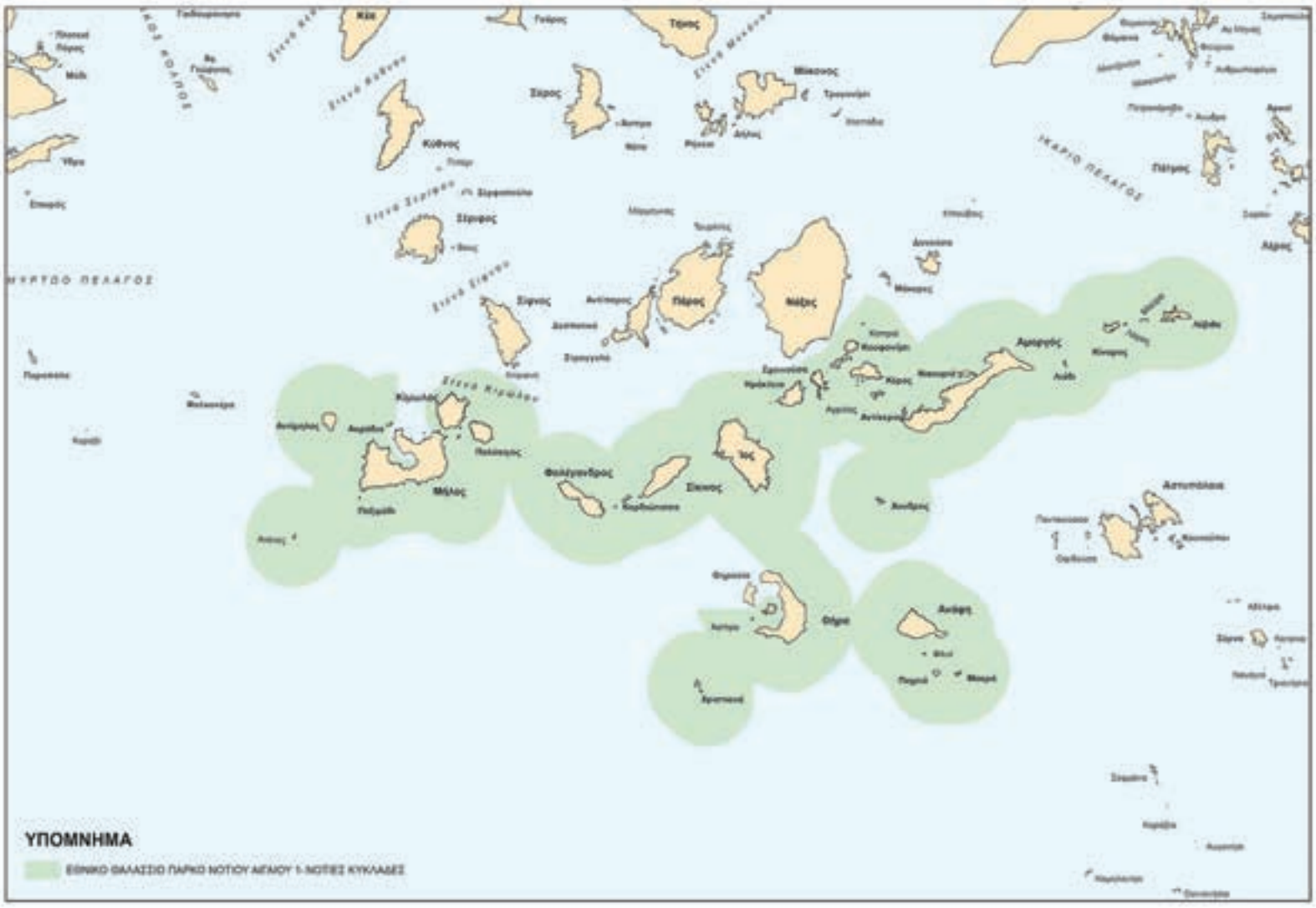

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 19

Η «νέα» Συρία και η «Γαλάζια Πατρίδα»

Τον Σεπτέμβριο του 2011, ΗΠΑ και Τουρκία κατέστρωναν από κοινού σχέδια για τη Συρία στην μετα-Άσαντ εποχή. Ο τότε Αμερικανός πρόεδρος Μπάρακ Ομπάμα έβλεπε την Τουρκία ως πρότυπο για την περιοχή. Τρία χρόνια αργότερα, οι τζιχαντιστές του «Ισλαμικού Κράτους» (γνωστού και ως ISIS ή DAESH), μιας εξτρεμιστικής οργανώσεως, απέκτησαν διά της βίας τον έλεγχο μεγάλων περιοχών της Συρίας και του Ιράκ. Ενώ οι ΗΠΑ ηγούνταν της εκστρατείας για την αντιμετώπιση του «Ισλαμικού Κράτους», η Τουρκία διά της μυστικής της υπηρεσίας MIT υποστήριζε όσους ισλαμιστές ήθελαν να μεταβούν στη Συρία για να πολεμήσουν. Έκτοτε η Τουρκία, με χρηματοδότηση του Κατάρ, ενίσχυε συστηματικά τις τζιχαντιστικές οργανώσεις που είχαν υπό τον έλεγχό τους την περιοχή του Ιντλίμπ στη βόρεια Συρία.

Ενώ οι συγκρούσεις συνεχίζονταν μεταξύ των τζιχαντιστών και των δυνάμεων του Άσαντ, σταδιακά, μετά το 2022 ο τελευταίος άρχισε να φλερτάρει με την κατάρρευση. Αυτό ήταν αποτέλεσμα δύο πολέμων: της Ρωσίας με την Ουκρανία και του Ισραήλ με την Χεζμπολάχ στον Λίβανο και με το Ιράν. Η Ρωσία, βασικός σύμμαχος του Άσαντ, δεν μπορούσε να πολεμά σε δύο μέτωπα, στην Ουκρανία και τη Συρία. Το Ιράν, που είχε στηρίξει τον Άσαντ μετά το 2015 στέλνοντας στρατιωτικές δυνάμεις, είχε υποστεί δεινά πλήγματα στο συριακό έδαφος από την ισραηλινή αεροπορία. Η Χεζμπολάχ του Λιβάνου, η οποία είχε συνδράμει επίσης τον Άσαντ, έχει μείνει ακέφαλη μετά την εισβολή του Ισραήλ στον νότιο Λίβανο το φθινόπωρο του 2024. Επιπλέον, οι αμερικανικές κυρώσεις είχαν γονατίσει τη συριακή οικονομία. Η χώρα ζούσε μέσα στη φτώχεια και τη μιζέρια. Σε αυτό το κλίμα, ένα περιορισμένης σημασίας στρατιωτικό επεισόδιο –η απόφαση των τζιχαντιστών να ελέγξουν τον αυτοκινητόδρομο M4– οδήγησε στη διάλυση των δυνάμεων του Άσαντ. Οι κακοπληρωμένοι και με χαμηλό ηθικό στρατιώτες εγκατέλειψαν τον οπλισμό και τις θέσεις τους, πέταξαν τις στολές τους και έφυγαν πανικόβλητοι. Μέσα σε 10 ημέρες –από τις 28 Νοεμβρίου μέχρι τις 8 Δεκεμβρίου 2024– οι τζιχαντιστές κατέλαβαν περίπου

χωρίς αντίσταση ολόκληρη τη Συρία, εκτός από τις περιοχές των Κούρδων.

Οι εξελίξεις αναβάθμισαν την Τουρκία. Ξαφνικά ο Ερντογάν αναδείχθηκε σε προνομιακό συνομιλητή και σημείο επαφής ανάμεσα στη Δύση και στους τζιχαντιστές. Παράλληλα η Τουρκία προσπαθεί να μετατρέψει τη χώρα σε δορυφόρο της. Συνεχίζει να ενισχύει τους μεταμορφωμένους τζιχαντιστές του νέου καθεστώτος και επεδίωξε να αναλάβει την αναδιοργάνωση του συριακού στρατού. Αυτό αντιμετωπίσθηκε εχθρικά από το Ισραήλ. Δεν απαλλάχθηκε από την παρουσία του Ιράν στα σύνορά του για να την αλλάξει με την Τουρκία.

Στο πλαίσιο αυτό ο Ερντογάν θέλησε να εκμεταλλευθεί το φιλικά διακείμενο νέο καθεστώς για να εφαρμόσει ακόμη ένα κεφάλαιο του δόγματος της «Γαλάζιας Πατρίδας» στην περιοχή. Από την πρώτη εβδομάδα ανατροπής του Άσαντ ασκήθηκαν πιέσεις στη νέα συριακή κυβέρνηση να υπογράψει μια συμφωνία θαλάσσιας οριοθετήσεως που θα εκινείτο στην ίδια λογική με το τουρκολιβυκό μνημόνιο.

Η Τουρκία έχει πράγματι θαλάσσια σύνορα με τη Συρία διότι οι ακτές των δύο χωρών είναι παρακείμενες, παράπλευρες, στην περιοχή της Αλεξανδρέττας. Η Τουρκία, όμως, δεν θέλησε να περιορισθεί στη θαλάσσια περιοχή μπροστά από τις παρακείμενες τουρκοσυριακές ακτές. Αντιθέτως, θέλησε να εφαρμόσει τους χάρτες της «Γαλάζιας Πατρίδας» για πιθανές (και κυρίως εξωπραγματικές) θαλάσσιες οριοθετήσεις της Τουρκίας με τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου. Το δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας» βασίζεται στη (σαθρή) αντίληψη ότι τα νησιά δεν έχουν δικαιώματα όταν βρίσκονται έναντι ηπειρωτικών ακτών. Επομένως, η Κύπρος ως νησί θα έπρεπε να αγνοηθεί. Σε αυτή την περίπτωση, η Τουρκία εκτός από παρακείμενες έχει και αντικριστές ακτές με τη Συρία. Είναι αυτές που «εμποδίζει» η Κύπρος λόγω της γεωγραφικής παρουσίας της ανάμεσα στη νότια ακτή της Μικράς Ασίας και τη Συρία. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η Τουρκία πίεσε τη Συρία να οριοθετήσει και τη θαλάσσια περιοχή ανάμεσα στη Συρία και την Κύπρο. Μια γλώσσα τουρκικής υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ θα χαρασσόταν εντός της κυπριακής ΑΟΖ. Το δέλεαρ για την υπογραφή ήταν, εκτός από τη διπλωματική υποστήριξη που είχε ανάγκη η νέα συριακή κυβέρνηση, και η απόδοση στη Συρία μιας μικρής θαλάσσιας περιοχής που δεν δικαιούται, εάν υπογράψει συμφωνία οριοθετήσεως με την Κύπρο.

Η τουρκική προσπάθεια δεν ευοδώθηκε. Άμεση υπήρξε η αντίδραση της ελληνικής και κυπριακής εξωτερικής πολιτικής. Η ΕΕ και διάφορα κράτη-μέλη πέρασαν το μήνυμα στη νέα τζιχαντιστική κυβέρνηση της Συρίας να μην προχωρήσει σε μια τέτοια κίνηση. Παράλληλα, σημαντικό ρόλο έπαιξε το γεγονός ότι η περιοχή που συνορεύει η Συρία με την Τουρκία είναι η Αλεξανδρέττα. Το 1938 η Αλεξανδρέττα αποσπάσθηκε από τη Συρία κατόπιν μεθοδεύσεων Βρετανίας, Γαλλίας και Τουρκίας. Η Συρία ουδέποτε αποδέχθηκε την αλλαγή του εδαφικού καθεστώτος. Εξακολουθεί να θεωρεί ότι η Αλεξανδρέττα της ανήκει. Εάν υπέγραφε συμφωνία θαλάσσιας οριοθετήσεως με την Τουρκία, θα ήταν σαν να αποδέχεται ότι η Αλεξανδρέττα αποτελεί τουρκικό έδαφος. Αν και ο κίνδυνος για μια τέτοια οριοθέτηση δείχνει απομακρυσμένος, απαιτείται διαρκής εγρήγορση.

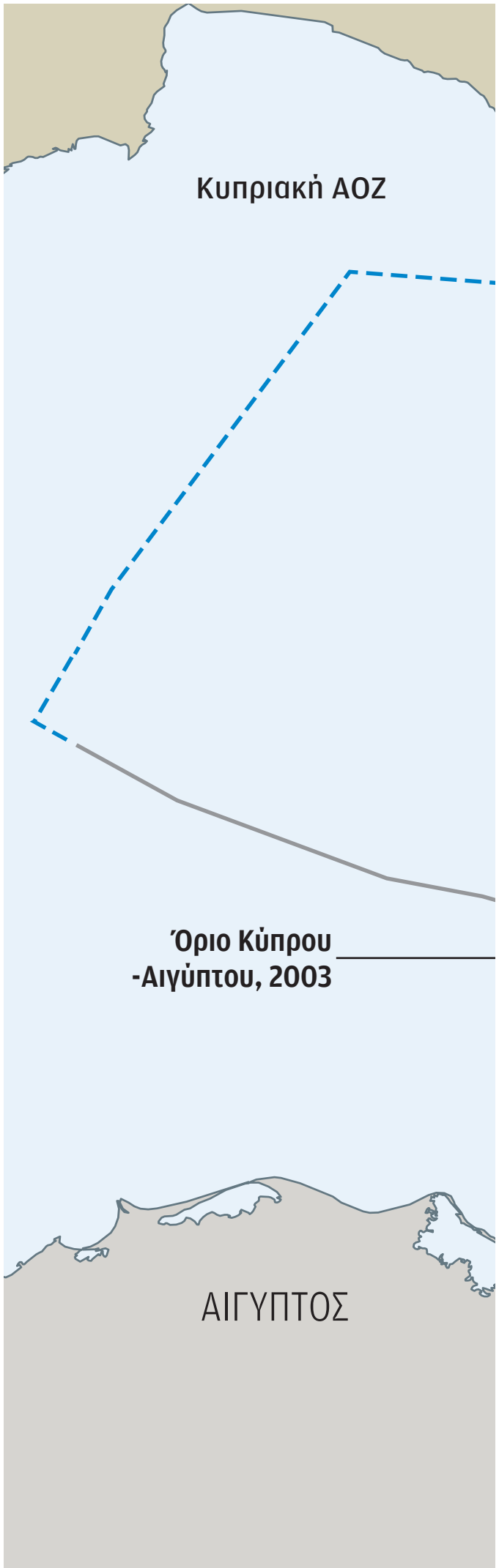

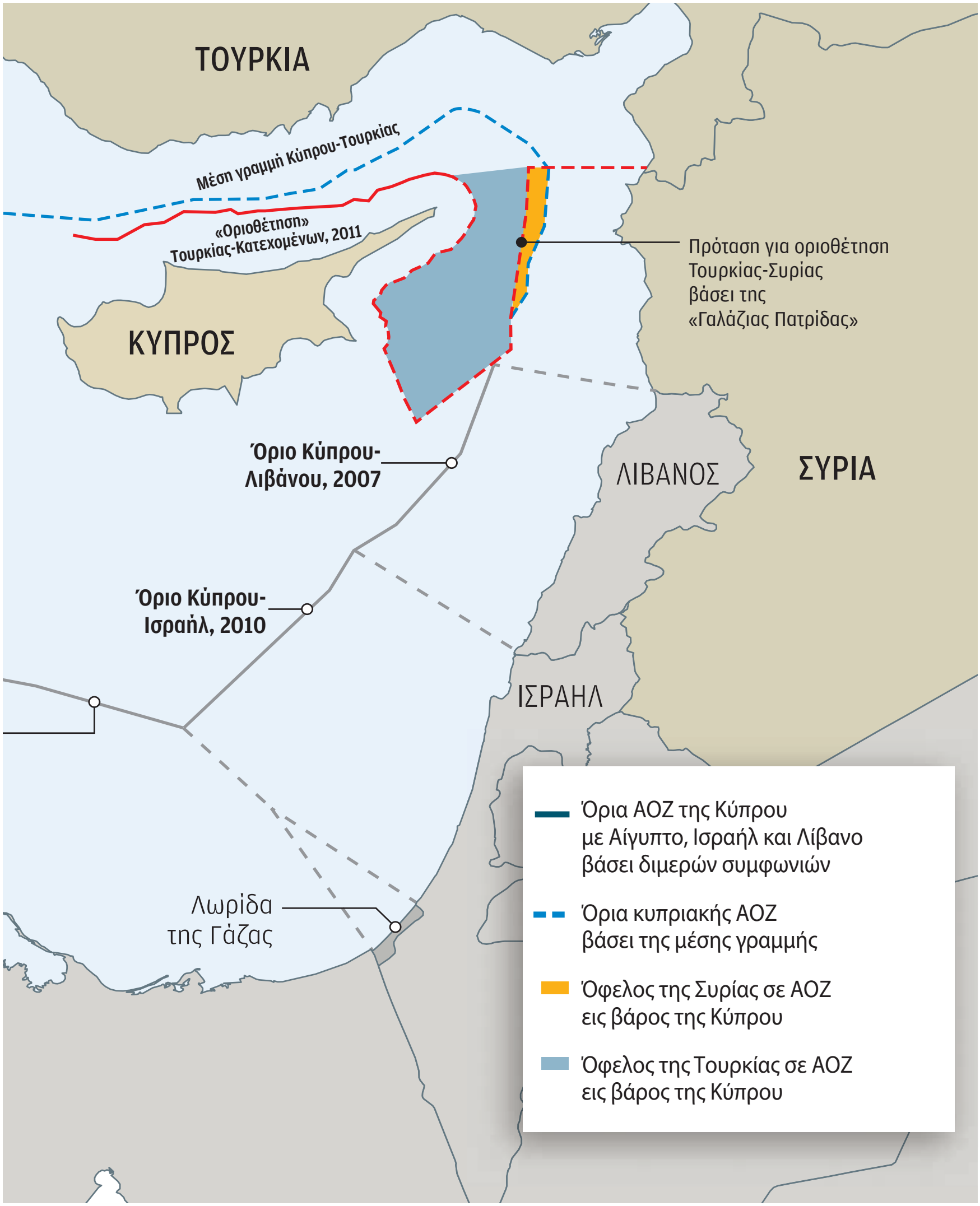
ΤΟΥΡΚΙΑ
Μέση γραμμή Κύπρου-Τουρκίας
«Οριοθέτηση» Τουρκίας-Κατεχομένων, 2011
ΚΥΠΡΟΣ
Πρόταση για οριοθέτηση Τουρκίας-Συρίας βάσει της «Γαλάζιας Πατρίδας»
Όριο Κύπρου-Λιβάνου, 2007
ΛΙΒΑΝΟΣ
ΣΥΡΙΑ
Όριο Κύπρου-Ισραήλ, 2010
ΙΣΡΑΗΛ
Λωρίδα της Γάζας
Όρια ΑΟΖ της Κύπρου με Αίγυπτο, Ισραήλ και Λίβανο βάσει διμερών συμφωνιών
Όρια κυπριακής ΑΟΖ βάσει της μέσης γραμμής
Όφελος της Συρίας σε ΑΟΖ εις βάρος της Κύπρου
Όφελος της Τουρκίας σε ΑΟΖ εις βάρος της Κύπρου

Διεκδικήσεις Τουρκίας-Τουρκοκυπρίων
στην υφαλοκρηπίδα/ΑΟΖ
Αιγαίου και Ανατολικής Μεσογείου
Ελληνική υφαλοκρηπίδα
βάσει της μέσης γραμμής
ΛΙΒΥΗ

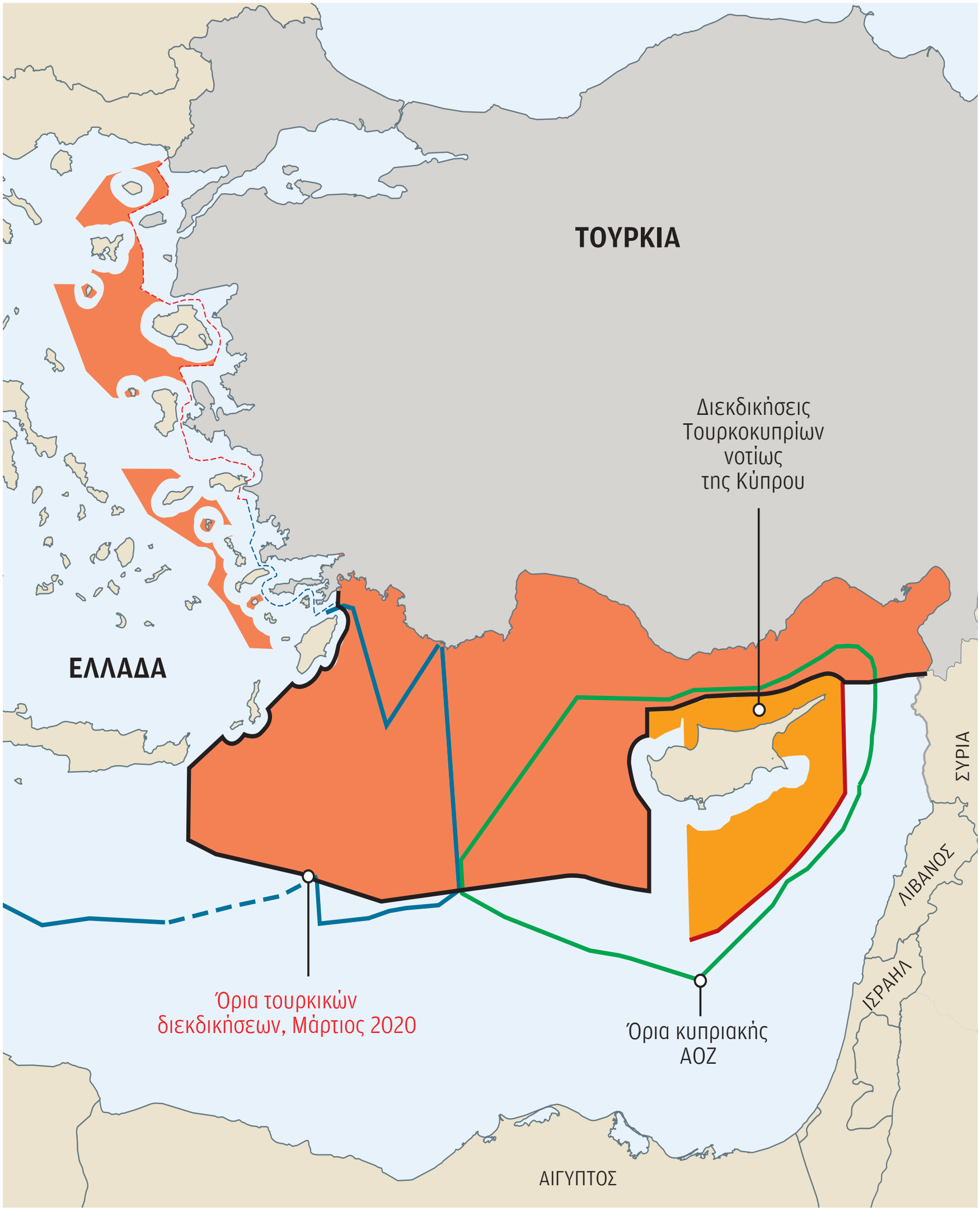
ΤΟΥΡΚΙΑ
ΕΛΛΑΔΑ
Διεκδικήσεις Τουρκοκυπρίων νοτίως της Κύπρου
ΣΥΡΙΑ
ΛΙΒΑΝΟΣ
ΙΣΡΑΗΛ
Όρια τουρκικών διεκδικήσεων, Μάρτιος 2020
Όρια κυπριακής ΑΟΖ
ΑΙΓΥΠΤΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 20

Πού βρισκόμαστε σήμερα

α. Οι βασικές τουρκικές θέσεις για τις σχέσεις με την Ελλάδα

Ένας σύγχρονος ελληνικός μύθος είναι ότι οι πολιτικές ηγεσίες στην Άγκυρα αυξάνουν την ένταση στα ελληνοτουρκικά προκειμένου να στρέψουν την προσοχή του τουρκικού λαού σε άλλα θέματα μακριά από τη μίζερη καθημερινότητά του. Στην πραγματικότητα, τα κίνητρα της Τουρκίας στις σχέσεις της με την Ελλάδα δεν προσδιορίζονται από το εσωτερικό πολιτικό ακροατήριο, αλλά από τον εθνικισμό που διαπνέει την τουρκική εξωτερική πολιτική ασχέτως ηγεσιών ή ιδεολογιών (κεμαλισμού ή ισλαμισμού). Τα όσα συμβαίνουν στο Αιγαίο από το 1974 ή στην Ανατολική Μεσόγειο την τελευταία δεκαετία είναι άσκηση τουρκικής εθνικής Πολιτικής (με κεφαλαίο Π)!

Στο ζήτημα των ελληνοτουρκικών σχέσεων, η τουρκική εξωτερική πολιτική θυμίζει τον λόγο που ήσαν διαβόητα τα ισπανικά πανδοχεία σε προηγούμενους αιώνες: όποιος έμπαινε σε αυτά έβρισκε μέσα όλα όσα είχαν αφήσει οι προηγούμενοι. Το 1975 οι Τούρκοι έθεσαν το θέμα της διαφοράς 4 μιλίων μεταξύ εναερίου χώρου και χωρικών υδάτων. Το 1996 ανέπτυξαν τη θεωρία των «γκρίζων ζωνών». Το 2019 υπέγραψαν μια παράνομη –αλλά υπαρκτή– συμφωνία θαλάσσιας οριοθετήσεως με τη Λιβύη. Θα σκοντάφτουμε πάνω σε όλα αυτά κάθε φορά που θα θέλουμε να συζητήσουμε με την άλλη πλευρά. Οι βασικές τουρκικές θέσεις για τις σχέσεις με την Ελλάδα ως προς το Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο θα μπορούσαν να συνοψισθούν ως εξής:

Ως προς το Αιγαίο:

- Στο Αιγαίο η ελληνική πλευρά προχώρησε σταδιακά από το 1931 και εντεύθεν σε διατάραξη της ισορροπίας μεταξύ των δύο χωρών η οποία είχε κατοχυρωθεί με τη Συνθήκη της Λωζάννης.
- Λόγω της ελληνικής στάσεως στο Αιγαίο, σωρεύθηκαν πολλές διαφορές μεταξύ των δύο χωρών. Η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας, που αποδέχεται η ελληνική πλευρά, είναι μόνο μία από τις πολλές διαφορές.
- Οι διαφορές είναι κυρίως πολιτικές. Οι πολιτικές διαφορές πιθανόν να εμπεριέχουν και νομικές πτυχές. Η λύση, όμως, θα πρέπει να είναι πολιτική.
- Για τους λόγους αυτούς δεν χωρεί μεμονωμένη αντιμετώπιση του καθενός από τα προβλήματα του Αιγαίου. Πρέπει να υπάρξει «συνολική συμφωνία» (package deal) για όλα τα θέματα. Η συνολική συμφωνία θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη αφενός τα ζωτικά συμφέροντα της Τουρκίας στην περιοχή και αφετέρου το γεγονός ότι οι γεωγραφικές συνθήκες του Αιγαίου είναι μοναδικές σε όλον τον κόσμο. Επομένως, στο Αιγαίο δεν μπορούν να ισχύσουν κανόνες ή λύσεις που εφαρμόσθηκαν σε άλλες περιοχές.
- Η επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων θα αποτελέσει αιτία πολέμου.

Ως προς την Ανατολική Μεσόγειο:

- Το Κυπριακό λύθηκε με ευνοϊκό τρόπο για την Τουρκία από το 1974. Για να διατηρηθεί όμως αυτή η κατάσταση, πρέπει να ακυρωθεί το ενεργειακό πρόγραμμα της Κύπρου. Ειδάλλως, σε περίπτωση ανακαλύψεως σοβαρών κοιτασμάτων υδρογονανθράκων, θα δημιουργηθεί μια εναλλακτική πηγή τροφοδοσίας της ΕΕ. Αυτό θα ανατρέψει τις ευνοϊκές για την Τουρκία ισορροπίες στην Κύπρο όπως τις επέβαλε το 1974.
- Η Τουρκία είναι η επικυρίαρχος χώρα της Ανατολικής Μεσογείου. Όλα τα κράτη της περιοχής θα πρέπει να υπογράψουν συμφωνίες μαζί της για την οριοθέτηση των θαλασσίων περιοχών τους.
- Ειδικώς η Ελλάδα και η Κύπρος θα πρέπει να αποδεχθούν ένα καθεστώς συνεκμεταλλεύσεως των υδρογονανθράκων τους.

β. Οι ελληνικές προτεραιότητες για το Αιγαίο

Στο μέτωπο του Αιγαίου, προτεραιότητα της ελληνικής πλευράς είναι η αποφυγή συγκρούσεως με την Τουρκία. Παρά τις κατά καιρούς λαϊκιστικές εξάρσεις (το θέμα των ελληνοτουρκικών παρέχει συχνά τέτοιες δυνατότητες), η ελληνική πλευρά ακολούθησε αμυντική πολιτική στα θέματα του Αιγαίου. Το αποτέλεσμα είναι ότι ο χρόνος στο Αιγαίο έχει παγώσει στη δεκαετία του 1970. Έλληνες (αλλά και Τούρκοι) πολιτικοί και διπλωμάτες επαναλαμβάνουν μηχανικά θέσεις που είχαν εκφρασθεί επανειλημμένως κατά τη δεκαετία του 1970. Σταδιακά το Αιγαίο μετεβλήθη σε μια sui generis περιοχή ελληνικής περιορισμένης κυριαρχίας ή ψιλής κυριότητας.

Η ελληνική πλευρά μπορούσε να σεμνύνεται ότι είχε πετύχει:

- να αποφύγει πραγματικό πολεμικό επεισόδιο και
- να διατηρήσει το νομικό καθεστώς περίπου όπως ήταν το 1974.

Η τουρκική πλευρά αντιστοίχως μπορούσε να είναι ικανοποιημένη επειδή:

- είχε εν τοις πράγμασι «φινλανδοποιήσει» το Αιγαίο και
- είχε δημιουργήσει την εντύπωση ότι στο Αιγαίο δεν υπάρχει ένα καθεστώς καθαρό και αδιαμφισβήτητο, γεγονός που της

επέτρεπε νομιμοφανώς να δημιουργεί προβλήματα.

Η αποστασιοποίηση της Ελλάδας από τις εξελίξεις γύρω από το διεθνές δίκαιο της θάλασσας έχει πάντως δημιουργήσει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, που δεν είναι και τόσο κολακευτικά:

Χωρικά ύδατα: Η Ελλάδα αποτελεί τη μοναδική εξαίρεση από τα 149 παράκτια κράτη του πλανήτη που έχουν δυνατότητα να επεκτείνουν τα χωρικά τους ύδατα στα 12 μίλια η οποία δεν έχει ασκήσει αυτό το δικαίωμα και εξακολουθεί να διατηρεί μικρότερο εύρος.

ΑΟΖ: Στην υδρόγειο υπάρχουν 149 κράτη που έχουν τη δυνατότητα να διεκδικήσουν ΑΟΖ. Έως το 2018, τα 132 είχαν προχωρήσει στην κήρυξή της. Η Τουρκία έχει θεσπίσει ΑΟΖ στην περιοχή του Ευξείνου Πόντου, αλλά όχι στη Μεσόγειο. Η Ελλάδα περιλαμβάνεται, προφανώς, στα 17 κράτη που δεν έχουν θεσπίσει ΑΟΖ.

Ζώνες δικαιοδοσίας πέραν των χωρικών υδάτων: Η Ελλάδα συγκαταλέγεται, μαζί με την Αλβανία, το Κουβέιτ και το Μαυροβούνιο, στα κράτη εκείνα τα οποία δεν έχουν κηρύξει ζώνες δικαιοδοσίας πέραν των χωρικών υδάτων.

γ. Καμία λύση δεν είναι εύκολη

Όλα τα σημάδια της επερχόμενης μεγάλης κρίσεως στις ελληνοτουρκικές σχέσεις είναι παρόντα. Θα μπορούσε, όμως, η Τουρκία να υποχωρήσει από τις «γκρίζες ζώνες» ή από τα δικαιώματα που θεωρεί ότι έχει έξω από την Κρήτη; Τα θέματα που θέτει η Άγκυρα στο πεδίο των ελληνοτουρκικών σχέσεων είναι πολλά. Για οποιαδήποτε χώρα θα ήταν δύσκολο να τα αποσύρει, ακόμη και εάν υποτεθεί ότι ετέθησαν για διαπραγματευτικούς λόγους. Και να υπήρχε τουρκική ηγεσία που να ήθελε γνησίως την αποκατάσταση των ελληνοτουρκικών σχέσεων, θα ήταν εξαιρετικά δύσκολο να προχωρήσει σε αυτή την πορεία αποσύροντας θέματα από τη διαπραγμάτευση. Αυτό ισχύει πολύ περισσότερο για την ηγεσία Ερντογάν. Η Τουρκία θεωρεί ότι μπορούμε να ασκήσουμε τα δικαιώματά μας μόνο στον βαθμό που θα μας το επιτρέπει εκείνη.

Για να αντιμετωπίσουμε αποτελεσματικά τον Ερντογάν, καλούμαστε να αντιληφθούμε για ποιον λόγο επιλέγει εμάς. Κι εδώ χρειάζεται να μιλήσουμε με ειλικρίνεια. Να δούμε τι λάθη έχουμε κάνει όλα αυτά τα χρόνια. Διότι αποκλείεται να έχουμε κινηθεί σωστά και να έχουμε φτάσει στην παρούσα κατάσταση. Εμείς έχουμε δώσει στον Ερντογάν την εντύπωση ότι μπορεί να εξασφαλίσει μια διπλωματική επιτυχία με μικρό κόστος. Για να αποτρέψουμε θερμό επεισόδιο και να διατηρήσουμε μια επίπλαστη ηρεμία, διολισθήσαμε σε μικρές, σταδιακές υποχωρήσεις. Οι παραβιάσεις του ελληνικού εναερίου χώρου τη δεκαετία του 1980 έγιναν κάποια στιγμή υπερπτήσεις και τώρα τα drones οργώνουν το Αιγαίο. Οι «επακουμβήσεις» πλοίων –όπως τις βαφτίσαμε– κατέληξαν σε συγκρούσεις σκαφών του Λιμενικού. Οι συγκεκριμένες διεκδικήσεις των Τούρκων με χάρτες και συντεταγμένες αντιμετωπίζονταν με αμηχανία. Ώσπου ξυπνήσαμε ένα πρωί και διαπιστώσαμε ότι η άλλη πλευρά έχει αφηνιάσει. Όχι μόνο παραβιάζει κάθε έννοια του δικαίου της θάλασσας με την εξωφρενική συμφωνία με τη Λιβύη, αλλά και στον Έβρο το τριήμερο της Καθαράς Δευτέρας του 2020 επεδίωξε να αποσταθεροποιήσει τη χώρα.

Χρειάζεται να δούμε με ειλικρίνεια και τη σχέση μας με το διεθνές δίκαιο. Η επίκλησή του είναι η καραμέλα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Το εφαρμόζουμε όμως στην πράξη ή το θυμόμαστε μόνο όσον αφορά την πιθανότητα προσφυγής στη Χάγη;

Οφείλουμε επίσης να παραδεχθούμε με ειλικρίνεια ότι ένα τμήμα της ιθύνουσας τάξεως της χώρας θεωρεί πως οι ελληνικές διεκδικήσεις σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο είναι υπερβολικές και πρέπει να είμαστε ρεαλιστές. Είναι έτσι; Μόνο βλέποντας τη διεθνή πρακτική θα καταλάβουμε εάν είμαστε αυτιστικά εγκλωβισμένοι στις υπερβολές και στα «δίκαιά» μας ή στον «ρεαλισμό» μας.

Καλούμαστε να μιλήσουμε με ειλικρίνεια για το πώς βλέπουμε τη θέση της χώρας μας στην ευρύτερη περιοχή με τη συγκεκριμένη Τουρκία δίπλα μας. Όχι ωραία λόγια και παραμύθια. Γειτονεύουμε με ένα κράτος που θεωρεί ότι είναι η επικυρίαρχος δύναμη στην περιοχή. Θέλουμε να σταθούμε απέναντι; Πολύ περισσότερο, μπορούμε; Ή είναι καλύτερο να συμβιβαστούμε, διότι τα πράγματα μόνο χειρότερα μπορεί να είναι για εμάς στο μέλλον; Δεν είναι κακό να το συζητήσουμε. Κακό είναι να το κρύβουμε με θεωρήματα περί προσφυγών σε διεθνή δικαστήρια, που μόνοι μας φαντασιωνόμαστε, ή ευρωπαϊκών λύσεων, που δυστυχώς δεν υπάρχουν.

Εάν πάλι δεν μας αρέσει η παρούσα κατάσταση, τι μέτρα και θυσίες πρέπει να κάνουμε για να έχουμε ένα άλλο αύριο; Η στρατηγική ειρηνικής επιλύσεως των ελληνοτουρκικών διαφορών δεν μπορεί να βασίζεται στην αποχή μας από την άσκηση των δικαιωμάτων που μας δίνει το διεθνές δίκαιο. Για να αλλάξει στάση η Τουρκία, θα πρέπει να πιεσθεί στον τομέα όπου εμείς είμαστε ισχυροί: στο διεθνές δίκαιο και στην εφαρμογή των κανόνων του που επί δεκαετίες έχουμε λησμονήσει. Αυτό σημαίνει ότι ήλθε ο καιρός να ανατρέψουμε ένα ακόμη ταμπού της μεταπολιτευτικής περιόδου: «Η Ελλάδα δεν διεκδικεί τίποτα». Η Ελλάδα διεκδικεί την εφαρμογή των κανόνων του διεθνούς δικαίου στις θάλασσές της. Αυτό θα πρέπει να γίνει με προσεκτικό τρόπο, διότι η χρόνια αποχή μας έχει δημιουργήσει λανθασμένες εντυπώσεις και προσδοκίες στην άλλη πλευρά.

Στο σημείο που έχουμε φτάσει, καμία λύση δεν είναι εύκολη.

ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Θάνος Π. Ντόκος

Διδάκτωρ Διεθνών Σχέσεων και Στρατηγικών Σπουδών Πανεπιστημίου Cambridge

* Το «Αλφαβητάρι των ελληνοτουρκικών σχέσεων» γράφτηκε το 2018 και επικαιροποιήθηκε το 2019, όταν ο συγγραφέας ήταν Γενικός Διευθυντής του Ελληνικού Ιδρύματος Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ). Μια νέα επικαιροποίηση του κειμένου για τις ανάγκες της παρούσας έκδοσης έγινε από την *Καθημερινή*.

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Τα τελευταία εβδομήντα χρόνια περίπου, η Ελλάδα και η Τουρκία έχουν βρεθεί αρκετές φορές σε περίοδο σοβαρής κρίσης ή ακόμα και στα πρόθυρα πολεμικής σύρραξης: Σεπτεμβριανά (1955), κρίσεις στην Κύπρο (1963-1964, 1967, 1974), Αιγαίο (1976, 1987, 1996-Ίμια), Κύπρος S-300 (1997-98), περίπτωση Οτζαλάν (1999), «Ορούτς Ρέις» (2020). Στο ίδιο διάστημα, και παρά κάποιες περιόδους χαμηλής έντασης, ή ακόμα και ύφεσης στις διμερείς σχέσεις, παρατηρείται έντονος και κλιμακούμενος ανταγωνισμός στρατιωτικών εξοπλισμών μεταξύ των δύο χωρών, και λαμβάνει χώρα μια σύγκρουση χαμηλής έντασης (low intensity conflict) ανάμεσά τους (με διαλείμματα ύφεσης). Παρά την προσέγγιση των δύο πλευρών μετά το 1999, και τη βελτίωση των οικονομικών σχέσεων και του πολιτικού κλίματος γενικότερα, δεν έχει σημειωθεί ουσιαστική πρόοδος στην προσπάθεια πλήρους ομαλοποίησης των διμερών σχέσεων.

Χωρίς να υπάρξει ουσιαστική διαφοροποίηση από την πολιτική του κεμαλικού κατεστημένου έναντι της Ελλάδας, τα πρώτα χρόνια διακυβέρνησης της γειτονικής χώρας από το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (ΑΚΡ) δεν χαρακτηρίστηκαν από ιδιαίτερα υψηλές εντάσεις, ακόμα και σε περιόδους έντονης ελληνικής αδυναμίας – ωστόσο, η κατάσταση άρχισε σιγά σιγά να αλλάζει μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα του Ιουλίου 2016, σε έναν βαθμό λόγω της υπόθεσης των οκτώ Τούρκων αξιωματικών που ζήτησαν άσυλο στη χώρα μας, αλλά κυρίως λόγω των αυξανόμενων τουρκικών περιφερειακών φιλοδοξιών. Από την άλλη πλευρά, θα πρέπει, βεβαίως, να καταγραφεί η σταδιακά συχνότερη αναφορά και «αναβαθμισμένη» υπενθύμιση (μέσω υπερπτήσεων σε χαμηλό ύψος) της τουρκικής θεωρίας των «γκρίζων ζωνών», η οποία θέτει υπό αμφισβήτηση την κυριαρχία ενός αριθμού βραχονησίδων, νησίδων και μικρών κατοικημένων νησιών στο Αιγαίο.

Κατά την περίοδο 2019-2022 παρατηρήθηκε μια σημαντική αύξηση της έντασης από πλευράς Τουρκίας στις σχέσεις με την Ελλάδα, εξέλιξη που προκάλεσε έντονη ανησυχία στην ελληνική πλευρά, η οποία προσπάθησε να κατανοήσει τα αίτια και αναζήτησε τρόπους διαχείρισης της κατάστασης. Τόσο οι υβριδικές επιχειρήσεις στον Έβρο, τον Φεβρουάριο-Μάρτιο 2020, όσο και το τουρκολιβυκό μνημόνιο για οριοθέτηση θαλασσίων ζωνών στο πλαίσιο του αφηγήματος της «Γαλάζιας Πατρίδας» αποτελούν πηγές σοβαρότατου προβληματισμού για τον ελληνικό μηχανισμό εθνικής ασφαλείας. Η διατήρηση της έντασης σε σαφώς χαμηλότερα επίπεδα μετά τον μεγάλο σεισμό του 2023 στην Τουρκία και ως συνέπεια και των σχετικών αμερικανικών υποδείξεων αποτελεί ασφαλώς καλοδεχούμενη εξέλιξη, αλλά δεν έχει οδηγήσει σε αλλαγή της τουρκικής στάσης στα ανωτέρω ζητήματα, ούτε και σε ουσιαστική και μη-αναστρέψιμη πρόοδο στην κατεύθυνση της πλήρους ομαλοποίησης των διμερών σχέσεων.

Καθώς είναι φανερό ότι η ελληνική κοινή γνώμη, αλλά και σημαντικό κομμάτι του πολιτικού κόσμου, έχει περιορισμένη ή και σε κάποιες περιπτώσεις ανεπαρκή/ανακριβή γνώση των ελληνοτουρκικών σχέσεων και των διμερών προβλημάτων, το παρόν κείμενο επιχειρεί να προσφέρει μια συνοπτική εικόνα, με στόχο την καλύτερη κατανόηση του θέματος. Ελπίζουμε ότι αυτή η –κατ' ανάγκη– περιληπτική αναφορά σε περίπλοκα νομικά και πολιτικά ζητήματα δεν αποβαίνει σε βάρος της ακριβούς αποτύπωσης της πραγματικότητας. Εξαιρετικά συνοπτική αναφορά γίνεται στο κυπριακό πρόβλημα, το οποίο αποτελεί ένα ιδιαίτερα περίπλοκο ζήτημα, το οποίο συνδέεται μεν άμεσα με τις ελληνοτουρκικές σχέσεις, αλλά έχει και τη δική του, σχετικά αυτόνομη, δυναμική.

Α

Αβλαβής διέλευση
Εντός των χωρικών υδάτων υπήρχε παραδοσιακά και εξακολουθεί να υφίσταται το δικαίωμα αβλαβούς διελεύσεως (innocent passage), το οποίο αφορά όλα τα πλοία, ιδιωτικά και κρατικά, περιλαμβανομένων των πολεμικών. Ένα πλοίο έχει δικαίωμα να διαπλέει τα χωρικά ύδατα άλλου κράτους, υπό τον όρο ότι ο πλους του δεν βλάπτει την ειρήνη, την ασφάλεια και την ομαλή λειτουργία του παράκτιου κράτους.

Γι' αυτόν τον λόγο, ο διάπλους πρέπει να είναι σταθερός και ταχύς. Τα πολεμικά πλοία δεν μπορούν να κάνουν στρατιωτικούς ελιγμούς ή γυμνάσια και πρέπει να έχουν καλυμμένα τα όπλα τους. Τα υποβρύχια πρέπει να κινούνται στην επιφάνεια της θάλασσας. Η αβλαβής διέλευση ενός πλοίου μέσα από χωρικά ύδατα υπόκειται σε ορισμένους περιορισμούς, με βασικότερο το δικαίωμα του παράκτιου κράτους να αναστέλλει προσωρινά, εντός καθορισμένων περιοχών της χωρικής θάλασσας, τη διέλευση ξένων πλοίων.

Τα τελευταία χρόνια, η Τουρκία συχνά χρησιμοποιεί με λίαν καταχρηστικό τρόπο την τακτική των «αβλαβών διελεύσεων» ανάμεσα στα νησιά του Αιγαίου. Τουρκικά πολεμικά περιφέρονται ασκόπως ανάμεσα στα νησιά του Αιγαίου, χωρίς να κατευθύνονται σε κάποιο λιμάνι. Τυπικώς δεν ήταν δυνατή η απαγόρευση της διέλευσης, διότι δεν υπήρχαν ενδείξεις ότι τα πλοία ασκούσαν κατασκοπεία ή εξέταζαν τις δυνατότητες των παράκτιων ελληνικών αμυντικών συστημάτων.

Αγία Σοφία
Μετά από σχεδόν πέντε αιώνες λειτουργίας ως τζαμί, μετατράπηκε σε μουσείο το 1934, κατόπιν απόφασης του Κεμάλ Ατατούρκ. Στις 10 Ιουλίου 2020 μετατράπηκε εκ νέου σε τζαμί με απόφαση του Ταγίπ Ερντογάν. Πρόκειται για κοντόφθαλμη απόφαση –με στόχο πρόσκαιρα εσωτερικά πολιτικά οφέλη και την ακύρωση ενός ακόμη τμήματος της «κοσμικής» κληρονομιάς Ατατούρκ–, η οποία θα βλάψει τις σχέσεις της Τουρκίας με μεγάλο μέρος του πολιτισμένου κόσμου, και ιδιαίτερα τις χριστιανικές χώρες, καθώς η Αγία Σοφία θεωρείται ένα από τα πιο σημαντικά σύμβολα παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς. Ο μέχρι τώρα σεβασμός του χαρακτήρα της συνέβαλε θετικά στον ευαίσθητο τομέα των διαθρησκευτικών σχέσεων. Για ορισμένους αναλυτές, η απόφαση αποτελεί ένδειξη αδυναμίας και όχι ισχύος του προέδρου Ερντογάν, καθώς και λανθασμένης εκτίμησης της σχέσης κόστους-οφέλους.

Πρέπει να σημειωθεί ότι πρόκειται για ζήτημα που αφορά την Τουρκία και τη διεθνή κοινότητα (και ιδιαίτερα την UNESCO) και όχι για διμερές ελληνοτουρκικό πρόβλημα, αν και αναμφισβήτητα προκάλεσε έντονη θλίψη και μεγάλωσε το ψυχικό χάσμα με τη γειτονική χώρα. Στο πολυμερές/διεθνές επίπεδο θα είναι και πιο αποτελεσματική μια προσπάθεια ανατροπής της απόφασης, όσο περιορισμένες και αν φαίνονται αυτή τη στιγμή οι πιθανότητες. Δεν συνδέεται, όμως, σε καμία περίπτωση με το θέμα του τζαμιού στην Αθήνα, το οποίο αποτελεί υποχρέωση του ελληνικού κράτους προς τους μουσουλμάνους πολίτες και επισκέπτες του, παρά την προσχηματική προσπάθεια διασύνδεσης των δύο θεμάτων από την Τουρκία.

Αιγιαλίτιδα ζώνη (Χωρικά ύδατα)
Τα χωρικά ύδατα περιλαμβάνουν τη στήλη του θαλάσσιου ύδατος, τον βυθό και το υπέδαφός της, καθώς και τον υπερκείμενο εναέριο χώρο. Στη ζώνη αυτή το παράκτιο κράτος ασκεί πλήρη κυριαρχία, εξομοιούμενη με την κυριαρχία επί του χερσαίου εδάφους του. Μοναδικός περιορισμός της κυριαρχίας είναι το δικαίωμα της αβλαβούς διελεύσεως, το οποίο μπορούν να ασκούν πλοία τρίτων κρατών χωρίς την προηγούμενη συγκατάθεση του κράτους.

Στο Αιγαίο και οι δύο πλευρές έχουν χωρικά ύδατα 6 ναυτικών μιλίων (ν.μ.). Στη Μαύρη Θάλασσα και στην ακτή της κατά μήκος της Μεσογείου, η Τουρκία έχει εφαρμόσει αιγιαλίτιδα ζώνη 12 ν.μ. Σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, εθιμικό και συμβατικό (και όπως αποτυπώνεται από τη νέα Σύμβαση του 1982, άρθρο 3), η Ελλάδα έχει το δικαίωμα επέκτασης των χωρικών υδάτων στα 12 ν.μ. Με απόφαση της Τουρκικής Εθνοσυνέλευσης (1995), τυχόν επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων θα αποτελέσει αιτία πολέμου (βλέπε και casus belli).

Η Τουρκία ισχυρίζεται ότι ανησυχεί για το ενδεχόμενο «στραγγαλισμού» της από τη μετατροπή του Αιγαίου σε «ελληνική λίμνη», αφού η επέκταση της αιγιαλίτιδας ζώνης σε 12 ν.μ. θα αύξανε τα ελληνικά χωρικά ύδατα από 43,5% σε 71,5%, ενώ της Τουρκίας από 7,5% σε μόλις 8,7% του Αιγαίου. Είναι γεγονός ότι τυχόν επέκταση θα είχε σημαντικές συνέπειες και για το εύρος των διεθνών υδάτων, αλλά και για θαλάσσια περάσματα (βλέπε σχετικό λήμμα) που χρησιμοποιούνται από τη διεθνή ναυσιπλοΐα. Για τον λόγο αυτόν, η Ελλάδα τονίζει ιδιαίτερα το δικαίωμα του πλου διελεύσεως ή διελεύσεως εμπορικών και πολεμικών πλοίων που καθιέρωσε η Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας το 1982. Σημαντικές ναυτικές δυνάμεις, όπως οι ΗΠΑ, η Ρωσία και η Βρετανία, δεν αντιμετωπίζουν με ιδιαίτερα θετικό τρόπο κάθε μορφής περιορισμούς στην ελευθερία της ναυσιπλοΐας.

Ακούγιου, πυρηνικό εργοστάσιο
Σε μια προσπάθεια μείωσης της εξάρτησης της Τουρκίας από την εισαγωγή ενέργειας, η γειτονική χώρα ανέθεσε στη ρωσική εταιρία Rosatom την κατασκευή ενός πυρηνικού εργοστασίου στο Ακούγιου, απέναντι από την Κύπρο. Η συνολική δυναμικότητα και των τεσσάρων πυρηνικών αντιδραστήρων που θα χωροθετηθούν εκεί θα φτάνει τα 4.500 μεγαβάτ και ως πιθανή ημερομηνία λειτουργίας του πρώτου αντιδραστήρα αναφέρεται το 2026. Σχεδιάζεται επίσης η κατασκευή δύο ακόμα πυρηνικών εγκαταστάσεων, μίας στη Σινώπη, στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας (από ιαπωνικό κονσόρτσιουμ, η διακρατική συμφωνία υπογράφηκε το 2013), και μίας στην Ιγκνιάντα, στα σύνορα με τη Βουλγαρία, σε απόσταση περίπου 250 χιλιομέτρων από την Ελλάδα. Το τελευταίο σχέδιο είναι ακόμη υπό συζήτηση.

Η λειτουργία ενός πυρηνικού αντιδραστήρα στο Ακούγιου δημιουργεί δύο ομάδες κινδύνων για την περιοχή. Η πρώτη αφορά την κατακόρυφη αύξηση των περιβαλλοντικών κινδύνων, καθώς η περιοχή που έχει επιλεγεί για την εγκατάσταση του εργοστασίου έχει ιστορικό μεγάλων σεισμών και συνακόλουθων καταστροφών. Η δεύτερη ομάδα κινδύνων προκύπτει από τη δημιουργία μιας τεχνικής-τεχνολογικής υποδομής

για την απόκτηση πυρηνικών όπλων από την Τουρκία (λόγω και της γενικότερης συνεργασίας με το Πακιστάν, χώρας που έχει καταφέρει να κατασκευάσει πυρηνικά όπλα). Προς το παρόν, η ανησυχία αυτή παραμένει σχετικά περιορισμένη, καθώς οι εν λόγω εγκαταστάσεις θα υπόκεινται σε αυστηρά μέτρα ελέγχου και επαλήθευσης από τον Διεθνή Οργανισμό Ατομικής Ενέργειας (ΔΟΑΕ). Επιπλέον, τα σχετικά κίνητρα της Τουρκίας είναι περιορισμένα και η σχέση κόστους-οφέλους παραμένει αρνητική. Ωστόσο, αν μεταβληθούν ριζικά οι συνθήκες ασφαλείας στην ευρύτερη περιοχή, δεν αποκλείεται η Άγκυρα να μεταβάλει την πολιτική της στο ζήτημα αυτό.

Ανώτατο Συμβούλιο Συνεργασίας Ελλάδας-Τουρκίας

Κατόπιν τουρκικής πρότασης, δημιουργήθηκε ένα Ανώτατο Συμβούλιο Συνεργασίας Ελλάδας-Τουρκίας, με τη συμμετοχή από κάθε πλευρά του πρωθυπουργού και αρκετών υπουργών. Έχουν πραγματοποιηθεί μέχρι σήμερα πέντε συναντήσεις (Αθήνα, Μάιος 2010 – Κωνσταντινούπολη, Μάρτιος 2013 – Αθήνα, Δεκέμβριος 2014 – Σμύρνη, Μάρτιος, 2016 – Αθήνα, Σεπτέμβριος 2023). Σε αυτές τις συναντήσεις υπογράφηκαν αρκετές συμφωνίες σε τομείς όπως η υγεία, ο τουρισμός, η αθλητική συνεργασία και η καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης, διοργανώθηκε επιχειρηματικό φόρουμ, ενώ συζητήθηκαν η ακτοπλοϊκή σύνδεση Θεσσαλονίκης-Σμύρνης και η κατασκευή υπερταχείας σιδηροδρομικής γραμμής Κωνσταντινούπολης-Θεσσαλονίκης-Ηγουμενίτσας. Πρόκειται για συναντήσεις συμβολικής μεν σημασίας, οι οποίες όμως έχουν ένα σχετικό ειδικό βάρος λόγω του υψηλού επιπέδου στο οποίο πραγματοποιούνται.

Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ)

Η Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ) είναι μια θαλάσσια ζώνη η οποία περιλαμβάνει τον βυθό και το υπέδαφος του βυθού (υφαλοκρηπίδα), καθώς και την υπερκείμενη θαλάσσια στήλη σε μια απόσταση 200 ν.μ. από την ακτή. Μέσα σε αυτήν το παράκτιο κράτος έχει αποκλειστικά δικαιώματα των πόρων του βυθού και του υπεδάφους, των αλιευμάτων που βρίσκονται στη θαλάσσια στήλη και των πηγών ενέργειας που βρίσκονται στην επιφάνεια της θάλασσας (κύματα και αέρας), όπως επίσης έχει τα δικαιώματα της προστασίας του περιβάλλοντος της περιοχής.

Η ΑΟΖ θεσπίστηκε με τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (1982) και με τον χρόνο απέκτησε και εθιμική ισχύ, δεσμεύοντας τόσο τα μέρη της Σύμβασης όσο και τα μη μέρη. Η Τουρκία, επί παραδείγματι, έχει θεσπίσει εδώ και χρόνια ΑΟΖ στη Μαύρη Θάλασσα, παρότι δεν έχει υπογράψει τη σχετική σύμβαση. Αποτελεί έναν συμβιβασμό ανάμεσα σε απαιτήσεις κυριαρχίας ορισμένων χωρών, κυρίως της Λατινικής Αμερικής, και στενών ζωνών των παράκτιων κρατών που υποστήριζαν ορισμένα κράτη. Είναι μια λειτουργική ζώνη, με την έννοια ότι, πέραν των συγκεκριμένων αρμοδιοτήτων που δίδει στο παράκτιο κράτος, δεν επηρεάζει το καθεστώς της ελευθερίας των θαλασσών και τα συναφή με αυτή δικαιώματα.

ΑΟΖ δικαιούνται όλα τα παράκτια κράτη. Το άρθρο 121 της Σύμβασης προσδιορίζει με σαφήνεια το δικαίωμα των νησιών να έχουν ΑΟΖ, όπως και όλες τις υπόλοιπες θαλάσσιες ζώνες. Εξαιρούνται οι βράχοι που δεν μπορούν να έχουν δική τους οικονομική ζωή. Για να υπάρχει ΑΟΖ, πρέπει όμως να κηρυχθεί.

Θαλάσσιες και εναέριες ζώνες

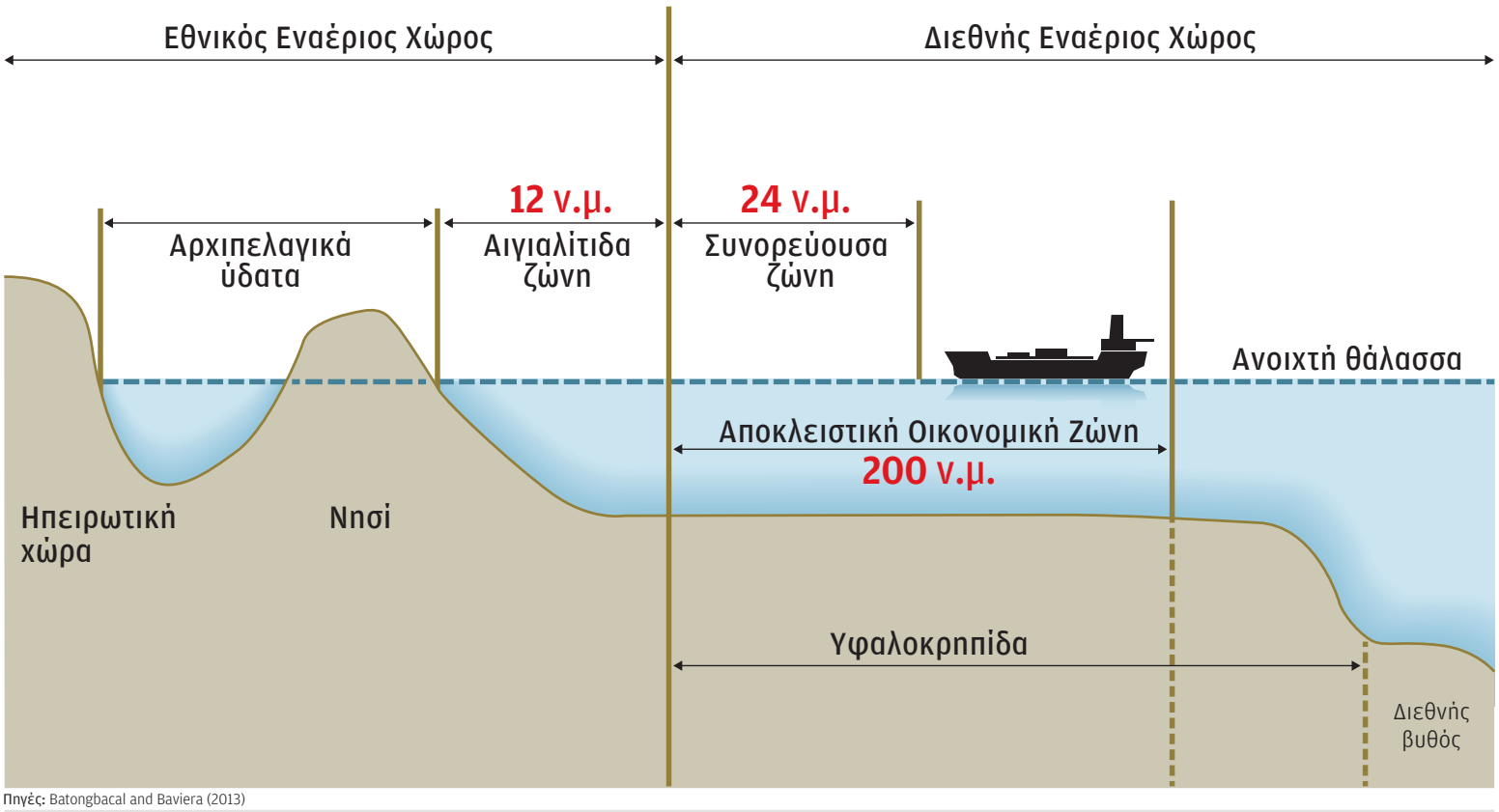

Πηγές: Batongbacal and Baviera (2013)

Με την κήρυξη εννοείται η πράξη εσωτερικού δικαίου η οποία εκφράζει τη βούληση του παράκτιου κράτους να αποκτήσει ΑΟΖ.

Η Ελλάδα δεν έχει θεσπίσει ΑΟΖ. Υπάρχουν διαφορετικές απόψεις μεταξύ ειδικών ως προς το αν η Ελλάδα θα πρέπει να ανακηρύξει άμεσα την ΑΟΖ, ποια διαδικασία πρέπει να ακολουθηθεί και αν στο Αιγαίο η υφαλοκρηπίδα προσφέρει στη χώρα μας τα επιθυμητά δικαιώματα χωρίς να απαιτείται η κήρυξη ΑΟΖ. Πολλοί ειδικοί συμφωνούν ότι η κήρυξη ΑΟΖ στο Αιγαίο δεν προσθέτει κάτι ιδιαίτερο στην εκμετάλλευση υποθαλάσσιων πόρων από τα δικαιώματα που ήδη προσφέρει ο θεσμός της υφαλοκρηπίδας. Θα ήταν όμως χρήσιμη για θέματα αλιείας, προστασίας του θαλάσσιου περιβάλλοντος κ.λπ. Σε αυτή την περίπτωση, το κρίσιμο ερώτημα είναι ποια είναι η σωστή χρονική στιγμή, ποιες προϋποθέσεις πρέπει να συντρέχουν και ποια είναι η καλύτερη στρατηγική για την επίτευξη του στόχου.

(Απο)στρατιωτικοποίηση νήσων Αιγαίου

Η Τουρκία κατηγορεί την Ελλάδα ότι έχει οχυρώσει τη Λήμνο, τη Σαμοθράκη και τα Δωδεκάνησα κατά παράβαση των Συνθηκών της Λωζάννης (1923) και των Παρισίων (1947), οι οποίες προβλέπουν απόλυτη αποστρατιωτικοποίηση, καθώς και τα νησιά Ικαρία, Σάμος, Λέσβος, Χίος, για τα οποία ισχύει καθεστώς μερικής αποστρατιωτικοποίησης. Η Ελλάδα απαντά ότι για τις μεν Λήμνο και Σαμοθράκη οι σχετικές διατάξεις της Συνθήκης της Λωζάννης έχουν ακυρωθεί από τη Συνθήκη του Μοντρέ (1936), για δε τα Δωδεκάνησα η Τουρκία δεν είναι συμβαλλόμενο μέρος στη Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων και δεν δικαιούται να αντλεί δικαιώματα από το κείμενο αυτό (res inter alios acta – ζήτημα που αφορά τρίτους).

Γενικότερα, πάντως, η Ελλάδα θεωρεί ότι η συγκέντρωση στρατευμάτων και αποβατικών μέσων έναντι των ελληνικών νησιών και οι ανησυχητικές δηλώσεις Τούρκων αξιωματούχων υποχρεώνουν και νομιμοποιούν την Ελλάδα να προβεί στην αναγκαία αμυντική προπαρασκευή που θα της επιτρέψει να ασκήσει, εάν παραστεί ανάγκη, το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας, το οποίο προβλέπεται από το άρθρο 51 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, και να προστατεύσει τα ελληνικά νησιά του Αιγαίου. Να σημειωθεί, τέλος, ότι η Ελλάδα έχει εξαιρέσει από την υποχρεωτική δικαιοδοσία του Διεθνούς Δικαστηρίου Χάγης ζητήματα εθνικής ασφαλείας (έχοντας κατά νου το ζήτημα της αποστρατιωτικοποίησης – βλέπε και το λήμμα για το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης).

Οι γενικότεροι στρατιωτικοί συσχετισμοί (αριθμητικά και γεωγραφικά δεδομένα, διάταξη δυνάμεων) αποδυναμώνουν περαιτέρω το τουρκικό επιχείρημα περί ελληνικής απειλής κατά των τουρκικών παραλίων και ενισχύουν την ελληνική θέση περί τουρκικής απειλής κατά των νησιών και ανάγκης για ικανότητα νόμιμης άμυνας. Η Τουρκία χρησιμοποιεί το ζήτημα για να αποδυναμώσει την ελληνική νομική θέση στο Αιγαίο και να διευρύνει την ατζέντα μελλοντικής διαπραγμάτευσης. Πρόκειται, όμως, για ζήτημα που καμία ελληνική κυβέρνηση δεν θα έθετε στην κρίση διεθνούς δικαστηρίου.

Αποτροπή-Φινλανδοποίηση-Κατευνασμός-Εξισορρόπηση

Η έννοιας της Αποτροπής (Deterrence) μπορεί να περιγραφεί ως η προσπάθεια ελέγχου της συμπεριφοράς άλλων δρώντων μέσω της χρήσης απειλών. Στόχος είναι να πειστεί η άλλη πλευρά ότι το πιθανό κόστος μιας ενέργειας θα είναι πολύ υψηλότερο από το αναμενόμενο όφελος.

Με τον όρο Φινλανδοποίηση (Finlandization) περιγράφεται η πολιτική μιας χώρας που αποφεύγει ενέργειες οι οποίες θα μπορούσαν να «ενοχλήσουν» τον πολύ μεγαλύτερο και ισχυρότερο γείτονά της. Πήρε το όνομά της από τη σχέση Φινλανδίας-Σοβιετικής Ένωσης μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (με βάση τη διμερή συνθήκη του 1947, αλλά και την απόφαση της Φινλανδίας να αποφύγει σχεδόν με κάθε τρόπο τις εντάσεις με την ΕΣΣΔ).

Κατευνασμός (Appeasement) ονομάζεται μια πολιτική υποχωρήσεων απέναντι σε έναν ισχυρό αντίπαλο για να αποφευχθεί μια σύγκρουση.

Στο πλαίσιο της θεωρίας της ισορροπίας δυνάμεων (balance of power theory), Εξωτερική και Εσωτερική Εξισορρόπηση (External & Internal Balancing) είναι ο σχηματισμός μιας συμμαχίας ή η απόκτηση μέσων για την αντιμετώπιση ενός επιθετικού, απειλητικού κράτους. Για την αντιμετώπιση της τουρκικής απειλής, από τα μέσα/τέλη της δεκαετίας του 1960, η Ελλάδα έδωσε μεγαλύτερη βαρύτητα στην «εσωτερική εξισορρόπηση» (internal balancing, μέσω της ισχυροποίησης των ενόπλων δυνάμεων) και λιγότερη στη συμμετοχή της στο ΝΑΤΟ και στη διμερή σχέση της με τις ΗΠΑ (κυρίως λόγω της τουρκικής συμμετοχής στο ΝΑΤΟ και της «ειδικής» σχέσης της Τουρκίας με τις ΗΠΑ). Ωστόσο, συνέχισε να στηρίζεται σε σημαντικό βαθμό στο διεθνές δίκαιο και στον μεσολαβητικό ρόλο του ΟΗΕ. Ανησυχίες περί ανεπάρκειας της πολιτικής αυτής οδήγησαν την Ελλάδα στη διαμόρφωση μιας «μεικτής» στρατηγικής, η οποία περιλαμβάνει διπλωματικούς ελιγμούς και συμμαχίες, ενίσχυση των ενόπλων δυνάμεων (Ε.Δ.) και χρησιμοποίηση του «ευρωπαϊκού χαρτιού» για την εξισορρόπηση της Τουρκίας.

Σημερινή και αυριανή Τουρκία

Οι πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές που σημειώθηκαν στην Τουρκία τα τελευταία εικοσιπέντε χρόνια έχουν πραγματικά μεταμορφώσει τη γειτονική χώρα. Μετά την οικονομική κρίση του 2000-2001, η Τουρκία διήνυσε μια εντυπωσιακή περίοδο οικονομικής ανάπτυξης η οποία την έφερε στην πρώτη εικοσάδα του καταλόγου των μεγαλύτερων οικονομιών παγκοσμίως (σήμερα είναι στην 16η θέση). Εξακολουθούν να υπάρχουν, βεβαίως, σοβαρά προβλήματα οικονομικών ανισοτήτων, ενώ η τουρκική οικονομία, παρότι συνεχίζει να αναπτύσσεται, δείχνει ταυτόχρονα να υποφέρει από σοβαρά διαρθρωτικά προβλήματα. Σημαντική παραμένει η ανάγκη για ξένες επενδύσεις. Η επί δύο και πλέον δεκαετίες πολιτική κυριαρχία του κυβερνώντος Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (ΑΚΡ) και του ηγέτη του, Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, έχει συνδυαστεί με μια στροφή της τουρκικής κοινωνίας προς μια συντηρητικότερη κατεύθυνση, με ισλαμικά χαρακτηριστικά. Προϋπόθεση για να συμβεί κάτι τέτοιο ήταν η ανοιχτή –και νικηφόρα– σύγκρουση με το κεμαλικό κατεστημένο

και η επίτευξη ασφυκτικού ελέγχου επί του κρατικού μηχανισμού, επιδίωξη που διευκολύνθηκε από το αποτυχημένο πραξικόπημα του Ιουλίου του 2016.

Το ΑΚΡ αξιοποίησε με εντυπωσιακό τρόπο τη διαπραγματευτική διαδικασία για ένταξη στην ΕΕ για να προωθήσει μια σειρά μεταρρυθμίσεων στην κατεύθυνση του εκδημοκρατισμού και του κράτους δικαίου, για να αρχίσει, δυστυχώς, να υπονομεύει και να ακυρώνει πολλές από τις αλλαγές αυτές όταν πλέον δεν εξυπηρετούνταν τα σχέδια για μακροχρόνια πολιτική ηγεμονία του Ρ.Τ. Ερντογάν. Σε αυτό, βεβαίως, συνέβαλε και η αλλαγή κλίματος σε αρκετές ευρωπαϊκές χώρες που, μη δυνάμενες πλέον να κρύβονται πίσω από ένα ελληνικό βέτο, εξέφρασαν τις πραγματικές απόψεις τους στο ζήτημα της πλήρους ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ. Οι διαπραγματεύσεις τύποις συνεχίζονται, αλλά με σοβαρές δυσκολίες και χωρίς προσδοκία ουσιαστικής προόδου στο ορατό μέλλον.

Ο Ρ.Τ. Ερντογάν ακολούθησε στο Κουρδικό μια διαφορετική πολιτική από τους κεμαλιστές προκατόχους του και, παρά τις κάποιες παλινωδίες, έφτασε πολύ κοντά στην επίλυση του προβλήματος· στη συνέχεια, όμως, θυσίασε την πρόοδο που είχε επιτευχθεί για να κερδίσει τις εκλογές του Νοεμβρίου του 2015. Το Κουρδικό πέρασε από μια νέα περίοδο βίας και πόλωσης, αλλά η τουρκική κυβέρνηση προώθησε το 2025 μια άλλη πρωτοβουλία για τον τερματισμό της ένοπλης σύγκρουσης και την επίλυση του κουρδικού ζητήματος με πολιτικά μέσα, η οποία φαίνεται να έχει σοβαρές πιθανότητες επιτυχίας. Επίσης, ο Ρ.Τ. Ερντογάν προώθησε με ιδιαίτερο ζήλο μια συνταγματική μεταρρύθμιση που θα ενίσχυσε σημαντικά τις εξουσίες του προέδρου της χώρας, σε βάρος άλλων θεσμών. Ανησυχία προκαλεί η διαφαινόμενη απουσία μηχανισμών «ελέγχου και ισορροπιών», σε συνδυασμό με ισχυρές τάσεις αυταρχισμού.

Στην εξωτερική πολιτική η Τουρκία προσπαθεί να αξιοποιήσει το νεοοθωμανικό και ισλαμικό «χαρτί», και έχει κινηθεί αρκετά δραστήρια και πολύ φιλόδοξα, αλλά όχι πάντοτε επιτυχημένα, καθώς αντιμετωπίζει προβλήματα με ορισμένες χώρες στην ευρύτερη περιοχή, ενώ εκφράζεται συχνά η ανησυχία για πιθανή γεωπολιτική απομάκρυνσή της από τη Δύση. Προσπαθεί παράλληλα να μετατραπεί σε ενεργειακό κόμβο. Με δεδομένο ότι η Τουρκία, μια χώρα δυναμική αλλά κατά περιόδους ασταθής, εξακολουθεί να αποτελεί τη σημαντικότερη ανησυχία για την ελληνική εξωτερική πολιτική και ασφάλεια, η συστηματική μελέτη και η επαρκής κατανόηση των εσωτερικών διεργασιών και των εξωτερικών σχεδιασμών αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για τον σχεδιασμό μιας αποτελεσματικής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής εθνικής ασφαλείας.

Όσον αφορά στις μελλοντικές πολιτικές διεργασίες, η ηγεμονία του Ρ.Τ. Ερντογάν φαινόταν να απειλείται από τον δημοφιλή δήμαρχο της Κωνσταντινούπολης, Εκρέμ Ιμάμογλου, ο οποίος βρίσκεται όμως φυλακισμένος από τον Μάρτιο 2025. Με τα σημερινά δεδομένα, δεν φαίνεται πιθανή κάποια εναλλαγή στην ηγεσία του ΑΚΡ –και της χώρας– χωρίς τη συναίνεση του Τούρκου προέδρου.

Β

«Βαθύ κράτος»

Η έκφραση «βαθύ κράτος» (derin devlet) αναφέρεται σε ένα παράλληλο προς τους κρατικούς μηχανισμούς σύστημα, το οποίο επεμβαίνει, διαμορφώνει, καθορίζει και εκτελεί με αποφασιστικό τρόπο αυτό που θεωρεί ότι πρέπει να είναι η ορθή τουρκική κρατική πολιτική με κριτήριο την εθνική ασφάλεια. Στόχος του «βαθέος κράτους» ήταν, ανάλογα με την περίπτωση, οι μειονότητες (και ιδιαίτερα οι Κούρδοι), οι κομμουνιστές, οι ισλαμιστές, οι δημοσιογράφοι και γενικώς οποιοσδήποτε μπορούσε να θεωρηθεί απειλή στο κοσμικό κράτος που θεμελίωσε ο Μουσταφά Κεμάλ. Το παράλληλο αυτό σύστημα δεν υπόκειται σε οποιονδήποτε πολιτικό έλεγχο και μπορεί να κινείται αντίθετα προς τις αποφάσεις της εκλεγμένης κυβέρνησης. Έγινε ευρύτερα γνωστό το 1996, με την υπόθεση «Σουσουρλούκ», και λίγα χρόνια αργότερα ταυτίστηκε με την υπόθεση «Εργκένεκον».

Το 2014 ο Ερντογάν αναφέρθηκε σε ένα «παράλληλο κράτος» που καθοδηγείται από την οργάνωση του Φετουλάχ Γκιουλέν, γνωστή και με το όνομα «Χιζμέτ» (Διακονία). Κατά δηλώσεις κυβερνητικών αξιωματούχων, τον Ιανουάριο 2014, το «παράλληλο κράτος» σκευώρησε κατά του στρατεύματος μέσω των υποθέσεων «Εργκένεκον» και «Βαριοπούλα». Κατά συνέπεια, θα πρέπει να γίνει αναψηλάφηση των δικαστικών αποφάσεων κατά του «βαθέος κράτους» λόγω των αδικιών που υπέστησαν από το «παράλληλο κράτος».

Όπως συμπεραίνει ο Άγγελος Συρίγος, «[…] είναι ουτοπικό να θεωρείται ότι το τουρκικό βαθύ κράτος θα εξαφανισθεί. Η προσπάθεια των ιδεολογικών αντιπάλων του μέσα στην Τουρκία επικεντρώνεται στον μετασχηματισμό του προκειμένου να τεθεί υπό τον δικό τους έλεγχο».

Βραχονησίδες

Σύμφωνα με την UNCLOS (Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας), τα νησιά έχουν πλήρη δικαιώματα θαλασσίων ζωνών. Εξαιρούνται οι βράχοι που δεν μπορούν να συντηρήσουν ανθρώπινη διαβίωση ή οικονομική δραστηριότητα και δεν έχουν δικαίωμα θαλασσίων ζωνών (ΑΟΖ και υφαλοκρηπίδας), πλην χωρικών υδάτων. Στη Σύμβαση δεν δίνεται άλλος ορισμός για τον βράχο.

Γ

«Γαλάζια Πατρίδα» (Mavi Vatan)

Αφήγημα και στρατηγικό σχέδιο για να υπερπηδηθούν τα εμπόδια που θέτει η γεωγραφία και το διεθνές δίκαιο στην επέκταση των υπό τουρκικό έλεγχο θαλασσίων ζωνών/περιοχών στην Ανατολική Μεσόγειο (καθώς η de jure αλλαγή χερσαίων συνόρων είναι πολύ πιο δύσκολη υπόθεση). Πέραν των αναμενόμενων μαξιμαλιστικών θέσεων, το αφήγημα αυτό χαρακτηρίζεται από μια ιδιαίτερα δημιουργική και καινοτόμο ερμηνεία του διεθνούς δικαίου και μια σουρεαλιστική προσέγγιση της γεωγραφικής πραγματικότητας (βλέπε Μνημόνιο Τουρκίας-Σάρατζ).

Τα όρια της Τουρκικής «Γαλάζιας Πατρίδας» (Mavi Vatan)

Γκρίζες επιχειρήσεις

Ο χειρισμός των υποθέσεων των «8 Τούρκων αξιωματικών και στη συνέχεια των «δύο Ελλήνων στρατιωτικών» υπενθύμισε τις ελλείψεις και τις δυσκολίες λειτουργίας του ελληνικού θεσμικού συστήματος εθνικής ασφάλειας. Είναι γνωστές οι διαχρονικές «ελληνικές ιδιαιτερότητες»: έλλειμμα κουλτούρας ασφαλείας, αξιοκρατίας και νοοτροπίας διακλαδικής/διυπουργικής συνεργασίας – η ύπαρξη εξαιρετικών στελεχών απλώς επιβεβαιώνει τη γενικότερη διαπίστωση και δίδει μια αίσθηση του τι θα μπορούσε να επιτευχθεί με περισσότερη οργάνωση και σοβαρότητα. Είναι, πάντως, ιδιαίτερα σημαντικό ότι στους ανωτέρω τομείς καταγράφεται σαφής βελτίωση τα τελευταία χρόνια, υποβαθμισμένη εκπαίδευση και επιμόρφωση, καθώς και έλλειψη εμπειρίας και εξοικείωσης του πολιτικού κόσμου.

Ιδιαίτερα ο τελευταίος παράγοντας ευθύνεται σε σημαντικό βαθμό για την αρνητική παράδοση σε «γκρίζες» και «μαύρες» επιχειρήσεις, με κορυφαίο παράδειγμα την υπόθεση Οτζαλάν (επιλογή ως ασφαλούς ενδιάμεσου προορισμού του Ναϊρόμπι, όπου δραστηριοποιούνταν εκατοντάδες Αμερικανοί πράκτορες μετά τις βομβιστικές επιθέσεις του 1998), αλλά και τη διαχείριση πρακτόρων εξωτερικού (Στηβ Λάλας), ειδικών περιπτώσεων όπως οι πέντε Αφγανοί μεταφραστές της Ελληνικής Δύναμης στο Αφγανιστάν και σημαντικότερη εξαίρεση την επιχείρηση «Χρυσόμαλλο Δέρας».

Στην περίπτωση των «Οκτώ», επισημαίνεται η απουσία αντανακλαστικών μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα στη γειτονική χώρα και η αδυναμία επίλυσης του προβλήματος την πρώτη ώρα εμφάνισής του. Όσον αφορά τους «Δύο», ορθώς προκρίθηκε αρχικά μια στρατηγική διαχείρισης χαμηλών τόνων και σε διμερές επίπεδο, αλλά πολύ γρήγορα –και παράλληλα– προχωρήσαμε σε διεθνοποίηση του ζητήματος απέναντι σε έναν ηγέτη που μάλλον αντιδρά πεισματικά σε τέτοιου είδους πιέσεις, εκτός αν συνοδεύονται από αξιόπιστες απειλές υψηλού κόστους. Η δε γενικότερη στάση μας έναντι της γειτονικής χώρας χαρακτηρίζεται από εμπλοκή σε επικοινωνιακούς καβγάδες, σπασμωδικές ενέργειες και «φλύαρες» δηλώσεις αντί για αποστολή μηνυμάτων μέσω μετρημένων κινήσεων.

Η δυσκολία συνεργασίας μεταξύ συναρμόδιων υπηρεσιών για τη διαχείριση των αναφυόμενων κρίσεων αποτελεί διαχρονική παθογένεια. Πρόκειται για μια σημαντική αδυναμία σε μια εποχή όπου οι κρίσεις, οι υβριδικές απειλές, οι ψυχολογικές επιχειρήσεις, οι κάθε μορφής μαύρες και γκρίζες επιχειρήσεις, αλλά και ο υβριδικός πόλεμος, αποτελούν ολοένα και συχνότερο φαινόμενο. Ο τρόπος με τον οποίο το ελληνικό σύστημα εθνικής ασφαλείας λειτούργησε στην κρίση του Έβρου το 2020 και η γενικότερη προσπάθεια εμπέδωσης ενός ολοκληρωμένου και συνολικού τρόπου λειτουργίας και συνεργασίας των κυβερνητικών υπηρεσιών (whole of government approach) δείχνουν ότι κάτι σημαντικό έχει αρχίσει να αλλάζει.

«Γκρίζες ζώνες»
Επισήμως από το 1996 η Τουρκία έχει παρουσιάσει τη θεωρία των «γκρίζων ζωνών» περί μη καθορισμένης κυριαρχίας αριθμού νησίδων και βραχονησίδων στο Αιγαίο (συμπεριλαμβανομένων και κατοικημένων) και «ανάγκης συζήτησης του ζητήματος με βάση τους τίτλους ιδιοκτησίας που διαθέτουν οι δύο πλευρές».

Μετά την κρίση των Ιμίων (1996), όπου η Τουρκία αμφισβήτησε την κυριαρχία της Ελλάδας επί των δύο νησίδων ανατολικά της Καλύμνου, ο εκπρόσωπος του τουρκικού υπουργείου των Εξωτερικών ανέφερε ότι το πρόβλημα των Ιμίων επεκτεινόταν σε μια πλειάδα άλλων νησιών παρόμοιου μεγέθους, το ιδιοκτησιακό καθεστώς των οποίων ήταν αδιευκρίνιστο. Έκτοτε η τουρκική πλευρά εμμένει στη θέση ότι στο Αιγαίο υπάρχουν γκρίζες ζώνες κυριαρχίας που περιλαμβάνουν τουλάχιστον 100 (άλλες πηγές αναφέρονται σε 180) μικρά σε έκταση νησιά, νησίδες και βραχονησίδες, μερικά εκ των οποίων είναι κατοικημένα (όπως το Αγαθονήσι και το Φαρμακονήσι). Το ιδιοκτησιακό καθεστώς των νησιών αυτών είναι, σύμφωνα με την Άγκυρα, αμφισβητούμενο και πρέπει να καθοριστεί μέσω διαπραγματεύσεων.

Πρέπει να σημειωθεί ότι, βάσει του άρθρου 12 της Συνθήκης της Λωζάννης, η τουρκική κυριαρχία περιορίζεται ρητώς στις μικρασιατικές ακτές και στα νησάκια που βρίσκονται μέχρι τρία μίλια από τις τουρκικές ακτές. Επίσης, σύμφωνα με το άρθρο 15 της ίδιας συνθήκης, «η Τουρκία παραιτείται υπέρ της Ιταλίας παντός δικαιώματος και τίτλου επί των κάτωθι απαριθμουμένων νήσων, τουτέστιν της Αστυπαλαίας, Ρόδου, Χάλκης, Καρπάθου, Κάσσου, Τήλου, Νισύρου, Καλύμνου, Λέρου, Πάτμου, Λειψών, Σύμης και Κω, των κατεχομένων νυν υπό της Ιταλίας και των νησίδων των εξ αυτών εξαρτωμένων, ως και της νήσου Καστελορίζου». Με τη Συνθήκη των Παρισίων του 1947 τα νησιά αυτά παραχωρήθηκαν από την Ιταλία στην Ελλάδα.

Το τελευταίο διάστημα, το ζήτημα των «γκρίζων ζωνών» αποτέλεσε αντικείμενο δημόσιας πολιτικής αντιπαράθεσης μεταξύ της τουρκικής κυβέρνησης και της (κεμαλικής) αντιπολίτευσης, η οποία έθεσε το θέμα με ιδιαίτερα επιπόλαιο και ανεύθυνο τρόπο, κατηγορώντας τον Ερντογάν για μειωμένο πατριωτισμό, αφού «είχε επιτρέψει την κατάληψη τα τελευταία χρόνια 18 τουρκικών νησιών από την Ελλάδα». Σύμφωνα με δημοσιεύματα, τα νησιά αυτά είναι τα ακόλουθα: Φαρμακονήσι, Αγαθονήσι, Καλόλιμνος, Πλάτη, Γυαλί, Λέβιθα, Κίναρος, Σύρνα, Αρκιοί, Φούρνοι, Θύμαινα, Καλόγεροι, Οινούσσες, Παναγιά, Διονυσάδες, Κουφονήσι, Γαϊδουρονήσι, Γαύδος.

Συνολικά, εκτιμάται ότι η Τουρκία χρησιμοποιεί τις «γκρίζες ζώνες» σε μια προσπάθεια προώθησης της μακροπρόθεσμης στρατηγικής της, η οποία είναι η επέκταση του τμήματος του Αιγαίου που ελέγχει, με άμεσο ή έμμεσο τρόπο, και η εξασφάλιση των μέγιστων δυνατών οφελών στο πλαίσιο μελλοντικής οριοθέτησης των θαλασσίων ζωνών στο Αιγαίο. Πιο συγκεκριμένα, η Τουρκία επιδιώκει να αμφισβητήσει τις γραμμές βάσης από τις οποίες θα οριοθετηθούν οι θαλάσσιες ζώνες σε μια μελλοντική διευθέτηση. Εικάζεται, επίσης, ότι τις χρησιμοποιεί ως εργαλείο για μια περιορισμένης έκτασης αλλαγή της Συνθήκης της Λωζάννης.

Πρόκειται για ζήτημα για το οποίο προφανώς καμία ελληνική κυβέρνηση δεν θα μπορούσε να αποδεχθεί διαπραγμάτευση ή προσφυγή σε διεθνές δικαστήριο.

Casus belli
Τον Ιούνιο του 1995, λίγες ημέρες μετά την κύρωση της Σύμβασης για το Δίκαιο της Θάλασσας από την Ελλάδα, η Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση εξέδωσε ένα ψήφισμα στο οποίο αναφερόταν, μεταξύ άλλων ότι «[…] δεν είναι δυνατόν […] να αποδεχθεί η Τουρκία ότι θα διεξάγει τη θαλάσσια επικοινωνία της με τις ανοιχτές θάλασσες και τους ωκεανούς διαμέσου των ελληνικών χωρικών υδάτων. Η Τουρκία έχει ζωτικά συμφέροντα στο Αιγαίο. Η Τουρκική Εθνοσυνέλευση, αν και ελπίζει ότι η ελληνική κυβέρνηση δεν θα αποφασίσει την επέκταση των ζωτικών υδάτων της στο Αιγαίο πέραν των έξι μιλίων κατά τρόπο που θα διαταράξει την ισορροπία που καθορίσθηκε στη Λωζάννη, αποφάσισε να εκχωρήσει στην τουρκική κυβέρνηση όλες τις αρμοδιότητες, περιλαμβανομένων και αυτών που θα κριθούν αναγκαίες από στρατιωτική άποψη, για τη διατήρηση και την υπεράσπιση των ζωτικών συμφερόντων της χώρας μας […]».

Η απειλή πολέμου δε αφορούσε σε παραβίαση της διεθνούς νομιμότητας, αλλά θα εφαρμοζόταν σε περίπτωση που ένα κράτος ασκούσε τα νόμιμα δικαιώματά του. Η Ελλάδα προέβη σε σειρά επίσημων διαμαρτυριών προς διεθνείς οργανισμούς, επισημαίνοντας πρωτίστως την παραβίαση του άρθρου 2.4. του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ (περί αποχής από την απειλή ή χρήση βίας εναντίον άλλου κράτους). Η ανάκληση του casus belli περιλαμβάνεται σε όλες τις ετήσιες εκθέσεις προόδου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ένταξη της Τουρκίας και στα σχετικά ψηφίσματα του Ευρωκοινοβουλίου.

Δ

Δεκαετία 1930
Μετά τον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1919-22 και τη Συνθήκη της Λωζάννης του 1923, στόχος του Ελευθερίου Βενιζέλου (αλλά και του Κεμάλ Ατατούρκ, ο οποίος επιθυμούσε να μετατρέψει την Τουρκία σε μια σύγχρονη, ευρωπαϊκού τύπου χώρα) ήταν η διασφάλιση ενός κλίματος ύφεσης κυρίως με τα όμορα κράτη, που θα επέτρεπε στη χώρα να επιδοθεί ανεπηρέαστα σε ένα μακροπρόθεσμο αναπτυξιακό έργο, κάτι απαραίτητο μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή και την εισροή μεγάλου αριθμού προσφύγων από τη Μικρά Ασία. Πρώτος σταθμός της διπλωματικής δραστηριότητας του Βενιζέλου ήταν η Ιταλία. Στη συνέχεια, υπεγράφησαν στην Άγκυρα, στις 30 Οκτωβρίου 1930, η Ελληνοτουρκική Συνθήκη Φιλίας, Ουδετερότητος, Διαλλαγής και Διαιτησίας και το Πρωτόκολλο Περιορισμού των Ναυτικών Εξοπλισμών. Στις 14 Σεπτεμβρίου 1933, υπογράφηκε το Σύμφωνο της Άγκυρας (Σύμφωνο Εγκάρδιας Συνεννόησης). Οι δύο χώρες ανελάμβαναν την εγγύηση του «κοινού των συνόρων», καθώς και την υποχρέωση να συνεννοούνται για διεθνή ζητήματα που τις αφορούσαν. Η εν λόγω συμφωνία δεν εφαρμόστηκε, βεβαίως, από τουρκικής πλευράς το 1940. Σε κάθε περίπτωση, η δεκαετία του 1930 χαρακτηρίστηκε ως η «χρυσή δεκαετία» για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις.

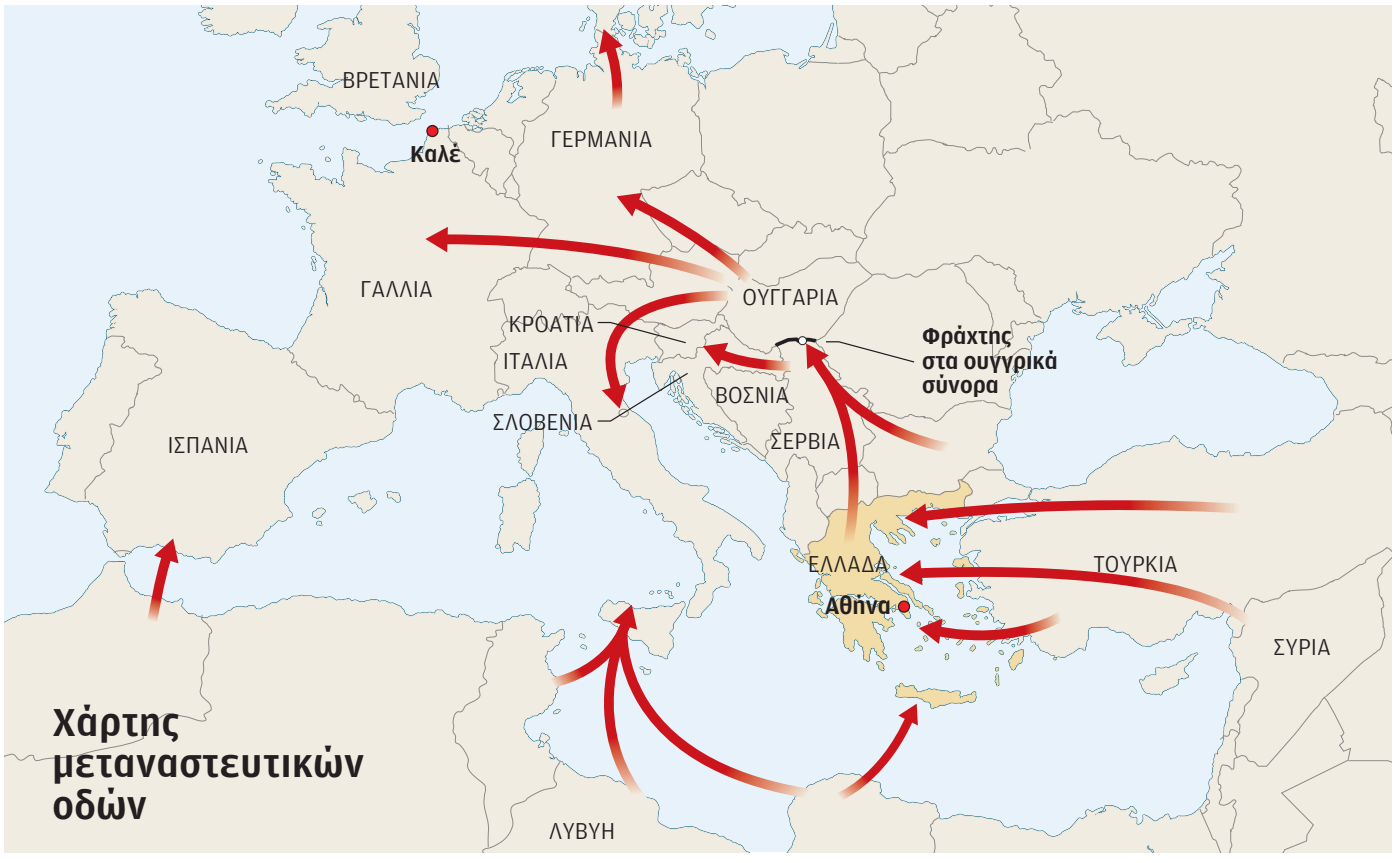

Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας για την αντιμετώπιση της παράνομης μετανάστευσης (Μάρτιος 2016)

1) Όλοι οι νέοι παράτυποι μετανάστες που φτάνουν στα ελληνικά νησιά μέσω Τουρκίας από τις 20 Μαρτίου 2016 και έπειτα θα επιστρέφονται σε αυτήν. Αυτό θα συμβαίνει σε πλήρη συμφωνία με το ενωσιακό και διεθνές δίκαιο, άρα με αποκλεισμό κάθε είδους ομαδικών απελάσεων. Όλοι οι μετανάστες θα προστατεύονται σύμφωνα με τα σχετικά διεθνή πρότυπα και τηρουμένης της αρχής της μη επαναπροώθησης. Θα πρόκειται για προσωρινό και έκτακτο μέτρο, το οποίο είναι απαραίτητο προκειμένου να σταματήσει ο ανθρώπινος πόνος και να αποκατασταθεί η δημόσια τάξη. Οι μετανάστες που φτάνουν στα ελληνικά νησιά θα καταγράφονται δεόντως και τυχόν αιτήσεις ασύλου θα διεκπεραιώνονται ατομικά από τις ελληνικές αρχές δυνάμει της οδηγίας για τις διαδικασίες ασύλου, σε συνεργασία με την Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (UNHCR). Οι μετανάστες που δεν αιτούνται άσυλο ή η αίτηση των οποίων κρίνεται αβάσιμη ή απαράδεκτη βάσει της ως άνω οδηγίας θα επιστρέφονται στην Τουρκία. Η Τουρκία και η Ελλάδα, με τη συνδρομή των θεσμικών οργάνων και οργανισμών της ΕΕ, θα λάβουν τα αναγκαία μέτρα και θα συνάπτουν, εφόσον απαιτείται, διμερείς διακανονισμούς, περιλαμβανομένης και της παρουσίας Τούρκων αξιωματούχων στα ελληνικά νησιά και Ελλήνων αξιωματούχων στην Τουρκία από τις 20 Μαρτίου 2016, για να εξασφαλίζεται η επικοινωνία και, ως εκ τούτου, να διευκολύνεται η απρόσκοπτη εφαρμογή των εν λόγω διακανονισμών. Η ΕΕ θα καλύψει τις δαπάνες των επιχειρήσεων επιστροφής παράτυπων μεταναστών.

2) Για κάθε επιστροφή Σύρου στην Τουρκία από τα ελληνικά νησιά, ένας άλλος Σύρος θα επανεγκαθίσταται από την Τουρκία στην ΕΕ, λαμβανομένων υπόψη των κριτηρίων τρωτότητας του ΟΗΕ. Θα συσταθεί μηχανισμός, με τη συνδρομή της Επιτροπής, των οργανισμών της ΕΕ και άλλων κρατών μελών, συμπεριλαμβανομένης και της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, ο οποίος θα διασφαλίζει ότι η αρχή αυτή θα εφαρμόζεται από την ίδια ημέρα από την οποία αρχίζουν οι επιστροφές. Θα δοθεί προτεραιότητα στους μετανάστες που δεν έχουν προηγουμένως εισέλθει ή επιχειρήσει να εισέλθουν παρατύπως στην ΕΕ. Από την πλευρά της ΕΕ, η επανεγκατάσταση στο πλαίσιο του μηχανισμού αυτού θα υλοποιηθεί, καταρχήν, με τήρηση των δεσμεύσεων που έχουν λάβει τα κράτη-μέλη στο πλαίσιο των συμπερασμάτων των αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των κρατών-μελών, συνελθόντων στο πλαίσιο του Συμβουλίου στις 20 Ιουλίου 2015, σύμφωνα με τις οποίες παραμένουν 18.000 θέσεις επανεγκατάστασης. Οι τυχόν περαιτέρω ανάγκες επανεγκατάστασης θα υλοποιούνται μέσω παρόμοιου εθελοντικού διακανονισμού έως του ανώτατου ορίου 54.000 πρόσθετων ατόμων. Τα μέλη του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου επικροτούν την πρόθεση της Επιτροπής να προτείνει τροποποίηση στην απόφαση περί μετεγκατάστασης της 22ας Σεπτεμβρίου 2015, ώστε τυχόν δεσμεύσεις μετεγκατάστασης που έχουν αναληφθεί στο πλαίσιο του εν λόγω διακανονισμού να συμψηφίζονται με μη διατεθείσες θέσεις δυνάμει της απόφασης. Εφόσον οι διακανονισμοί αυτοί δεν επιτύχουν τον στόχο του τερματισμού της παράτυπης μετανάστευσης και ο αριθμός των επιστροφών πλησιάσει τους αριθμούς που προβλέπονται ανωτέρω, ο μηχανισμός αυτός θα επανεξεταστεί. Εφόσον ο αριθμός των επιστροφών υπερβεί τους αριθμούς που προβλέπονται ανωτέρω, ο μηχανισμός αυτός θα καταργηθεί.

3) Η Τουρκία θα λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα με σκοπό να αποτρέψει το άνοιγμα νέων θαλάσσιων ή χερσαίων οδών παράνομης μετανάστευσης από την

Τουρκία προς την ΕΕ και θα συνεργασθεί εν προκειμένω με τις γειτονικές χώρες καθώς και με την ΕΕ.

4) Όταν τείνουν να σταματήσουν οι παράτυπες διελεύσεις μεταξύ Τουρκίας και ΕΕ ή, τουλάχιστον μειωθούν σε σημαντικό βαθμό και κατά διατηρήσιμο τρόπο, θα ενεργοποιηθεί το εθελοντικό πρόγραμμα εισδοχής για ανθρωπιστικούς λόγους. Τα κράτη-μέλη της ΕΕ θα συνεισφέρουν στο πρόγραμμα εθελοντικά.
5) Η εφαρμογή του χάρτη πορείας για την ελευθέρωση του καθεστώτος θεωρήσεων θα επισπευσθεί σε όλα τα συμμετέχοντα κράτη-μέλη προκειμένου να αρθούν οι υποχρεώσεις θεώρησης για τους Τούρκους πολίτες το αργότερο έως τα τέλη Ιουνίου του 2016, με την προϋπόθεση ότι θα έχουν εκπληρωθεί όλα τα κριτήρια.
6) Η ΕΕ, σε στενή συνεργασία με την Τουρκία, θα επισπεύσει περαιτέρω την εκταμίευση των 3 δισεκατομμυρίων ευρώ που είχαν αρχικά εγκριθεί στο πλαίσιο της διευκόλυνσης για τους πρόσφυγες στην Τουρκία.

Όταν θα έχουν σχεδόν εξαντληθεί οι πόροι αυτοί και υπό την προϋπόθεση ότι οι ανωτέρω δεσμεύσεις έχουν εκπληρωθεί, η ΕΕ θα κινητοποιήσει συμπληρωματική χρηματοδότηση της διευκόλυνσης ύψους 3 δισεκατομμυρίων ευρώ μέχρι το τέλος του 2018.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι και οι δύο πλευρές έχουν εκφράσει παράπονα (διαφορετικής φύσης) για τον τρόπο υλοποίησης της Δήλωσης και εκκρεμεί μια ουσιαστική συζήτηση για το μέλλον της συνεργασίας ΕΕ και Τουρκίας στη διαχείριση προσφυγικών και μεταναστευτικών ροών, αλλά και για τη γενικότερη σχέση ΕΕ-Τουρκίας.

Διάλογος

Κατά καιρούς και με διάφορες αφορμές επανέρχεται στο προσκήνιο το ζήτημα των ελληνοτουρκικών σχέσεων και το ενδεχόμενο διευθέτησης των διμερών προβλημάτων μέσω διαπραγμάτευσης. Κάθε διαπραγμάτευση προϋποθέτει διμερείς επαφές, συζητήσεις, κάποια μορφή διαλόγου. Δυστυχώς, η έννοια του όποιου διαλόγου με την Τουρκία έχει δαιμονοποιηθεί στην Ελλάδα και έχει γίνει συνώνυμο είτε με την πολιτική αφέλεια είτε με την εθελουσία παράδοση (δηλαδή μειοδοσία) στις επεκτατικές διαθέσεις της Άγκυρας. Στην πλειοψηφία τους, πρόκειται για αντιδράσεις συναισθηματικής φύσης, που δεν στηρίζονται σε ουσιαστική γνώση των θεμάτων, ορθολογικά επιχειρήματα και στρατηγική ανάλυση. Δυστυχώς, οι συζητήσεις για τα μεγάλα θέματα εξωτερικής πολιτικής, είτε πρόκειται για το Μακεδονικό είτε για τα Ελληνοτουρκικά, διακρίνονται από έντονο λαϊκισμό, εύκολες κορώνες περί πατριωτισμού –ή συνηθέστερα περί της έλλειψης αυτού, με αναφορά σε συγκεκριμένα πρόσωπα–, ενώ είναι σαφής η έλλειψη ψύχραιμης θεώρησης, ανάλυσης και συζήτησης.

Αλλά και από το άλλο άκρο, του πολιτικού και ακαδημαϊκού φάσματος, δεν λείπουν οι περιπτώσεις μάλλον απλοϊκής θεώρησης των εργαλείων διαχείρισης των διμερών σχέσεων με την Τουρκία, εκτιμώντας ότι το διεθνές δίκαιο ή η συμμετοχή μας στην ΕΕ επαρκούν από μόνα τους. Αυτή η σχολή σκέψης υποτιμά σημαντικά την αποτρεπτική χρησιμότητα της στρατιωτικής ισχύος, ιδιαίτερα στο πλαίσιο των ελληνοτουρκικών σχέσεων.

Επιστρέφοντας στο ζήτημα του διαλόγου, η αποχή από τον διάλογο μπορεί να είναι μια χρήσιμη διπλωματική τακτική σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους, αλλά θα ήταν βλαπτική ως μόνιμη στρατηγική εξωτερικής πολιτικής. Στην εξωτερική πολιτική απαιτούνται δημιουργική σκέψη, φαντασία, νέες ιδέες και πρωτοβουλίες, καλή προετοιμασία, εμπιστοσύνη στις ικανότητές μας. Η εύκολη λύση (που οφείλεται εν μέρει και στην πνευματική οκνηρία) είναι η αβασάνιστη απόρριψη κάθε νέας ιδέας, κάθε πρωτοβουλίας, κάθε κινητικότητας.

Ο διάλογος δεν είναι συνώνυμο της επίσημης διαπραγμάτευσης, αν και μπορεί να οδηγήσει εκεί. Η διεθνής κοινότητα θεωρεί τον διάλογο ως ένα εξαιρετικά σημαντικό μέσο για την ειρηνική επίλυση των διαφορών. Ακόμη και όταν ο διάλογος είναι αναποτελεσματικός, είναι προτιμότερη η συνέχισή του από την απουσία. Ορισμένοι εκτιμούν ότι δύο χώρες που συνομιλούν δεν κάνουν πόλεμο. Ακόμη και αν η ιστορία και η διεθνής εμπειρία δεν δικαιώνουν απόλυτα την άποψη αυτή, είναι γεγονός ότι ο διάλογος δεν βλάπτει όταν συντρέχουν μια σειρά από προϋποθέσεις, και πιο συγκεκριμένα όταν:

- Ο διάλογος πραγματοποιείται με βάση μια καλά σχεδιασμένη στρατηγική (ποια είναι τα ζωτικά εθνικά συμφέροντα και ποιος ο επιδιωκόμενος στόχος), διαπραγματευτική τακτική (ποια είναι τα περιθώρια ελιγμών) και υποστηρίζεται από ιδέες, προτάσεις και πλήρεις υπηρεσιακούς φακέλους. Απαραίτητη προϋπόθεση ο σαφής καθορισμός των ζωτικών εθνικών συμφερόντων.
- Έχει την πολιτική στήριξη ολόκληρης της κυβέρνησης και σημαντικού μέρους της αντιπολίτευσης. Επικριτικές δηλώσεις της αντιπολίτευσης μπορεί να είναι χρήσιμες στη διαπραγμάτευση (για να τις επικαλεστεί η κυβέρνηση ως ένδειξη αδυναμίας περαιτέρω υποχωρήσεων ή συμβιβασμών, αν φτάσουμε στο στάδιο της διαπραγμάτευσης), αρκεί να έχει προηγηθεί συνεννόηση και να υπάρχει συμφωνία επί της ουσίας.

Αν λοιπόν συντρέχουν οι ανωτέρω προϋποθέσεις, δεν υπάρχουν ουσιαστικοί λόγοι αντίθεσης σε έναν διάλογο, με τις απαραίτητες ασφαλιστικές δικλίδες απεμπλοκής σε περίπτωση που κριθεί ότι δεν εξυπηρετούνται πλέον τα ελληνικά συμφέροντα.

Διαχείριση κρίσεων

Διαχείριση ή χειρισμός κρίσεων (crisis management) είναι το σύνολο των μέτρων τα οποία προσανατολίζονται στην αποφυγή στρατιωτικής κλιμάκωσης μιας πολιτικής κρίσης ή, αν ο αρχικός στόχος δεν επιτευχθεί, στον περιορισμό της έκτασης και της έντασης της σύγκρουσης. Η διαχείριση κρίσεων είναι περισσότερο μια τέχνη παρά μια επιστήμη και στηρίζεται στην έμπνευση, σοφία, κρίση και ικανότητα των Ληπτών Αποφάσεων παρά σε μια προκαθορισμένη φόρμουλα ή ένα άκαμπτο σύστημα κανόνων. Πρόκειται για ένα ιδιόμορφο μείγμα αποφασιστικότητας και σύνεσης, αδιαλλαξίας και υποχωρητικότητας, φαινομενικά απρόσεκτης συμπεριφοράς (recklessness) και προσεκτικών ενεργειών και κινήσεων. Η διαχείριση κρίσεων, ένα οικείο φαινόμενο κατά την περίοδο της ευρωπαϊκής ισορροπίας δυνάμεων, απέκτησε μια νέα σημασία στην εποχή των θερμοπυρηνικών όπλων. Μετά την «εφιαλτική» εμπειρία της κρίσης των Πυραύλων της Κούβας (1962), ο τότε Αμερικανός υπουργός Άμυνας Ρόμπερτ Μακναμάρα, ενδεχομένως με μια δόση υπερβολής, ανέφερε ότι «σήμερα δεν υπάρχει πλέον στρατιωτική στρατηγική. Υπάρχει μόνο ο χειρισμός κρίσεων».

Οι στρατηγικές διαχείρισης κρίσεων (στο πλαίσιο της διαχείρισης κρίσεων, η διαφορά μεταξύ στρατηγικού και τακτικού επιπέδου είναι μικρότερη του κανονικού και οι δύο όροι σε πολλές περιπτώσεις περιγράφουν το ίδιο επίπεδο ενεργειών) διακρίνονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες. Επιθετικές στρατηγικές, με τις οποίες επιδιώκεται η αλλαγή της υφισταμένης κατάστασης σε βάρος του αντιπάλου, και αμυντικές στρατηγικές, μέσα από τις οποίες επιχειρείται η παρεμπόδιση της εξέλιξης σε βάρος μας ή ακόμα και η αντιστροφή της. Θα πρέπει να τονιστεί ότι οι οδηγίες διαχείρισης κρίσεων είναι γενικές συμβουλές και όχι συνταγή επιτυχίας. Μια οδηγία ή σειρά οδηγιών δεν καλύπτουν όλες τις περιπτώσεις και τις πιθανές κρίσεις. Οι διαδικασίες διαχείρισης της κρίσης, εφόσον υπάρχει δυνατότητα χρόνου, καλύπτουν τα ακόλουθα στάδια:

- Αξιολόγηση της κατάστασης ως κρίσης.
- Σωστή αναγνώριση στόχων και επιδιώξεων.
- Διαμόρφωση εναλλακτικών τρόπων ενέργειας. Εξέταση του πιθανού οφέλους και κόστους για κάθε εναλλακτική λύση (ταυτόχρονα, συνεχή αναζήτηση νέων πληροφοριών σχετικά με τις διάφορες εναλλακτικές λύσεις).
- Επιλογή τρόπου ενέργειας.
- Ανάπτυξη και εφαρμογή σχεδίου ενέργειας

Διεθνές Δικαστήριο για το Δίκαιο της Θάλασσας

Το Διεθνές Δικαστήριο για το Δίκαιο της Θάλασσας, με έδρα το Αμβούργο, είναι ένα ανεξάρτητο δικαιοδοτικό όργανο το οποίο δημιουργήθηκε στο πλαίσιο της UNCLOS για την εκδίκαση υποθέσεων και την επίλυση διαφορών που προκύπτουν από την ερμηνεία και την εφαρμογή της Σύμβασης. Η Ελλάδα επέλεξε το Δικαστήριο για την επίλυση διαφορών στο πλαίσιο της Σύμβασης. Όπως αναφέρει ο Άγγελος Συρίγος, «η επιλογή του […] εξέφραζε την έμμεση αποδοκιμασία της ελληνικής πλευράς έναντι του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης για μια σειρά οριοθετήσεων στις οποίες είχαν δοθεί περιορισμένα δικαιώματα υφαλοκρηπίδας σε νησιά […] Επί της ουσίας των ελληνοτουρκικών διαφορών, η ελληνική δήλωση για το δικαστήριο του Αμβούργου δεν έχει πρακτική σημασία. Η Τουρκία δεν έχει υπογράψει τη Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας και είναι μάλλον απίθανο να προσχωρήσει σε αυτήν».

Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης

Το δικαστικό όργανο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών. Το Διεθνές Δικαστήριο (International Court of Justice) συγκροτείται από 15 δικαστές οι οποίοι εκλέγονται για 9 έτη από το Συμβούλιο Ασφαλείας και τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ. Οι δικαστές προέρχονται από διαφορετικές γεωγραφικές περιοχές του πλανήτη και εκλέγονται με βάση τα προσόντα τους. Δεν επιτρέπεται να συμμετέχουν δύο δικαστές της ίδιας υπηκοότητας.

Για να εκδικαστεί ένα θέμα από το Διεθνές Δικαστήριο, πρέπει όλα τα ενδιαφερόμενα κράτη να συμφωνούν για την παραπομπή της διαφοράς τους σε αυτό. Οι εκδιδόμενες αποφάσεις λαμβάνονται μυστικά και κατά πλειοψηφία και είναι υποχρεωτικές, ενώ αντίθετα οι γνωμοδοτήσεις δεν έχουν δεσμευτικό χαρακτήρα. Όλες οι χώρες που έχουν συνυπογράψει το καταστατικό του Δικαστηρίου μπορούν να παραπέμψουν σε αυτό οποιαδήποτε υπόθεση. Μπορούν, επίσης, υπό όρους να προσφύγουν και χώρες που δεν έχουν προσυπογράψει το καταστατικό.

Η Ελλάδα έχει αποδεχτεί την υποχρεωτική δικαιοδοσία του Δικαστηρίου, εκτός από θέματα που άπτονται της εθνικής ασφαλείας, ενώ η Τουρκία δεν έχει αποδεχτεί τη δικαιοδοσία του. Το 2015 η Ελλάδα κατέθεσε συμπληρωματική δήλωση και στα δύο διεθνή Δικαστήρια (Χάγης και Αμβούργου) όσον αφορά την αποδοχή της δικαιοδοσίας τους. Με τη δήλωση αυτή εξαιρούνται από την υποχρεωτική δικαιοδοσία θέματα εθνικής κυριαρχίας και μέτρα αμυντικού χαρακτήρα, ενώ για την προσφυγή άλλης χώρας κατά της Ελλάδας τίθενται οι εξής προϋποθέσεις: (α) η χώρα αυτή να έχει δεχτεί εκ των προτέρων την υποχρεωτική δικαιοδοσία του Δικαστηρίου και (β) από την ώρα που έκανε τη δήλωση αποδοχής μέχρι να ενεργοποιηθεί η προσφυγή να έχουν περάσει τουλάχιστον 12 μήνες. Εντός του διαστήματος αυτού, η ελληνική πλευρά μπορεί να αποχωρήσει από την υποχρεωτική δικαιοδοσία. Από το (ειδικό) Δικαστήριο του Αμβούργου, εξαιρέσαμε της δικαιοδοσίας του ζητήματα οριοθέτησης, για τα οποία θεωρούμε αρμόδιο το Δικαστήριο της Χάγης.

Στην περίπτωση της Ελλάδας και της Τουρκίας, και με βάση προηγούμενες αποφάσεις του Δικαστηρίου, η εκτίμηση πολλών ειδικών είναι ότι μια απόφαση, π.χ. στο ζήτημα της πλήρους επήρειας του Καστελορίζου στην οριοθέτηση θαλασσίων ζωνών, δεν θα δικαιώνει σε απόλυτο βαθμό την ελληνική πλευρά.

Διεθνή ύδατα

Οι θαλάσσιες περιοχές μεταξύ των χωρικών υδάτων διαφόρων κρατών ονομάζονται διεθνή ύδατα (international waters). Στα διεθνή ύδατα δεν ασκείται από κανένα κράτος εθνική κυριαρχία και όλα τα κράτη έχουν ελευθερία αλιείας, ναυσιπλοΐας, υπέρπτησης, πόντισης καλωδίων και αγωγών και έρευνας. Στο Αιγαίο τα διεθνή ύδατα καλύπτουν σήμερα το 49% του συνόλου του.

Διερευνητικές συνομιλίες

Από το 2002, Ελλάδα και Τουρκία έχουν πραγματοποιήσει 64 συναντήσεις μεταξύ υψηλόβαθμων αξιωματούχων των υπουργείων Εξωτερικών με στόχο την επίτευξη συμφωνίας για την έναρξη διαπραγματεύσεων που αφορούν την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας. Στη συνέχεια προβλεπόταν η παραπομπή σε διεθνές δικαιοδοτικό όργανο όσων ζητημάτων δεν θα είχε καταστεί δυνατό να επιλυθούν μέσω διαπραγματεύσεων. Από όσα έχουν γίνει γνωστά, σημαντικό μέρος των έως σήμερα συνομιλιών είχε ως αντικείμενο την επέκταση των χωρικών υδάτων. Εικάζεται ότι είχε σημειωθεί μια σχετική σύγκλιση απόψεων σε ορισμένα ζητήματα και ότι είχε συζητηθεί το ενδεχόμενο επιλεκτικών διαφοροποιήσεων των ορίων της αιγιαλίτιδας ζώνης ως βάση συμφωνίας (βλέπε και σχετική αναφορά στο κείμενο του Άγγελου Συρίγου). Η διαδικασία των διερευνητικών επαφών θεωρείται ότι έχει πλέον ολοκληρώσει τη χρησιμότητα της.

Ε

ΕΕ και ελληνική ασφάλεια

Μετά τον πόλεμο στην Ουκρανία και την αβεβαιότητα στις διατλαντικές σχέσεις, η ΕΕ έχει αναλάβει μια σειρά

από πρωτοβουλίες και έχει δημιουργήσει διάφορα χρηματοδοτικά εργαλεία για την ενίσχυση της ευρωπαϊκής ασφάλειας και άμυνας, καθώς και της αμυντικής βιομηχανίας. Με δεδομένες την πάγια ελληνική στοχοθεσία περί παραμονής στον στενό πυρήνα μιας ΕΕ με ολοένα και εντονότερα χαρακτηριστικά μεταβλητής γεωμετρίας, αλλά και τις πολυδιάστατες απειλές για την ελληνική ασφάλεια, η χώρα μας δεν μπορεί να απουσιάζει από σχετικές διαβουλεύσεις και πρωτοβουλίες. Η ενεργός ελληνική συμμετοχή στις πρωτοβουλίες που ήδη έχουν αναληφθεί στους τομείς της άμυνας και ασφάλειας θα ενισχύσει τις προσπάθειες διεκδίκησης ενός διακριτού ρόλου τόσο εντός ΕΕ, όσο και σε περιφερειακό επίπεδο και θα συμβάλει στην αύξηση της ελληνικής αποτρεπτικής ικανότητας.

ΕΕ και Τουρκία

Η Τουρκία εξέφρασε το ενδιαφέρον της για ένταξη στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα το 1959 και υπέβαλε επίσημη αίτηση το 1963, όταν υπογράφηκε η Συμφωνία της Άγκυρας. Η Τελωνειακή Ένωση υπογράφηκε από τις δύο πλευρές το 1995 και τέθηκε σε εφαρμογή το 1996. Μετά από προσπάθειες πολλών ετών, η Τουρκία ξεκίνησε το 2005 ενταξιακές διαπραγματεύσεις με την ΕΕ. Από τα 35 «κεφάλαια» που αποτελούν το ευρωπαϊκό κεκτημένο (σε θέματα όπως ενέργεια, ανθρώπινα δικαιώματα, απασχόληση, μεταφορές, δικαστικό σύστημα, περιβάλλον, κ.λπ.), έχουν ανοίξει 16, αλλά μόνο ένα (έρευνα και τεχνολογία) έχει κλείσει (προσωρινά). Άλλα 8 κεφάλαια έχουν μπλοκαριστεί από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο λόγω της μη τήρησης των σχετικών υποχρεώσεων από την Τουρκία σχετικά με το άνοιγμα των τουρκικών λιμένων και αεροδρομίων σε κυπριακά πλοία και αεροπλάνα, ενώ η Κύπρος έχει δηλώσει ότι θα εμποδίσει το άνοιγμα άλλων 6 κεφαλαίων για όσο διάστημα η Τουρκία δεν εφαρμόζει το Πρωτόκολλο της Άγκυρας.

Αρκετές ευρωπαϊκές χώρες βλέπουν με σκεπτικισμό το ενδεχόμενο ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ. Η Ελλάδα υποστηρίζει την τουρκική ένταξη διότι απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η ομαλοποίηση των σχέσεων της Άγκυρας με την Ελλάδα και την Κύπρο και διότι θεωρεί ότι μια «ευρωπαϊκή» Τουρκία θα αποτελέσει έναν καλύτερο γείτονα. Επί του παρόντος, το σενάριο της (μελλοντικής) πλήρους ένταξης συγκεντρώνει ελάχιστες έως και μηδενικές πιθανότητες, καθώς τα εμπόδια (μέγεθος και «ιδιαιτερότητες» Τουρκίας, αλλά και αυταρχικές τάσεις Ερντογάν) θεωρούνται προδήλως μεγαλύτερα των πιθανών οφελών. Σαφώς πιθανότερη θεωρείται μια «ειδική σχέση» της Τουρκίας με την ΕΕ (με όρους που δεν έχουν ακόμη συζητηθεί σε βάθος).

Σε ό,τι αφορά την Ελλάδα, το λίαν περιορισμένο ειδικό βάρος της ΕΕ σε θέματα ασφάλειας και άμυνας –αν και αυτό δεν αποκλείεται να αλλάξει επί το βέλτιστο μετά τις εξελίξεις των τελευταίων ετών–, αλλά και η αποδιδόμενη στην Τουρκία σημασία λόγω μεγέθους αγοράς και ικανότητας διαχείρισης προσφυγικών/μεταναστευτικών ροών, περιορίζουν μέχρι σήμερα την αποτελεσματικότητα των ευρωπαϊκών παρεμβάσεων υπέρ ημών σε απλές εκφράσεις συμπαράστασης ή και σε κυρώσεις μάλλον συμβολικού χαρακτήρα (π.χ. εναντίον προσώπων που εμπλέκονται σε παράνομες γεωτρήσεις). Καλοδεχούμενες, χρήσιμες και σε έναν βαθμό αξιοποιήσιμες, αλλά σε καμία περίπτωση επαρκείς.

Εθνικό Συμβόλαιο
(και τα «σύνορα της καρδιάς μας»)

Αποτέλεσε σταθερό σημείο αναφοράς για την τουρκική αντιπροσωπεία στη Συνδιάσκεψη της Λωζάννης. Όπως αναφέρει ο Άγγελος Συρίγος, «στο Εθνικό Συμβόλαιο (Mîsâk-ı Millî), που είχε υιοθετηθεί το 1920 από το τελευταίο οθωμανικό κοινοβούλιο, περιλαμβάνονταν όλες οι διεκδικήσεις του αναδυόμενου εθνικιστικού κινήματος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας:

»Το Εθνικό Συμβόλαιο ήταν ένα κείμενο που υιοθετούσε "σύγχρονες" για την εποχή του ιδέες, όπως **(α)** το δημοψήφισμα για τον καθορισμό της τύχης εδαφών, **(β)** την προστασία μειονοτικών δικαιωμάτων...

»Το Εθνικό Συμβόλαιο ήταν ένα κείμενο ρεαλιστικό. Δεν διεκδικούντο ούτε οι αραβικές περιοχές ούτε οι περιοχές των Βαλκανίων. Οι άμεσες τουρκικές διεκδικήσεις εξαντλούντο αποκλειστικά στα εδάφη που ελέγχονταν από τον οθωμανικό στρατό κατά την υπογραφή της Ανακωχής του Μούδρου, αμέσως μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Αυτό περιελάμβανε και την περιοχή της Ανατολικής Θράκης, μαζί με την Αδριανούπολη.

»Οι περιοχές εκτός των ορίων της ανακωχής θα μπορούσαν να συμπεριληφθούν στο τουρκικό κράτος μόνον αν ο ντόπιος πληθυσμός εξεδήλωνε σχετική επιθυμία κατόπιν δημοψηφίσματος. Ως τέτοιες περιοχές αναφέρονταν οι αραβικές περιοχές, το Καρς, το Αρνταχάν και το Αρτβίν (στα σημερινά σύνορα Τουρκίας με Αρμενία και Γεωργία), καθώς και η Δυτική Θράκη».

Αν και έχει πολλάκις διαβεβαιώσει ότι «η Τουρκία δεν έχει βλέψεις στα εδάφη κανενός», ο Τούρκος πρόεδρος Ταγίπ Ερντογάν επανέλαβε, σύμφωνα με το ΑΠΕ-ΜΠΕ, τις θέσεις του για «τα σύνορα της καρδιάς» της Τουρκίας, λέγοντας: «Η Τουρκία είναι μεγαλύτερη από την Τουρκία. Εμείς δεν είναι δυνατόν να φυλακιστούμε σε 780 χιλιάδες τετραγωνικά χιλιόμετρα. Άλλα είναι τα φυσικά και άλλα τα σύνορα της καρδιάς μας. Τα αδέλφια μας στη Μοσούλη, στο Κιρκούκ, στα Σκόπια, μπορεί να είναι εκτός των φυσικών μας συνόρων, αλλά είναι εντός των συνόρων της καρδιάς, στο επίκεντρο της καρδιάς μας [...] Η Τουρκική Δημοκρατία δεν προέκυψε από το πουθενά. Όπως η Οθωμανική Αυτοκρατορία έλαβε τη σκυτάλη από τους Σελτζούκους, έτσι και η Τουρκική Δημοκρατία την παρέλαβε από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ενστερνιζόμαστε την ιστορία μας στο σύνολό της».

Εθνικοί Κανόνες Εμπλοκής

Σκοπός των Εθνικών Κανόνων Εμπλοκής (ΕΚΕ) είναι η θέσπιση συγκεκριμένων οδηγιών, που καθορίζουν τον βαθμό και τον ορθό τρόπο αντίδρασης των Ε.Δ. σε εχθρικές προθέσεις ή εκδηλούμενες εχθρικές ενέργειες, προκειμένου να παραμείνει η κρίση στο επιθυμητό επίπεδο. Οι ενέργειες αυτές μπορεί να είναι μεμονωμένα περιστατικά ή επεισόδια μείζονος σημασίας. Οι οδηγίες που παρέχονται από τους ΕΚΕ είναι μέσα στο πλαίσιο των γενικών πολιτικών κατευθύνσεων και

Οθωμανική Αυτοκρατορία 1914-1920

αφορούν τον τρόπο ενέργειας των προαναφερθέντων σε ειρηνική περίοδο, όπως και σε περίοδο τεταμένων σχέσεων, μέχρι την έναρξη των εχθροπραξιών. Εφόσον αρχίσουν οι εχθροπραξίες, οι κανόνες εμπλοκής παύουν να ισχύουν. Επίσης αποβλέπουν τόσο στη διατήρηση του εθνικού γοήτρου όσο και στην εξασφάλιση της μεγαλύτερης δυνατής επιβίωσης μονάδων των ενόπλων δυνάμεων χωρίς την εκδήλωση άσκοπων και προκλητικών ενεργειών.

Οι ΕΚΕ διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: (1) Σε αυτούς που δεν δημιουργούν κλιμάκωση μιας κρίσης γιατί είναι περιοριστικοί από τη φύση τους και εφαρμόζονται με μέριμνα των Γενικών Επιτελείων, χωρίς να απαιτείται ειδική εξουσιοδότηση. (2) Σε αυτούς που είναι δυνατόν να προκαλέσουν κλιμάκωση μιας κρίσης και η εφαρμογή τους απαιτεί ειδική εξουσιοδότηση από το ΚΥΣΕΑ.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, πέρα από κάθε διαταγή και γραπτό κείμενο, παραμένει ως υποχρέωση και αναφαίρετο δικαίωμα του διοικητή μιας μονάδας ή κυβερνήτη ενός πλοίου ή αεροσκάφους, να παίρνει όλα τα απαραίτητα μέτρα, σε κάθε περίπτωση, για να εξασφαλίσει τη ζωή των ανδρών του και την ασφάλεια της μονάδας του.

Εθνικός Εναέριος Χώρος (ΕΑΧ)

Με Προεδρικό Διάταγμα του 1931, η Ελλάδα όρισε το εύρος του εναέριου χώρου της στα 10 ναυτικά μίλια. Η Τουρκία άρχισε να αμφισβητεί, μέσω δηλώσεων και πτήσεων μαχητικών αεροσκαφών, το εύρος του ΕΑΧ μετά την εισβολή του 1974 στην Κύπρο, ισχυριζόμενη ότι η επέκταση του ελληνικού εναερίου χώρου στη ζώνη μεταξύ 6 και 10 μιλίων είναι παράνομη διότι, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο (Σύμβαση Σικάγου), ο εθνικός εναέριος χώρος ταυτίζεται με το έδαφος και την αιγιαλίτιδα ζώνη. Η Ελλάδα ισχυρίζεται ότι το διεθνώς γνωστό ως «ελληνικό παράδοξο» έχει εθιμική ισχύ αφού για 40 χρόνια η Τουρκία δεν το αμφισβήτησε. Το ζήτημα δεν αποτελεί, πάντως, το ισχυρότερο ελληνικό νομικό «χαρτί» και η οριστική επίλυσή του συνδέεται άμεσα με τη διευθέτηση του ζητήματος του εύρους των χωρικών υδάτων.

Ελληνοτουρκική προσέγγιση («Διπλωματία των Σεισμών») – Συμφωνίες Χαμηλής Πολιτικής – Οικονομικές σχέσεις

Η ελληνοτουρκική προσέγγιση ξεκίνησε το καλοκαίρι του 1999, όταν οι ελληνοτουρκικές σχέσεις είχαν φτάσει στο ναδίρ τους κατόπιν διαδοχικών κρίσεων (Ίμια, S-300, υπόθεση Οτζαλάν). Διευκολύνθηκε σημαντικά από την αντίδραση της ελληνικής και τουρκικής κοινής γνώμης μετά τους σεισμούς στην Κωνσταντινούπολη (Αύγουστος) και την Αθήνα (Σεπτέμβριος), και οδήγησε στη «συμφωνία του Ελσίνκι» (Δεκέμβριος 1999), την υπογραφή αρκετών διμερών συμφωνιών [σε θέματα οικονομικής, πολιτιστικής, τελωνειακής, επιστημονικής και τεχνολογικής συνεργασίας, προστασίας περιβάλλοντος, καταπολέμησης εγκλήματος, τουρισμού, λαθρομετανάστευσης (την οποία η τουρκική πλευρά σε σημαντικό βαθμό δεν εφάρμοσε)], καθώς και Μέτρων Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης και σε βελτίωση του κλίματος και μείωση της έντασης ανάμεσα στις δύο χώρες. Ωστόσο, δεν έχει σημειωθεί ουσιαστική πρόοδος στα λεγόμενα ζητήματα «υψηλής πολιτικής» (ζητήματα Αιγαίου).

Οι οικονομικές σχέσεις των δύο πλευρών βελτιώθηκαν σημαντικά, με το διμερές εμπόριο να φτάνει τα $3,3 δισ. (2008) και τα $2,3 δισ. (λόγω οικονομικής κρίσης) το 2009, έναντι μόλις $638 εκατ. το 1999, με τις ελληνικές εξαγωγές να παραμένουν έντονα ελλειμματικές. Οι ελληνικές επενδύσεις στην Τουρκία αυξήθηκαν εντυπωσιακά (φτάνοντας πιθανώς γύρω στα $8 δισ.), με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την εξαγορά σημαντικού τμήματος της τουρκικής τράπεζας Finansbank A.Ş. από την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδας (η μεγαλύτερη ελληνική επένδυση εκτός Ελλάδας, ύψους $5,7 δισ. – το 2016 μεταβιβάστηκε στην Qatar National Bank). Σήμερα οι ελληνικές επενδύσεις στην Τουρκία έχουν μειωθεί, ενώ το διμερές εμπόριο έφτασε το 2024 στα $5,4 δισ. (ελληνικές εξαγωγές $1,8 δισ., εισαγωγές $3,6 δισ.).

Οικονομικές σχέσεις των δύο πλευρών (εξέλιξη διμερούς εμπορίου)

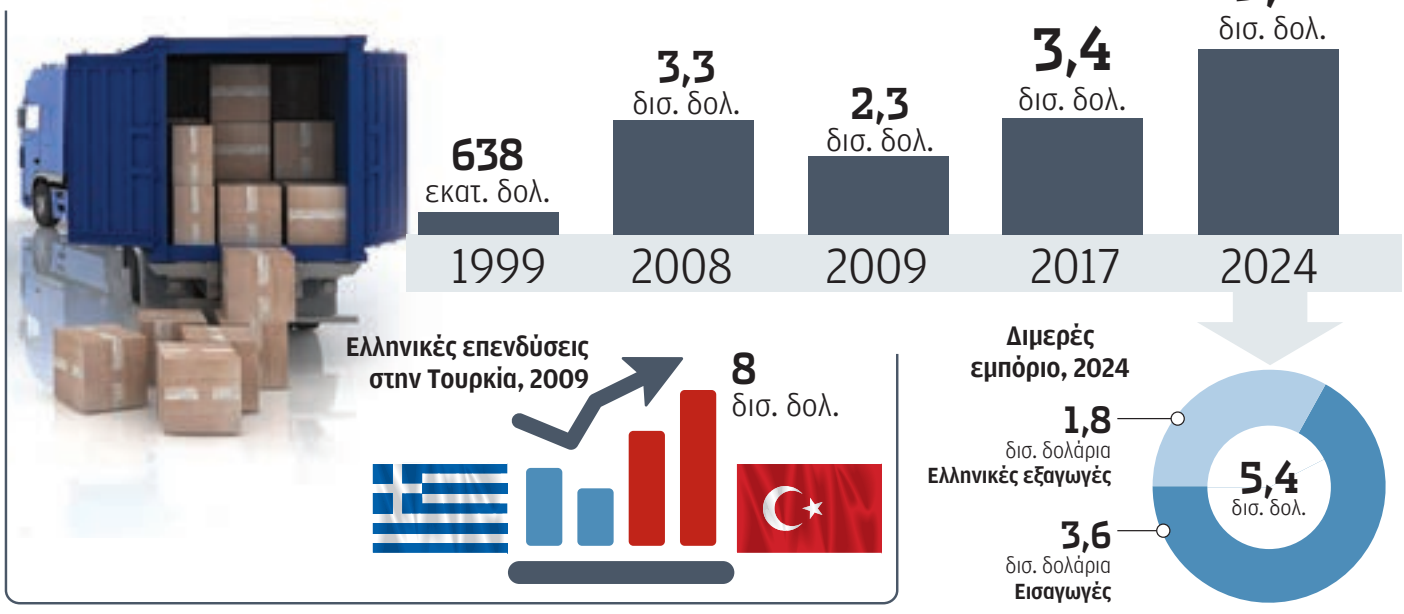

Ενέργεια (Ανατολική Μεσόγειος)

Ο συνδυασμός διακρατικών διενέξεων, μη οριοθετημένων συνόρων και θαλασσίων ζωνών με αποθέματα υδρογονανθράκων είναι κατά κανόνα λίαν εκρηκτικός. Το φθινόπωρο του 2011, καθώς το γεωτρύπανο της Noble Energy πραγματοποιούσε γεωτρήσεις στο Οικόπεδο 12, η ένταση στην Ανατολική Μεσόγειο ανέβηκε σε υψηλά επίπεδα λόγω των τουρκικών δηλώσεων και ενεργειών. Αν και για ένα διάστημα χαμήλωσε σε έναν βαθμό τους αρχικούς πολύ υψηλούς τόνους, η Τουρκία συνέχισε την «πολιτική των κανονιοφόρων», όσον αφορά την προσπάθεια της Κύπρου να εκμεταλλευτεί (με αρχικό μοχλό μια αμερικανική εταιρεία και σε συνεργασία με το Ισραήλ) τα εκτιμώμενα ως σημαντικά κοιτάσματα φυσικού αερίου στη θαλάσσια περιοχή νοτιοανατολικά της νήσου και εντός της Κυπριακής Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης/ΑΟΖ (που έχει οριοθετηθεί κατόπιν συμφωνίας με το Ισραήλ, αλλά όχι με τον Λίβανο, το Κοινοβούλιο του οποίου δεν επικύρωσε τη συμφωνία που είχε υπογράψει με την Κύπρο. Επίσης, η Κυπριακή Δημοκρατία έχει υπογράψει συμφωνία οριοθέτησης και με την Αίγυπτο, η οποία έχει επικυρωθεί και από τις δύο πλευρές).

Σύμφωνα με μια σχολή σκέψης, στην Ανατολική Μεσόγειο η Τουρκία θεώρησε ότι «παίζει το τελευταίο της χαρτί», καθώς, αν δεν αντιδρούσε στις υλοποιούμενες και σχεδιαζόμενες διερευνητικές γεωτρήσεις από εταιρείες όπως η Total, η ExxonMobil και η ΕΝΙ, κινδύνευε με σημαντική αποδυνάμωση των διεκδικήσεών της, ιδιαίτερα σε περίπτωση που τα αποτελέσματα των γεωτρήσεων ήταν θετικά (όπως συνέβη εν μέρει). Η Τουρκία θεώρησε λοιπόν ότι κινδύνευε να βρεθεί εκτός νυμφώνος, τόσο όσον αφορά τις διεκδικήσεις της επί της κυπριακής ΑΟΖ όσο και σχετικά με τη μελλοντική εκμετάλλευση υδρογονανθράκων. Επέλεξε δε τον «αδύναμο κρίκο», την Ιταλία, καθώς με τις ΗΠΑ και τη Γαλλία τέτοιες κινήσεις είναι βέβαιο ότι θα προκαλούσαν πολύ εντονότερες αντιδράσεις. Όπως αναμενόταν, πραγματοποίησε έρευνες και γεωτρήσεις με τα ειδικά πλοία που η Τουρκία έχει αποκτήσει σε διάφορα σημεία της κυπριακής ΑΟΖ. Στις πιθανές ερμηνείες για τις τουρκικές κινήσεις, πέραν της αντίδρασης στην απομόνωση και περιθωριοποίηση στην Ανατολική Μεσόγειο, θα πρέπει, πάντως, να ληφθεί σοβαρά υπόψη το σχέδιο της «Γαλάζιας Πατρίδας» και η τουρκική επιδίωξη εξέλιξης σε περιφερειακή δύναμη στην περιοχή της Μεσογείου.

Στον χώρο της Ανατολικής Μεσογείου, η Ελλάδα δεν είναι προς το παρόν κεντρικός παίκτης (με την έννοια της ανακάλυψης και εκμετάλλευσης κοιτασμάτων υδρογονανθράκων, αν και υπάρχουν βάσιμες ελπίδες ότι αυτό μπορεί να αλλάξει εφόσον οι ερευνητικές γεωτρήσεις των εταιρειών ExxonMobil και Chevron νοτίως της Κρήτης είναι επιτυχημένες). Ενδιαφέρεται, όμως, έντονα για την περαιτέρω οικοδόμηση μιας στρατηγικής σχέσης με το Ισραήλ και την Αίγυπτο (και την Κύπρο). Για τη μεταφορά του ισραηλινού και κυπριακού φυσικού αερίου προτιμά τη λύση ενός αγωγού (EastMed). Εφόσον προκριθεί η λύση του υγροποιημένου αερίου (LNG), ενδιαφέρεται για τον ρόλο του βασικού διαμετακομιστή μέσω των ελληνικών εταιρειών που έχουν κατασκευάσει ειδικά πλοία μεταφοράς, ενώ προβάλλει και τον ρόλο της Ρεβυθούσας ή της σχεδιαζόμενης εγκατάστασης στην Αλεξανδρούπολη.

Στις 2 Ιανουαρίου 2020, Ελλάδα, Κύπρος και Ισραήλ υπέγραψαν συμφωνία για την κατασκευή του αγωγού EastMed (μήκους 1.900 χλμ. και κόστους περίπου 6 δισ. ευρώ), που θα μεταφέρει φυσικό αέριο από την Ανατολική Μεσόγειο προς την Κρήτη και την ηπειρωτική Ελλάδα και στη συνέχεια προς την Ιταλία. Η τελευταία δεν έχει ακόμη υπογράψει τη συμφωνία. Και το ενδιαφέρον για τον αγωγό φαίνεται να έχει ατονήσει τα τελευταία χρόνια, καθώς άλλες λύσεις κρίνονται ως οικονομικά πιο συμφέρουσες.

Στις 16 Ιανουαρίου 2020, επτά χώρες της Ανατολικής Μεσογείου (Ελλάδα, Κύπρος, Αίγυπτος, Ιταλία, Ισραήλ, Ιορδανία και Παλαιστινιακή Αρχή) δημιούργησαν το Eastern Mediterranean Gas Forum, μια πλατφόρμα συνεργασίας για θέματα φυσικού αερίου με έδρα το Κάιρο.

Θα πρέπει, τέλος, να σημειωθεί η άποψη ορισμένων ειδικών για την περιορισμένη οικονομική σημασία των όποιων ανακαλύψεων υδρογονανθράκων στην Ανατολική Μεσόγειο λόγω της σταδιακής απομάκρυνσης της Ευρώπης από τα ορυκτά καύσιμα προς τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (ΑΠΕ). Σύμφωνα με την άποψη αυτή, υπάρχουν σημαντικές αβεβαιότητες όχι μόνο για το μέγεθος των υπό ανακάλυψη κοιτασμάτων, αλλά και για τον χρόνο και το κόστος εξόρυξης, καθώς και την εμπορική τους αξία. Ωστόσο, φαίνεται να κερδίζει έδαφος η άποψη περί υψηλής αξίας του φυσικού αερίου ως «καυσίμου-γέφυρας» στην πορεία μετάβασης προς τις ΑΠΕ.

Ενέργεια (Ελλάδα)

Η μοναδική ανακάλυψη και εξόρυξη υδρογονανθράκων στην Ελλάδα έγινε στην περιοχή του Πρίνου, δυτικά της Θάσου. Στο πεδίο σήμερα η παραγωγή έχει διακοπεί προσωρινά, αλλά βρίσκεται σε διαδικασία επανέναρξης.

Η χώρα μας, μετά ουσιαστική αδράνεια δεκαπέντε περίπου ετών, ορθώς υιοθέτησε (2011) νέα πολιτική στην έρευνα-εκμετάλλευση υδρογονανθράκων στις θαλάσσιες ζώνες της στο Ιόνιο και νοτίως της Κρήτης. Ανελήφθησαν νομοθετικές πρωτοβουλίες, υιοθετήθηκε νομοθεσία που προβλέπει ρητά τη μέση γραμμή ίσης αποστάσεως ως βάσης οριοθέτησης ελλείψει συμφωνίας και τέλος η εν λόγω νέα νομοθεσία ανακοινώθηκε επισήμως στον ΟΗΕ. Επίσης, σε εφαρμογή της νέας αυτής πολιτικής προκηρύχθηκαν διεθνείς διαγωνισμοί για την εκμετάλλευση συγκεκριμένων θαλασσίων οικοπέδων στις περιοχές που προαναφέρθηκαν, αφού προηγήθηκε κατάλληλη έρευνα και συλλογή σεισμικών και άλλων δεδομένων. Υπάρχουν βάσιμες ελπίδες για την εκμετάλλευση (πιθανώς σχετικά μικρών) κοιτασμάτων στο Ιόνιο και στην Ήπειρο. Σε περίπτωση ανακαλύψεων στις θαλάσσιες περιοχές νότια της Κρήτης, τα κοιτάσματα μπορεί να είναι πολύ μεγάλου μεγέθους.

Βεβαίως, τόσο στην εσωτερική συζήτηση επί του θέματος όσο και στις σχετικές κινήσεις μας σε διεθνές επίπεδο, θα πρέπει να αποφευχθούν οι υπερβολές και οι υψηλές προσδοκίες που δεν στηρίζονται σε επιστημονικά στοιχεία. Οι ειδικοί (επιστήμονες και κρατικοί λειτουργοί) γνωρίζουν την έλλειψη επαρκών επιστημονικών δεδομένων, τις διπλωματικές δυσκολίες, αλλά και το χρονικό διάστημα που απαιτείται για την έναρξη εμπορικής εκμετάλλευσης ενός κοιτάσματος. Στόχος μας θα πρέπει να είναι η μεγέθυνση του ενεργειακού ίχνους και η μετατροπή της χώρας σε ενεργειακό παίκτη (και όχι απλό «θεατή») και, ιδανικά, σε ενεργειακό κόμβο μέσω του αγωγού TAP και κάθετων αγωγών (interconnectors) προς Βουλγαρία (και μελλοντικά προς Βόρεια Μακεδονία), καθώς και του Κάθετου Διαδρόμου ο οποίος θα ξεκινά από την Αλεξανδρούπολη και θα τροφοδοτεί με αμερικανικό υγροποιημένο φυσικό αέριο σημαντικό τμήμα των Βαλκανίων και την Ουκρανία

Ενέργεια (Ελλάδα-Τουρκία)

Η ενέργεια αποτελεί τομέα προστριβών, αλλά και (περιορισμένης) συνεργασίας για Ελλάδα και Τουρκία. Σε ζητήματα αντιπαράθεσης και τις γενικότερες επιδιώξεις της Τουρκίας στο Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο γίνεται αναφορά σε άλλα λήμματα. Όσον αφορά στη συνεργασία, ο αγωγός TGI (Turkey-Greece Interconnector) μεταφέρει αζερικής προέλευσης φυσικό αέριο από την Τουρκία στην Ελλάδα. Ο αγωγός TAP (Trans Adriatic Pipeline) μεταφέρει φυσικό αέριο από το Αζερμπαϊτζάν στην Ιταλία, μέσω Τουρκίας, Ελλάδας και Αλβανίας.

Ενιαίος Αμυντικός Χώρος Ελλάδας-Κύπρου

Το Δόγμα του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου Ελλάδας-Κύπρου (ΕΑΧ) συνιστούσε μια στρατηγική εκτεταμένης αποτροπής (extended deterrence), στο πλαίσιο της εσωτερικής εξισορρόπησης του αντιπάλου, και είχε τόσο πολιτικούς όσο και στρατιωτικούς στόχους.

Οι στόχοι τους οποίους επιδίωξε να επιτύχει η ελληνική πλευρά στον στρατιωτικό τομέα ήταν κατ' ανάγκην σχετικά περιορισμένοι. Και χρησιμοποιούμε τον όρο «κατ' ανάγκην» διότι δεν ήταν δυνατόν να μεταβληθούν σημαντικά ορισμένοι παράγοντες, όπως η γεωγραφική εγγύτητα της Κύπρου με την Τουρκία και η απόστασή της από την Ελλάδα, η αριθμητική υπεροχή της Τουρκίας (ιδιαίτερα στον αέρα), οι δημογραφικοί δείκτες σε Ελλάδα και Κύπρο (σε σχέση με τους αντίστοιχους στην Τουρκία) και οι οικονομικές δυσκολίες για την ελληνική πλευρά. Κακή, βέβαια, ήταν η κατάσταση και της τουρκικής οικονομίας, αλλά η ελληνική πλευρά ήταν αυτή που προσπαθούσε να μεταβάλει την ισχύουσα κατάσταση και οι οικονομικές απαιτήσεις ήταν σαφώς υψηλότερες.

Το σημαντικότερο, ίσως, ερώτημα σχετικά με το Δόγμα του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου αφορά το κατά πόσον θα ενίσχυε την ελληνική και κυπριακή αποτρεπτική ικανότητα. Σύμφωνα με τον Liddell Hart, η επιτυχία της στρατηγικής είναι συνάρτηση της ικανότητας στάθμισης και του συντονισμού των διαθέσιμων μέσων με τους σκοπούς. Υπό αυτή την οπτική γωνία, πληρούσε το δόγμα του ενιαίου αμυντικού χώρου τις απαραίτητες προϋποθέσεις; Συνολικά φαίνεται ότι η απόφαση για τον Ενιαίο Αμυντικό Χώρο ήταν μια απόφαση η οποία ελήφθη περισσότερο στο επίπεδο της επικοινωνιακής πολιτικής και λιγότερο σε εκείνο της «υψηλής στρατηγικής» ή της στρατηγικής εθνικής ασφαλείας (και σε κάθε περίπτωση χωρίς την ουσιαστική συμμετοχή του υπουργείου Εξωτερικών κατά τη διαδικασία διασαφήνισης των στόχων και αποτίμησης των πιθανών συνεπειών).

Κεντρικό συστατικό στοιχείο της απόφασης για την προώθηση του ΕΑΧ ήταν η αγορά του –ρωσικής προέλευσης– συστήματος S-300 και η εγκατάστασή του στην Κύπρο. Ωστόσο, το σύστημα S-300, για να είναι αποτελεσματικό, θα έπρεπε να αποτελέσει τμήμα ενός δικτύου αεράμυνας που θα συμπληρωνόταν από αντιαεροπορικά πυραυλικά συστήματα μικρότερου βεληνεκούς και, κυρίως, από μαχητικά αεροσκάφη, κάτι που βεβαίως δεν έγινε ποτέ. Εκ των υστέρων διαφαίνεται ότι η παραγγελία των S-300 είχε ως στόχο τη χρήση τους ως διαπραγματευτικού χαρτιού (bargaining chip) για την αποστρατιωτικοποίηση της νήσου ή την εξασφάλιση πολιτικών παραχωρήσεων της τουρκικής πλευράς στις ενταξιακές συνομιλίες. Η τελική υποχώρηση της ελληνικής πλευράς και η μεταφορά και η εγκατάσταση του αντιαεροπορικού πυραυλικού συστήματος στην Κρήτη (όσο κι αν το κύριο βάρος της απόφασης έφερε η κυπριακή κυβέρνηση και όσο κι αν η απόφαση αποτελούσε

ουσιαστικά μονόδρομο υπό τις συνθήκες της εποχής) αποτέλεσε πλήγμα κατά της ελληνικής αξιοπιστίας.

Επιχειρησιακός έλεγχος Αιγαίου
Μετά την αποχώρηση της Ελλάδας από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ, το 1974, η Τουρκία αμφισβήτησε την ευθύνη της Ελλάδας για τον επιχειρησιακό έλεγχο του Αιγαίου με σειρά ενεργειών της. Το ζήτημα διευθετήθηκε εν μέρει με την επανένταξη της Ελλάδας το 1980. Η Τουρκία εξακολουθούσε να θέτει θέμα επιχειρησιακών ορίων, ενώ σε δύο ακόμη περιπτώσεις, το 1992 (Νέα Δομή Διοίκησης) και το 2000 (Σχέδιο οριοθέτησης περιοχών εναέριας αστυνόμευσης), προσπάθησε να θέσει νέα δεδομένα. Σχετικές διαφωνίες και περιοδικές τριβές παραμένουν, αν και η σημασία τους έχει μειωθεί σημαντικά λόγω των αλλαγών στη δομή διοίκησης του ΝΑΤΟ.

Έρευνα και Διάσωση
Η έρευνα και διάσωση (Search & Rescue/SAR) για τα ναυτικά ατυχήματα διέπεται από τη διεθνή Σύμβαση του Αμβούργου του 1979 για τη θαλάσσια έρευνα και διάσωση, ενώ για τα αεροπορικά ατυχήματα από τις σχετικές συμφωνίες που έχουν γίνει στο πλαίσιο του Διεθνούς Οργανισμού Πολιτικής Αεροπορίας (ICAO). Σύμφωνα με την Περιφερειακή Συμφωνία Αεροναυτιλίας του 1952, οι περιοχές ευθύνης κρατών για αεροπορικά δυστυχήματα είναι αντίστοιχες με τα FIR. Εάν συμβεί κάποιο αεροπορικό δυστύχημα και το αεροπλάνο καταπέσει στη θάλασσα, εφαρμόζονται οι σχετικές διατάξεις περί έρευνας και διάσωσης του ICAO. Αντιθέτως, στην περίπτωση των ναυτικών ατυχημάτων, η σύμβαση του Αμβούργου προβλέπει ότι όπου υπάρχει ανοιχτή θάλασσα θα πρέπει να υπάρχει συμφωνία μεταξύ των παράκτιων κρατών.

Η Ελλάδα από το 1944 συντονίζει τις επιχειρήσεις έρευνας και διάσωσης σε όλες τις περιοχές που υπάρχουν ανοιχτές θάλασσες στο Αιγαίο. Η ζώνη έρευνας και διάσωσης συμπίπτει με τη ζώνη του FIR. Συμφωνία μεταξύ των δύο κρατών δεν έχει υπάρξει, διότι η Τουρκία προσπαθεί να εξομοιώσει τα αεροπορικά με τα ναυτικά ατυχήματα και κατ' επέκταση να αμφισβητήσει τα όρια του FIR Αθηνών. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η έρευνα και διάσωση, όπως και το ζήτημα του ελέγχου της εναέριας κυκλοφορίας στο FIR Αθηνών (βλέπε σχετικό λήμμα), δεν αποτελούν κυριαρχικά δικαιώματα αλλά διοικητικές αρμοδιότητες.

Η

ΗΠΑ, Ελλάδα, Τουρκία
Θα μπορούσαν να γραφτούν πάρα πολλά για την τριγωνική σχέση Ουάσιγκτον-Αθήνας-Άγκυρας, την αμερικανική πολιτική ισορροπιών που εκφράστηκε με τη σχέση 7/10 όσον αφορά τη στρατιωτική βοήθεια προς Ελλάδα και Τουρκία, τις όποιες ευθύνες για την τραγωδία της Κύπρου, κ.λπ.

Μετά από μια πολύ δύσκολη περίοδο (όπου κυκλοφόρησαν φήμες περί μεταφοράς ορισμένων στρατιωτικών δραστηριοτήτων από την αεροπορική βάση του Ιντσιρλίκ σε στρατιωτικές εγκαταστάσεις στον ελληνικό χώρο), σήμερα οι σχέσεις ΗΠΑ-Τουρκίας είναι πολύ καλές, κυρίως λόγω της προσωπικής σχέσης Τραμπ-Ερντογάν. Πολύ καλές, ωστόσο, παραμένουν και οι ελληνο-αμερικανικές σχέσεις, οι οποίες διανύουν ίσως την καλύτερη περίοδο στην ιστορία τους. Η βάση της Σούδας είναι εξαιρετικά σημαντική για τις αμερικανικές στρατιωτικές δραστηριότητες στην Ανατολική Μεσόγειο, όπως και η Αλεξανδρούπολη για την περιοχή της Μαύρης Θάλασσας.

Τον Οκτώβριο 2019 υπογράφηκε η συμφωνία αμυντικής συνεργασίας Mutual Defense Cooperation Agreement (MDCA), η οποία προβλέπει την αύξηση της αμερικανικής στρατιωτικής παρουσίας στην Ελλάδα και την εμβάθυνση της στρατηγικής σχέσης των δύο χωρών. Ιδιαίτερο ενεργειακό και στρατιωτικό ενδιαφέρον επιδεικνύουν οι ΗΠΑ για το λιμάνι της Αλεξανδρούπολης. Επίσης, οι ΗΠΑ ενδιαφέρονται για την τριγωνική συνεργασία Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ και τη συμμετοχή τους σε αυτήν (σχήμα «3+1»). Σε κάθε περίπτωση, αυτή η πολύ καλή σχέση με την Ουάσιγκτον είναι ιδιαίτερα καλοδεχούμενη, αλλά φρόνιμο θα είναι να μην έχουμε υπερβολικά υψηλές προσδοκίες δεδομένης της συνεχιζόμενης επιδίωξης της Ουάσιγκτον να μην «απωλέσει» μια χώρα όπως η Τουρκία που θεωρείται ότι έχει υψηλή γεωστρατηγική αξία.

Θ

Θερμή γραμμή επικοινωνίας («κόκκινο τηλέφωνο»)
Στις κρίσεις του 1987 και του 1996 (Ίμια) ήταν εμφανής η έλλειψη άμεσων διαύλων επικοινωνίας μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Ιδιαιτέρα στα Ίμια, οι όποιες διαβουλεύσεις έγιναν κυρίως μέσω Ουάσιγκτον και δευτερευόντως μέσω Βρυξελλών (ΝΑΤΟ). Ένα από τα οφέλη της ελληνοτουρκικής προσέγγισης που ξεκίνησε το 1999 ήταν η δημιουργία απευθείας διαύλων επικοινωνίας («κόκκινα τηλέφωνα») σε πολλαπλά επίπεδα (πρωθυπουργών, υπουργών Εξωτερικών και Άμυνας, αρχηγών ΓΕΕΘΑ). Αυτοί οι δίαυλοι επικοινωνίας λειτούργησαν στο παρελθόν λίαν αποτελεσματικά στη διαχείριση διαφόρων «περιστατικών». Μένει να αποδειχθεί αν οι δίαυλοι αυτοί θα λειτουργήσουν και στην παρούσα συγκυρία αποτελεσματικά, σε περίπτωση που χρειαστεί να χρησιμοποιηθούν.

Θεωρία Δυόμισι Πολέμων
Το 1996 δημοσιεύθηκε άρθρο του υψηλόβαθμου Τούρκου διπλωμάτη Şükrü Elekdağ με θέμα "Two and a Half War Strategy", στο τεύχος Μαρτίου-Μαΐου του τουρκικού περιοδικού *Perceptions*. Το τριμηνιαίο αυτό περιοδικό εκδιδόταν από το Strategic Studies Center, το οποίο χρηματοδοτείτο από το υπουργείο Εξωτερικών. Ο κ. Elekdağ ήταν ο ένας από τους δύο εμπειρογνώμονες που είχε ορίσει η Τουρκία για τον «διάλογο σοφών» με την Ελλάδα και ήταν πρόσωπο με επιρροή στο υπουργείο Εξωτερικών. Σταχυολογούμε τα σημαντικότερα σημεία του άρθρου:

- «Για να προκαλέσει κοινωνικό και πολιτικό χάος στο εσωτερικό της Τουρκίας, και να μπορέσει να επιβάλει τετελεσμένα γεγονότα στο Αιγαίο, η Ελλάδα προσφέρει σημαντική οικονομική υποστήριξη

στο PKK. Επιπλέον, στέλνει τρομοκράτες του PKK που έχουν εγκατασταθεί στο έδαφός της, για να πραγματοποιήσουν επιθέσεις κατά της τουρκικής βιομηχανίας τουρισμού».

- «Η Αθήνα προσπαθεί να αλλάξει υπέρ της την ισορροπία δυνάμεων στο Αιγαίο, όσον αφορά τις ναυτικές και αεροπορικές δυνάμεις. Το πράττει αυτό με βάση την υπόθεση ότι οι ΗΠΑ και οι Ευρωπαίοι δεν θα επιτρέψουν μια ελληνοτουρκική σύγκρουση μεγάλης διάρκειας. Έτσι, οι αεροπορικές και ναυτικές επιχειρήσεις στην αρχή των εχθροπραξιών θα είναι αποφασιστικής σημασίας».
- «Η ειρήνη με την Ελλάδα εξαρτάται αποκλειστικά από τη διατήρηση αδιαμφισβήτητης στρατιωτικής ανωτερότητας από τουρκικής πλευράς. Το κλειδί για τη σταθερότητα στο Αιγαίο είναι η αποτρεπτική ισχύς της Τουρκίας».
- «Στη δεύτερη φάση, μετά την επέκταση των χωρικών υδάτων στα 12 μίλια, η Ελλάδα σκοπεύει να δηλώσει ότι το τρίγωνο που οριοθετείται από τη Ρόδο, την Κρήτη και την Κύπρο αποτελεί την αποκλειστική οικονομική ζώνη της. Έτσι, θα περικλείσει την Τουρκία με μια "στρατηγική ζώνη" από τη Λήμνο, απέναντι από τα Δαρδανέλια, μέχρι τον κόλπο του Ισκέντερουν [σ.σ. Αλεξανδρέττα], και θα θέσει υπό τον έλεγχό της όλες τις οδούς ανεφοδιασμού που οδηγούν στην Ανατολία».
- «Η Τουρκία θεωρεί ότι η δημιουργία μιας πολιτικής κρίσης με τη Συρία που θα κλιμακωθεί σε σύρραξη θα δώσει την ευκαιρία στην Ελλάδα να πραγματοποιήσει τα σχέδιά της στο Αιγαίο και θα υποχρεώσει την Τουρκία να διεξαγάγει διμέτωπο αγώνα».
- «Από εδώ και πέρα η Τουρκία δεν πρέπει να στηρίζεται στη συλλογική άμυνα του ΝΑΤΟ. Η Τουρκία θα πρέπει να βασίζεται αποκλειστικά στις δικές της δυνάμεις».
- «Σε περίπτωση στρατιωτικής σύρραξης της Τουρκίας με κάποια γειτονική χώρα, η εξωτερική υποστήριξη προς το PKK θα αυξηθεί και η εσωτερική απειλή θα απασχολήσει μια πολύ μεγαλύτερη στρατιωτική δύναμη».
- «Οι πιθανοί επιτιθέμενοι κατά της Τουρκίας [σ.σ. Ελλάδα και Συρία] θα συγχρονίσουν τις κινήσεις τους».
- «Για τους παραπάνω λόγους, η Τουρκία θα πρέπει να υιοθετήσει μια στρατηγική "δυόμισι πολέμων", δηλαδή δύο ταυτόχρονων επιχειρήσεων μεγάλης κλίμακας στο Αιγαίο και στα νοτιοανατολικά σύνορά της, και να είναι έτοιμη για ένα "μισό πόλεμο" στο εσωτερικό της χώρας κατά του PKK».

Μετά τις τελευταίες εξελίξεις στη Συρία και την Ανατολική Μεσόγειο, στην τουρκική γεωπολιτική σκέψη τη θέση της Συρίας ως πιθανού αντιπάλου έχει πάρει το Ισραήλ.

Ι

Ίμια

Στο πλαίσιο της τουρκικής θεωρίας των «γκρίζων ζωνών», οι πιο «διάσημες» αμφισβητούμενες νησίδες/βραχονησίδες ήταν, φυσικά, τα Ίμια, με τη Γαύδο να ακολουθεί σε μικρή απόσταση (η κρίση του 1996 παρουσιάζεται σε σχετικό λήμμα στο παρόν «Αλφαβητάρι», αλλά και εκτενέστερα στο κείμενο του Άγγελου Συρίγου). Για πολλά χρόνια, η τουρκική θέση (όπως τουλάχιστον εκφραζόταν από επίσημα χείλη) ήταν ότι επρόκειτο για περιοχές μη καθορισμένης κυριαρχίας.

Εδώ και μερικά χρόνια, η τουρκική θέση όσον αφορά τα Ίμια μεταβλήθηκε από «βραχονησίδες ακαθόριστης κυριαρχίας» σε «περιοχή τουρκικής κυριαρχίας», με την άποψη αυτή να εκφράζεται σχεδόν αποκλειστικά μέσω διπλωματικών διαύλων.

Ο πλήρης κατάλογος των αμφισβητούμενων νησίδων/βραχονησίδων δεν είχε δημοσιοποιηθεί επισήμως (βλέπε και λήμμα για «γκρίζες ζώνες»). Οι δε κυβερνήσεις του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (AKP) ήταν αρκετά προσεκτικές όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίο αναφέρονταν δημοσίως στο ζήτημα αυτό.

Όπως σημειώνεται και στο λήμμα περί «γκρίζων ζωνών», για εσωτερικούς λόγους η τουρκική αντιπολίτευση κατέστησε το ζήτημα των «γκρίζων ζωνών» αντικείμενο του δημόσιου πολιτικού διαλόγου στη γειτονική χώρα.

Η Άγκυρα θεωρεί ότι, «φορτώνοντας» τη διμερή ατζέντα με πρόσθετα ζητήματα, θα σηκωθεί από ένα μελλοντικό τραπέζι διαπραγματεύσεων με περισσότερα «κέρδη». Το ερώτημα είναι αν η Τουρκία υπολόγισε ορθά τη σχέση κόστους-οφέλους με την επιλογή της να κλιμακώσει την αντιπαράθεση σε ένα θέμα όπου οι διεθνείς συνθήκες και οι σχετικοί χάρτες (συμπεριλαμβανομένων και επίσημων τουρκικών χαρτών) καθιστούν τη νομική θέση της ιδιαίτερα αδύναμη.

Αλλά βεβαίως το βασικό εργαλείο της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής έναντι της Ελλάδας παραμένει η ισχύς και όχι το διεθνές δίκαιο.

Ισορροπία στρατιωτικών δυνάμεων

Στο γράφημα της επόμενης σελίδας αποτυπώνεται η ισορροπία δυνάμεων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας.

Η Τουρκία έχει υλοποιήσει ή προγραμματίσει σημαντικές αγορές οπλικών συστημάτων οι οποίες θα αναβαθμίσουν τις στρατιωτικές δυνατότητές της, με κυριότερες την αγορά σύγχρονων αντιαεροπορικών συστημάτων (S-400) και μαχητικών αεροσκαφών Eurofighter. Ωστόσο, οι S-400 δεν φαίνεται να έχουν ενεργοποιηθεί ακόμη, ενώ –μέχρι στιγμής τουλάχιστον– έχουν οδηγήσει στον αποκλεισμό της Τουρκίας από το πρόγραμμα παραγωγής και από την απόκτηση των μαχητικών αεροσκαφών τελευταίας γενιάς F-35. Επιπλέον, τα αεροσκάφη Eurofighter, τα οποία φαίνεται να υπολείπονται ποιοτικά των αεροσκαφών Rafale και F-16 Viper (και βεβαίως και των F-35, τα οποία θα υπηρετούν στην Ελληνική Πολεμική Αεροπορία από το 2028), έχουν τη φήμη «δύσκολου» αεροσκάφους σε ό,τι αφορά τη συντήρηση και γενικότερη υποστήριξη.

Αυτό, όμως, που αποτελεί παράγοντα ιδιαίτερου προβληματισμού είναι ότι τις τελευταίες δύο δεκαετίες η Τουρκία έχει δώσει σημαντικό βάρος στην ανάπτυξη της αμυντικής βιομηχανίας της, ενώ επενδύει σε στρατηγικά όπλα, μη-επανδρωμένα οχήματα, πυραυλικά συστήματα, αισθητήρες και συστήματα πληροφοριών, σκάφη επιφανείας και διαστημικά μέσα. Αυτό έχει οδηγήσει σε σημαντική αύξηση της στρατηγικής αυτονομίας της, καθώς και σε οικονομικά οφέλη.

Η πρόσφατη βελτίωση στις σχέσεις της Τουρκίας με τις ΗΠΑ και ορισμένες σημαντικές ευρωπαϊκές χώρες –χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν συνεχίζουν να υφίστα-

νται σημαντικά προβλήματα, ιδιαίτερα σε ευρωπαϊκό επίπεδο– έχει μεν οφέλη για την Τουρκία, αλλά οδηγεί και στη διατήρηση ενός βαθμού επιρροής στις επιλογές εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας έναντι της Ελλάδας (χωρίς, βεβαίως, να έχουμε αυταπάτες ότι σε μια πραγματικά δύσκολη στιγμή θα μπορούμε να στηριχτούμε σε κάποιον άλλο, πλην των δικών μας δυνάμεων).

Υπάρχουν, όμως, καλά νέα όσον αφορά στην ενίσχυση των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων την τελευταία πενταετία, μετά από μια δεκαετία οικονομικής κρίσης και αδυναμίας. Στο γράφημα γίνεται μια προσπάθεια παρουσίασης της προόδου που έχει σημειωθεί, ενώ έχει ξεκινήσει μια προσπάθεια ενίσχυσης της ελληνικής αμυντικής βιομηχανίας και του εθνικού οικοσυστήματος στους τομείς της άμυνας και ασφάλειας. Σημαντικό στόχο πρέπει, ασφαλώς, να αποτελέσει η αξιοποίηση των ευκαιριών σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Αν και επί του παρόντος δεν διαφαίνεται σοβαρός λόγος ανησυχίας για ριζική ανατροπή της ισορροπίας στρατιωτικών δυνάμεων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, η διατήρηση ισχυρής και αξιόπιστης αποτρεπτικής ικανότητας απέναντι σε έναν αντίπαλο με σχεδόν τριπλάσιες αμυντικές δαπάνες, ισχυρή αμυντική βιομηχανία και υψηλές περιφερειακές φιλοδοξίες (αλλά, βεβαίως, και ανοιχτά μέτωπα) δεν θα είναι απλή υπόθεση. Σημαντικό ρόλο στην προσπάθεια αυτή θα μπορούσε να παίξει η αξιοποίηση νέων τεχνολογιών στο πλαίσιο ενός λιγότερο συμβατικού τρόπου σκέψης (out-of-the-box thinking) και ενέργειας.

Ισραήλ-Τουρκία

Τη στρατηγική σχέση της δεκαετίας του 1990 διαδέχτηκε η δύσκολη σχέση της εποχής Ερντογάν, με αποκορύφωμα τα επεισόδια του Νταβός και του πλοίου «Μαβί Μαρμαρά», αλλά και τα όσα συνέβησαν μετά την 7η Οκτωβρίου 2023. Η ψυχοσύνθεση του ισραηλινού κράτους και ιδιαίτερα των μηχανισμών εξωτερικής πολιτικής και ασφάλειας, πιθανότατα δεν θα επιτρέψει την πλήρη ομαλοποίηση των σχέσεων με μια ισλαμική Τουρκία (παρά την επιθυμία και τις προτροπές των ΗΠΑ και παρά τα πολύ σημαντικά οικονομικά συμφέροντα ανάμεσα στις δύο χώρες). Επιπλέον, κάθε διαδικασία τουρκο-ισραηλινής προσέγγισης θα δοκιμάζεται στην επόμενη παλαιστινιακή κρίση.

Στον τομέα της ενέργειας, που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για Κύπρο και Ελλάδα, δυσκολεύεται κανείς να φανταστεί ότι το Ισραήλ θα εμπιστευτεί μια χώρα όπως η σημερινή Τουρκία, με μια «ιδιαίτερη» και δυναμική περιφερειακή ατζέντα και θα εξαρτήσει την κεντρική οδό μεταφοράς του φυσικού αερίου του προς την Ευρώπη από τις καλές σχέσεις με την Άγκυρα.

Αν και μια σχετική βελτίωση των διμερών οικονομικών σχέσεων δεν μπορεί να αποκλειστεί, η επιστροφή στα προ του 2000 επίπεδα στρατηγικής συνεργασίας θα πρέπει να θεωρείται σχεδόν απίθανη.

Κ

Κίνητρα-αίτια τουρκικής συμπεριφοράς

Ο Κινέζος στρατηγός και στρατηγιστής Σουν Τζου υπογράμμισε πριν από 2.500 χρόνια την ανάγκη γνώσης του αντιπάλου ως απαραίτητης προϋπόθεσης για την επιτυχή αντιμετώπισή του. Οι σχετικές επιδόσεις μας είναι δυστυχώς μάλλον φτωχές. Η σχετικά περιορισμένη κατανόηση της εσωτερικής πολιτικής κατάστασης και της τουρκικής στρατηγικής σκέψης δυστυχώς δεν μας επιτρέπει να επιδιδόμαστε σε τέτοιου είδους διανοητικές ασκήσεις με υψηλά ποσοστά επιτυχίας. Παραμένει ζητούμενη μια συστηματική και σε βάθος προσπάθεια μελέτης, ανάλυσης και κατανόησης των σύγχρονων πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών εξελίξεων στη γειτονική χώρα, καθώς η επαρκής κατανόηση των εσωτερικών διεργασιών και των εξωτερικών σχεδιασμών αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τον σχεδιασμό μιας αποτελεσματικής εξωτερικής πολιτικής με κεντρικό στόχο τη διαχείριση των προκλήσεων και, ει δυνατόν, την ομαλοποίηση των σχέσεων.

Αναφέρονται ενδεικτικά πέντε μεταβλητές (προφανώς υπάρχουν αρκετές ακόμη) που βοηθούν στην κατανόηση της συμπεριφοράς της Τουρκίας στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής:

(α) Η τουρκική ανησυχία και νευρικότητα («Σύνδρομο των Σεβρών»), η οποία συνδυάζεται με τις υψηλές φιλοδοξίες του κ. Ερντογάν όσον αφορά τον περιφερειακό και ευρύτερο ρόλο της χώρας του. Αυτό το μείγμα νευρικότητας και αλαζονείας προκαλεί ανησυχία σε αρκετές άλλες χώρες.

(β) Η αναδιάταξη των εξωτερικών συμμαχιών της Τουρκίας, σε μια προσπάθεια να προωθήσει ταυτόχρονα μια σειρά μάλλον αντιφατικών και ασύμβατων επιδιώξεων: να αναβαθμίσει τον ρόλο της στο ΝΑΤΟ, να σημειώσει πρόοδο στις ενταξιακές διαπραγματεύσεις στην ΕΕ, να ενισχύσει τις σχέσεις με τις ΗΠΑ, να διατηρήσει καλές σχέσεις με τη Ρωσία, να αναπτύξει τις σχέσεις της με την Κίνα και να γίνει μέλος των BRICS, αλλά και να αναβαθμίσει σημαντικά τον ρόλο της και να αυξήσει την επιρροή της τόσο στη Μέση Ανατολή και στον ευρύτερο μουσουλμανικό κόσμο, όσο και στην Κεντρική Ασία.

(γ) Η επιρροή των εθνικιστικών κύκλων στο εσωτερικό της Τουρκίας, και το ενδεχόμενο να κατηγορηθεί η κυβέρνηση του ΑΚΡ –ή οποιαδήποτε άλλη κυβέρνηση– για πλημμελή υπεράσπιση των τουρκικών εθνικών συμφερόντων.

(δ) Το ότι στην Ανατολική Μεσόγειο, αλλά και στο Αιγαίο, ο κ. Ερντογάν, αλλά και το σύνολο σχεδόν των τουρκικών ελίτ φαίνονται να έχουν υιοθετήσει την προταθείσα επιθετική στρατηγική που βασίζεται στο αφήγημα της «Γαλάζιας Πατρίδας»

(ε) Επιπλέον, το ότι στο Αιγαίο η Τουρκία εφαρμόζει εδώ και δεκαετίες μια πολιτική «γκριζοποίησης», σε μια προσπάθεια βελτίωσης της διαπραγματευτικής θέσης της σε περίπτωση μελλοντικών διαπραγματεύσεων για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας.

Κοινή γνώμη και ελληνοτουρκικές σχέσεις

Η ευθύνη για την ελλιπή ενημέρωση ή στρεβλή κατανόηση ορισμένων ζητημάτων εξωτερικής πολιτικής επιμερίζεται σε σημαντικό τμήμα του πολιτικού, πνευματικού και δημοσιογραφικού κόσμου της χώρας, που προτιμά εδώ και πολλά χρόνια να γίνεται ευχάριστο αναμασώντας στερεότυπα και απόψεις που ελάχιστη σχέση έχουν με την πραγματικότητα, παρά να ενημε-

Ισορροπία στρατιωτικών δυνάμεων

ΕΛΛΑΔΑ | ΤΟΥΡΚΙΑ

	ΕΛΛΑΔΑ	ΤΟΥΡΚΙΑ
Πληθυσμός (εκατ. άτομα)	10,48	85,66
ΑΕΠ (δισ. δολ.)	237,6	1.053
Προσωπικό Ε.Δ (άτομα)	143.000	355.000
Αμυντικές δαπάνες (δισ. δολ.)	6,19	28,37

Οπλικά συστήματα	ΕΛΛΑΔΑ	ΤΟΥΡΚΙΑ
ΑΡΜΑΤΑ ΜΑΧΗΣ	1.320	2.400
ΕΛΙΚΟΠΤΕΡΑ	60 επιθετικά 120 μεταφορικά	78 284
ΝΑΥΤΙΚΟ	9 υποβρύχια 13 φρεγάτες 13 ταχέα σκάφη 15 ελικόπτερα ναυτικής συνεργασίας	12 υποβρύχια 16 φρεγάτες 33 ταχέα σκάφη 27 ελικόπτερα ναυτικής συνεργασίας 4 κορβέτες 5 περιπολικά σκάφη 32 αποβατικός στόλος 9 αεροσκάφη ναυτικών επιχειρήσεων
ΑΕΡΟΠΟΡΙΑ	232 μαχητικά αεροσκάφη 32 F-4, 24 Mirage-2000-5,152 F-16, 24 Rafale 4 αεροσκάφη έγκαιρης προειδοποίησης, 26 μεσαία μεταφορικά αεροσκάφη, μικρός αριθμός UAVs 6 συστοιχίες PATRIOT 2 συστοιχίες S-300	254 μαχητικά αεροσκάφη 234 F-16, 20 F-4E 2020, 13 N/F-5, 7 αεροσκάφη εναέριου ανεφοδιασμού, 4 αεροσκάφη έγκαιρης προειδοποίησης, 82 μεταφορικά αεροσκάφη, αυξανόμενος αριθμός UAVs-UCAVs
ΕΞΟΠΛΙΣΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ	Μαχητικά αεροσκάφη 5ης γενιάς F-35, μεταφορικά ελικόπτερα, αναβάθμιση αεράμυνας, πυραυλικά συστήματα, νέα όπλα, νέες φρεγάτες και περιπολικά, εξοπλισμός σύγχρονου μαχητή, συστήματα αντι-drone, UAVs-USVs, δορυφορικά συστήματα, εκσυγχρονισμός οπλικών συστημάτων και μέσων	Μαχητικά αεροσκάφη 4,5 γενιάς, αντιαεροπορικά συστήματα, πυραυλικά συστήματα, βαλλιστικοί πύραυλοι, άρμα μάχης, αεροπλανοφόρο, αντιτορπιλικό αεράμυνας, υποβρύχια, φρεγάτες, πυραυλάκατοι, αποβατικά, περιπολικά ανοικτής θαλάσσης, UAVs-UCAVs, USVs, δορυφόροι

ρώνει αντικειμενικά και υπεύθυνα, όπως έχει άλλωστε υποχρέωση, τους πολίτες της χώρας για τις πραγματικές διαστάσεις του προβλήματος.

Ιδιαίτερα στο ζήτημα των ελληνοτουρκικών σχέσεων, είναι εξαιρετικά σημαντικό να διεξαχθεί επιτέλους μια νηφάλια δημόσια συζήτηση και να δοθούν υπεύθυνες και τεκμηριωμένες απαντήσεις σε μια σειρά ερωτημάτων. Για παράδειγμα, ποιες διαφωνίες αφορούν κυριαρχικά δικαιώματα και ποιες λειτουργικές αρμοδιότητες, πού το διεθνές δίκαιο ευνοεί την Ελλάδα και πού όχι, ποιες τουρκικές δραστηριότητες στο Αιγαίο είναι παράνομες και ποιες όχι, ποιο θα ήταν ένα ρεαλιστικό σχέδιο επίλυσης των διμερών προβλημάτων και ποιες θα ήταν οι θετικές και αρνητικές συνέπειες.

Οποιαδήποτε λύση σοβαρών προβλημάτων εξωτερικής πολιτικής –η οποία αναπόφευκτα θα εμπεριέχει το στοιχείο του συμβιβασμού, που λαμβάνει ασφαλώς υπόψη τα ζωτικά εθνικά συμφέροντα– απαιτεί μια στοιχειώδη συναίνεση των πολιτών μιας χώρας, οι οποίοι πρέπει να είναι επαρκώς πληροφορημένοι. Σε περίπτωση σημαντικής απόστασης μεταξύ των όρων μιας συμφωνίας και των (στερεότυπων) απόψεων της κοινής γνώμης (οι οποίες δεν θα πρέπει να υπαγορεύουν τις κινήσεις της πολιτικής ηγεσίας, αλλά δεν μπορούν, ωστόσο, και να αγνοηθούν), η έλλειψη δημοκρατικής νομιμοποίησης και το συνακόλουθο υψηλό πολιτικό κόστος θα δημιουργήσουν σημαντικά προβλήματα στην έγκριση και την υλοποίηση μιας συμφωνίας.

Κουρδικό ζήτημα

Το κουρδικό ζήτημα, στη σύγχρονη φάση του, ταλανίζει την Τουρκία για περίπου 45 χρόνια. Ο Ταγίπ Ερντογάν και το ΑΚΡ προώθησαν το λεγόμενο «Κουρδικό Άνοιγμα», με τη θρησκεία και όχι την εθνότητα ως συνδετικό στοιχείο των Τούρκων πολιτών, φτάνοντας στο σημείο να υποσχεθούν στους Κούρδους και έναν βαθμό τοπικής αυτονομίας. Η πολιτική αυτή, που για αρκετά χρόνια είχε και σημαντικά εκλογικά οφέλη για το ΑΚΡ, στηρίχτηκε σε μια διαπραγμάτευση με τον έγκλειστο στη φυλακή του Ιμραλί ηγέτη των Κούρδων, Αμπντουλάχ Οτζαλάν (που παραμένει πρόσωπο-κλειδί), και έφερε τις δύο πλευρές κοντά σε μια πολιτική λύση του κουρδικού προβλήματος την περίοδο 2014-2015. Ωστόσο, ο Ερντογάν, που πρέπει να πιστωθεί για το πολιτικό του θάρρος έως εκείνο το σημείο, χρεώνεται και με την εγκατάλειψη αυτής της πολιτικής και τη χρησιμοποίηση της «κουρδικής απειλής» για να κερδίσει τις επαναληπτικές εκλογές του Νοεμβρίου του 2015. Η

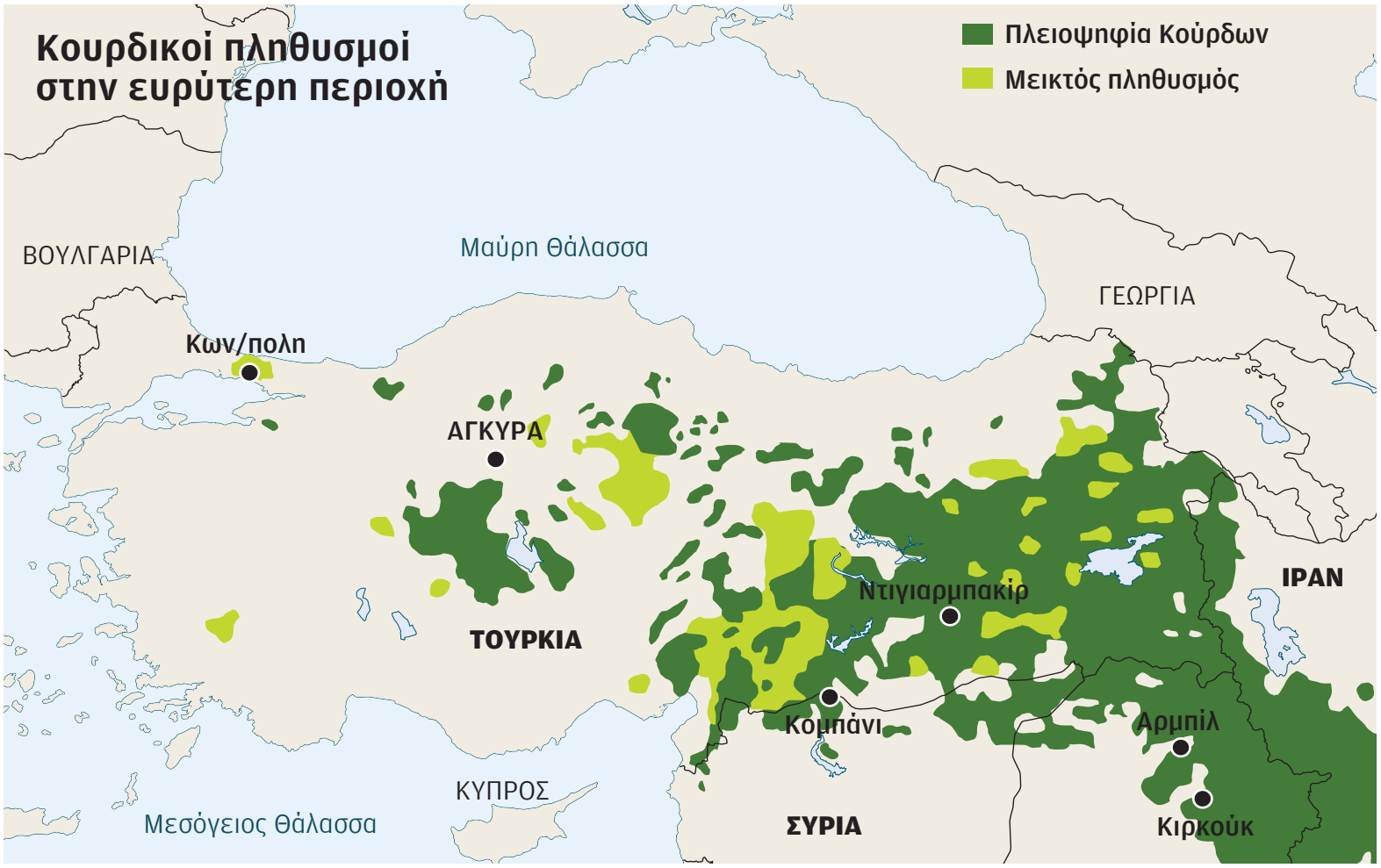

σημερινή περίοδος θυμίζει σε έναν βαθμό τη δεκαετία του 1980, όταν στις νοτιοανατολικές περιοχές της χώρας διεξαγόταν μια ανελέητη σύγκρουση μεταξύ δυνάμεων ασφαλείας και Κούρδων αυτονομιστών.

Η «δαιμονοποίηση» του PKK, αλλά και των μετριοπαθών Κούρδων από τον Ταγίπ Ερντογάν, μπορεί να τον βοήθησε να κερδίσει τις εκλογές, αλλά δημιούργησε άλλα προβλήματα και εντάσεις στο εσωτερικό της χώρας. Πάντως, αν και παρατηρείται αυξανόμενη πόλωση της τουρκικής κοινωνίας, δεν είναι σαφές ότι η πλειοψηφία των Κούρδων επιθυμεί εθνική χειραφέτηση. Εξάλλου, η γεωγραφική διασπορά τους μεταξύ μεγάλων αστικών κέντρων και νοτιοανατολικής Τουρκίας δεν διευκολύνει τέτοιες σκέψεις. Η ουσιαστική παραχώρηση πολιτιστικών δικαιωμάτων πιθανότατα θα συνέβαλλε σημαντικά στη διαχείριση του κουρδικού προβλήματος.

Το κουρδικό ζήτημα ήταν ανέκαθεν περίπλοκο, καθώς υπάρχει μια πολύ σημαντική περιφερειακή διάσταση. Η σταδιακή εδραίωση ενός κουρδικού κρατικού μορφώματος στο Βόρειο Ιράκ (παρά το προσωρινό «πισωγύρισμα» του δημοψηφίσματος τον Σεπτέμβριο 2017), σε συνδυασμό με την αδυναμία πολιτικής αντιμετώπισης του εσωτερικού κουρδικού ζητήματος και με τα τεκταινόμενα στη Συρία [τα οποία οδήγησαν την Τουρκία σε στρατιωτική επέμβαση και προσωρινή (;) κατοχή συριακών εδαφών], επανέφερε για το τουρκικό πολιτικο-στρατιωτικό κατεστημένο το «Σύνδρομο των Σεβρών», δηλαδή το ενδεχόμενο εδαφικού διαμελισμού της Τουρκίας ως αποτέλεσμα σχεδιασμών και ενεργειών «εξωτερικών δυνάμεων». Η εικόνα που περιγράψαμε γίνεται ακόμη πιο σύνθετη αν συνυπολογίσει κανείς τον ρόλο και τα συμφέροντα των ΗΠΑ, της Ρωσίας, της κεντρικής ιρακινής κυβέρνησης και, σε ένα άλλο επίπεδο, του Ιράν και της Συρίας, χωρών με ευμεγέθεις κουρδικούς πληθυσμούς στο έδαφός τους.

Τους τελευταίους μήνες βρίσκεται σε εξέλιξη μια νέα πρωτοβουλία της κυβέρνησης ΑΚΡ, με εμπλοκή του έγκλειστου ιστορικού ηγέτη των Κούρδων, Αμπντουλάχ Οτζαλάν. Ως αποτέλεσμα, οι δύο πλευρές φαίνονται να βρίσκονται κοντύτερα από ποτέ στην υλοποίηση της διαδικασίας αφοπλισμού του PKK και την εύρεση πολιτικής λύσης στο κουρδικό ζήτημα.

«Κουρτουλούς»

Τουρκικό φορτηγό πλοίο που μετέφερε, μαζί με το επίσης τουρκικό «Ντουμλουπινάρ», τρόφιμα και ανθρωπιστική βοήθεια προς την κατεχόμενη και λιμοκτονούσα Ελλάδα (και ιδιαίτερα την Αθήνα και τον Πειραιά) την περίοδο 1941-1942. Η βοήθεια απεστάλη κατόπιν πρωτοβουλίας της Τουρκικής Ερυθράς Ημισελήνου και άλλων ομογενειακών και διεθνών ανθρωπιστικών οργανώσεων.

Κρίση 1987

Βασικό αίτιο της εν λόγω κρίσης, καθώς και του ελληνοτουρκικού ανταγωνισμού γενικότερα, ήταν η πιθανολογούμενη ύπαρξη σημαντικών κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στο Αιγαίο, σε συνδυασμό με τις γεωγραφικές ιδιαιτερότητες της περιοχής. Όπως αναφέρει ο Σωτήρης Ριζάς, αιτία της κρίσης του Μαρτίου του 1987 ήταν η έλλειψη πολιτικού διαλόγου μεταξύ των δύο πλευρών και, στη συγκεκριμένη χρονική στιγμή, η αντίληψη που σχημάτισε η τουρκική ηγεσία, στις αρχές του 1987, ότι η Αθήνα επιδίωκε την έναρξη γεωτρήσεων σε περιοχή της μη οριοθετηθείσας υφαλοκρηπίδας. Έτσι, η τουρκική πλευρά επιδίωξε να υπογραμμίσει ότι οι αξιώσεις της

παρέμεναν ισχυρές. Ο Αλέξης Ηρακλείδης θεωρεί ότι η κρίση οφείλεται σε εκατέρωθεν παρερμηνεία και ότι η απουσία του Τουργκούτ Οζάλ λόγω ασθενείας έδωσε την ευκαιρία στους Τούρκους ιέρακες –στρατιωτικούς και διπλωμάτες– να αποπειραθούν να ανατρέψουν την πολιτική Οζάλ για ελληνοτουρκική προσέγγιση.

Σε αντίθεση με την κρίση των Ιμίων, για την οποία η πλειοψηφία των αναλυτών θεωρεί ότι υπήρξε μια αποτυχία, ο χειρισμός της κρίσης του Μαρτίου του 1987 από την ελληνική πλευρά αξιολογείται ως επιτυχημένος, αφού η Τουρκία δεν προχώρησε σε υποθαλάσσιες έρευνες σε αμφισβητούμενες περιοχές. Παραδόξως, και με δεδομένη την αρχική (εσφαλμένη) εντύπωση της Τουρκίας ότι η Ελλάδα προτίθετο να πραγματοποιήσει υποθαλάσσιες έρευνες σε αμφισβητούμενες περιοχές, η έκβαση της κρίσης δεν θεωρήθηκε αρνητική για τα τουρκικά συμφέροντα.

Είναι, πάντως, σαφές ότι η Τουρκία δεν κινητοποίησε πλήρως τις ένοπλες δυνάμεις της κατά τη διάρκεια της κρίσης, σε αντίθεση με την ελληνική πλευρά, που προχώρησε σε γενική κινητοποίηση, με έξοδο όλου του στόλου από τον Ναύσταθμο της Σαλαμίνας (και ανάκληση δύο υποβρυχίων από νατοϊκή άσκηση), επιλεκτική επιστράτευση εφέδρων του Στρατού Ξηράς και αποστολή μαχητικών αεροσκαφών στα αεροδρόμια διασποράς, ενώ ελήφθη και η (συμβολικού χαρακτήρα) απόφαση για προσωρινή διακοπή της λειτουργίας των αμερικανικών βάσεων. Μάλλον ως συμβολικού χαρακτήρα θα πρέπει να θεωρηθεί και το ταξίδι του τότε υπουργού Εξωτερικών, Κάρολου Παπούλια, στη Σόφια και η συνάντησή του με τον Βούλγαρο πρόεδρο Ζίβκοφ. Η εκτίμηση της ελληνικής πλευράς ήταν, πάντως, ότι με τον τρόπο αυτό αυξανόταν η στρατηγική αβεβαιότητα για την Τουρκία, ενώ πιέζονταν και οι δυτικές δυνάμεις να παρέμβουν πυροσβεστικά. Δεν είναι, πάντως, βέβαιο ότι η Ελλάδα θα εξασφάλιζε σημαντική διπλωματική υποστήριξη ή συμπάθεια από τους εταίρους στην ΕΕ ή τους συμμάχους της στο ΝΑΤΟ λόγω της μάλλον ιδιόρρυθμης εξωτερικής πολιτικής της κυβέρνησης του Α. Παπανδρέου με μειούμενες μεν αλλά ακόμη σαφείς τάσεις αντιαμερικανισμού και τριτοκοσμισμού.

Στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, υπήρχε σχετική ισορροπία στις χερσαίες δυνάμεις (με σαφή, πάντως, αριθμητική υπεροχή της Τουρκίας), ισορροπία στις ναυτικές δυνάμεις (αλλά με σαφή ελληνική υπεροχή στην ποιότητα του έμψυχου δυναμικού) και σχετική ισορροπία στον αέρα (μικρή αριθμητική υπεροχή της Τουρκίας σε αριθμό μαχητικών αεροσκαφών και ελληνική υπεροχή στην ποιότητα του έμψυχου δυναμικού). Στο σημείο αυτό εντοπίζεται μια σημαντική διαφορά με την κρίση των Ιμίων: η Τουρκία δεν απολάμβανε αεροπορικής υπεροχής, όπως το 1996.

Ο συσχετισμός δυνάμεων οδηγεί στο συμπέρασμα ότι, σε μια πολεμική σύγκρουση (αν φυσικά η Τουρκία αποφάσιζε να κινητοποιήσει τις δυνάμεις της και να αντιδράσει δυναμικά), η Ελλάδα πιθανότατα δεν θα ηττάτο. Καμία εγγύηση φυσικά δεν υπάρχει ότι θα επικρατούσε. Το πιθανότερο σενάριο ήταν αυτό της «ισοπαλίας», με μικρότερες ή μεγαλύτερες απώλειες και για τις δύο πλευρές (ανάλογα με τη διάρκεια της σύγκρουσης, που θα καθοριζόταν σε σημαντικό βαθμό από την παρέμβαση των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ). Ένα από τα σημαντικότερα διδάγματα της κρίσης του Μαρτίου 1987 ήταν η ανάγκη για πολλαπλούς και ανοικτούς διαύλους επικοινωνίας μεταξύ Αθήνας και Άγκυρας. Η έλλειψή τους έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην κρίση του 1987, ενώ δυσχέρανε και τον χειρισμό της κρίσης των Ιμίων το 1996.

Κρίση Ιμίων (1996)

Οι στόχοι της Τουρκίας (αξιοποιώντας το «πολιτικό κενό» στην Ελλάδα) στην κρίση αυτή, όπως συνάγονται από δηλώσεις και σχόλια Τούρκων αξιωματούχων, ήταν: αμφισβήτηση της ελληνικής εθνικής κυριαρχίας στο Αιγαίο (και, κατά συνέπεια, αποδυνάμωση του κυριαρχικού δικαιώματος επέκτασης των χωρικών υδάτων) και απευθείας διαπραγματεύσεις, με ή χωρίς διαμεσολάβηση των ΗΠΑ, για το σύνολο των ελληνοτουρκικών διαφορών. Στους ανωτέρω στόχους θα μπορούσε, ενδεχομένως, να συμπεριληφθεί και ο αποπροσανατολισμός της τουρκικής κοινής γνώμης από τα εσωτερικά προβλήματα.

Στη συγκεκριμένη κρίση, ο πρωθυπουργός, πέραν της τότε απειρίας του σε θέματα εθνικής ασφαλείας, ήταν απασχολημένος με τη συγκρότηση και την ομαλή λειτουργία της κυβέρνησης, οπότε ούτε εκείνος κατάφερε να λειτουργήσει αποτελεσματικά ως ενοποιητικός παράγοντας. Επιπρόσθετα, οι ενέργειες αντιμετώπισης της κρίσης έγιναν σε διμερές επίπεδο (πρωθυπουργός-ΥΠΕΞ και πρωθυπουργός-ΥΕΘΑ), χωρίς έγκαιρη προσπάθεια συντονισμού διπλωματικών και στρατιωτικών μέτρων. Δεν ετοιμάστηκε ένα συνολικό σχέδιο αντιμετώπισης των τουρκικών ενεργειών. Αντίθετα, εγκρίθηκαν ορισμένα αποσπασματικά μέτρα. Κατά συνέπεια, δεν υπήρξε ενιαίο κέντρο χειρισμού της κρίσης. Επιπλέον, δεν υπήρχε μνημόνιο ενεργειών, αρμοδιότητες φορέων και προσώπων. Εξάλλου, λόγω της έλλειψης συντονισμού, οι δηλώσεις και οι συνεντεύξεις των υπουργών της κυβέρνησης έδιναν αντίθετα (ή και αντιφατικά) μηνύματα, παρά την απόφαση της κυβέρνησης για αποκλιμάκωση.

Ένας άλλος παράγοντας, ο οποίος πιθανότατα επηρέασε αρνητικά τις προσπάθειες χειρισμού της κρίσης, ήταν ότι, ενώ η πολιτική ηγεσία ήταν αποφασισμένη να αποφύγει μια πολεμική σύγκρουση, στις Ένοπλες Δυνάμεις είχε δημιουργηθεί νοοτροπία κλιμάκωσης και προετοιμασίας για επιχειρήσεις. Διαπιστώθηκε επίσης ότι η έλλειψη γνώσεων και εμπειρίας της πολιτικής ηγεσίας (υπουργών, βουλευτών), τόσο όσον αφορά τις βασικές αρχές χειρισμού κρίσεων όσο και τους Κανόνες Εμπλοκής, αποτελεί σημαντικό πρόβλημα. Η διαπίστωση αυτή ισχύει όχι μόνο για την τότε κυβέρνηση, αλλά και για τον ελληνικό πολιτικό κόσμο γενικότερα.

Κυπριακό

Αν και τυπικά δεν αποτελεί διμερές ελληνοτουρκικό ζήτημα, το Κυπριακό έχει παίξει σημαντικό ρόλο στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Ο πρέσβης ε.τ. Βύρων Θεοδωρόπουλος είχε εκτιμήσει ότι όλες οι διαφορές οι σχετικές με το Αιγαίο είτε εφευρέθηκαν είτε διογκώθηκαν από την Άγκυρα, η οποία κακώς υπολόγιζε ότι θα μπορούσαν να χρησιμεύσουν ως αντίβαρο στα θέματα της Κύπρου. Η Ελλάδα αποτελεί, μαζί με την Τουρκία και τη Βρετανία, εγγυήτρια δύναμη και έχει αναπτύξει στρατιωτική δύ-

ναμη στην Κύπρο (Ελληνική Δύναμη Κύπρου – ΕΛΔΥΚ). Δύσκολα μπορεί να φανταστεί κανείς πλήρη ομαλοποίηση των σχέσεων Ελλάδας και Τουρκίας χωρίς πρότερη επίλυση του κυπριακού προβλήματος.

Θεωρητικά υπάρχουν τρεις πιθανές επιλογές για το μέλλον της Κύπρου:

(α) Μια de jure διχοτόμηση, με επιστροφή κάποιων εδαφών και τις δύο κοινότητες να συμφωνούν ότι θα ακολουθήσουν χωριστούς δρόμους (στον βαθμό που αυτό είναι πρακτικά δυνατό σε ένα νησί με τα χαρακτηριστικά της Κύπρου).

(β) Διατήρηση της υφιστάμενης κατάστασης σε περίπτωση αποτυχίας των διαπραγματεύσεων. Δεν θα είναι, ίσως, η τελευταία ευκαιρία για μια λύση, αφού σχεδόν πάντοτε η διπλωματία φροντίζει να υπάρξει και μια επόμενη διαπραγμάτευση. Το πρόβλημα είναι ότι στην ιστορία του Κυπριακού σχεδόν πάντοτε κάθε επόμενη προτεινόμενη λύση ήταν χειρότερη για την ελληνοκυπριακή πλευρά από την προηγούμενη.

(γ) Μια λύση που θα κινείται στη λογική της διζωνικής-δικοινοτικής ομοσπονδίας, με αποδεκτούς όρους όσον αφορά τα κεντρικά ζητήματα (εδαφικό, ασφάλεια, περιουσίες, έποικοι, πολιτειακό) και με σχετικά περιορισμένες αρμοδιότητες της ομοσπονδιακής κυβέρνησης. Εδώ η φράση-κλειδί είναι το «βιώσιμο και λειτουργικό μοντέλο λύσης», στοιχείο που φαίνεται να απουσίαζε από το εξαιρετικά πολύπλοκο και, στην τελευταία του μορφή, αρνητικό για τα ελληνοκυπριακά συμφέροντα Σχέδιο Ανάν (βλέπε σχετικό λήμμα).

Το 2004 υπεβλήθη από τα Ηνωμένα Έθνη (κατόπιν διαπραγματεύσεων μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών) ένα σχέδιο για την επίλυση του Κυπριακού (Σχέδιο Ανάν). Στο δημοψήφισμα που διεξήχθη, η τουρκοκυπριακή πλευρά ψήφισε υπέρ σε ποσοστό 65%, ενώ οι Ελληνοκύπριοι το καταψήφισαν σε ποσοστό 76%. Έχουν γίνει πολλές (και έντονες) συζητήσεις σχετικά με τις αδυναμίες του Σχεδίου Ανάν, και οι περισσότεροι αναλυτές εξακολουθούν να αμφισβητούν τη λειτουργικότητα και τη βιωσιμότητά του. Το 2017 διεξήχθησαν νέες διακοινοτικές συνομιλίες για την επίλυση του Κυπριακού, χωρίς όμως θετική κατάληξη. Το κεντρικό σημείο διαφωνίας ήταν το ζήτημα της ασφάλειας (διατήρηση ή όχι ξένων στρατευμάτων στο νησί και συστήματος εγγυήσεων).

Ως αποτέλεσμα λανθασμένων εκτιμήσεων, εγκλημάτων και θηριωδιών, διαστρεβλωμένων αντιλήψεων και στερεοτύπων, εξωτερικών παρεμβάσεων και κατεστημένων συμφερόντων, το Κυπριακό έχει σταδιακά μετατραπεί σε ένα ιδιαίτερα σύνθετο και περίπλοκο πρόβλημα. Η πιθανή λύση του, ωστόσο, βασίζεται σε μια απλή εκτίμηση κόστους-οφέλους μεταξύ δύο επιλογών: επανένωση ή μη επανένωση της νήσου. Στην πρώτη περίπτωση, η όποια λύση χαρακτηρίζεται από συγκεκριμένους περιορισμούς, καθώς η σημερινή δυσμενής για τον Ελληνισμό κατάσταση είναι αποτέλεσμα ήττας σε πολεμική σύγκρουση και, ως γνωστόν, οι απώλειες στο πεδίο των μαχών δεν αποκαθίστανται πλήρως στο τραπέζι των διπλωματικών διαπραγματεύσεων. Οποιασδήποτε μορφής επανένωση της νήσου πιθανόν να μην επιτρέψει την εξαφάνιση της τουρκικής επιρροής, αλλά μπορεί ενδεχομένως να επιτύχει τη σημαντική μείωσή της. Θα έχει εδαφικά οφέλη, αλλά η πλήρης κατάργηση των εγγυήσεων και η άμεση απόσυρση όλων των ξένων στρατευμάτων είναι βεβαίως επιθυμητή. Ωστόσο, από πολλούς αναλυτές δεν θεωρείται ιδιαίτερα ρεαλιστική επιδίωξη. Αυτό οφείλεται στην τουρκική στρατηγική αντίληψη περί Κύπρου η οποία, σύμφωνα με τον Αχμέτ Νταβούτογλου, αλλά και υψηλόβαθμα στελέχη του πάλαι ποτέ κεμαλικού κατεστημένου, είναι ότι: «Λόγω της υψηλής γεωστρατηγικής αξίας της Κύπρου, για την Τουρκία θα έπρεπε να υφίσταται κυπριακό ζήτημα ακόμη και αν δεν υπήρχε ούτε ένας Τουρκοκύπριος στη νήσο».

Ενδεχομένως να μπορούν να αναζητηθούν άλλες λύσεις όσον αφορά την «απονεύρωση» του συστήματος εγγυήσεων και την πρόβλεψη για σταδιακή κατάργηση, καθώς και για την άμεση αποχώρηση του μεγαλύτερου μέρους των κατοχικών στρατευμάτων και την ένταξη των υπολοίπων σε πολυεθνική δύναμη, με πρόβλεψη πλήρους αποχώρησης στη βάση χρονοδιαγράμματος.

Θα πρέπει, ωστόσο, να είναι ξεκάθαρο ότι η λύση της διζωνικής, δικοινοτικής ομοσπονδίας όπως συζητείται σήμερα έχει μεν πιθανά οφέλη (εδαφικά, μείωση της τουρκικής παρουσίας και επιρροής, οικονομική ανάπτυξη), αλλά εμπεριέχει και σημαντικούς κινδύνους σε περίπτωση που η διαμορφωθείσα κατάσταση αποδειχθεί δυσλειτουργική και μη βιώσιμη, με αποτέλεσμα την πρόκληση εντάσεων μεταξύ των δύο κοινοτήτων αλλά ενδεχομένως και μεταξύ των δύο «μητέρων-πατρίδων». Η μετατροπή της ενιαίας Κύπρου σε δυσλειτουργικό κράτος τύπου «Βοσνίας-Ερζεγοβίνης», ενδεχομένως επί το «θερμότερον», είτε λόγω αντικειμενικών δυσκολιών είτε και λόγω τουρκικής υπονόμευσης της κατάστασης μετά μια ενδεχόμενη λύση, δεν μπορεί να αποκλειστεί. Εναλλακτικά, μπορεί να επιλεγεί η διατήρηση της υφιστάμενης κατάστασης σε αναμονή ευνοϊκότερης συγκυρίας και συσχετισμού δυνάμεων. Ωστόσο, το πέρασμα του χρόνου δεν έχει μέχρι σήμερα ευνοήσει τη δική μας πλευρά και κάθε νέο σχέδιο λύσης ήταν χειρότερο από το προηγούμενο. Το πιθανότερο είναι ότι η μη λύση θα παγιώσει τη διχοτόμηση, με ό,τι αυτό συνεπάγεται.

Κριτήρια λύσης στο Κυπριακό. Στο κυπριακό πρόβλημα μια λύση θα πρέπει να αξιολογηθεί με κριτήριο τον βαθμό επίτευξης των ακόλουθων στόχων/συμφερόντων: Όσον αφορά τους Ελληνοκυπρίους, οι επιδιωκόμενοι στόχοι περιλαμβάνουν την ορατή βελτίωση της υφιστάμενης κατάστασης σε ζητήματα όπως (α) το εδαφικό, (β) η ενίσχυση του αισθήματος ασφάλειας μέσω της απόσυρσης των στρατευμάτων, της αποστρατιωτικοποίησης της νήσου και της κατάργησης του συστήματος εγγυήσεων Ζυρίχης-Λονδίνου, (γ) οι αποζημιώσεις των περιουσιών, (δ) η μείωση της πολιτικής και οικονομικής εξάρτησης των Τουρκοκυπρίων από την Τουρκία, (ε) η ομαλή λειτουργία του νέου κράτους, (στ) η απρόσκοπτη εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων από τις δύο κοινότητες, (ζ) η μη ανατροπή των δημογραφικών δεδομένων και ισορροπιών και (η) η οικονομική ανάπτυξη της Κύπρου. Τα ανωτέρω ζητήματα δεν παρατέθηκαν υποχρεωτικά με σειρά σπουδαιότητας και δεν έχουν προφανώς όλα το ίδιο ειδικό βάρος.

Όσον αφορά την Ελλάδα: (1) προστασία του κυπριακού Ελληνισμού, (2) μείωση της πιθανότητας πο-

λιτικής ή στρατιωτικής σύγκρουσης με την Τουρκία και δημιουργία συνθηκών γενικότερης βελτίωσης των ελληνοτουρκικών σχέσεων, (3) μη πρόκληση προβλημάτων στην ομαλή λειτουργία της ΕΕ (σε περίπτωση που η Τουρκία θελήσει να χρησιμοποιήσει το τουρκοκυπριακό βέτο και άλλες ρυθμίσεις που τυχόν προβλέπει η συζητούμενη λύση για να προωθήσει τα συμφέροντά της έναντι της ΕΕ), (4) δυνατότητα ελληνικής παρουσίας στην Ανατολική Μεσόγειο και συνέχισης της συνεργασίας με χώρες της περιοχής, (5) δυνατότητα ελληνικής συμμετοχής στις ενεργειακές διεργασίες της Ανατολικής Μεσογείου. Προφανώς δεν έχουν όλα τα ανωτέρω συμφέροντα το ίδιο ειδικό βάρος.

Το μείγμα των προτεινόμενων ρυθμίσεων στα ανωτέρω ζητήματα θα καθορίσει σε μεγάλο βαθμό το τελικό πρόσημο της προτεινόμενης λύσης για τα ελληνικά (ελληνοκυπριακά και ελλαδικά) συμφέροντα. Η χρησιμοποίηση αντικειμενικών (στο μέτρο του δυνατού) κριτηρίων στην προσπάθεια αξιολόγησης μπορεί ενδεχομένως να μας βοηθήσει να εξέλθουμε από μια αδιέξοδη συζήτηση, όπου οι μόνες επιλογές φαίνεται να είναι είτε η αξιωματική αποδοχή μιας οποιασδήποτε λύσης (με τα όποια μειονεκτήματα και κινδύνους) είτε η εκ των προτέρων απόρριψη οποιασδήποτε λύσης (με τα όποια οφέλη και θετικά σημεία) και η αναζήτηση μιας «ιδανικής λύσης», η οποίοι δυστυχώς δεν θα έρθει ποτέ.

Σε κάθε περίπτωση, ο ελληνικός ρόλος θα πρέπει να είναι επικουρικός και υποστηρικτικός (ιδιαίτερα σε περίπτωση ισχυρών και μονομερών διεθνών πιέσεων), στηρίζοντας τις επιλογές της Λευκωσίας και συμβάλλοντας στη συζήτηση για θέματα ασφαλείας (όπου η Ελλάδα οφείλει να έχει άποψη ως, επί της ουσίας, εγγυήτρια της ασφάλειας του κυπριακού Ελληνισμού). Η τελική απόφαση ανήκει στους Ελληνοκυπρίους, οι οποίοι θα πρέπει να σταθμίσουν τα πιθανά οφέλη και τους κινδύνους κάθε επιλογής.

ΚΥΣΕΑ

Το Κυβερνητικό Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας (όπως μετονομάστηκε το 2019) είναι αρμόδιο για τη διαμόρφωση διυπουργικών πολιτικών και τη λήψη αποφάσεων σε θέματα που αφορούν την ασφάλεια της χώρας. Μεταξύ άλλων, το Συμβούλιο: (α) διαμορφώνει τη στρατηγική εθνικής ασφαλείας, λαμβάνοντας υπόψη την εξωτερική και αμυντική πολιτική, την πολιτική δημόσιας τάξης και πολιτικής προστασίας, την πολιτική κυβερνοασφάλειας, ενεργειακής ασφάλειας και ασφάλειας κρίσιμων εθνικών υποδομών και συντονίζει παράλληλα τους εμπλεκόμενους αρμόδιους φορείς και τους αναγκαίους πόρους για την εφαρμογή της, (β) αποφασίζει για θέματα που αφορούν τη δομή των ενόπλων δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας και εγκρίνει τα μακροπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα προγράμματα ανάπτυξης των αμυντικών ικανοτήτων της χώρας, καθώς και τα μείζονα προγράμματα εκσυγχρονισμού, έρευνας, προμήθειας και παραγωγής αμυντικών μέσων και υλικού.

Η σύνθεση του ΚΥΣΕΑ έχει αλλάξει αρκετές φορές από την αρχική δημιουργία του, χωρίς όμως σημαντικές τροποποιήσεις. Στο ΚΥΣΕΑ μετέχουν, ως τακτικά μέλη, ο πρωθυπουργός, ως πρόεδρος, οι υπουργοί Εξωτερικών, Εθνικής Άμυνας, Προστασίας του Πολίτη και Ναυτιλίας και Νησιωτικής Πολιτικής, καθώς και ο αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας (χωρίς δικαίωμα ψήφου). Καθήκοντα Γραμματέα ασκεί ο Γενικός Γραμματέας Εθνικής Ασφαλείας.

Μ

Μειονότητες

Με την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης το 1923, εξαιρέθηκαν της ανταλλαγής των πληθυσμών ο ελληνικός πληθυσμός της Κωνσταντινούπολης και ο μουσουλμανικός της Δυτικής Θράκης, οι οποίοι παρέμειναν στα εδάφη στα οποία εγκαταβιούσαν. Στα άρθρα 38 έως και 45 της Συνθήκης της Λωζάννης περιελήφθησαν ρητές διατάξεις για την προστασία των μειονοτήτων που εξαιρέθηκαν της ανταλλαγής. Οι συντάκτες της Συνθήκης είχαν προφανώς ως πρότυπο μια μειονότητα οθωμανικού τύπου –ένα μιλλέτ, δηλαδή–, με τους τόπους λατρείας του, τα δικά του εκπαιδευτήρια, τα φιλανθρωπικά ιδρύματα και τα νεκροταφεία του και με κατοχυρωμένη την ξεχωριστή δικαιοδοσία επί θεμάτων οικογενειακού και κληρονομικού δικαίου σύμφωνα με τα έθιμά του.

Στα χρόνια που ακολούθησαν την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης, η ελληνική μειονότητα της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και της Τενέδου υπέστη σκληρές διώξεις από το τουρκικό κράτος. Το αποτέλεσμα είναι ότι τα μέλη της περιορίζονται σήμερα σε 2.000-3.000, κυρίως ηλικιωμένα, άτομα. Αντιθέτως, η μουσουλμανική μειονότητα αριθμεί περίπου 120.000 άτομα ή το 1% του συνολικού ελληνικού πληθυσμού. Ο κύριος όγκος της είναι εγκατεστημένος στην περιοχή της Θράκης, ενώ μερικές χιλιάδες μέλη της κατοικούν στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη.

Η Τουρκία συστηματικά παραβίασε τις υποχρεώσεις που της επέβαλε η Συνθήκη της Λωζάννης σε θέματα μειονοτήτων. Στην τραγική τύχη της μειονότητας της Κωνσταντινούπολης αναφερόμαστε παρακάτω στο λήμμα περί Σεπτεμβριανών. Η δημιουργία ανοικτής αγροτικής φυλακής στην Ίμβρο το 1964 και οι απαλλοτριώσεις των πλέον εύφορων τμημάτων του νησιού συνέβαλαν σημαντικά στην αποψίλωση της εκεί ελληνικής μειονότητας, ενώ πλήγμα κατά των Ελλήνων της Τουρκίας αποτέλεσε και ο φόρος Βαρλίκ κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Επίσης, ασκήθηκαν σημαντικές πιέσεις σε βάρος του Πατριαρχείου, με αποκορύφωμα το κλείσιμο (το 1971) της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης, η οποία τροφοδοτούσε το Πατριαρχείο με τους κατάλληλα εκπαιδευμένους ιερείς. Τέλος, εξακολουθεί να υπάρχει πρόβλημα με την τύχη των ελληνικών περιουσιών της Κωνσταντινούπολης, για ορισμένες από τις οποίες έχει γίνει προσφυγή των δικαιούχων στο Συμβούλιο της Ευρώπης.

Όσο για τη μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης, το 1923 αριθμούσε 86.000 άτομα, ενώ σήμερα φτάνει τα 120.000 (περίπου το 50% Τουρκογενείς, 30-35% Πομάκοι και 15-20% Αθίγγανοι). Κατά τη δεκαετία του 1960, η αντιμετώπιση της μουσουλμανικής μειονότητας συνδέθηκε άμεσα με την αντιμετώπιση της ελληνικής μειονότητας από το τουρκικό κράτος και κυρίως την απέλαση όλων των Ελλήνων υπηκόων της Τουρκίας που ήταν εγκατεστημένοι στην Κωνσταντινού-

πολη το 1964. Το ελληνικό κράτος αναζητούσε τρόπους να ασκήσει πίεση στην Τουρκία για να σταματήσει τις διώξεις της ελληνικής ομογένειας. Προς τον σκοπό αυτόν υιοθέτησε μια σειρά μέτρων διακριτικής διοικητικής μεταχειρίσεως εις βάρος των Ελλήνων μουσουλμάνων της Θράκης. Η πολιτική αυτή ξεκίνησε λίγους μήνες πριν από το πραξικόπημα του 1967 και αναπτύχθηκε πλήρως την περίοδο της δικτατορίας.

Η Τουρκία κατηγορεί την Ελλάδα: (α) για το Άρθρο 19 (του 1955, το οποίο καταργήθηκε το 1998, χωρίς, όμως, αναδρομική ισχύ), το οποίο προέβλεπε την αφαίρεση της ελληνικής ιθαγένειας από όσους αλλογενείς Έλληνες υπηκόους εγκατέλειπαν τη χώρα με πρόθεση να μην επιστρέψουν· (β) για το ότι ο διορισμός των μουφτήδων και της διοίκησης των βακουφίων γίνεται από το ελληνικό κράτος, αντί της επιλογής τους από τη μειονότητα και (γ) γενικότερα για την επιβολή διακρίσεων διοικητικού χαρακτήρα σε βάρος της μειονότητας με σκοπό την εκδίωξή της.

Μετά το τέλος της δικτατορίας, η συνήθης πολιτική πραγματικότητα στον χώρο της μειονότητας αποκαταστάθηκε με την εκλογή δύο βουλευτών στο ελληνικό κοινοβούλιο. Τα διοικητικά μέτρα, όμως, συνέχισαν να εφαρμόζονται εις βάρος των μουσουλμάνων, αν και όχι με την ίδια ένταση και συστηματικότητα. Σταδιακά, τα διοικητικά μέτρα διακριτικής αντιμετωπίσεως των μουσουλμάνων μετετράπησαν σε εξαίρετο ψηφοθηρικό εργαλείο για τους υποψήφιους βουλευτές και δημάρχους στους νομούς Ξάνθης και Ροδόπης. Μετά το 1991 ακολουθείται εκ μέρους του ελληνικού κράτους πολιτική ισονομίας και ισοπολιτείας, και έχουν ληφθεί σημαντικά μέτρα για την ένταξη της μουσουλμανικής μειονότητας στην ελληνική κοινωνία.

Ενώ η νέα πολιτική διατήρησε τον ορισμό της Συνθήκης της Λωζάννης περί «μουσουλμανικής μειονότητας», για πρώτη φορά αναγνωρίστηκε ότι αυτή αποτελείται από τρεις υπο-ομάδες, τους Τουρκογενείς, τους σλαβόφωνους Πομάκους και τους Τσιγγάνους. Καταργήθηκαν οι απαράδεκτες διοικητικές ποσοστώσεις και σταμάτησε η διακριτική μεταχείριση ως προς το θέμα των υποδομών στις περιοχές όπου κατοικούσε το μουσουλμανικό στοιχείο. Παράλληλα, ξεκίνησε μια ευρεία προσπάθεια για τη συνολική βελτίωση των οικονομικών δεικτών της Θράκης, που έως εκείνη την εποχή ήταν η πλέον φτωχή περιοχή της ΕΟΚ. Στόχος αυτής της πολιτικής ήταν η ενσωμάτωση της μειονότητας μέσα στην κοινωνία και η εξαφάνιση των φαινομένων απομονωτισμού.

Η πολιτική ισονομίας και ισοπολιτείας ακολουθήθηκε με συνέπεια και σταθερότητα από όλες τις κυβερνήσεις που ακολούθησαν. Μετά το κομβικό σημείο του 1990-91, ελήφθησαν δύο ακόμη σημαντικά μέτρα. Το πρώτο ήταν η απόφαση του τότε υπουργού Παιδείας, Γιώργου Παπανδρέου, με την οποία καθορίστηκε ποσοστό θέσεων 0,5% για την εισαγωγή στα ΑΕΙ και ΤΕΙ ατόμων που προέρχονται από τη μειονότητα. Επρόκειτο για μέτρο θετικής διακρίσεως, το οποίο είχε ως αποτέλεσμα να διακοπεί η μεγάλη μαθητική μετανάστευση προς την Τουρκία που γινόταν αμέσως μετά το τέλος του δημοτικού σχολείου. Το δεύτερο μέτρο ήταν η κατάργηση του άρθρου 19 του Κώδικα περί Ιθαγενείας. Με βάση το συγκεκριμένο άρθρο είχε αφαιρεθεί από αρκετούς μουσουλμάνους η ελληνική ιθαγένεια, όταν έλειπαν επί μακρό χρονικό διάστημα εκτός Ελλάδας.

Παρά τη σημαντική πρόοδο που έχει σημειωθεί, εξακολουθούν να υπάρχουν προβλήματα, όπως, για παράδειγμα, η μη εποικοδομητική στάση του τουρκικού προξενείου, η τουρκική οικονομική επιρροή στην ευρύτερη περιοχή της Θράκης, η θέση της μουσουλμάνας γυναίκας, ο χαρακτηρισμός της μειονότητας ως εθνικής ή θρησκευτικής, η καλλιέργεια εντυπώσεων «συνδιοικήσεως» και η προσπάθεια δημιουργίας δικτύων που συνδέονται με ακραίους ισλαμιστές, αλλά βεβαίως και η ολοκλήρωση της προσπάθειας για ουσιαστική εδραίωση της ισονομίας και της ισοπολιτείας.

Μέση γραμμή

Σε περιπτώσεις όπου οι αποστάσεις μεταξύ δύο κρατών δεν επιτρέπουν την πλήρη ανάπτυξη των θαλασσίων ζωνών τους, επιλέγεται συνήθως για την οριοθέτηση η μέση γραμμή/γραμμή ίσης απόστασης. Η μέση γραμμή χρησιμοποιείται στις περιπτώσεις κρατών που οι ακτές τους είναι αντικριστές και είναι μια γραμμή παράλληλη προς τις ακτές των δύο απέναντι γραμμών, της οποίας το κάθε σημείο απέχει εξίσου από τις γραμμές βάσης κάθε κράτους. Στις περιπτώσεις κρατών των οποίων οι ακτές παράκειται η μία προς την άλλη, αναφερόμαστε σε μια πλάγια γραμμή, όπου το «ίσον» που απέχει κάθε σημείου της γραμμής υπολογίζεται από τα πλησιέστερα σημεία των γραμμών βάσης. Στην πραγματικότητα, πρόκειται για την ίδια αρχή, η οποία απλώς εφαρμόζεται διαφορετικά στις περιπτώσεις αντικριστών κρατών ή παρακείμενων κρατών.

Μέτρα Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης

Τα Μέτρα Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης (ΜΟΕ) ως έννοια στη θεωρία των διεθνών σχέσεων εμφανίστηκαν πριν από περίπου πέντε δεκαετίες, κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Αρχικά σε διμερές επίπεδο στις σχέσεις ΗΠΑ-ΕΣΣΔ και στη συνέχεια και σε πολυμερές επίπεδο. Κατά κανόνα εμφανίζονται μετά από κρίση ή πόλεμο. Ένα πρώτο χαρακτηριστικό παράδειγμα εφαρμογής ΜΟΕ ήταν το περίφημο «κόκκινο τηλέφωνο», το οποίο συνέδεσε τα γραφεία των προέδρων ΗΠΑ και ΕΣΣΔ αμέσως μετά την κρίση της Κούβας το 1962. Ο όρος περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα μέτρων (πολιτικών ή/και στρατιωτικών) που αντίπαλα κράτη μπορούν να χρησιμοποιήσουν όταν συνειδητοποιούν την ανάγκη:

- Να αποτρέψουν τις εντάσεις στις μεταξύ τους σχέσεις, ή/και
- Να αποτρέψουν την πιθανότητα ενός τυχαίου πολέμου ή μιας αιφνίδιας επίθεσης, ή/και
- Να πιστοποιήσουν τον μη εχθρικό χαρακτήρα των προθέσεών τους.

Αφετηρία για την ενεργοποίηση των ΜΟΕ είναι η πολιτική βούληση των μερών για αμοιβαία ασφάλεια. Η εφαρμογή τέτοιων μέτρων στοχεύει στην εμπέδωση της εμπιστοσύνης για τις προθέσεις των μερών (αν συνάδουν ή όχι με την επιδίωξη της αμοιβαίας ασφάλειας). Υπάρχει δηλαδή στενή σχέση μεταξύ ασφάλειας και εμπιστοσύνης. Επιπλέον, για να ενεργοποιηθούν τα ΜΟΕ, θα πρέπει να πληρούται η εξής βασική συνθήκη: Η εφαρμογή τους δεν θα πρέπει να θίγει την υπάρχουσα ισορροπία

ισχύος μεταξύ των μερών. Δηλαδή τα σχετικά οφέλη, πρέπει να είναι αμοιβαία και να μην ανατρέπουν την προ της συνεργασίας ισορροπία δυνατοτήτων των μερών.

Τα μέτρα αυτά μπορεί να ποικίλλουν από μια απλή «ανοιχτή γραμμή επικοινωνίας», μια πολιτική συμφωνία μη επίθεσης, μέχρι την ύπαρξη μέτρων περιορισμού των στρατιωτικών δραστηριοτήτων και μέτρων επαλήθευσης. Στο πλαίσιο Ελλάδας-Τουρκίας έχει υπογραφεί το Πρωτόκολλο Παπούλια-Γιλμάζ (βλέπε σχετικό λήμμα), ισχύουν μέτρα επαλήθευσης στο πλαίσιο της Συμφωνίας CFE και έχουν υπογραφεί μια σειρά ΜΟΕ μετά τη διμερή προσέγγιση που ξεκίνησε το 1999. Συμφωνήθηκαν (χωρίς αυτό να συνεπάγεται αυτομάτως και υλοποίηση) μια σειρά μέτρων όπως θερινό μορατόριουμ τετράμηνης διάρκειας στις στρατιωτικές ασκήσεις στο Αιγαίο, ανταλλαγή επισκέψεων σε επίπεδο αρχηγών Γενικών Επιτελείων και Στρατιωτικών Σχολών, θερμή γραμμή επικοινωνίας σε περίπτωση έκτακτων περιστατικών, συνεργασία σε ειρηνευτικές αποστολές και φυσικές καταστροφές, κ.λπ. Τέλος, έχουν συζητηθεί και «Αεροπορικά ΜΟΕ», χωρίς επιτυχία όμως.

Μνημόνιο Τουρκίας-Σάρατζ (Τουρκολιβυκό μνημόνιο)

Στις 27 Νοεμβρίου 2019, η Τουρκία και –η αναγνωρισμένη από τον ΟΗΕ– λιβυκή κυβέρνηση Φαγέζ αλ Σάρατζ (Government of National Accord – GNA) υπέγραψαν δύο μνημόνια. Το πρώτο αφορά την οριοθέτηση θαλασσίων ζωνών ανάμεσα στις δύο χώρες και το δεύτερο την παροχή τουρκικής στρατιωτικής βοήθειας προς τη Λιβύη. Το –ευνοϊκό για την Τουρκία– περιεχόμενο του πρώτου μνημονίου καθορίστηκε σε μεγάλο βαθμό από την εξάρτηση της κυβέρνησης Σάρατζ από την Άγκυρα. Όπως γράφτηκε χαρακτηριστικά, «ο Αλ Σάρατζ αναπνέει με τουρκικά πνευμόνια».

Το μνημόνιο για την οριοθέτηση θαλασσίων ζωνών αψηφά τόσο τους κανόνες του διεθνούς δικαίου της θάλασσας (καθώς αναγνωρίζει μόνο χωρικά ύδατα 6 ν.μ. και όχι δικαίωμα σε υφαλοκρηπίδα και ΑΟΖ σε ελληνικά νησιά όπως η Κρήτη, η Ρόδος και η Κάρπαθος), όσο και την κοινή λογική (κάτι που γίνεται άμεσα αντιληπτό από μια απλή ματιά στον χάρτη).

Το μνημόνιο αποτελεί ευθεία αμφισβήτηση και απειλή προς τα ελληνικά κυριαρχικά δικαιώματα και εθνικά συμφέροντα, καθώς –εάν εφαρμοστεί, όπως η Τουρκία απειλεί ότι θα πράξει, με τη μορφή ερευνών και γεωτρήσεων για υδρογονάνθρακες– αποκόπτει πλήρως την Ελλάδα από την Ανατολική Μεσόγειο. Στόχος της Ελλάδας είναι η απονομιμοποίηση του εν λόγω μνημονίου, κυρίως μέσω συμφωνίας οριοθέτησης με την Αίγυπτο. Σε πολιτικό επίπεδο, μετά την υπογραφή του μνημονίου, η ελληνική κυβέρνηση δεν είχε άλλη επιλογή από το να στηρίξει την αντίπαλη παράταξη, αυτή του Λιβυκού Εθνικού Στρατού (LNA), με επικεφαλής τον στρατάρχη Χαλίφα Χαφτάρ. Καλλιέργησε, όμως, και καλές σχέσεις με τον πρόεδρο του διεθνώς αναγνωρισμένου λιβυκού κοινοβουλίου, με έδρα το Τομπρούκ, Αγκίλα Σάλεχ, ο οποίος βρίσκεται στο αντίθετο στρατόπεδο από την κυβέρνηση Σάρατζ.

Η αδυναμία της Ευρώπης να διαδραματίσει ουσιαστικό ρόλο στην άμεση γειτονιά της και η αποστασιοποίηση των ΗΠΑ έχουν επιτρέψει την εμπλοκή πολλών δρώντων (Τουρκία, Ρωσία, ΗΑΕ), μετατρέποντας τον λιβυκό εμφύλιο πόλεμο σε πολύπλοκη διεθνή σύγκρουση. Έντονη είναι η ανησυχία της Αιγύπτου που δεν θα ήθελε σε καμία περίπτωση να δει μια γειτονική χώρα να κυριαρχείται από τους Αδελφούς Μουσουλμάνους και να μετατρέπεται σε πιόνι της Τουρκίας.

Η Άγκυρα έχει κάνει μια μεγάλη πολιτική και στρατιωτική επένδυση στη Λιβύη, στο πλαίσιο της προσπάθειάς της να εξελιχθεί σε κυρίαρχη δύναμη στην Ανατολική Μεσόγειο. Επιδιώκει, μάλιστα, να αποκτήσει μόνιμες στρατιωτικές βάσεις στη χώρα αυτή. Λόγω πάγιων ανησυχιών περί τουρκολιβυκού μνημονίου, ερευνών για υδρογονάνθρακες στην ελληνική ΑΟΖ νοτίως της Κρήτης και ανάγκης περιορισμού των μεταναστευτικών ροών από την Ανατολική Λιβύη προς την Κρήτη, η ελληνική κυβέρνηση έχει επιδοθεί σε μια εντατική προσπάθεια ενίσχυσης των δεσμών με τις αρχές της Ανατολικής Λιβύης, καθώς και βελτίωση των σχέσεων με την κυβέρνηση της Τρίπολης, με τελικό στόχο την από κοινού προσφυγή σε διεθνές δικαιοδοτικό όργανο για την οριοθέτηση θαλασσίων ζωνών μεταξύ Ελλάδας και Λιβύης.

Μουφτήδες

Η Τουρκία παραπονιέται ότι οι θρησκευτικοί λειτουργοί (μουφτήδες) της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης διορίζονται από το ελληνικό κράτος αντί να εκλέγονται από το ποίμνιο. Η ελληνική πλευρά απαντά ότι δεν υπάρχει παράδοση εκλογής μουφτήδων, διότι κάτι τέτοιο θα αντέβαινε και στο λειτούργημά τους ως δικαστών του ισλαμικού δικαίου σε θέματα οικογενειακού και κληρονομικού δικαίου. Αυτή τη στιγμή υπάρχουν στη Θράκη οι τρεις επίσημοι μουφτήδες, διορισμένοι από το ελληνικό κράτος, και οι δύο «ψευτο-μουφτήδες», εκλεγμένοι (αλλά στην πραγματικότητα ορισμένοι από το τουρκικό προξενείο) από τη μειονότητα.

Στο τέλος του 2017, η ελληνική κυβέρνηση ανακοίνωσε την πρόθεσή της να αλλάξει τον τρόπο εκλογής των μουφτήδων, ώστε να τεθούν οι προδιαγραφές συγκρότησης ενός εκλεκτορικού σώματος το οποίο θα πρέπει να διαθέτει τις εγγυήσεις πως δεν επηρεάζεται από εξωμειονοτικούς ή άλλους εξωγενείς παράγοντες, χωρίς να έχει γίνει γνωστό, προς το παρόν, κάτι πιο συγκεκριμένο. Με τον νόμο 4511/2018 άλλαξε η αρμοδιότητα των μουφτήδων σε θέματα απονομής δικαιοσύνης. Η αρμοδιότητά τους κατέστη προαιρετική για τα μέλη της μειονότητας σε περίπτωση που συμφωνούν οι διάδικοι. Σε άλλη περίπτωση, έχουν υποχρεωτική αρμοδιότητα τα αστικά δικαστήρια. Επρόκειτο για μια επιβεβλημένη αλλαγή, καθώς η Ελλάδα ήταν η μόνη ευρωπαϊκή χώρα στην οποία εφαρμοζόταν το εθνικό ισλαμικό δίκαιο (σαρία).

Ν

ΝΑΤΟ

Μια αντικειμενική και ψύχραιμη ιστορική θεώρηση θα οδηγούσε πιθανότατα στο συμπέρασμα ότι ήταν εσφαλμένη και αντιπαραγωγική η αντίληψη πως το ΝΑΤΟ ως οργανισμός/συμμαχία έφερε κεντρική ευθύνη για τη μη αντίδρασή του στην τουρκική εισβολή στην Κύπρο και την υιοθέτηση ουδέτερης στάσης στα ζητήματα

τριβής ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία (το συμπέρασμα περί μη ευθύνης δεν ισχύει υποχρεωτικά και για συγκεκριμένα κράτη-μέλη), καθώς εκ φύσεως και καταστατικού το ΝΑΤΟ δεν είχε και δεν έχει τη δυνατότητα οποιασδήποτε θεσμικής παρέμβασης σε διαφωνίες μεταξύ χωρών-μελών του. Αυτή η αίσθηση αδικίας μάς οδήγησε στο να μην εκμεταλλευτούμε στον μέγιστο βαθμό αυτό που το ΝΑΤΟ μπορεί να προσφέρει: την εκπαίδευση των στελεχών των ενόπλων δυνάμεων και τη μεταβίβαση τεχνογνωσίας όσον αφορά τα επιχειρησιακά δόγματα και τη δομή και την οργάνωση των ενόπλων δυνάμεων. Για μια σειρά από λόγους, η συμμετοχή στο ΝΑΤΟ μπορεί να αποτελέσει για την Ελλάδα ένα χρήσιμο εργαλείο άσκησης εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής. Αλλά δεν θα πρέπει να αναμένουμε από τη Συμμαχία να πάρει θέση στη διαμάχη Ελλάδας-Τουρκίας (εκτός και αν η Τουρκία αποφασίσει ή υποχρεωθεί να εγκαταλείψει το ΝΑΤΟ, σενάριο όχι μηδενικής, αλλά πάντως πολύ χαμηλής πιθανότητας).

NAVTEX
Πρόκειται για μια διεθνή προσφερόμενη υπηρεσία, που σκοπό έχει τη διασπορά, στα πλοία εν πλω, ναυτιλιακών, μετεωρολογικών και κατεπειγούσης φύσεως πληροφοριών που αφορούν τις παράκτιες θαλάσσιες περιοχές. Οι πληροφορίες λαμβάνονται αυτόματα και εκτυπώνονται απευθείας με τηλετυπικό τρόπο. Η Τουρκία αναγγέλλει συχνά τη δέσμευση μεγάλων περιοχών στο Αιγαίο και, κυρίως, στην Κύπρο για την πραγματοποίηση ναυτικών ασκήσεων.

Νησιά
Στο Αιγαίο υπάρχουν περίπου 24.891 νησιά (συμπεριλαμβανομένων και βράχων), εκ των οποίων 2.709 ανήκουν στην Τουρκία, ενώ τα υπόλοιπα ανήκουν στην Ελλάδα. Κατοικούνται 107 ελληνικά και 7 τουρκικά νησιά (2021).

NOTAM
NOTAM είναι μια «αγγελία προς αεροναυτιλλομένους» για θέματα ασφαλείας πτήσεων, δέσμευσης περιοχών για τη διεξαγωγή αεροναυτικών ασκήσεων, κ.λπ. Η Τουρκία συνηθίζει να δεσμεύει συχνά μεγάλες περιοχές του Αιγαίου για ασκήσεις, κάνοντας κατάχρηση του σχετικού δικαιώματος.

Ο

Οικουμενικό Πατριαρχείο
Το τουρκικό κράτος μετά το 1923 αρνήθηκε να αναγνωρίσει τόσο την οικουμενικότητα του θεσμού του Πατριαρχείου όσο και αυτή καθαυτή τη νομική του προσωπικότητα. Κατ' επέκταση, δεν αναγνώρισε αρμοδιότητα στο Πατριαρχείο επί των ιδρυμάτων που ανήκουν σε αυτό. Επίσης, για πολλές δεκαετίες το τουρκικό κράτος περιόριζε το δικαίωμα του εκλέγεσθαι στους κληρικούς με τουρκική ιθαγένεια που ασκούν τα καθήκοντά τους στην Τουρκία. Αντίστοιχα προβλήματα υπήρχαν και με την εκλογή μελών της Ιεράς Συνόδου. Μετά το 2009, οι κυβερνήσεις ΑΚΡ έκαναν κάποιες κινήσεις καλής θέλησης που ίσως διευκολύνουν τη μελλοντική επίλυση αυτών των προβλημάτων. Επίσης, το 1971 το τουρκικό υπουργείο Παιδείας απαγόρευσε τη λειτουργία της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης, επικαλούμενο νόμο που απαγόρευε τη λειτουργία ανώτατων ιδιωτικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Το ζήτημα δεν έχει επιλυθεί ακόμη, παρά τις υποσχέσεις των κυβερνήσεων Ερντογάν.

Οκτώ Τούρκοι αξιωματικοί (αιτούντες άσυλο)
Δεν είναι σπάνιες οι περιπτώσεις κατά τις οποίες η κυβέρνηση μιας χώρας βρίσκεται αντιμέτωπη με μια ανεπιθύμητη εξέλιξη, μια «καυτή πατάτα», όπου οι επιλογές διαχείρισης είναι εξαιρετικά περιορισμένες και προβληματικές. Στην προκειμένη περίπτωση, η ελληνική κυβέρνηση κλήθηκε να διαχειριστεί την άφιξη και το αίτημα ασύλου οκτώ Τούρκων αξιωματικών οι οποίοι κατηγορούνταν για συμμετοχή στο αποτυχημένο πραξικόπημα του Ιουλίου του 2016. Για τον πρόεδρο Ερντογάν το ζήτημα ήταν εξαιρετικά ευαίσθητο και η άσκηση ισχυρών πιέσεων θα έπρεπε να θεωρηθεί ως δεδομένη. Ωστόσο, τα σχετικά αντανακλαστικά της ελληνικής πλευράς αποδείχθηκαν μειωμένα και το ζήτημα δεν επιλύθηκε όπως θα έπρεπε, άμεσα και με συνοπτικές διαδικασίες. Το ζήτημα χρησιμοποιήθηκε για αρκετό διάστημα από την τουρκική πλευρά και για διαπραγματευτικούς λόγους, αλλά και ως εργαλείο άσκησης πίεσης προς την ελληνική πλευρά και υπενθύμισης ότι το κόστος αγνόησης των τουρκικών αιτημάτων και συμφερόντων μπορεί να είναι υψηλό. Η σύλληψη των δύο Ελλήνων στρατιωτικών που φέρονται να έχασαν τον προσανατολισμό τους και να εισχώρησαν λίγα μέτρα εντός του τουρκικού εδάφους στην περιοχή του Έβρου και η κράτησή τους για 167 ημέρες –αρχικά χωρίς την απαγγελία κατηγοριών– φάνηκε να συνδέεται από την Άγκυρα με την υπόθεση των «Οκτώ». Σημειώνεται ότι ανάλογα περιστατικά στο παρελθόν είχαν επιλυθεί σχεδόν άμεσα μέσω συνεννόησης των τοπικών κλιμακίων διοίκησης.

Οτζαλάν, υπόθεση
Η υπόθεση Οτζαλάν έχει καταγραφεί ως μια περίπτωση ανεπιτυχούς πρόληψης και διαχείρισης κρίσης, με ιδιαίτερα αρνητικές επιπτώσεις όσον αφορά τη διεθνή εικόνα της Ελλάδας, αλλά και τις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Η κρίση ξεκίνησε με την άφιξη στο ελληνικό έδαφος του ηγέτη του Εργατικού Κόμματος του Κουρδιστάν (PKK), Αμπντουλάχ Οτζαλάν, και κατέληξε με τη σύλληψή του στο έδαφος της Κένυας, μετά από δωδεκαήμερη παραμονή του ίδιου και της συνοδείας του στην ελληνική πρεσβευτική κατοικία, και την καταδίκη του σε θάνατο (που μετατράπηκε σε ισόβια κάθειρξη) από τουρκικό δικαστήριο.

Σοβαρότατα ερωτηματικά προκάλεσε ο ρόλος μη κρατικών παραγόντων στην προσπάθεια μεταφοράς και χορήγησης καταφυγίου στον Οτζαλάν στην Ελλάδα. Το αυτονόητο ερώτημα που προκύπτει δεν είναι άλλο από το ποιος ασκεί την εξωτερική πολιτική της χώρας: η εκλεγμένη κυβέρνηση ή άτομα/ομάδες (καλοπροαίρετα ή μη δεν αποτελεί ζητούμενο) με διαφορετικούς στόχους, αντιλήψεις ή και συμφέροντα. Το τίμημα από την άσκηση «ιδιωτικής» εξωτερικής πολιτικής ήταν ιδιαίτερα ακριβό και στα Ίμια. Αποτέλεσμα των «ιδιωτικών» ενεργειών στην υπόθεση Οτζαλάν ήταν «να φορτωθεί» η Ελλάδα με ένα εξαιρετικά δύσκολο πρόβλημα από το

οποίο θα είχε μικρότερο ή μεγαλύτερο κόστος, αλλά –σε καμία περίπτωση– ορατό όφελος. Σε συνδυασμό με την έλλειψη εμπειρίας σε «μυστικές επιχειρήσεις», καθώς και ικανότητας αποτελεσματικού χειρισμού κρίσεων, που έχει διαπιστωθεί και σε άλλες περιπτώσεις στο παρελθόν, η τελική αρνητική εξέλιξη θα έπρεπε να θεωρείται a priori ως εξαιρετικά πιθανή.

Η ελληνική συμμετοχή στην αποτυχημένη επιχείρηση, πέρα από τη σημαντική επιδείνωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων και τις άμεσες αντιδράσεις των Κούρδων, είχε ως αποτέλεσμα και την αποδυνάμωση της εικόνας της χώρας, σε έναν ιδιαίτερα ευαίσθητο τομέα, που αφορά την ικανότητα μιας χώρας να αντιμετωπίζει με επιτυχία διάφορα συγκεκριμένα ζητήματα που άπτονται άμεσα της εθνικής της ασφάλειας. Άμεσο αποτέλεσμα της υπόθεσης Οτζαλάν ήταν η προσπάθεια αναδιοργάνωσης της ΕΥΠ, η οποία ξεκίνησε με την τοποθέτηση ενός εν ενεργεία πρέσβη στη θέση του διοικητή της εν λόγω υπηρεσίας.

Π

Παραβάσεις (διεθνών κανονισμών)
Είσοδος τουρκικών μαχητικών αεροσκαφών στην Περιοχή Πληροφόρησης Πτήσεων (Flight Information Region – FIR) Αθηνών χωρίς προειδοποίηση και χωρίς τήρηση των σχετικών κανονισμών. Έχουν γίνει προσπάθειες, με νατοϊκή διαμεσολάβηση, για επίλυση του προβλήματος των παραβάσεων με την παροχή ορισμένων πληροφοριών πτήσεων από τις τουρκικές προς τις ελληνικές Αρχές, που έφτασαν κοντά σε συμφωνία, χωρίς όμως τελικό αποτέλεσμα.

Παραβιάσεις (εθνικού εναέριου χώρου)
Είσοδος τουρκικών μαχητικών αεροσκαφών στον εθνικό εναέριο χώρο της Ελλάδας (συνήθως στο χωρικό διάστημα ανάμεσα στα 6 και 10 ν.μ.). Κάθε χρόνο λαμβάνουν χώρα εκατοντάδες παραβάσεις και παραβιάσεις. Σε περιπτώσεις παραβάσεων ή παραβιάσεων, τα τουρκικά μαχητικά αεροσκάφη αναγνωρίζονται και αναχαιτίζονται από αντίστοιχα ελληνικά. Σε πολλές περιπτώσεις, αυτές οι αναχαιτίσεις μετατρέπονται σε εμπλοκές και αερομαχίες, οι οποίες ενίοτε καταλήγουν στην πτώση αεροσκαφών και στον θάνατο πιλότων. Την κατάσταση αναμένεται να περιπλέξει περαιτέρω η χρήση μη επανδρωμένων αεροσκαφών (UAVs/Drones) από τουρκικής πλευράς. Καθώς η αναχαίτισή τους από μαχητικά αεροσκάφη είναι εξαιρετικά δαπανηρή, η ελληνική πλευρά καλείται να βρει τρόπο αντιμετώπισης αυτής της νέας τουρκικής τακτικής.

Είναι προφανές ότι οι δύο χώρες έχουν υιοθετήσει ριζικά διαφορετικές νομικές ερμηνείες, τόσο σχετικά με τις υποχρεώσεις των κρατικών αεροσκαφών που εισέρχονται σε ξένο FIR όσο και για το εύρος του εναερίου χώρου. Μέχρι να επιλυθούν οι διαφορές αυτές μέσω διμερών διαπραγματεύσεων ή προσφυγής σε διεθνές δικαιοδοτικό όργανο, υπάρχουν τρόποι μείωσης της έντασης χωρίς καμία από τις δύο πλευρές να υποχωρήσει από τις πάγιες νομικές θέσεις της, π.χ. μέσω της υποβολής σχεδίων πτήσεων στο νατοϊκό στρατηγείο της Νάπολης από τα τουρκικά αεροσκάφη που εισέρχονται στο FIR Αθηνών [όπως είχε συζητηθεί στα μέσα της δεκαετίας του 1990 σχετικά με την υποβολή μη πλήρους σχεδίου πτήσης (τριών αντί για πέντε σημεία)].

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, κατόπιν κινήσεων της ελληνικής κυβέρνησης, η αμερικανική διοίκηση άσκησε πιέσεις στην Τουρκία για τη διακοπή της τακτικής των παραβιάσεων και υπερπτήσεων, κάτι που σε γενικές γραμμές έχει τηρηθεί από τις αρχές του 2023.

Πρακτικό Βέρνης
Μετά την έξοδο του τουρκικού ερευνητικού σκάφους «Σισμίκ 1» στο Αιγαίο, ξεκίνησαν τον Νοέμβριο του 1976 συνομιλίες σε επίπεδο εμπειρογνωμόνων, οι οποίες κατέληξαν στην υπογραφή του Πρακτικού της Βέρνης. Το πρακτικό δεν σκόπευε να λύσει τα προβλήματα ανάμεσα στις δύο χώρες και δεν έμπαινε στην ουσία της διαφοράς. Καθιέρωνε έναν κώδικα συμπεριφοράς και το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα μπορούσαν να κινηθούν οι συνομιλίες μεταξύ των δύο χωρών.

Το πρόβλημα που δημιουργήθηκε σχετικά με το πρακτικό εντοπίστηκε στην παράγραφο 6, η οποία όριζε ότι οι δύο χώρες θα απέχουν από πρωτοβουλίες ή πράξεις σχετικώς με την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου. Τα σημεία διαφωνίας ήταν δύο. Το πρώτο αναφερόταν στο χρονικό όριο αποχής από τις έρευνες επί της υφαλοκρηπίδας. Το δεύτερο σημείο αφορούσε τη γεωγραφική περιοχή που κάλυπτε το πρακτικό. Και τα δύο θέματα τέθηκαν μετ' επιτάσεως κατά την κρίση του Μαρτίου 1987 και σε έναν βαθμό εξακολουθούν να απασχολούν τις δύο χώρες έως και σήμερα, καθώς η Τουρκία θεωρεί ότι το συμφωνηθέν μορατόριουμ στις έρευνες καλύπτει ολόκληρο το Αιγαίο.

Πραξικόπημα (αποτυχημένο) 16ης Ιουλίου 2016 – συνέπειες
Η –για διάφορους λόγους– απονενοημένη, κακοσχεδιασμένη και λίαν ερασιτεχνικά εκτελεσμένη [ίσως επειδή η Τουρκική Υπηρεσία Πληροφοριών (MIT) ή, σύμφωνα με άλλους, η Ρωσία ενημέρωσε την κυβέρνηση μερικές ώρες νωρίτερα και κατέστη αναγκαία η επίσπευση της έναρξης του πραξικοπήματος, ενώ υπάρχει και η –λιγότερο αξιόπιστη– εκδοχή του «στημένου» πραξικοπήματος] ενέργεια μερίδας Τούρκων αξιωματικών για την ανατροπή του προέδρου Ερντογάν και της κυβέρνησης του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (AKP) είχε δραματικές συνέπειες για τη γειτονική χώρα.

Ο Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν θεώρησε ως εγκέφαλο του πραξικοπήματος τον άλλοτε μέντορα και στενό συνεργάτη του, Φετουλάχ Γκιουλέν, έναν κληρικό που ζούσε εδώ και πολλά χρόνια αυτοεξόριστος στην Πενσιλβάνια των ΗΠΑ (ενώ ανάμεσα στους επικριτές του Ερντογάν υπάρχει η άποψη ότι το πραξικόπημα ήταν «κατασκευασμένο»). Η μεγάλη διείσδυση και επιρροή του κ. Γκιουλέν (ο οποίος απεβίωσε το 2024) και του μετριοπαθούς ισλαμικού κινήματος Χιζμέτ, του οποίου ηγείτο, στην τουρκική αστυνομία και τη δημόσια διοίκηση επέτρεψαν στον Ερντογάν να αποδομήσει σε σημαντικό βαθμό το κεμαλικό κατεστημένο και να αποκτήσει τον έλεγχο της χώρας. Θα πρέπει να σημειωθεί και ο μεγάλος αριθμός εκπαιδευτικών ιδρυμάτων που είχαν ιδρυθεί από τον Γκιουλέν εντός και εκτός Τουρκίας και είχαν χρησιμοποιηθεί από την τουρκική διπλωματία ως εργαλεία ήπιας ισχύος. Η ρήξη μεταξύ Ερντογάν και Γκιουλέν για λόγους νομής της εξουσίας πριν από μερικά χρόνια οδήγησε σε μια κατά περιόδους πολύ

σκληρή αντιπαράθεση και συχνές εκδιώξεις «ανθρώπων του Γκιουλέν» από τον κρατικό μηχανισμό.

Με αφορμή το αποτυχημένο πραξικόπημα, και «σαν έτοιμη από καιρό», όπως δήλωσε ο Ευρωπαίος Επίτροπος Γ. Χαν, η κυβέρνηση Γιλντιρίμ ξεκίνησε ένα μαζικό πογκρόμ εκκαθαρίσεων όχι μόνο στις ένοπλες δυνάμεις και στα σώματα ασφαλείας, αλλά σε ολόκληρο τον δημόσιο τομέα. Ιδιαίτερη ανησυχία προκαλούν και οι μαζικές παραιτήσεις που ζητήθηκαν από πολλές χιλιάδες πανεπιστημιακών, αλλά και από χιλιάδες δικαστικούς. Ο συνολικός αριθμός των δημοσίων υπαλλήλων που διώχθηκε δικαστικά ή απλώς απολύθηκε πιθανόν να εγγίζει τους 200.000 και συνέχισε να αυξάνεται, αν και με πολύ αργότερους ρυθμούς. Εκτιμάται ότι ο Ρ.Τ. Ερντογάν εκμεταλλεύτηκε το πραξικόπημα για να εκκαθαρίσει πλήρως τον κρατικό μηχανισμό όχι μόνο από τους εμπλεκόμενους στο πραξικόπημα και γενικότερα τους ανθρώπους του Γκιουλέν (τη λεγόμενη τρομοκρατική οργάνωση FETO), αλλά και από όσους βρίσκονταν σε σημαντικές θέσεις (π.χ. δικαιοσύνη, εκπαίδευση) και δεν συμφωνούσαν απολύτως με τις δικές του θέσεις και στοχεύσεις.

Πρωτόκολλο Παπούλια-Γιλμάζ
Στο πλαίσιο της βραχύβιας ελληνοτουρκικής ύφεσης επί εποχής Νταβός (1988), υπογράφηκε από τους τότε υπουργούς Εξωτερικών Κάρολο Παπούλια και Μεσούτ Γιλμάζ ένα πρωτόκολλο μέτρων οικοδόμησης εμπιστοσύνης, το οποίο προέβλεπε μεταξύ άλλων δίμηνο μορατόριουμ στην πραγματοποίηση στρατιωτικών ασκήσεων στο Αιγαίο κατά τη διάρκεια της τουριστικής περιόδου και τις ημέρες θρησκευτικών και εθνικών εορτών. Για σημαντικά χρονικά διαστήματα, το Πρωτόκολλο δεν τηρήθηκε στην πράξη, με τουρκική υπαιτιότητα.

Ρ

Ρωσία, Ελλάδα, Τουρκία
Τα τελευταία χρόνια, η Ρωσία ενισχύει τις οικονομικές, ενεργειακές (φυσικό αέριο και πυρηνική ενέργεια) και εξοπλιστικές (συμφωνία για πώληση αντιαεροπορικού συστήματος S-400) σχέσεις της με την Τουρκία. Ορισμένοι στην ελληνική πλευρά πιθανόν αισθάνθηκαν «αιφνιδιασμένοι» και «ενοχλημένοι» από αυτή την αναβάθμιση των ρωσοτουρκικών σχέσεων. Ωστόσο, αυτή η εξέλιξη δεν θα πρέπει να αποτελέσει έκπληξη, αφού η Ρωσία, όπως και κάθε σοβαρή χώρα, χαράζει εξωτερική πολιτική με κριτήριο τα εθνικά συμφέροντα και όχι συναισθηματικές θεωρήσεις περί ομόθρησκων λαών και ιστορικών συμμάχων. Ως εκ τούτου, θα πρέπει να αποφευχθούν υψηλές προσδοκίες για ουσιαστική ρωσική στήριξη στα ελληνοτουρκικά ζητήματα ή στο Κυπριακό.

Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί το σημαντικό εύρος και βάθος της ρωσοτουρκικής συνεργασίας στη βάση κοινών πολιτικών και οικονομικών συμφερόντων (έστω και λίαν ευκαιριακού χαρακτήρα, καθώς υφίσταται χρόνια καχυποψία και γεωπολιτικός ανταγωνισμός μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας). Θα πρέπει να σημειωθεί ότι παρατηρούνται διαφωνίες ανάμεσα στις δύο χώρες όσον αφορά την κατάσταση σε Συρία και Λιβύη. Ωστόσο, μέχρι σήμερα οι διαφωνίες ήταν διαχειρίσιμες και εκτιμάται ότι, μέχρι στιγμής τουλάχιστον, έχει βρεθεί ένα modus vivendi. Τέλος, η εμβάθυνση των ρωσοτουρκικών σχέσεων αποτελεί αντικείμενο προβληματισμού για τις ΗΠΑ και το ΝΑΤΟ. Ωστόσο, λόγω του πολέμου στην Ουκρανία και, κυρίως, της προσωπικής σχέσης Ερντογάν-Τραμπ, η Τουρκία τους τελευταίους μήνες φαίνεται να επανεξετάζει σε έναν βαθμό τη στάση της και να αναθεωρεί την πολιτική της έναντι της Ρωσίας, στοχεύοντας σε μια πιο ισορροπημένη σχέση.

Όσον αφορά τις ελληνορωσικές σχέσεις, επειδή εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικά κοινά συμφέροντα και άλλοι δεσμοί, είναι επιτακτική η ανάγκη για συνέχιση της προσπάθειας βελτίωσης των διμερών σχέσεων και αναζήτησης ρεαλιστικών τομέων συνεργασίας όταν το επιτρέψει η ρωσική πολιτική, τόσο όσον αφορά στη συνέχιση των ρωσικών επιθετικών επιχειρήσεων στην Ουκρανία, όσο και στη στάση της Ρωσίας έναντι της Ελλάδας. Αλλά και σε επίπεδο περιφερειακής και ευρωπαϊκής ασφάλειας, η αποφυγή ενός νέου Ψυχρού Πολέμου θα έπρεπε να αποτελεί κοινό συμφέρον και επιδίωξη όλων των εμπλεκομένων πλευρών. Βεβαίως, ο σχετικός σχεδιασμός θα πρέπει να χαρακτηρίζεται από ρεαλισμό, αφού υπερβολικές προσδοκίες μπορεί να οδηγήσουν σε απογοητεύσεις.

Σ

Σεπτεμβριανά
Την 6η Σεπτεμβρίου 1955, λόγω των διεθνών διεργασιών για το Κυπριακό και με αφορμή μια βόμβα που έναν Τούρκος πράκτορας τοποθέτησε στο σπίτι όπου γεννήθηκε ο Κεμάλ Ατατούρκ στη Θεσσαλονίκη, τουρκικός όχλος, με την ανοχή των τουρκικών Αρχών, όπως αποδείχθηκε το 1960 κατά τη δίκη του τότε πρωθυπουργού Αντνάν Μεντερές, βιαιοπράγησε σε βάρος του ελληνικού πληθυσμού της Κωνσταντινούπολης (με αριθμό δολοφονιών, βιασμών και ξυλοδαρμών) και λεηλάτησε ελληνικά σπίτια, καταστήματα, σχολεία και νεκροταφεία.

Τα γεγονότα αυτά αποτέλεσαν το πρώτο μεγάλο πλήγμα κατά του Ελληνισμού της Κωνσταντινούπολης. Το 1964 οι περισσότεροι από τους εναπομείναντες Ρωμιούς της Πόλης απελάθηκαν ή υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια και τις περιουσίες τους και να εγκατασταθούν στην Ελλάδα. Από τους 100.000 Έλληνες κατοίκους της Πόλης το 1923, σήμερα απομένουν 2.0003.000 (συμπεριλαμβανομένων και των μεικτών γάμων), ενώ από τους 8.200 κατοίκους της Ίμβρου και της Τενέδου παραμένουν ελάχιστοι ηλικιωμένοι.

Σκραμπλ
Εντολή για άμεση απογείωση στον ελάχιστο δυνατό χρόνο μαχητικών αεροσκαφών που βρίσκονται σε κατάσταση ετοιμότητας (readiness) ολίγων λεπτών στις Πτέρυγες και Σμηναρχίες Μάχης της Πολεμικής Αεροπορίας. Η τακτική αυτή χρησιμοποιείται για την ταχύτερη δυνατή αναγνώριση και αναχαίτιση τουρκικών αεροσκαφών που πραγματοποιούν παραβάσεις και παραβιάσεις στο Αιγαίο.

Σούδα, αεροναυτική βάση
Λιμένας βαθέων υδάτων και προκεχωρημένη βάση ανεφοδιασμού για τις επιχειρήσεις των ενόπλων δυνάμεων

των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ στην Ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή (αλλά και με ευρύτερη χρησιμότητα). Θεωρείται από τις ΗΠΑ βάση υψηλής σπουδαιότητας σε μια ιδιαίτερα εύφλεκτη περιοχή. Εκεί στεγάζεται και το υπό ελληνική διοίκηση Νατοϊκό Κέντρο Ναυτικής Αποτροπής (ΚΕΝΑΠ/NMIOTC), όπου μετεκπαιδεύονται ειδικές δυνάμεις όλων των συμμαχικών δυνάμεων. Η χρήση της Σούδας από τις ΗΠΑ αναμένεται να διευρυνθεί ως αποτέλεσμα της υπογραφής της Συμφωνίας MDCA.

Στενά διεθνούς ναυσιπλοΐας

Όπως αναφέρεται και στο σχετικό λήμμα, η αβλαβής διέλευση θεωρήθηκε ότι δεν καλύπτει τις ανάγκες των παραπλεόντων πλοίων. Γι' αυτούς τους λόγους στη Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS) δημιουργήθηκε ένας νέος θεσμός, ο οποίος ισχύει παράλληλα με την αβλαβή διέλευση. Είναι ο θεσμός «πλου διελεύσεως» ή «διελεύσεως τράνζιτ» (transit passage) και εφαρμόζεται μόνο στα στενά διεθνούς ναυσιπλοΐας.

Τα στενά διεθνούς ναυσιπλοΐας ανήκουν στη αιγιαλίτιδα ζώνη ενός κράτους και συνδέουν περιοχές της ανοιχτής θάλασσας ή ΑΟΖ με άλλο τμήμα ανοιχτής θάλασσας ή ΑΟΖ και χρησιμοποιούνται από τη διεθνή ναυσιπλοΐα.

Στα στενά διεθνούς ναυσιπλοΐας, η διέλευση των σκαφών ασκείται χωρίς κανένα κώλυμα εκ μέρους του παράκτιου κράτους, το οποίο δεν μπορεί να απαγορεύσει γενικά τη διέλευση πλοίων. Οι μοναδικοί περιορισμοί αφορούν την υποχρέωση των παραπλεόντων σκαφών να μην πλέουν κατά τρόπο που μπορεί να απειλήσει την ασφάλεια του παράκτιου κράτους, να μη μολύνουν τη θάλασσα, να συμμορφώνονται με τους κανόνες ναυσιπλοΐας και να μην ασκούν αλιευτικές και ερευνητικές δραστηριότητες ή λαθρεμπόριο. Γίνεται αποδεκτό ότι τα υποβρύχια μπορούν να διαπλέουν τα διεθνή στενά βυθισμένα. Επιπλέον, η UNCLOS δίνει το δικαίωμα σε αεροσκάφη να υπερίπτανται και να διασχίζουν ελεύθερα τα διεθνή στενά, δικαίωμα το οποίο φυσικά δεν υπήρχε κατά την αβλαβή διέλευση μέσα από χωρικά ύδατα. Τέλος, δεν απαιτείται η παροχή προηγούμενης άδειας από το παράκτιο κράτος ή έστω ειδοποίηση.

Στην περίπτωση του Αιγαίου, στενά διεθνούς ναυσιπλοΐας είναι εκείνα τα στενά που βρίσκονται εντός των χωρικών υδάτων και συνδέουν ένα τμήμα της ανοικτής θάλασσας με ένα άλλο τμήμα της ανοικτής θάλασσας, δηλαδή πρακτικά όλες οι περιοχές που συνδέουν το βόρειο με το νότιο Αιγαίο και τα περάσματα γύρω από την Κρήτη. Η γεωγραφία του Αιγαίου, με το πλήθος των νησιών, σε συνδυασμό με τα 6 μίλια αιγιαλίτιδας ζώνης, επιτρέπει την ύπαρξη μεγάλου αριθμού στενών, πολλά από τα οποία δυνητικά θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως στενά διεθνούς ναυσιπλοΐας. Για αυτόν τον λόγο, η Ελλάδα είχε καταθέσει το 1982 δήλωση. Σε αυτή διεκδικούσε το δικαίωμα να περιορίσει τον αριθμό των στενών διεθνούς ναυσιπλοΐας στο Αιγαίο, προσδιορίζοντας σε ποια από τα πολλά εναλλακτικά στενά του Αιγαίου θα μπορούσε να ασκηθεί η «διέλευση τράνζιτ». Παρά τη δήλωση, το θέμα της χάραξης των διαδρομών όπου θα ασκείται το δικαίωμα της «διελεύσεως τράνζιτ» παρέμεινε εν υπνώσει.

Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS)

Υπογράφηκε το 1982, μετά από πολυετείς διαπραγματεύσεις, και τέθηκε σε ισχύ το 1994. Ρυθμίζει κάθε χρήση των ωκεανών, συμπεριλαμβανομένης και οριοθέτησης θαλασσίων ζωνών και της εκμετάλλευσης φυσικών πόρων. Πιο συγκεκριμένα:

- Τα κριτήρια του ισοβαθούς των 200 μέτρων και της εκμετάλλευσης του βυθού της Σύμβασης του 1958 αντικαταστάθηκαν από το κριτήριο της απόστασης έως 200 μίλια από τις ακτές.
- Τα νησιά διαθέτουν όλες τις θαλάσσιες ζώνες, περιλαμβανομένων της ΑΟΖ και της υφαλοκρηπίδας. Εξαιρέθηκαν οι βράχοι που δεν έχουν δική τους οικονομική ζωή. Σε αυτούς δόθηκε μόνο αιγιαλίτιδα ζώνη.
- Για την οριοθέτηση της ΑΟΖ και υφαλοκρηπίδας δεν προσδιορίστηκαν συγκεκριμένοι κανόνες οριοθέτησης. Μοναδικό ζητούμενο είναι η γενικόλογη επίτευξη ενός «δίκαιου αποτελέσματος» (equitable result).

- Έχει υπογραφεί μέχρι σήμερα από 160 κράτη, με βασικές εξαιρέσεις τις ΗΠΑ, το Ισραήλ, την Τουρκία, τη Βενεζουέλα και τη Συρία.

Σύμβαση του Μοντρέ (1936)
Η Σύμβαση ρύθμισε τους όρους της ελευθερίας ναυσιπλοΐας στα Στενά από ξένα πλοία. Ο διεθνής χαρακτήρας του καθεστώτος των Στενών έπαψε να υφίσταται. Επίσης, τερματίστηκε οποιαδήποτε δυνατότητα παρέμβασης στα Στενά από άλλες χώρες πλην Τουρκίας, η οποία αναδείχθηκε ουσιαστικά σε θεματοφύλακα του τρόπου εφαρμογής της σύμβασης, Η τουρκική κυριαρχία αποκαταστάθηκε πλήρως στην ξηρά και στις θαλάσσιες ζώνες από τον Βόσπορο έως τα Δαρδανέλια. Με το πρωτόκολλο της σύμβασης επετράπη ο επανεξοπλισμός της ζώνης των Στενών. Αν και η Ελλάδα δεν πέτυχε να συμπεριληφθεί ρητή αναφορά στην άρση αποστρατιωτικοποίησης της Λήμνου και της Σαμοθράκης, η επίσημη ελληνική θέση είναι ότι η κατάργηση ολόκληρης της Σύμβασης για τα Στενά του 1923 επέφερε και την κατάργηση των διατάξεων περί αποστρατιωτικοποίησης της Λήμνου και της Σαμοθράκης.

Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας (Ελλάδα)
Για την αντιμετώπιση τόσο της «εξ ανατολών απειλής» όσο και άλλων (νέων) κινδύνων και «ασύμμετρων» απειλών και προβλημάτων, είναι απαραίτητη η μέγιστη δυνατή θεσμική και οργανωτική ενίσχυση του μηχανισμού εθνικής ασφαλείας και αντιμετώπισης έκτακτων καταστάσεων της χώρας μας. Σε αυτή την κατεύθυνση, όπως δείχνει η εμπειρία πολλών χωρών, είχε προταθεί από πολλούς τεχνοκράτες και πολιτικούς η σύσταση ενός επιτελικού οργάνου (η δομή και η λειτουργία του οποίου έχουν παρουσιαστεί αναλυτικά στο Θάνος Ντόκος - Παναγιώτης Τσάκωνας, *Στρατηγική Εθνικής Ασφαλείας. Οικοδομώντας το Ελληνικό Μοντέλο στον 21ο αιώνα*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2005 και *Ο Δρόμος είναι τα Βήματά μας. Οδικός Χάρτης Εθνικής Ασφαλείας για την Ελλάδα του Μέλλοντος,* Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2019), το οποίο θα πρέπει να είναι ικανό να θέτει και να σχεδιάζει την ελληνική μακροσκοπική εθνική πολιτική (στο επίπεδο της υψηλής στρατηγικής), καθώς και να συντονίζει και να ελέγχει –εισηγούμενο σχετικά στην πολιτική ηγεσία: τον πρωθυπουργό και το υπουργικό συμβούλιο ή το ΚΥΣΕΑ– τους φορείς που, σύμφωνα με το σύνταγμα, εμπλέκονται στην υλοποίησή της.

Το όργανο αυτό –ευάριθμο, στο ελάχιστο δηλαδή δυνατό μέγεθος για την αποτελεσματική λειτουργία– θα πρέπει να στελεχώνεται από διπλωμάτες, στρατιωτικούς και στελέχη άλλων συναρμόδιων κυβερνητικών υπηρεσιών, καθώς και από περιορισμένο αριθμό τεχνοκρατών-εμπειρογνωμόνων, και να έχει χαρακτήρα υποστηρικτικό προς το ΚΥΣΕΑ, το οποίο θα συνεχίσει να έχει κεντρικό και αποφασιστικό ρόλο στη λήψη αποφάσεων. Το όργανο αυτό θα πρέπει να αποφεύγει την εμπλοκή σε τακτικής φύσεως ζητήματα, τα οποία θα πρέπει να αποτελούν αντικείμενο ενασχόλησης των υπουργείων και υπηρεσιών. Το εν λόγω θεσμικό όργανο θεσμοθετήθηκε τον Απρίλιο 2025, με την ονομασία «Γενική Γραμματεία Εθνικής Ασφάλειας» και λειτουργεί εντός της Προεδρίας της Κυβέρνησης.

Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας (Τουρκία)
Αρμόδιο για τον σχεδιασμό της τουρκικής πολιτικής εθνικής ασφαλείας (ο όρος χρησιμοποιείται εναλλακτικά με τον όρο «υψηλή στρατηγική») είναι το Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας (Millî Güvenlik Kurulu – MGK). Το Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας υπάρχει σε διάφορες μορφές από το 1933, αλλά στην παρούσα μορφή του θεσμοθετήθηκε από το σύνταγμα του 1961 ως γνωμοδοτικό όργανο του Υπουργικού Συμβουλίου σε «θέματα εθνικής ασφαλείας» (όρος σκοπίμως ανοικτός σε διάφορες ερμηνείες).

Το Συμβούλιο προεδρεύεται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και δεν κυριαρχείται πλέον από το στρατιωτικό κατεστημένο (κατόπιν των σχετικών μεταρρυθμίσεων του 2004, που περιόρισαν και το εύρος των αρμοδιοτήτων του). Εκτός από τον πρόεδρο και τον πρωθυπουργό, συμμετέχουν οι υπουργοί Άμυνας, Εσωτερικών και Εξωτερικών, ο αρχηγός του Γενικού Επιτελείου, οι αρχηγοί των Επιτελείων Στρατού, Αεροπορίας και Ναυτικού και ο διοικητής της Στρατοχωροφυλακής. Ο Γενικός Γραμματέας πλέον δεν προέρχεται από τον χώρο των ενόπλων δυνάμεων. Στο Συμβούλιο παρέχεται τεχνική υποστήριξη από ένα ευρύτερο συμβουλευτικό σώμα στρατιωτικών, διπλωματών και τεχνοκρατών, τη Γενική Γραμματεία (Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği).

Συμφωνία του Ελσίνκι (1999)
Στη συνάντηση κορυφής της ΕΕ στο Ελσίνκι (Δεκέμβριος 1999) συμφωνήθηκε ότι η Ελλάδα θα αποσύρει τις αντιρρήσεις της (βέτο) και θα υποστηρίξει τις προσπάθειες της Τουρκίας για ένταξη στην ΕΕ, με δύο ανταλλάγματα: (α) την είσοδο της Κύπρου στην ΕΕ με το επόμενο κύμα διεύρυνσης της Ένωσης, ανεξάρτητα από το αν θα έχει επιλυθεί το κυπριακό πρόβλημα (β) εάν διμερείς προσπάθειες επίλυσης των ελληνοτουρκικών διαφορών δεν στεφθούν από επιτυχία μέχρι τον Δεκέμβριο του 2004, τότε οι δύο χώρες θα συζητούσαν το ενδεχόμενο προσφυγής στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης. Η Ελλάδα αποφάσισε να υποστηρίξει την ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ, εφόσον πληρούσε τις προϋποθέσεις, θεωρώντας ότι έτσι θα επιλύονταν οι ελληνοτουρκικές διαφορές και η Τουρκία θα αποτελούσε έναν καλύτερο γείτονα για τη χώρα μας (η λεγόμενη «στρατηγική εξημέρωσης του θηρίου»).

Ως αποτέλεσμα των εξελίξεων στις ευρωτουρκικές σχέσεις και της αντίθεσης μεγάλων ευρωπαϊκών κρατών στο ενδεχόμενο πλήρους ένταξης της Τουρκίας, η στρατηγική του Ελσίνκι έχει πάψει να έχει κάποιο όφελος για την Ελλάδα και αναζητείται επειγόντως Σχέδιο Β. Παρότι η Ελλάδα δεν έχει κανέναν λόγο να υποστηρίξει τη διακοπή των διαπραγματεύσεων ΕΕ-Τουρκίας, είναι σαφές ότι θα πρέπει να εμπλακούμε στις συζητήσεις περί «ειδικής σχέσης» ΕΕ-Τουρκίας, έτσι ώστε να συνδιαμορφώσουμε σε ικανοποιητικό βαθμό τους όρους αυτής της σχέσης.

Σύνδρομο των Σεβρών
Το λεγόμενο «σύνδρομο» ή «φάντασμα των Σεβρών», δηλαδή το ενδεχόμενο διαμελισμού της Τουρκίας ως αποτέλεσμα σχεδιασμών και ενεργειών διάφορων «εξωτερικών δυνάμεων», συνδέεται άμεσα με το «κουρδικό ζήτημα» και αποτελεί μια καθαρά υποκειμενική –και ψυχολογικής φύσης– ανησυχία η οποία δεν επαληθεύεται υποχρεωτικά

από αντικειμενικούς παράγοντες ή γεγονότα. Φαίνεται όμως ότι επηρεάζει διαχρονικά τον τρόπο σκέψης και ενέργειας του τουρκικού στρατιωτικο-πολιτικού κατεστημένου.

Συνθήκη της Λωζάννης (1923)

Αποτελεί τη βασική συνθήκη ρύθμισης των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Με τη Συνθήκη της Λωζάννης, η Τουρκία ανακτούσε την Ανατολική Θράκη, την οποία η Συνθήκη των Σεβρών είχε παραχωρήσει στην Ελλάδα. Επίσης, έπαιρνε και πάλι την περιοχή της Σμύρνης. Η Ελλάδα διατήρησε τα νησιά του Αιγαίου, εκτός από δύο στην είσοδο των Δαρδανελίων: την Ίμβρο και την Τένεδο, τα οποία της είχαν χορηγηθεί με τη Συνθήκη των Σεβρών. Τέλος, η Άγκυρα αναγνώρισε την προσάρτηση της Κύπρου από τη Μεγάλη Βρετανία και των Δωδεκανήσων από την Ιταλία. Επίσης, συμφωνήθηκε η υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, ενώ εξαιρέθηκαν οι μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης και οι Έλληνες που ήταν εγκατεστημένοι πριν από το 1918 στην Κωνσταντινούπολη.

Οι δηλώσεις Ερντογάν περί αναθεώρησης ή εκσυγχρονισμού της Συνθήκης της Λωζάννης δικαιολογημένα προκάλεσαν προβληματισμό και ανησυχία. Ακόμη και αν δεχτούμε την εξήγηση ότι απευθυνόταν σε εσωτερικό ακροατήριο και δεν είχε ως (κύριο) στόχο την αμφισβήτηση του υφισταμένου καθεστώτος στο Αιγαίο, πώς πρέπει κανείς να ερμηνεύσει τη δήλωση περί τουρκικού ενδιαφέροντος (droit de regard, στη γλώσσα της διπλωματίας) –ή μήπως και δικαιώματος παρέμβασης;– σε μια τεράστια περιοχή η οποία ξεκινά από τα Βαλκάνια και φτάνει ώς τη Σιβηρία;

Το δε μείγμα παντουρανισμού και νεο-οθωμανισμού με το Ισλάμ ως συνεκτικό παράγοντα είναι πνευματικό τέκνο του Τουργκούτ Οζάλ, πρωθυπουργού και μετέπειτα προέδρου της Τουρκίας (1983-1993). Στις δηλώσεις Ερντογάν μπορεί κανείς να διακρίνει και ψήγματα ρωσικής επιρροής, καθώς ο πρόεδρος Πούτιν, τον οποίο σύμφωνα με δήλωσή του θαυμάζει ο Ερντογάν, έχει υιοθετήσει το ομώνυμο δόγμα το οποίο αναφέρεται, μεταξύ άλλων, και στο δικαίωμα προστασίας των ρωσικών μειονοτήτων στον πρώην σοβιετικό χώρο. Τα κίνητρα Ερντογάν ενδεχομένως περιλαμβάνουν και τη δύσκολα κρυπτόμενη διάθεση της Άγκυρας να διεκδικήσει ρόλο και επιρροή στην περιοχή της Μοσούλης ή ακόμη και στο πλαίσιο ενός σεναρίου παγίωσης του εδαφικού κατακερματισμού της Συρίας ως αποτέλεσμα της αδυναμίας εύρεσης μιας διπλωματικής λύσης η οποία θα διατηρεί την εδαφική ενότητα της χώρας αυτής.

Αναρωτιέται κανείς αν είναι ο –συνήθως επικίνδυνος– συνδυασμός αλαζονείας και ανασφάλειας που οδηγεί την ηγεσία μιας χώρας όπως η σημερινή Τουρκία, με αυξανόμενη ισχύ αλλά και χειμαζόμενης από εσωτερική πολιτική αστάθεια, με ισχυρότατη κοινωνική πόλωση, οικονομία που ακόμη χαρακτηρίζεται από θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης αλλά με πιθανές «φούσκες», δύσκολες σχέσεις με ορισμένους εκ των γειτόνων της, να επαναφέρει στο προσκήνιο τόσο φιλόδοξους στόχους για τη δημιουργία μιας ζώνης επιρροής που θα καλύπτει σημαντικό τμήμα της Ευρασίας; Και αν πρόκειται για το επίσημο νέο δόγμα της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, οι δηλώσεις θα συνοδευτούν ενδεχομένως από συγκεκριμένες ενέργειες σε βάθος χρόνου; Υψηλής σπουδαιότητας ερωτήματα, για τα οποία δεν υπάρχει ακόμη σαφής απάντηση.

Συνθήκη των Παρισίων (1947)

Κατόπιν επανειλημμένων συζητήσεων μεταξύ ΗΠΑ, Βρετανίας και ΕΣΣΔ, συμφωνήθηκε να παραχωρηθούν τα Δωδεκάνησα στην Ελλάδα. Με το άρθρο 14 της Συνθήκης Ειρήνης των Παρισίων: «(1) Η Ιταλία εκχωρεί εις την Ελλάδα εν πλήρει κυριαρχία τας νήσους της Δωδεκανήσου τας κατωτέρω απαριθμουμένας, ήτοι: Αστυπάλαιαν, Ρόδον, Χάλκην, Κάρπαθον, Κάσον, Τήλον, Νίσυρον, Κάλυμνον, Λέρον, Πάτμον, Λειψούς, Σύμην, Κω και Καστελλόριζον, ως και τας παρακειμένας νησίδας. (2) Αι ανωτέρω νήσοι θα αποστρατιωτικοποιηθώσι και θα παραμείνωσιν αποστρατιωτικοποιημέναι». Η Τουρκία δεν έλαβε μέρος στη Συνδιάσκεψη για την Ειρήνη των Παρισίων, καθώς δεν συμμετείχε στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, και έτσι δεν μπόρεσε να προβάλει διεκδικήσεις σχετικά με τη Δωδεκάνησο. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η απόφαση για την παραχώρηση ολόκληρης της Δωδεκανήσου στην Ελλάδα αποτέλεσε μια σημαντική απογοήτευση για την Τουρκία.

Συνταγματική αναθεώρηση (Τουρκία)

Η επικράτηση του «ναι» στο τουρκικό δημοψήφισμα του 2017 ήταν αναμενόμενη, αν και το αποτέλεσμα ήταν λίαν οριακό. Η μικρή διαφορά και οι καταγγελίες αντιπολίτευσης και διεθνών παρατηρητών ενισχύουν τις υποψίες για περιορισμένης κλίμακας αλλοίωση της ετυμηγορίας, αλλά το αποτέλεσμα δεν αλλάζει: η Τουρκία γύρισε σελίδα και τα ερωτήματα αφορούν πλέον την επόμενη ημέρα για τη χώρα, καθώς ο κ. Ερντογάν προώθησε με ιδιαίτερο ζήλο μια συνταγματική μεταρρύθμιση η οποία ενίσχυσε σημαντικά τις εξουσίες του προέδρου της χώρας, κατάργησε το αξίωμα του πρωθυπουργού, αποδυνάμωσε το κοινοβούλιο και τη δικαστική εξουσία και οδήγησε σε ένα νέο μοντέλο διακυβέρνησης από το «Λευκό Παλάτι» (Ak Saray). Ανησυχία προκαλεί η διαφαινόμενη απουσία μηχανισμών «ελέγχου και ισορροπιών», σε συνδυασμό με ισχυρές τάσεις αυταρχισμού.

Όσον αφορά τις ελληνοτουρκικές σχέσεις, η λειτουργία δημοκρατίας δυτικού τύπου δεν αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τη διατήρηση καλών σχέσεων, ή τουλάχιστον την αποτελεσματική διαχείριση προβλημάτων, με κάποιο άλλο κράτος. Η Ελλάδα έχει καλές σχέσεις με χώρες όπως η Ρωσία, η Κίνα και το Ιράν, όπου το πολιτικό σύστημα είναι αρκετά διαφορετικό από το μέσο ευρωπαϊκό. Μια πιο αυταρχική Τουρκία δεν σημαίνει a priori ότι μετατρέπεται σε πιο δύσκολο γείτονα. Αλλά αυξάνει τις πιθανότητες απομάκρυνσης από την ΕΕ και τον δυτικό τρόπο συμπεριφοράς στις διακρατικές σχέσεις.

Σχέδιο Ανάν

Η κυπριακή αίτηση ένταξης στην ΕΕ υποβλήθηκε το καλοκαίρι του 1990 από την κυβέρνηση Βασιλείου. Η Συνθήκη Προσχωρήσεως της Κύπρου υπογράφηκε στην Αθήνα την άνοιξη του 2003 και ενεργοποιήθηκε την 1η Μαΐου 2004, οπότε η Κύπρος αποτέλεσε ένα από τα δέκα νέα μέλη της Ένωσης. Η προοπτική της κυπριακής ένταξης αποτέλεσε καταλύτη για την εκδήλωση μιας νέας μεσολαβητικής προσπάθειας του ΟΗΕ, υπό τον

γενικό γραμματέα Κόφι Ανάν, η οποία κατέληξε στην παρουσίαση πέντε συνολικών σχεδίων για την επίλυση του Κυπριακού, έως την απόρριψη του τελευταίου από τους Ελληνοκυπρίους στο δημοψήφισμα του Απριλίου 2004. Καθώς η Κυπριακή Δημοκρατία προχωρούσε προς την ένταξή της στην ΕΕ, και ενώ παράλληλα πολίτες της είχαν αρχίσει να εγείρουν προσφυγές εναντίον της Τουρκίας στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για την εκ μέρους της Τουρκίας στέρηση των περιουσιακών τους δικαιωμάτων στα κατεχόμενα, η θέση της Άγκυρας εμφανιζόταν δύσκολη· άλλωστε αντιμετώπιζε μεγάλες δυσχέρειες στην προσπάθειά της να εξασφαλίσει την έναρξη των δικών της ενταξιακών διαπραγματεύσεων. Η αρχική ιδέα του Γενικού Γραμματέα να χρησιμοποιήσει την κυπριακή ανάγκη για λύση και την ταυτόχρονη τουρκική ανάγκη για βελτίωση της εικόνας της Άγκυρας ήταν καλή, αλλά στην εφαρμογή της έγιναν πολλά λάθη, που τελικά οδήγησαν στην αποτυχία και αυτής της προσπάθειας.

Τα Σχέδια Ανάν είχαν προσελκύσει την έντονη δυσπιστία ενός μεγάλου μέρους της ελληνοκυπριακής κοινής γνώμης. Η άμεση ίδρυση ενός νέου κράτους (με μάλλον χαλαρή ομοσπονδιακή δομή) και η πρόβλεψη για διάλυση της Κυπριακής Δημοκρατίας· η ασάφεια σχετικά με το χρονοδιάγραμμα επιστροφής εδαφών στην ελληνοκυπριακή πλευρά και την υιοθέτηση εγγυήσεων για την τήρηση των συμφωνηθέντων από την Τουρκία· η πρόβλεψη για την παραμονή τουρκικού στρατού στην Κύπρο και μετά την επίτευξη συμφωνίας· η διατήρηση του παρωχημένου θεσμού των εγγυητριών δυνάμεων· η νομιμοποίηση της παρουσίας του μεγαλύτερου μέρους των εποίκων· η μετατροπή σε ομοσπονδιακό δίκαιο των συμφωνιών που είχε συνάψει η λεγόμενη «Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου» με την Τουρκία· η πρόβλεψη για ύπαρξη ξένων δικαστών στο Συνταγματικό Δικαστήριο οι οποίοι θα αποφάσιζαν σε περίπτωση διακοινοτικής διαφωνίας· η επιβολή περιορισμών στην εγκατάσταση μελών των δύο κοινοτήτων στο έδαφος του άλλου «συνιστώντος κράτους»· η επιβολή εκτεταμένων αποκλίσεων από το ευρωπαϊκό κεκτημένο (που δημιουργούσε στους Ελληνοκυπρίους την αίσθηση ότι γίνονταν και δεύτερης τάξης μέλη της ΕΕ)· και τέλος η αδυναμία ή απροθυμία του ΟΗΕ να κάνει μια ενδεικτική αποτίμηση του κόστους της επανένωσης και της διευθέτησης του ζητήματος των περιουσιών (ενώ το κόστος επωμιζόταν η ελληνοκυπριακή κοινότητα και θεσπιζόταν η απαλλαγή της Τουρκίας από οικονομικές υποχρεώσεις για τη στέρηση δικαιωμάτων και την καταστροφή που είχε προκαλέσει στη νήσο), αποτελούσαν αρνητικά σημεία του Σχεδίου που προκαλούσαν την έντονη αντίδραση της πλειοψηφίας του ελληνικού πληθυσμού.

Στα τέλη του 2003 ξεκίνησε, με την αποδοχή της Λευκωσίας, η διαδικασία που θα οδηγούσε στην παρουσίαση των δύο τελευταίων εκδοχών του Σχεδίου Ανάν. Είχε μόλις προηγηθεί η εντυπωσιακή πτώση της φιλικής προς τον Ντενκτάς κυβέρνησης στα κατεχόμενα, μετά από έντονη λαϊκή αντίδραση προς την αδιάλλακτη στάση του. Αυτό, σε συνδυασμό με τη μετριοπαθέστερη πολιτική της νέας τουρκικής κυβέρνησης υπό τον Ταγίπ Ερντογάν, δημιουργούσε νέες ελπίδες. Ωστόσο, η εντύπωση ότι το Σχέδιο –προσπαθώντας να εξασφαλίσει το τουρκοκυπριακό «ναι»– είχε για μία ακόμα φορά αποπειραθεί να ικανοποιήσει την τουρκική πλευρά προκάλεσε την αντίδραση των περισσότερων κυπριακών κομμάτων και του προέδρου Τάσσου Παπαδόπουλου. Είναι, παράλληλα, γεγονός ότι η ελληνοκυπριακή πλευρά κατέβαλε μάλλον περιορισμένες προσπάθειες βελτίωσης των «δυσμενών» όρων του Σχεδίου κατά τη διάρκεια της τελικής διαπραγμάτευσης στο Μπίργκενστοκ της Ελβετίας. Τελικά, το Σχέδιο Ανάν 5 απορρίφθηκε στο δημοψήφισμα του Απριλίου 2004 από το 76% των Ελληνοκυπρίων, αλλά έγινε δεκτό από το 65% των Τουρκοκυπρίων. Η ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ, λίγο αργότερα, μετέβαλε ξανά τα δεδομένα.

Σχέδιο «Βαριοπούλα» (Balyoz Harekât)

Το 2008, σημαντικός αριθμός στρατιωτικών και άλλων αξιωματούχων οδηγήθηκαν σε δίκη (και αρκετοί καταδικάστηκαν σε πολυετείς ποινές φυλάκισης) στο πλαίσιο της υπόθεσης «Εργκένεκον», της υποτιθέμενης μυστικής παρακρατικής/παραστρατιωτικής οργάνωσης που διατηρούσε στενές σχέσεις με τις τουρκικές στρατιωτικές δυνάμεις και δυνάμεις ασφαλείας. Η κυβέρνηση Ερντογάν κατηγόρησε υψηλόβαθμους αξιωματικούς των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων ότι το 2003 είχαν επεξεργαστεί σχέδια πρόκλησης θερμού επεισοδίου με την Ελλάδα (ακόμη και με την κατάρριψη τουρκικού αεροσκάφους από «φίλια πυρά») με στόχο την αποσταθεροποίηση της Τουρκίας και τελικώς την αποπομπή της κυβέρνησης ΑΚΡ. Η ύπαρξη τέτοιων σχεδίων προκάλεσε εύλογη ανησυχία στην Ελλάδα.

Σχέδιο 2023

Ένα ιδιαίτερο φιλόδοξο σχέδιο για τα εκατό χρόνια από την ίδρυση του σύγχρονου τουρκικού κράτους. Προέβλεπε, μεταξύ άλλων, ότι η Τουρκία θα συμπεριλαμβάνεται στις δέκα μεγαλύτερες οικονομίες παγκοσμίως (σήμερα είναι στη 16η θέση) με ΑΕΠ $2 τρισ. (το 2024 ήταν περίπου $1,32 τρισ.), εξαγωγές $500 δισ., κατά κεφαλήν εισόδημα $25.000 και μείωση ανεργίας στο 5%. Κατασκευή και λειτουργία τριών πυρηνικών σταθμών ενέργειας με συνολική ικανότητα 4.700 MWe. Ανάπτυξη λιμένων για να είναι στα δέκα μεγαλύτερα παγκοσμίως. Εγχώρια ικανότητα κατασκευής αεροσκαφών, μη επανδρωμένων αεροσκαφών και δορυφόρου. Θα είναι ο πέμπτος σημαντικότερος τουριστικός προορισμός παγκοσμίως με 50 εκατομμύρια επισκέπτες ετησίως και έσοδα $50 δισ. Επίσης, θα είναι μέλος της ΕΕ.

Ουσιαστικά κανένας από των ανωτέρω στόχους δεν επιτεύχθηκε, αλλά το Σχέδιο 2023 δείχνει το επίπεδο φιλοδοξίας της τουρκικής ηγεσίας. Η «κληρονομιά» αυτή είναι πολύ υψηλής σημασίας για τον Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν στο πλαίσιο της επιδίωξής του να μείνει στην ιστορία ως ο σημαντικότερος ηγέτης στην ιστορία της σύγχρονης Τουρκίας.

Τ

Τουρκική εξωτερική πολιτική και «στρατηγικό βάθος» (θεωρία Νταβούτογλου)

Σύμφωνα με τον αρχιτέκτονα της εξωτερικής πολιτικής του ΑΚΡ, Αχμέτ Νταβούτογλου, η Τουρκία αποπειράται την οικοδόμηση της εξωτερικής πολιτικής της κατά μήκος εναλλακτικών στρατηγικών αξόνων («στρατηγι-

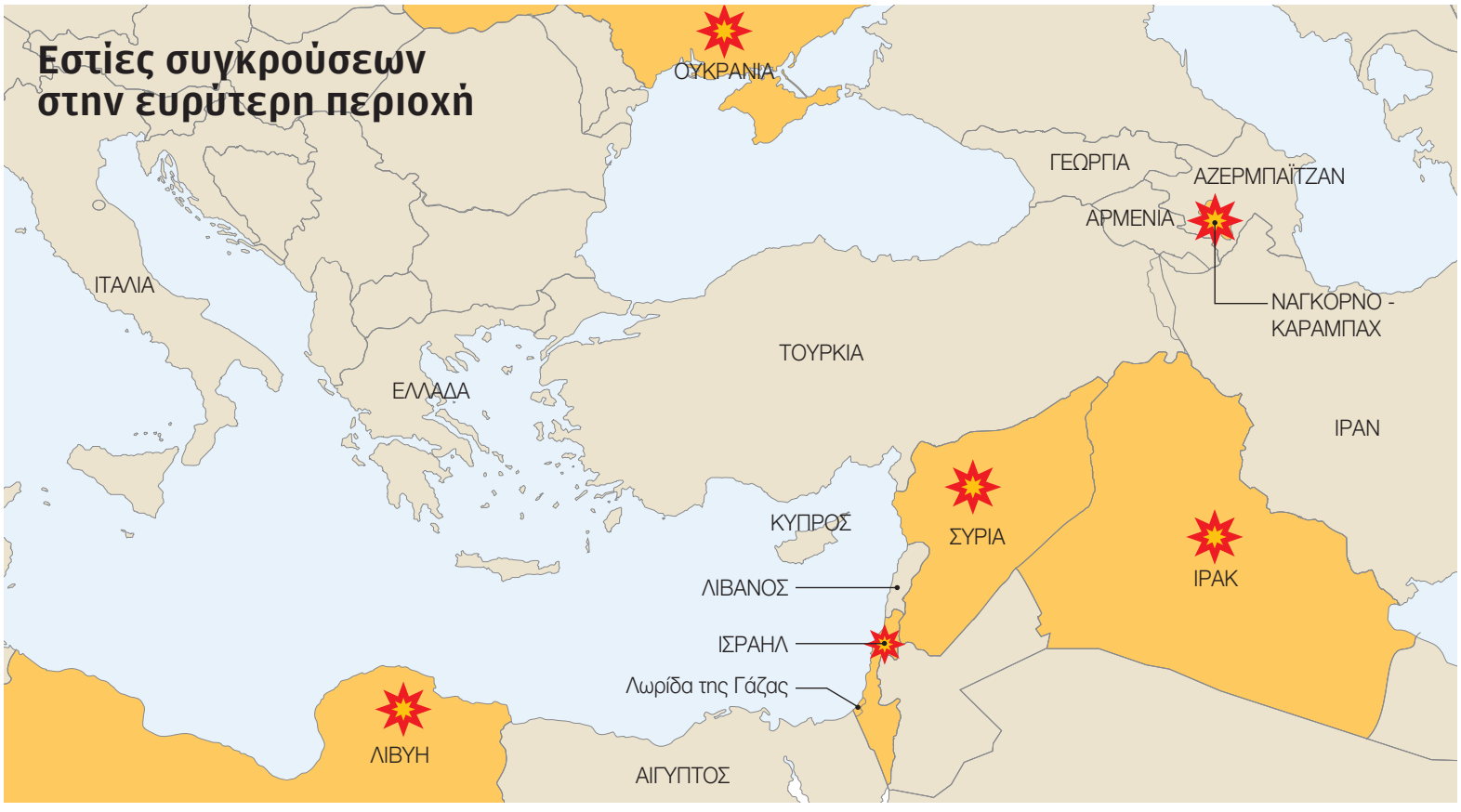

κό βάθος») και όχι μόνο του δυτικού άξονα. Ελλοχεύει, βέβαια, ο κίνδυνος της υπερεπέκτασης, ιδιαίτερα αν η διπλωματική δραστηριότητα δεν υποστηρίζεται από την απαραίτητη οικονομική ισχύ, όπως συνέβη και στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Η Τουρκία προσπαθεί να υλοποιήσει μια πολυεπίπεδη, πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική, με ανοίγματα προς όλες τις κατευθύνσεις. Αν η προσπάθεια είναι επιτυχημένη, τότε ασφαλώς τα οφέλη θα είναι σημαντικά.

Ωστόσο, δεν είναι καθόλου απλή υπόθεση να προσπαθεί κάποιος να ικανοποιήσει ταυτόχρονα διαφορετικούς εταίρους οι οποίοι σε ορισμένα ζητήματα έχουν συγκρουόμενα συμφέροντα. Και στη σημερινή συγκυρία τίθενται κάποια ερωτήματα: Μπορεί η Τουρκία να συνθέσει με επιτυχία τις πολλαπλές της διαστάσεις: ανεξάρτητη, εθνικιστική, ισλαμική, παντουρκική/νεο-οθωμανική, παγκόσμια και δυτική; Παραμένουν οι φιλοδοξίες της Τουρκίας συμβατές με τους στρατηγικούς στόχους της Δύσης; Μάλιστα, ορισμένοι αναλυτές στην Ουάσιγκτον θέτουν το ερώτημα «ποιος έχασε την Τουρκία», θεωρώντας ότι η χώρα αυτή είναι σε ξεκάθαρη πορεία μακριά από τη Δύση και προς το Ισλάμ. Η πραγματικότητα είναι βεβαίως πιο σύνθετη, αλλά ερωτήματα αυτού του τύπου δείχνουν τον προβληματισμό στα αμερικανικά (αλλά και ισραηλινά και ορισμένα ευρωπαϊκά) κέντρα εξουσίας.

Να σημειωθεί και ο ρόλος του ισχυρού λόμπι των Ευρασιανιστών, το οποίο προωθεί την ιδέα της στρατηγικής στροφής της Τουρκίας προς την Ασία, καθώς θεωρεί ότι η Δύση βρίσκεται σε διαδικασία παρακμής. Φαίνεται ωστόσο ότι η επιρροή αυτής της σχολής σκέψης έχει μειωθεί τον τελευταίο καιρό, καθώς ο Τούρκος πρόεδρος δείχνει να επανεξετάζει τις σχέσεις του με τις ΗΠΑ και τη Ρωσία (σε μια προσπάθεια «τετραγωνισμού του κύκλου»: διατήρηση στενών σχέσεων με τη Ρωσία, αλλά και αποφυγή κυρώσεων από τις ΗΠΑ, επιστροφή στο πρόγραμμα των F-35 και εξασφάλιση κάποιας μορφής στήριξης για την τουρκική οικονομία).

Γενικότερα, ο πρόεδρος Ερντογάν κατάφερε να ενισχύσει τον διεθνή ρόλο και επιρροή της χώρας του, εκμεταλλευόμενος και τις διεθνείς συγκυρίες. Βεβαίως, η πολιτική των «μηδενικών προβλημάτων με τους γείτονες», πνευματικό τέκνο του υπουργού Εξωτερικών Αχμέτ Νταβούτογλου και με έντονα στοιχεία νεοθωμανισμού, δεν υλοποιήθηκε με ιδιαίτερη επιτυχία, ενώ αγκάθια για την τουρκική εξωτερική αποτελούν η προβληματική σχέση με το Ισραήλ και η ενεργός εμπλοκή της χώρας στη συριακή κρίση. Παρά τα «μαύρα σύννεφα» στις αμερικανοτουρκικές σχέσεις, η Άγκυρα παραμένει σημαντική για τα αμερικανικά συμφέροντα στην περιοχή. Σε αδιέξοδο βρίσκονται εδώ και αρκετά χρόνια οι σχέσεις της Τουρκίας με την ΕΕ, καθώς οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις δεν έχουν σημειώσει πρόοδο τόσο λόγω του κυπριακού προβλήματος, όσο και –κυρίως– λόγω της μη εκπλήρωσης των ενταξιακών κριτηρίων.

Στα Βαλκάνια, η Τουρκία θα συνεχίσει την πολιτική του νεο-οθωμανισμού, με επίκεντρο τις μουσουλμανικές/τουρκικές μειονότητες και με ιδιαίτερη έμφαση στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, στο Κόσοβο, στη Βόρεια Μακεδονία (αν και η ομαλοποίηση των σχέσεων με την Ελλάδα φαίνεται να δυσχεραίνει τους τουρκικούς σχεδιασμούς) και στην Αλβανία, ενώ ενεργό θα παραμείνει το ενδιαφέρον για τη Δυτική Θράκη. Ωστόσο, θεωρούμε ότι η Άγκυρα έχει σαφέστατα υπερεκτιμήσει την έλξη του οθωμανικού παρελθόντος για τους λαούς της Βαλκανικής, ενώ η συνεχιζόμενη πορεία απόκλισης από την ΕΕ, που –παρά τα προβλήματα και τις αδυναμίες της– παραμένει σαφής προτεραιότητα για τις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων, λειτουργεί περιοριστικά για τη διεύρυνση της τουρκικής επιρροής στη Χερσόνησο του Αίμου. Ωστόσο, η μείωση της ελληνικής παρουσίας και επιρροής λόγω της οικονομικής κρίσης έδωσε στην

Άγκυρα ένα ελαφρώς μεγαλύτερο περιθώριο κινήσεων στην περιοχή. Τα τελευταία χρόνια, πάντως, η Ελλάδα επιδιώκει την εκ νέου αναβάθμιση του ρόλου της στην περιοχή, βασιζόμενη κυρίως στην –έστω και με προβλήματα– ευρωπαϊκή προοπτική των χωρών των Δυτικών Βαλκανίων.

Τέλος, η ανάδειξη σε ενεργειακό κόμβο εξακολουθεί να αποτελεί σημαντική προτεραιότητα για την Τουρκία και στο πλαίσιο αυτό συνεχίζει να κινείται δραστήρια σε διάφορα ενεργειακά μέτωπα, όπως ο Νότιος Ενεργειακός Διάδρομος και ο Turk Stream, ενώ θα επιδιώξει τη συμμετοχή της στην εκμετάλλευση των υδρογονανθράκων της Ανατολικής Μεσογείου.

Θα πρέπει, επίσης, να σημειωθεί ότι για το ορατό μέλλον η τουρκική εξωτερική πολιτική θα κληθεί να λειτουργήσει σε μια περιοχή με πολλαπλές εστίες έντασης, ενεργό ενδιαφέρον και παρουσία αρκετών εξωτερικών δρώντων και ευμετάβλητες ισορροπίες.

Τέλος, είναι σημαντική η επισήμανση ότι η σημερινή Τουρκία φαίνεται να έχει προσβληθεί από το μικρόβιο της «αλαζονείας της ισχύος» και να έχει απολέσει σε πολλά ζητήματα την αίσθηση του μέτρου. Η υπερέκταση (ασυμμετρία στόχων και μέσων) ιστορικά δεν αποτελεί σπάνιο φαινόμενο στη διεθνή πολιτική. Σήμερα διαπιστώνει κανείς μια συστηματική τάση να υπερτονίζονται οι –πραγματικά μεγάλες– δυνατότητες που έχει η Τουρκία ως χώρα και να υποτιμούνται συστηματικά τα μεγάλα προβλήματα. Τη διαχείριση των ελληνοτουρκικών εντάσεων δυσχεραίνει περαιτέρω ο τρόπος λήψης αποφάσεων από ένα κλειστό περιβάλλον και ένα στενό κύκλο συμβούλων, όπου η διαφορετική γνώμη δεν ενθαρρύνεται, ενώ έχουν περιθωριοποιηθεί φορείς όπως το υπουργείο Εξωτερικών. Τέλος, η όλη κατάσταση καθίσταται ακόμη πιο πολύπλοκη λόγω της ανασφάλειας του Τούρκου προέδρου, τόσο προσωπικής (μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα του Ιουλίου 2016), όσο και πολιτικής (ανησυχία για ενδεχόμενη απώλεια εσωτερικής πολιτικής κυριαρχίας λόγω οικονομικών και άλλων προβλημάτων).

Τουρκική στρατηγική στο Αιγαίο

Η Τουρκία έχει μια μακροπρόθεσμη στρατηγική αύξησης του τμήματος του Αιγαίου που ελέγχει, άμεσα ή έμμεσα. Τα πιθανά κίνητρα περιλαμβάνουν την ανάγκη για ελεύθερη ναυσιπλοΐα, όπως την αντιλαμβάνεται η Άγκυρα, την επιθυμία συμμετοχής στην εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πηγών του Αιγαίου (στον βαθμό που υπάρχουν σε υπολογίσιμες ποσότητες) και της Ανατολικής Μεσογείου και τη νοοτροπία της μεγάλης περιφερειακής δύναμης που θέλει να επιβάλλει τη θέλησή της σε γειτονικά κράτη. Για να επιτύχει τον στόχο της χρησιμοποιεί διάφορα «εργαλεία»: παραβάσεις-παραβιάσεις για τον εναέριο χώρο, νομικά επιχειρήματα περί αποστρατιωτικοποίησης νήσων, αμφισβήτηση δικαιοδοσίας έρευνας και διάσωσης, απειλές casus belli για τα χωρικά ύδατα και την ιδιαίτερα επικίνδυνη θεωρία περί «γκρίζων ζωνών» και αδιευκρίνιστης κυριαρχίας αριθμού νησίδων και βραχονησίδων (συμπεριλαμβανομένων και κατοικημένων). Το επίπεδο έντασης καθορίζεται από την εκάστοτε τουρκική κυβέρνηση με βάση τα εσωτερικά και εξωτερικά δεδομένα της εποχής.

Τριγωνικές συνεργασίες με Κύπρο, Ισραήλ, Αίγυπτο

Σε ταραγμένους καιρούς και σε εποχές περιορισμένων οικονομικών πόρων για την άσκηση ενεργητικής εξωτερικής πολιτικής, οι συνεργασίες με γειτονικά κράτη και η σύναψη συμμαχιών σε τακτικό και στρατηγικό επίπεδο μπορεί να αποτελέσουν ένα εξαιρετικά χρήσιμο εργαλείο για την προώθηση των εθνικών συμφερόντων. Σε αυτήν ακριβώς τη λογική εντάσσονται οι εξελισσόμενες «τριγωνικές» συνεργασίες Ελλάδας και Κύπρου με το Ισραήλ και την Αίγυπτο αντίστοιχα. Κοινό στοιχείο και στις δύο περιπτώσεις ήταν η δύσκολη έως κακή σχέση Καΐρου, Τελ Αβίβ, Λευκωσίας, αλλά και της Αθήνας με την Άγκυρα. Ασφαλώς όμως η αίσθηση κοινού αντιπάλου δεν αποτελεί στέρεη βάση οικοδόμησης μιας σχέσης στρατηγικής συνεργασίας. Η συνεργασία θα πρέπει να υλοποιηθεί στη βάση κοινών συμφερόντων, και αυτό επιχειρούν να πράξουν τα εμπλεκόμενα κράτη.

Εξετάζοντας τη στάση όλων των ελληνικών κυβερνήσεων από το 2010 έως σήμερα, είναι ιδιαίτερα θετικό ότι υπάρχει αξιοσημείωτη συνέχεια στο εν λόγω ζήτημα. Συνέχεια και συνέπεια αποτελούν βασικές προϋποθέσεις για μια επιτυχημένη εξωτερική πολιτική.

Εν προκειμένω, υπάρχουν σημαντικά κοινά συμφέροντα και στοχεύσεις σε θέματα σταθεροποίησης της εξαιρετικά ταραγμένης περιοχής της Ανατολικής Μεσογείου, εκμετάλλευσης των δυνητικών ενεργειακών πόρων της περιοχής, ανταλλαγής πληροφοριών στον τομέα της ασφάλειας, ευρύτερης πολιτικής, στρατιωτικής και οικονομικής συνεργασίας, αλλά και ανάσχεσης κρατικών και μη κρατικών δρώντων που δρουν με αποσταθεροποιητικό τρόπο στην περιοχή. Η σημασία του Ισραήλ για τις ΗΠΑ και της Αιγύπτου για την Ουάσιγκτον, και το πάγιο σημαντικό ειδικό βάρος της Αιγύπτου στον αραβικό κόσμο και τη Μέση Ανατολή γενικότερα, καθιστούν τις εν λόγω προσπάθειες στρατηγικής συνεργασίας ακόμη πιο ελκυστικές και δυνητικά επωφελείς για Ελλάδα και Κύπρο. Αλλά και η ΕΕ ωφελείται εμμέσως από τη σύσφιξη των σχέσεων ανάμεσα σε δύο χώρες-μέλη της Ένωσης και δύο σημαντικούς περιφερειακούς δρώντες.

Όπως αναφέρεται και στη *Λευκή Βίβλο για την Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, Άμυνα και Ασφάλεια* του ΕΛΙΑΜΕΠ, η στρατηγική σχέση με το Ισραήλ θα πρέπει να παραμείνει εκ των κεντρικών στοιχείων της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Βεβαίως, η Ελλάδα θα υποχρεωθεί να ισορροπήσει σε μια λεπτή γραμμή μεταξύ στρατηγικών συμφερόντων, από τη μια, και ιστορικών δεσμών και αίσθησης δικαίου, από την άλλη. Εφόσον πλέον έχουν θεσμοθετηθεί οι εν λόγω τριγωνικές συνεργασίες, προτεραιότητα θα πρέπει να αποτελέσει η εμβάθυνση των σχέσεων με το Ισραήλ και την Αίγυπτο.

Οι ανταλλαγές επισκέψεων σε επίπεδο αρχηγών κρατών και υπουργών είναι ασφαλώς σημαντικές, αλλά πολύ ουσιαστικότερες είναι οι συστηματικές επαφές και η δημιουργία θεσμικών και προσωπικών σχέσεων συνεργασίας μεταξύ στελεχών μεσαίου επιπέδου που παραμένουν σε θέσεις ευθύνης για αρκετά χρόνια. Στο πλαίσιο αυτό, πέραν των διαφόρων στρατιωτικών ασκήσεων που είναι εξαιρετικά χρήσιμες, θα μπορούσαν να συζητηθούν ιδέες όπως ανταλλαγές σπουδαστών

σε αγγλόφωνα προγράμματα στις Παραγωγικές Σχολές, τη Σχολή Εθνικής Άμυνας ή την Ανωτάτη Διακλαδική Σχολή Πολέμου, δημιουργία κοινών ομάδων εργασίας και ετήσιες συναντήσεις για ανάλυση πληροφοριών, ασκήσεις χειρισμού κρίσεων και wargaming μέσω προσομοίωσης, κοινά σεμινάρια των διπλωματικών ακαδημιών και στρατιωτικών σχολών, κοινοβουλευτικές ομάδες εργασίας, συνεργασία σε θέματα πρόληψης ριζοσπαστικοποίησης και αντιμετώπισης ισλαμικής τρομοκρατίας, κ.λπ.

Ασφαλώς τόσο η σχέση με το Ισραήλ, όσο αυτή με την Αίγυπτο, αλλά και άλλα κράτη της ευρύτερης περιοχής, όπως τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, η Σαουδική Αραβία, η Ιορδανία και η –κομβικής σημασίας– Ινδία χρήζουν περαιτέρω συστηματικοποίησης και εμβάθυνσης για να μπορέσουν να συμβάλουν στη δημιουργία ενός άξονα σταθερότητας στην ταραγμένη Ανατολική Μεσόγειο [ενώ είναι σαφές το αμερικανικό ενδιαφέρον («3+1»)]. Θα πρέπει, βεβαίως, να αποφευχθούν οι υψηλές προσδοκίες στο ζήτημα της πλήρους οριοθέτησης της ΑΟΖ μεταξύ Ελλάδας και Αιγύπτου (η πλειοψηφία των ειδικών αναλυτών εκτιμά ότι η συμφωνία μερικής οριοθέτησης του 2020 ήταν μια αδιαμφισβήτητη επιτυχία για την ελληνική εξωτερική πολιτική, καθώς αποτέλεσε έμπρακτη αμφισβήτηση του μνημονίου Τουρκίας-Σάρατζ). Παρά την μάλλον κακή προσωπική σχέση των ηγετών των δύο χωρών, Ερντογάν και Αλ Σίσι, η Τουρκία παραμένει στα μάτια των αιγυπτιακών ελίτ μια σημαντική –αν και με τα σημερινά δεδομένα ανταγωνιστική έως εχθρική– δύναμη στην Ανατολική Μεσόγειο, την οποία θα απέφευγε να αποξενώσει πλήρως με μια τέτοια συμφωνία με την Ελλάδα.

Υ

Υβριδικός πόλεμος

Οι Υβριδικές Απειλές συνιστούν συνδυασμένες, πολυδιάστατες και προσαρμοστικές ενέργειες κρατικών ή μη κρατικών δρώντων, οι οποίες επιδιώκουν την αποσταθεροποίηση ή τον εξαναγκασμό ενός κράτους ή κοινωνίας, μέσω συντονισμένης χρήσης στρατιωτικών, πολιτικών, οικονομικών, τεχνολογικών, πληροφοριακών και ψυχολογικών μέσων, με στόχο τη διάβρωση της θεσμικής συνοχής, της κοινωνικής εμπιστοσύνης και της εθνικής ανθεκτικότητας χωρίς την κήρυξη συμβατικού πολέμου. Στόχος μπορεί να είναι και η δημιουργία σύγχυσης, ώστε να εμποδιστεί η λήψη αποφάσεων. Στο πλαίσιο αυτό μπορούν να αξιοποιηθούν και μέθοδοι ψυχολογικών επιχειρήσεων.

Ενίοτε χρησιμοποιείται και η έννοια του ασυμμετρικού πολέμου, που συνίσταται σε «απρόβλεπτες ή μη παραδοσιακές προσεγγίσεις για να παρακαμφθούν ή να υπονομευθούν οι δυνατότητες ισχύος του αντιπάλου επιχειρώντας παράλληλα την εκμετάλλευση των αδυναμιών του μέσω μη αναμενόμενων τεχνολογιών ή καινοτόμων μέσων και μεθόδων». Ως «υβριδική» ή «ασύμμετρη», λοιπόν, χαρακτηρίζεται η χρήση μεθόδων που στοχεύουν όχι τις (ισχυρές) στρατιωτικές δυνάμεις του αντιπάλου, αλλά τα «μαλακά» και τρωτά σημεία όπως οι κοινωνικές και οικονομικές δομές. Οι ασυμμετρικές προσεγγίσεις δεν αποτελούν κάτι καινούργιο για τη στρατηγική σκηνή.

Παραδείγματα υβριδικού πολέμου αποτελούν οι μέθοδοι της Χεζμπολάχ (Λίβανος 2006) και της Ρωσίας (“Little Green men” στη Γεωργία το 2008 και την Ουκρανία, 2014) και η προσπάθεια της Τουρκίας να προωθήσει σημαντικό αριθμό προσφύγων/μεταναστών διαμέσου των ελληνικών χερσαίων συνόρων στον Έβρο τον Μάρτιο του 2020.

Υφαλοκρηπίδα

Ως (νομική) υφαλοκρηπίδα ορίζεται ο θαλάσσιος βυθός και το υπέδαφος πέρα από τα χωρικά ύδατα. Εντός της υφαλοκρηπίδας το παράκτιο κράτος δεν έχει πλήρη κυριαρχία, αλλά ασκεί αποκλειστικά κυριαρχικά δικαιώματα. Αυτά αφορούν αποκλειστικώς (α) την εξερεύνηση της υφαλοκρηπίδας και (β) την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων της υφαλοκρηπίδας. Η υφαλοκρηπίδα εκτείνεται σε απόσταση 200 μιλίων από το σημείο που μετρώνται τα χωρικά ύδατα, εκτός εάν οι γεωγραφικές συνθήκες επιτρέπουν την επέκτασή της πέραν αυτού του ορίου. Σε αυτή την περίπτωση εξετάζεται η ύπαρξη γεωλογικής υφαλοκρηπίδας. Εάν υπάρχει, η υφαλοκρηπίδα μπορεί να επεκταθεί έως 350 ν.μ. από τις ακτές. Στη Μεσόγειο που μας ενδιαφέρει, δεν υπάρχουν τέτοιες αποστάσεις.

Βασικό κίνητρο των διεθνών προσπαθειών οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας ήταν η εκμετάλλευση υποθαλάσσιων πλουτοπαραγωγικών πόρων (κυρίως υδρογονανθράκων), και αυτό φαίνεται ότι ισχύει και στην περίπτωση Ελλάδας και Τουρκίας (αν και η ύπαρξη σημαντικών και οικονομικά αξιοποιήσιμων κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στο Αιγαίο δεν έχει αποδειχτεί με κάποια βεβαιότητα). Η συνεκμετάλλευση υδρογονανθράκων στο Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο αποτελεί πάγιο στόχο της Άγκυρας.

Η επίσημη ελληνική θέση είναι ότι η υφαλοκρηπίδα αποτελεί τη μόνη ελληνοτουρκική διαφορά (τα υπόλοιπα προβλήματα χαρακτηρίζονται ως μονομερείς τουρκικές διεκδικήσεις). Η ελληνοτουρκική διαφορά για την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου χρονολογείται από τον Νοέμβριο του 1973, όταν δημοσιεύθηκε στην Τουρκική Εφημερίδα της Κυβερνήσεως απόφαση παραχώρησης στην κρατική τουρκική εταιρεία πετρελαίων αδειών διεξαγωγής ερευνών σε υποθαλάσσιες περιοχές πλησίον ελληνικών νήσων.

Η Τουρκία θεωρεί ότι: α) το θεμελιώδες κριτήριο για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας είναι η φυσική-γεωλογική συγγένεια του εδάφους της ξηράς με το έδαφος του βυθού, β) τα νησιά αποτελούν ειδικές περιστάσεις, γ) το Αιγαίο είναι μια ημίκλειστη θάλασσα που απαιτεί την εφαρμογή ιδιαίτερων, εξαιρετικών κανόνων και δ) η αρχή που πρέπει να εφαρμοστεί είναι αυτή της ευθυδικίας (equity). Τις τουρκικές θέσεις για ζητήματα Αιγαίου μπορεί να διαβάσει κανείς στο http:// www.mfa.gov.tr/sub.en.mfa?a5665231-082c-4832-abdb46cf75694b50.

Η Ελλάδα απαντά ότι: α) τα νησιά δικαιούνται υφαλοκρηπίδα, ακριβώς όπως και τα ηπειρωτικά εδάφη και β) η οριοθέτηση πρέπει να γίνει με τον κανόνα της μέσης γραμμής/γραμμής ίσης απόστασης, που λαμβάνει ως βάση μέτρησης τα νησιωτικά παράλια της Ελλάδας και τα ηπειρωτικά παράλια της Τουρκίας. Θέτει δε δύο θεμελιώδεις προϋποθέσεις για την επίλυση του ζητήματος:

α) τον μη εγκλωβισμό ελληνικών νησιών σε τουρκική υφαλοκρηπίδα και β) την ανάγκη πολιτικής συνέχειας της ελληνικής επικράτειας.

Το πρόβλημα της ελληνικής θέσης περί της υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ ως μοναδικών ελληνοτουρκικών διαφορών είναι ότι, αν οι δύο χώρες συμφωνήσουν να προσφύγουν στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας, αυτή θα οριοθετηθεί με βάση το σημερινό εύρος των χωρικών υδάτων. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι και το εύρος των χωρικών υδάτων θα πρέπει να συζητηθεί –με στόχο μια συμβιβαστική διευθέτηση–, και αυτό θα μπορούσε να «συμπαρασύρει» και τον εναέριο χώρο.

Χ

«Χόρα»/«Σισμίκ» – «Μπαρμπαρός Χαϊρεντίν Πασά»
Παλαιό γερμανικό πλοίο που αγοράστηκε το 1976 από την Τουρκία, μετατράπηκε σε ερευνητικό πλοίο, μετονομάστηκε σε «Σισμίκ 1» και «πρωταγωνίστησε» στις ελληνοτουρκικές κρίσεις του 1976 και του 1987. Χρησιμοποιήθηκε για τελευταία φορά το 2011 στην ΑΟΖ της Κύπρου και κατόπιν αποσύρθηκε. Το 2013, η Τουρκία αγόρασε το νορβηγικό ερευνητικό σκάφος «Πολάρκους Σαμούρ», το οποίο μετονομάστηκε σε «Μπαρμπαρός Χαϊρεντίν Πασά». Πραγματοποίησε έρευνες στην Κυπριακή ΑΟΖ από το 2014 και έπειτα και, μαζί με το πλοίο σεισμολογικών ερευνών «Ορούτς Ρέις» και τα πλοία γεωτρήσεων «Γιαβούζ», «Φάτιχ» και «Κανουνί» (τα οποία κόστισαν συνολικά πάνω από $800 εκατ.), θα χρησιμοποιηθεί στο πλαίσιο της προώθησης των τουρκικών επιδιώξεων στην Ανατολική Μεσόγειο.

F

FIR
Περιοχή Πληροφοριών Πτήσης (Flight Information Region), που θεσπίστηκε από τον Διεθνή Οργανισμό Πολιτικής Αεροπορίας (ICAO) με σκοπό την παροχή εξυπηρέτησης πληροφοριών πτήσης. Το FIR Αθηνών καλύπτει ολόκληρο τον ελληνικό εθνικό εναέριο χώρο και επιπλέον διάσπαρτα τμήματα του διεθνούς εναέριου χώρου. Οι αρμοδιότητες εντός του FIR είναι αποκλειστικά διοικητικής φύσης και αφορούν μόνο την ασφάλεια και τη διευκόλυνση της διεθνούς αεροπλοΐας.

Η ελληνική θέση είναι ότι, σύμφωνα με τους κανόνες του ICAO και τη διεθνή πρακτική απαιτείται, για λόγους ασφάλειας των πολιτικών πτήσεων, όπως όλα τα αεροσκάφη, πολιτικά και στρατιωτικά, υποβάλουν σχέδια πτήσεως πριν από την είσοδό τους στο FIR Αθηνών.

Η Τουρκία ισχυρίζεται ότι κρατικά αεροσκάφη (στα οποία συμπεριλαμβάνονται και τα στρατιωτικά) δεν είναι υποχρεωμένα να υποβάλλουν σχέδια πτήσης και κατηγορεί την Ελλάδα για προσπάθεια μετατροπής διαχειριστικής αρμοδιότητας σε δικαίωμα κυριαρχίας στον εναέριο χώρο του Αιγαίου.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Μέλλον ελληνοτουρκικών σχέσεων

Οι σημερινές σοβαρές δυσκολίες δεν σημαίνουν υποχρεωτικά ότι οι δύο χώρες είναι «καταδικασμένες» να έχουν εσαεί κακές έως εχθρικές σχέσεις. Οι πορείες και τα συμφέροντα των δύο χωρών δεν είναι νομοτελειακά συγκρουόμενα και ασύμβατα, ούτε οι διμερείς σχέσεις τους πρέπει να αντιμετωπίζονται υποχρεωτικά ως «παίγνιο μηδενικού αθροίσματος», όπου το κέρδος της μίας πλευράς μεταφράζεται αυτομάτως σε απώλεια της άλλης πλευράς. Σαφώς υπάρχουν τουρκικές διεκδικήσεις (π.χ. «γκρίζες ζώνες» και αποστρατιωτικοποίηση νησιών) τις οποίες η Ελλάδα δεν μπορεί καν να συζητήσει και τις οποίες η Τουρκία θα πρέπει να αποσύρει εάν επιθυμεί πραγματικά τη βελτίωση των διμερών σχέσεων. Υπάρχουν όμως και νομικής φύσης διαφορές (π.χ. οριοθέτηση υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ), οι οποίες θα μπορούσαν να επιλυθούν με επίδειξη καλής θέλησης και με τρόπο που να κατοχυρώνει τα ζωτικά συμφέροντα των χωρών, ενώ «λειτουργικής φύσης» λύσεις θα μπορούσαν να διευθετήσουν προσωρινά ή μόνιμα τα καθημερινά προβλήματα στο Αιγαίο. Και εφόσον επιλυθούν τα διμερή προβλήματα, η Ελλάδα και η Τουρκία θα μπορούσαν να συνεργαστούν σε διάφορα ζητήματα ως δύο φυσιολογικοί γείτονες. Δεν είναι, δυστυχώς, καθόλου βέβαιο ότι υπάρχει το αναγκαίο πολιτικό «όραμα», καθώς και η απαραίτητη πολιτική βούληση στην άλλη πλευρά του Αιγαίου.

Σενάρια ελληνοτουρκικών σχέσεων

Υπάρχουν τέσσερα θεωρητικά σενάρια για την εξέλιξη της ελληνικής πολιτικής έναντι της Τουρκίας:

(α) Μια πολιτική φινλανδοποίησης, κατευνασμού ή μονομερών υποχωρήσεων έναντι της γειτονικής χώρας.

(β) Υιοθέτηση μιας πιο δυναμικής πολιτικής από την Ελλάδα και απάντηση σε είδος στις διάφορες προκλήσεις της Άγκυρας, θεωρώντας ότι η μέχρι τώρα «υποχωρητική» στάση ενθάρρυνε τον αντίπαλο να κλιμακώσει τις διεκδικήσεις του.

(γ) «Πάγωμα» των ελληνοτουρκικών διαφορών μέχρι να συμβεί κάτι που θα μεταμορφώσει το στρατηγικό πεδίο (διάλυση της Τουρκίας, όπως αρέσκονταν στο παρελθόν κάποιοι αναλυτές να προβλέπουν, κάλυψη της Ελλάδας από την ευρωπαϊκή αμυντική ομπρέλα, κ.ά.). Προς το παρόν, βεβαίως, η Ελλάδα έχει αποδυναμωθεί λόγω οικονομικής κρίσης, η Τουρκία έχει ισχυροποιηθεί (αν και δεν απουσιάζουν τα σοβαρά προβλήματα στη γειτονική χώρα) και η Ευρώπη προβληματίζεται για το μέλλον της.

(δ) Αναζήτηση διπλωματικής διευθέτησης είτε σε διμερές επίπεδο είτε με προσφυγή σε διεθνές δικαιοδοτικό όργανο. Η λύση που θα προκύψει από μια τέτοια διαδικασία θα κινείται, όπως συμβαίνει πάντα σε περιπτώσεις διαπραγματεύσεων, σε λογική αποδεκτού συμβιβασμού, χωρίς να αγνοούνται οι αρχές του διεθνούς δικαίου. Βασική επιδίωξη αποτελεί η επίλυση διαφορών χωρίς απώλεια εδαφών και κυριαρχικών δικαιωμάτων.

Οι περισσότεροι μάλλον θα απέρριπταν την επιλογή (α) και (β). Αντίθετα, οι επιλογές (γ) και (δ) μπορούν να αποτελέσουν το αντικείμενο νηφάλιου διαλόγου. Θεωρητικά οι δύο επιλογές μπορούν να συνδυαστούν: προσπαθούμε να κερδίσουμε χρόνο με στόχο την ενίσχυση της αποτρεπτικής ικανότητας, την απόκτηση περιφερειακού ρόλου, οικοδόμηση συμμαχιών και συγκέντρωση διπλωματικού κεφαλαίου για μελλοντική διαπραγμάτευση υπό σχετικά ευνοϊκούς όρους. Από την άλλη, τα παράθυρα ευκαιρίας –εφόσον υπάρχουν– δεν παραμένουν εσαεί ανοικτά, δεν είναι πάντοτε δεδομένο ότι ο χρόνος κυλάει υπέρ ημών, ενώ και η διατήρηση της υφιστάμενης κατάστασης έχει κόστος.

Ελληνοτουρκικές σχέσεις: στρατηγική διαχείρισης

Η διαχείριση μιας τεταμένης –και συχνά εχθρικής– σχέσης είναι τέχνη και όχι ακριβής επιστήμη. Απαιτεί την τήρηση λεπτών ισορροπιών και συνεχή επανεξέταση ενός μείγματος πολιτικής με κεντρικά συστατικά την εθνική συναίνεση, τη διατήρηση αποτρεπτικής ικανότητας στη βάση μιας ισχυρής οικονομίας και την αποτελεσματική διπλωματία. Πιο συγκεκριμένα, απαιτείται η βέλτιστη αξιοποίηση της «εργαλειοθήκης εθνικής ασφαλείας», που συνίσταται:

(α) Στην εσωτερική εξισορρόπηση (ενδυνάμωση), με στόχο την αύξηση της αποτρεπτικής της ικανότητας μέσω επιτάχυνσης των σοβαρών προσπαθειών που έχουν ξεκινήσει στους τομείς της εθνικής άμυνας και ασφάλειας, αμυντικής βιομηχανίας, στρατηγικών επικοινωνιών, στρατηγικού σχεδιασμού και διαχείρισης κρίσεων και με απαραίτητο συνδετικό ιστό την εθνική συνεννόηση.

(β) Την εξωτερική εξισορρόπηση, λαμβάνοντας υπόψη τα συμφέροντα των σημαντικών δρώντων, την υψηλή ρευστότητα και τη δυναμική και όχι στατική φύση του περιβάλλοντος ασφαλείας στην Ανατολική Μεσόγειο. Θα πρέπει να επιδιωχθεί η περαιτέρω εμβάθυνση και ενίσχυση περιφερειακών και άλλων συνεργασιών και συμμαχιών και αξιοποίηση εργαλείων στο πλαίσιο της ΕΕ.

Στο πλαίσιο αυτό είναι απαραίτητο να έχουν τεθεί ρεαλιστικοί στόχοι (με συναίσθηση μεγεθών σε διεθνές επίπεδο), οι κινήσεις μας να αποτελούν τμήμα μιας ευρύτερης στρατηγικής στον χώρο της εξωτερικής πολιτικής και να έχουμε κατανοήσει την ανάγκη σοβαρής, συνεπούς και μακροπρόθεσμης προσπάθειας για την αύξηση της διεθνούς επιρροής της χώρας και την εξασφάλιση ενός ευρωπαϊκού και περιφερειακού ρόλου. Αυτά κόποις κτώνται και δεν χαρίζονται από τρίτους.

Όσον αφορά τις ελληνοτουρκικές σχέσεις, υπερβολικές αντιδράσεις προς τη μία κατεύθυνση μπορούν να οδηγήσουν σε (αχρείαστη) σύγκρουση, ενώ προς την άλλη σε διολίσθηση και σταδιακή απώλεια κυριαρχικών δικαιωμάτων (ή και εδαφών). Πώς επιτυγχάνεται η –εξαιρετικά δύσκολη– ισορροπία; Τα άμεσα βήματα είναι η εκπομπή αξιόπιστων μηνυμάτων προς την άλλη πλευρά: σε δημόσιο επίπεδο δηλώσεις ψύχραιμες, λακωνικές και με απόλυτη συνοχή, ανεξαρτήτως πηγής. Παράλληλα, το εμπιστευτικό μήνυμα πρέπει να είναι το ειπωθέν από τον Γεώργιο Παπανδρέου: «Αν ανοίξετε την πόρτα του φρενοκομείου, είμαστε υποχρεωμένοι να εισέλθουμε» και τότε –συμπληρώνουμε– ουδείς θα εξέλθει ατσαλάκωτος. Το μήνυμα αυτό παραμένει αξιόπιστο λόγω του αξιόμαχου των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων.

Εντέλει, όσον αφορά το μέλλον των ελληνοτουρκικών σχέσεων, ισχύει απόλυτα η ρήση του Αμερικανού προέδρου Θίοντορ Ρούζβελτ (1901-1908): «Να μιλάς ήρεμα, αλλά να κρατάς και ένα χοντρό ραβδί».

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Αλεξανδρής, Α. - Βερέμης, Θ. - Καζάκος, Π. - Κουφουδάκης, Β. - Ροζάκης, Χ. - Τσιτσόπουλος, Γ., *Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987*, Εκδόσεις Γνώση, Αθήνα 1991.

Βαληνάκης, Γιάννης, *Η Ελλάδα των Τεσσάρων Θαλασσών*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, Αθήνα 2020.

Βερέμης, Θάνος, *Η Ιστορία των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων 1453-2006*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, Αθήνα 2007.

Δίπλα, Χαριτίνη, *Η Ελληνο-Τουρκική Διαφορά για την Υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου*, ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα 1992.

Δίπλα, Χαριτίνη - Ροζάκης, Χρήστος (επιμ.), *Το Δίκαιο της Θάλασσας και η Εφαρμογή του στην Ελλάδα*, Εκδόσεις Σιδέρη, Αθήνα 2004.

Ηρακλείδης, Αλέξης, *Άσπονδοι Γείτονες. Ελλάδα-Τουρκία: Η Διένεξη του Αιγαίου*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, Αθήνα 2007.

Θεοδωρόπουλος, Βύρων, *Οι Τούρκοι και Εμείς*, Εκδόσεις Φυτράκη, Αθήνα 1988.

Λιάκουρας, Πέτρος, *Διεθνές Δίκαιο και Χρήση των Θαλάσσιων Βυθών για Στρατιωτικούς Σκοπούς*, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα 2002.

Λυγερός, Σταύρος - Μελάς, Κώστας, *Μετά τον Ερντογάν Τι;*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2013.

Ντόκος, Θάνος (επιμ.), *Λευκή Βίβλος για την Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, Άμυνα και Ασφάλεια*, ΕΛΙΑΜΕΠ, Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, Αθήνα 2016.

Παζαρτσί, Χουσεΐν - Οικονομίδης, Κων/νος, *Το Καθεστώς Αποστρατιωτικοποίησης των Νησιών του Ανατ. Αιγαίου – Το Νομικό Καθεστώς των Ελληνικών Νησιών του Αιγαίου*, Εκδόσεις Γνώση-ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα 1989.

Περράκης, Στέλιος (επιμ.), *Αιγαίο. Εξελίξεις και Προοπτικές Επίλυσης των Ελληνοτουρκικών Διενέξεων*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2003.

Ριζάς, Σωτήρης, *Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις και το Αιγαίο 1973-1976*, Εκδόσεις Σιδέρη, Αθήνα 2006.

Συρίγος, Άγγελος, *Σχέδιο Ανάν. Οι Κληρονομιές του Παρελθόντος και οι Προοπτικές του Μέλλοντος*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2006.

Συρίγος, Άγγελος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2015.

Τσάκωνας, Παναγιώτης, *The Incomplete Breakthrough in Greek-Turkish Relations. Grasping Greece's Socialization Strategy*, Palgrave-Macmillan, 2010.

Τσάλτας, Γρηγόρης - Κλάδη, Μαριάνθη, *Το Διεθνές Καθεστώς των Θαλασσών και των Ωκεανών*, Εκδόσεις Σιδέρη, Αθήνα 2003.

Τσάλτας, Γρηγόρης, «Οι Ελληνικές Θέσεις στην Τρίτη Συνδιάσκεψη του ΟΗΕ για το Δίκαιο της Θάλασσας» στο Περράκης, Στέλιος (επιμ.), *Αιγαίο. Εξελίξεις και Προοπτικές Επίλυσης των Ελληνοτουρκικών Διενέξεων*.

Φίλης, Κωνσταντίνος, *Τουρκία, Ισλάμ, Ερντογάν*, Εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα 2018.

Για τις τουρκικές θέσεις, βλέπε:

Bölükbaşi, Deniz, *Turkey and Greece. The Aegean Disputes*, Routledge Cavendish, 2004.

Gürel, Şükrü Sina, *Οι Τουρκο-Ελληνικές Σχέσεις (1821-1993)*, μετάφραση Παντελής Τουλουμάκος, Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2008.

Νταβούτογλου, Αχμέτ, *Το Στρατηγικό Βάθος. Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2010.